

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

На правах рукопису

БУТКОВСЬКА ОКСАНА СТЕПАНІВНА

УДК 81'373.46:81'27]-115/-116=161.2=162.1=111

**СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНІВ
СОЦІОЛІНГВІСТИКИ В УКРАЇНСЬКІЙ, ПОЛЬСЬКІЙ ТА
АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ**

Спеціальність 10.02.15 – загальне мовознавство

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник –
Мацюк Галина Петрівна
доктор філологічних наук,
професор

Львів – 2016

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	6
ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗІСТАВНОГО ВИВЧЕННЯ ТЕРМІНОСИСТЕМ	13
1.1. З історії зіставного вивчення термінів.....	13
1.2. Теорія зіставного вивчення терміносистеми соціолінгвістики...	16
1.3. Категорійна база дослідження.....	21
1.4. Методи зіставного вивчення термінів соціолінгвістики.....	39
Висновки до розділу 1.....	44
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРА ТЕРМІНІВ СОЦІОЛІНГВІСТИКИ В УКРАЇНСЬКІЙ, ПОЛЬСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ	46
2.1. Однокомпонентні назви.....	46
2.2. Двокомпонентні назви.....	58
2.3. Трикомпонентні назви.....	68
2.4. Багатокомпонентні назви.....	77
Висновки до розділу 2.....	79
РОЗДІЛ ІІІ. СЕМАНТИКА ТЕРМІНІВ СОЦІОЛІНГВІСТИКИ В УКРАЇНСЬКІЙ, ПОЛЬСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ	83
3.1. Набір семантичних груп та їх структурна організація	83
3.1.1. Семантична група « <i>двомовність</i> », « <i>dwujęzyczność</i> », « <i>bilingualism</i> ».....	84
3.1.2. Семантична група « <i>багатомовність</i> », « <i>wielojęzyczność</i> », « <i>multilingualism</i> ».....	94
3.1.3. Семантична група « <i>мовний контакт</i> », « <i>kontakt językowy</i> », « <i>language contact</i> ».....	96
3.1.4. Семантична група « <i>форма міксації мов</i> », « <i>język mieszany</i> », « <i>mixed language</i> ».....	105

3.1.5. Семантична група «мовне планування», « <i>planowanie językowe</i> », « <i>language planning</i> ».....	112
3.1.6. Семантична група «мовне законодавство», « <i>prawo językowe</i> », « <i>language legislation</i> ».....	115
3.1.7. Семантична група «форма існування мови», « <i>odmiana językowa</i> », « <i>language variety</i> ».....	115
3.1.8. Семантична група «статус мови», « <i>status języka</i> », « <i>language status</i> ».....	125
3.1.9. Семантична група «політична мова», « <i>język polityki</i> », « <i>politicized language</i> ».....	131
3.1.10. Семантична група «суспільний вплив», « <i>wpływ społeczny</i> », « <i>social impact</i> ».....	133
3.1.11. Семантична група «компоненти процесу комунікації», « <i>składniki procesu komunikacji</i> », « <i>components of the process of communication</i> ».....	139
3.2. Моделювання термінологічних полів: ядерна зона, навколоядерна зона, периферія.....	140
3.2.1. Обґрунтування термінів-домінант.....	141
3.2.1.1. Домінанти мовна ситуація, <i>sytuacja językowa</i> , <i>language situation</i>	142
3.2.1.2. Домінанти мовна політика, <i>polityka językowa</i> , <i>language policy</i>	144
3.2.1.3. Домінанти політична комунікація, <i>komunikowanie polityczne</i> , <i>political communication</i>	146
3.2.2. Виокремлення ядерної зони термінологічних полів.....	148
3.2.2.1. Ядерна зона термінологічного поля «мовна ситуація»	148
3.2.2.2. Ядерна зона термінологічного поля «мовна політика»	155
3.2.2.3. Ядерна зона термінологічного поля «політична комунікація».....	159
3.2.3. Виокремлення навколоядерної зони термінологічних полів..	163

3.2.3.1. Навколоядерна зона термінологічного поля «мовна ситуація».....	163
3.2.3.3. Навколоядерна зона термінологічного поля «мовна політика».....	166
3.2.3.3. Навколоядерна зона термінологічного поля «політична комунікація».....	167
3.2.4. Виокремлення периферії термінологічних полів.....	167
3.2.4.1. Периферія термінологічного поля «мовна ситуація»..	168
3.2.4.2. Периферія термінологічного поля «мовна політика»... 169	
3.2.4.3. Периферія термінологічного поля «політична комунікація».....	170
3.3. Прийоми відтворення безеквівалентних одиниць термінологічних полів.....	171
Висновки до розділу 3.....	175
ВИСНОВКИ	180
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	185
ДОДАТКИ. Матеріали до англо-польсько-українського навчального словника соціолінгвістичних термінів	228
Додаток А. Актуальність, мета, завдання словника, структура словникової статті.....	228
Додаток Б. Склад ядерної, навколоядерної та периферійної зон термінологічного поля «мовна ситуація» в українській, польській та англійській мовах.....	231
Додаток В. Склад ядерної, навколоядерної та периферійної зон термінологічного поля «мовна політика» в українській, польській та англійській мовах.....	237
Додаток Г. Склад ядерної, навколоядерної та периферійної зон термінологічного поля «політична комунікація» в українській, польській та англійській мовах.....	241
Додаток Д. Терміни англійської, польської та української мов.....	244

Додаток Е. Терміни польської й української мов.....	248
Додаток Ж. Терміни англійської й української мов.....	249
Додаток З. Терміни англійської і польської мов.....	250
Додаток И. Термінологічні лакуни польської та української мов.....	251
Додаток К. Термінологічні лакуни англійської та української мов.....	252
Додаток Л. Термінологічні лакуни англійської та польської мов.....	253
Додаток М. Розділ «Термінологічне поле «мовна ситуація»».....	255
Додаток Н. Розділ «Термінологічне поле «мовна політика»».....	281
Додаток Р. Розділ «Термінологічне поле «політична комунікація»»...	292

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

англ. – англійська мова

КА – компонентний аналіз

пол. – польська мова

СГ – семантична група

ТП – термінологічне поле

укр. – українська мова

Adj – прикметник

Adv – прислівник

Art – артикль

G – родовий відмінок

L – місцевий відмінок

N – іменник

N_{adjunct} – атрибутивний іменник

Num – числівник

Part II – пасивний дієприкметник

Pl – множина

Prep – прийменник

ВСТУП

Теорія зіставного термінознавства розпочала свій розвиток із праць про терміносистеми різних наукових галузей на матеріалі української та інших мов (Е. Брагіна, І. Вакулик, С. Кришталь, І. Нікуліна, О. Старченко та ін.) [18; 23; 109; 153; 184]. Однак термінологія підрозділів лінгвістичної науки, куди потрапляє терміносистема соціолінгвістики як інтегрального напрямку та самостійної дисципліни, все ще маловивчена. Окремі аспекти формування соціолінгвістичних термінів розкривають праці Г. Бідера, І. Браги, І. Версти, Ю. Дзябко, А. Загнітка, О. Селіванової, Н. Шумарової, Г. Яворської [10; 17; 36; 56; 321; 329; 331–332; 337–338; 349–350]. Невирішеною залишається проблема спільних та відмінних ознак структури і семантики соціолінгвістичних термінів в різних мовах. У дисертації її проаналізовано на матеріалі української, польської та англійської мов, вибір яких не випадковий: впорядкування терміносистеми соціолінгвістики української мови перебуває на етапі текстової кодифікації, терміни польської мови вже зафіксовані в першому соціолінгвістичному словнику (A. Skudrzykowa, K. Urban) [423], а терміносистема англійської мови кодифікована в енциклопедіях та словниках (С. Baker, R. Mesthrie, K. Malmkjær, P. Trudgill та ін.) [353; 366; 401; 302].

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою розвитку теорії зіставного термінознавства в межах системно-структурного підходу до аналізу термінів близько- і далекоспоріднених мов, що в перспективі сприятиме формуванню теоретичного підґрунтя зіставної лексикографії та укладанню навчального соціолінгвістичного словника перекладного типу.

У дисертації в основу зіставного аналізу соціолінгвістичних термінів покладено: 1) загальні теоретичні принципи зіставлення мов (Ю. Жлуктенко, І. Корунець, М. Кочерган, А. Левицький, М. Пещак, J. Fisiak, T. Krzeszowski, G. Nickel та ін.) [61–64; 94; 102–103; 105–106; 121–122; 237; 268; 283]; 2) теоретичні результати досліджень лексико-семантичних систем різних мов

(Л. Верба, С. Єрмоленко, А. Кравчук, В. Левицький, А. Лучик, В. Манакін, М. Фабіан, D. Cruse, G. Kleparski, J. Lyons, T. Nida, S. Ullmann та ін.) [34; 149; 123; 131–132; 137; 196; 229; 260; 278–280; 284; 303]; 3) категорії та поняття термінознавства (Р. Дудок, Т. Кияк, А. Коваль, І. Кочан, Е. Скороходько, G. Budin, Н. Felber, F. Grucza, J. Lukszyn, W. Nowicki, A. Rey, R. Temmerman, W. Zmarzer та ін.) [58; 52; 84–85; 97–101; 179; 223; 222; 245; 285; 291; 298; 275]; 4) категорійну базу соціолінгвістики, сформовану на матеріалі різних мов (Б. Ажнюк, Л. Васильєва, Г. Вусик, В. Демченко, Л. Масенко, Г. Мацюк, С. Соколова, Л. Ставицька, О. Тараненко, О. Ткаченко, В. Труб, С. Baker, J. Bralczyk, F. Coulmas, S. Gajda, S. Grabias, D. Crystal, E. Lipińska, B. Spolsky, P. Trudgill та ін.) [315; 318; 323; 326–328; 343–347; 353; 357–362; 435; 377; 379; 230–231; 395; 294; 302; 437].

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Проблематика дисертації відповідає науковій темі кафедри загального мовознавства Львівського національного університету імені Івана Франка «Актуальні проблеми сучасної дискурсології» (номер державної реєстрації 0113U005126). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради філологічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 6 від 18 грудня 2013 року).

Мета дисертації – виявити структурні ознаки одно-, дво-, три- і багатокомпонентних соціолінгвістичних термінів та з'ясувати їх семантику в ході аналізу терміносистем української, польської та англійської мов у зіставному аспекті.

Поставлена мета зумовила потребу вирішення таких **завдань**:

1) розкрити історико-методологічні засади здійснення зіставного дослідження термінів соціолінгвістики на підставі праць із зіставної лексикології, семантики, термінознавства і сформувані теоретичне підґрунтя для створення методики поетапного моделювання термінологічних полів цих терміносистем;

2) дослідити особливості морфемної структури термінів-однословів;

3) проаналізувати граматичні ознаки дво-, три- і багатокомпонентних термінів, описати їх основні структурні моделі, виявити спільні і відмінні характеристики термінів в трьох мовах;

4) дослідити семантичну структуру, спільні та відмінні семантичні ознаки, парадигматичні відношення термінів соціолінгвістики для формування семантичних груп у трьох мовах;

5) обґрунтувати термінологічні поля, наповнивши їх склад та визначивши ієрархію термінів на основі розробленої методики поетапного моделювання;

6) розкрити роль термінологічного поля (далі ТП) як засобу структурної організації терміносистем соціолінгвістики кожної з мов;

7) систематизувати англо-польсько-українські відповідники для укладання навчального словника соціолінгвістичних термінів.

Об'єктом дослідження є терміни соціолінгвістики української, польської та англійської мов.

Предмет дослідження – особливості структури і семантики цих термінів, їх спільні та відмінні характеристики, способи добору і структурування складу термінологічних полів у трьох мовах (ядра, наволоядерної зони, периферії).

Матеріалом для аналізу послужили 363 терміни української, 355 польської та 364 англійської мов, зібрані методом суцільної вибірки із лінгвістичних словників, енциклопедій та соціолінгвістичних праць (загальний обсяг джерел – понад 810000 слововживань).

Методи дослідження, які забезпечують системно-структурний підхід до аналізу соціолінгвістичних термінів: *зіставний* – посприяв розкриттю спільних і відмінних ознак структури та семантики термінів української, польської й англійської мов; *структурний*, зокрема *аналіз за безпосередніми складниками* – дослідженню структурних особливостей термінів, а саме ознак морфемної структури однокомпонентних термінів, набору терміноелементів та структурних моделей, за якими утворено дво-, три- і

багатокомпонентні терміни. *Компонентний аналіз* використано для виокремлення семантичних груп шляхом розкриття семантичної структури термінів, визначення тотожностей і відмінностей семантичного змісту базового терміна та всіх інших одиниць тієї чи іншої групи, а також для виявлення спільних ознак змісту базових термінів різних семантичних груп. Місце кожного терміна та парадигматичні відношення між ними в складі семантичної групи розкрито за допомогою протиставлення одиниць на основі наявності чи відсутності певної диференційної ознаки (*прийом опозицій*). За допомогою *процедури ступінчастої ідентифікації* визначено ієрархію одиниць термінологічних полів, тобто змодельовано склад їхніх структурних елементів – ядра, навколоядерної зони, периферії. *Елементи кількісного аналізу* посприяли встановленню продуктивності різних структурних моделей термінів, а також розкриттю тенденцій формування термінологічних полів у трьох мовах. *Прийом калькування та описовий переклад* дали змогу заповнити термінологічні лакуни в терміносистемах трьох мов.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що на матеріалі термінів соціолінгвістики в українській, польській та англійській мовах

вперше:

- досліджено спільні та відмінні ознаки структури та семантики термінів з точки зору вербалізації соціолінгвістичних понять;
- виявлено набір терміноелементів та структурних моделей, за якими утворено терміни;
- розроблено методику поетапного моделювання термінологічних полів;
- обґрунтовано ТП як продуктивний засіб структурування терміносистеми в умовах її некодифікованого стану в соціолінгвістичних словниках та енциклопедіях (для української мови), часткової кодифікації (для польської мови) та кодифікованого вияву (для англійської мови);

удосконалено:

- методику зіставного аналізу термінологічних полів;

подальшого розвитку набули:

- теорія зіставного термінознавства та зіставної лексикографії в аспекті добору та систематизації термінів для зіставного дослідження мов і укладання перекладних словників;

- вивчення системної організації термінів.

Практичне значення дослідження. Положення і висновки дисертації можна використати в курсах лекцій і практичних занять із загального мовознавства (для вивчення питань «основи зіставного мовознавства», «методи зіставного аналізу мов»), зіставної лексикології (проблеми «семантична структура слова», «парадигматичні відношення», «безеквівалентна лексика»), термінознавства («структура терміна», «методика моделювання термінологічних полів», «термінологічне поле»), спецкурсах із дисциплін соціолінгвістичного циклу. Отримані результати сприятимуть створенню нових посібників та підручників зі згаданих напрямів. Матеріали дисертації стануть основою для укладання «Англо-польсько-українського навчального словника соціолінгвістичних термінів».

Особистий внесок здобувача. Усі результати та висновки дослідження авторка одержала самостійно. Наукових праць на тему дисертації, написаних у співавторстві, немає.

Апробація результатів дисертації. Усі положення й результати дослідження обговорено на науково-методичних семінарах кафедри загального мовознавства Львівського національного університету імені Івана Франка (2013–2016). Висновки дисертації апробовано на конференціях: Міжнародній науковій конференції «Пріоритети мовознавчої науки у контексті глобалізаційних процесів» (Київ, 2015) Міжнародній науковій конференції «Лінгвістичний простір вищої школи драгомановців (до 95-річчя кафедри української мови та 180-річчя Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова» (Київ, 2015), XII Всеукраїнському соціолінгвістичному семінарі (Львів, 2015), Міжнародній конференції молодих українців та дослідників східної слов'янщини (Варшава, 2015),

Міжнародній науковій конференції «Українська термінологія і сучасність» (Київ, 2015), Міжнародній науково-теоретичній конференції «Граматичні читання – VIII» (Вінниця, 2015), XI Всеукраїнському соціолінгвістичному семінарі (Львів, 2014).

Публікації. Проблематику, теоретичні та практичні результати дисертації викладено у 8 публікаціях, з яких 5 статей вийшли у фахових виданнях України, 2 статті – у закордонних збірниках та 1 стаття у збірнику наукових праць.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (зокрема, спеціальної літератури – 307 позицій та джерельної бази – 140 найменувань). У тексті дисертації є шість гістограм, які ілюструють розроблену методику на прикладі виокремлення термінологічних полів «мовна ситуація», «мовна політика», «політична комунікація». Додатки до дисертації містять матеріали до англо-польсько-українського навчального словника соціолінгвістичних термінів. Повний обсяг роботи становить 301 сторінку, із них 184 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗІСТАВНОГО ВИВЧЕННЯ ТЕРМІНОСИСТЕМ

1.1. З історії зіставного вивчення термінів

Зіставленням будь-якої пари або групи мов з метою виявлення спільних та відмінних ознак займається контрастивна лінгвістика. Терміни *зіставне мовознавство*, *конфронтативна*, *контрастивна*, *порівняльна лінгвістика* в українському мовознавстві функціонують як синоніми [34; 122; 259; 135; 137; 196], хоча відомі спроби їх розмежування [40, с. 5–17; 254; 65, с. 3–15]. М. Кочерган визначає *зіставне мовознавство* як розділ мовознавства, що вивчає дві чи більше мов незалежно від їхньої спорідненості, маючи на меті виявлення збігів та розбіжностей на всіх рівнях мовної системи [106, с. 9]. Зіставний аналіз передбачає синхронічний підхід до вивчення мовних систем, тобто мови порівнюються незалежно від попередніх стадій їхнього розвитку [259, с. 36]. Залежно від застосування його результатів, дослідники розрізняють *теоретичну* та *прикладну контрастивну лінгвістику* [283; 237, с. 3; 64, с. 10; 281, с. 8; 257, с. 9–12].

Основним поняттям зіставного мовознавства є *мовний контраст* (термін В. Нерознака) або *категорія контрастивності* (термін В. Гака) як специфічна особливість структури мови. Вона може змінюватися залежно від пари зіставляваних мов. Поняття *схожості* передбачає наявність у мовах спільних рис, які свідчать про їх *подібність*, тобто спільність ознак класифікаційного або типологічного значення. Явища з подібними властивостями називаються *відповідниками* або *кореспондентами*, а їх міжмовні відношення – *відповідністю* (*кореспонденцією*) [64, с. 12–16; 137, с. 125–133; 248, с. 665; 242; 281, с. 76].

Дослідження лексики в зіставному аспекті присвячені встановленню ізоморфних та аломорфних ознак семантичних систем різних мов [137, с. 4–5; 121; 69, с. 5]. Проблеми зіставного аналізу вирішували у своїх працях

К. Бондаренко, Л. Бублейник, С. Єрмоленко, І. Карамішева, В. Кононенко, І. Корунець, А. Левицький, В. Манакін, В. Пономаренко, С. Семчинський та ін [15; 19; 149; 259; 91; 94; 121–122; 137; 340]. Ю. Жлуктенко, якого вважають фундатором контрастивної лінгвістики в Україні, створив низку порівняльних граматик української, англійської, німецької, російської мов [61-65; 320]. В галузі лексичної семантики активно працюють М. Фабіан, В. Левицький, Л. Верба та ін. [196; 120; 123; 34]. Визначення критеріїв міжмовної фразеологічної еквівалентності сформульовано у працях Р. Зорівчак, Е. Солодухо, О. Арсентьєвої, Д. Квеселевича. Метод зіставного аналізу обґрунтував М. Кочерган, розглянувши загальні прийоми зіставлення мов на всіх рівнях мовної системи [103; 106].

Польська контрастивна лінгвістика представлена низкою зіставних граматик, для прикладу, V. Koseska-Toszewa (1991), I. Dulewiczowa (1993), N. Morciniec (2014) [169, с. 123; 267; 281; 264]. Активізацію зіставного аналізу польської та інших слов'янських мов в українському мовознавстві можна пояснити більшою визначеністю завдань, змісту та методології контрастивної лінгвістики, про що свідчать дослідження В. Кононенко, А. Лучик, А. Кравчук, М. Беднаж, Ю. Романюк та ін. [91; 131–134; 8; 171].

В англомовних країнах виникнення контрастивної лінгвістики у 50-х рр. ХХ ст. пов'язують із потребою збільшення ефективності викладання іноземних мов [238, с. 9; 271; 241]. Широке впровадження зіставних досліджень пов'язане з публікацією «Contrastive Structure Series» (1960-і рр.) під редакцією Ч. Фергюсона [237, с. 2–3]. У той же час в Європі виникло кілька контрастивних проектів (у Манхеймі, Познані, Штутгарті, Загребі) [241; 263; 283; 281, с. 19].

У ранніх зіставних дослідженнях розглянуто проблеми основних розділів граматики, тоді як праці 1970-80-х років (E. König, G. Rohdenburg, F. Plank) характеризуються вибором конкретних тем, високим рівнем деталізації та теоретичною орієнтацією [249; 262; 151; 253, с. 61; 257, с. 12]. У 1980-90-х рр. відбулася певна диверсифікація в сфері зіставного

мовознавства: вводяться нові емпіричні методи, виникають нові напрями (контрастивна соціолінгвістика, крос-культурна прагматика, контрастивна риторика). Сучасні зіставні дослідження зазвичай охоплюють мінімальну кількість мов (рідну і нерідну) з метою їх порівняння за максимальною кількістю ознак [2, с. 9].

Одним з напрямів проведення студій у галузі порівняльної лексикології є зіставне термінознавство. Так, Л. Ніколаєва провела типологічне зіставлення структури і семантики термінів спорідненості на матеріалі сорока мов [151]. О. Константінова описала словотвірні і семантичні особливості одиниць британської і американської термінології оподаткування у зв'язку з концептуальним апаратом відповідної галузі [92]. Е. Брагіна дослідила словотвірні і синтаксичні типи термінів кібернетики в англійській мові у зіставленні з українською та російською [18]. Проблема функціонального статусу термінологічних дублетів в українській і російській мовах висвітлюється в працях Т. Голі-Оглу [45]. Дисертацію С. Кришталь присвячено вивченню метафоричного переносу як способу утворення термінів підмови фінансів в англійській і українській мовах [109]. Зіставне дослідження семантичної структури лексики на позначення правових понять в англійській та українській мовах провела А. Ляшук [135].

До сьогодні здійснено аналіз семантичної основи лінгвістичних термінів в українській та англійській мовах [170]. Вивчення термінів соціолінгвістики в зіставному аспекті на матеріалі української та японської мов розпочала Ю. Дзябко, розкривши семантичну структуру ТП «мовна політика» [56].

Ступінь подібності порівнюваних мов залежить від їх історичного розвитку, характеру взаємодії, міжмовних контактів тощо. Українська, польська й англійська мови є генетично спорідненими. Вони належать до різних груп (східнослов'янської, західнослов'янської, германської) мов індоєвропейської мовної сім'ї [91; 195, с. 716]. Комплексне вивчення соціолінгвістичної термінології близько- і далекоспоріднених української,

польської і англійської мов дозволить визначити обсяг спільного термінологічного фонду та розбіжностей між терміносистемами з точки зору вербалізації соціолінгвістичних понять, а також вплине на процес створення перекладного англо-польсько-українського словника соціолінгвістичних термінів, упорядкування якого необхідне для уніфікації та стандартизації термінології цієї галузі в умовах сучасного мовознавства.

1.2. Теорія зіставного вивчення терміносистеми соціолінгвістики

Соціолінгвістика – новий напрям і навчальна дисципліна в українському мовознавстві, тому її термінологічний апарат ще повністю не сформований, тісно пов'язаний з розвитком категорійної бази, межі якої постійно розширюються.

Теоретичні засади цього напрямку сформували у 60–70-их рр. ХХ ст. американські лінгвісти Дж. Фішман, Д. Хаймс, У. Лабов, які трактували соціолінгвістику як сферу знань про структуру мови і мовні зміни на основі щоденного мовного вжитку; як вивчення мови стосовно суспільства; як розкриття зв'язку між мовними та суспільними структурами [235; 251; 270]. Подальшого розвитку питання соціолінгвістики набули у дослідженнях F. Coulmas, N. Coupland, D. Crystal, J. Holmes, N. Schilling, B. Spolsky, J. Swann, P. Trudgil, R. Wardhaugh [435; 227–228; 230–231; 383; 293; 294; 217; 302; 438], зокрема N. Coupland та A. Jaworski визначили соціолінгвістику як вивчення мови в її соціальних контекстах, або вивчення соціального життя крізь призму лінгвістичних категорій [227, с. 1]. D. Crystal зазначив, що соціолінгвістика розкриває шляхи інтеграції мови в людське суспільство з урахуванням таких понять, як раса, етнічність, клас, стать, соціальні інститути [231, с. 357].

Польські дослідники розглядають соціолінгвістику як частину лінгвістики, що вивчає відношення *мова – соціум*; різновиди мови, обумовлені соціальним статусом [307; 289]. W. Lubaś під цим терміном розуміє метод опису мови, який розширює мовознавчі спостереження про

певний суспільний контекст мовної поведінки, беручи до уваги всі складові комунікативного акту [за 423, с. 128–129].

В українському мовознавстві соціолінгвістику визначають як галузь, що вивчає соціальні аспекти розвитку мови, її суспільні функції в синхронії та діахронії, механізми взаємодії мови і суспільства, відносячи до предметної сфери цієї науки соціальну диференціацію мов, зв'язок мови і нації, мови і політики, мови і культури та інші [332, с. 17–20; 322, с. 17; 140, с. 7; 195, с. 631]. Поряд з назвою *соціолінгвістика* тривалий час функціонував термін *соціологія мови* Дж. Фішмана. Згідно з концепцією цього вченого, описова соціологія шукає відповіді на питання: хто розмовляє (чи пише), якою мовою (або варіантом), з ким і що з цього виходить [236, с. 26–27]. У польському мовознавстві S. Grabias дещо спростив формулу предмета соціолінгвістики: хто, до кого, в якій ситуації і з якою метою говорить [за 423, с. 129].

Актуальність соціолінгвістичних досліджень у Польщі починає зростати у 70-х рр. XX ст. після публікації 30 випуску Бюлетеня польської лінгвістичної спільноти. Значний вплив на розвиток польської соціолінгвістичної традиції того часу мали праці американських та західноєвропейських дослідників [255]. Згодом питання мови і соціуму особливо активно починають розглядати J. Bralczyk, E. Furdal, S. Gajda, S. Grabias, F. Grucza, K. Handke, E. Lipińska, W. Lubaś, A. Wilkoń [357–362; 376; 377; 379; 381; 382; 395; 397–400; 442] та ін. Дослідники звертають увагу на проблеми мовної політики, ідентичності, соціальної диференціації мов, розвитку літературної мови, мови міста і мешканців села, білінгвізму, інтерференції, мовної поведінки та мовної компетенції індивіда, мови політики, пропаганди та ін. [274, с. 9–22].

Передумови розвитку української соціолінгвістичної термінології були закладені в XIX столітті, задовго до зародження соціолінгвістики як науки [10, с. 80–89; 332, с. 6]. З кінця XX століття широкий спектр питань розглянуто у працях Ю. Жлуктенка, який вивчав проблеми інтерференції, двомовності, контактів української мови з англійською та німецькою [60;

320], Л. Масенко, Н. Шумарової, В. Демченка, що займаються питаннями мовної ситуації, мовної компетенції [326–328; 349; 318], Л. Ставицької, яка велику увагу приділяла соціальній диференціації мови [343], О. Ткаченка, який впровадив в українську соціолінгвістику поняття *мовної стійкості* та *мовної стабільності* [346], В. Труба, дослідження якого присвяченні проблемі суржику [347], Г. Мацюк, яка окреслила предметне поле прикладної соціолінгвістики і розкрила етап соціологічного напрямку як передісторії соціолінгвістики [329; 140].

Терміносистема соціолінгвістики – відносно новий об'єкт мовознавчих досліджень. Її загальний понятійний апарат охоплює систему міжгалузевих понять, які є спільними й для таких дисциплін, як антропологія, соціологія, діалектологія, прагматика тощо, а галузевий понятійний апарат дає уявлення про зміст категорій, і звідси, й набір одиниць термінологічних полів [332, с. 7].

Системне вивчення й опис соціолінгвістичної терміносистеми за допомогою зіставлення її одиниць з фактами близько- і далекоспоріднених мов дають новий імпульс для розвитку української перекладної лексикографії. Наявні в українському мовознавстві лінгвістичні словники та окремі соціолінгвістичні праці лише частково відображають предметну сферу соціолінгвістики, що зумовлює певні труднощі під час зіставного аналізу цієї терміносистеми з іншими, які вже зазнали лексикографічної кодифікації.

Теорія зіставного дослідження соціолінгвістичної термінології, крім загальних теоретичних принципів зіставлення мов і теоретичних результатів досліджень лексико-семантичних систем різних мов, охоплює категорії та поняття термінознавства і соціолінгвістики.

Теорія терміна пройшла довгий етап свого становлення, тому в мовознавстві продовжують існувати різні підходи до визначення цього поняття. Більшість українських мовознавців сходяться на думці, що *термін* – це слово чи словосполучення, що позначає спеціальне поняття певної

наукової галузі [319, с. 183; 179, с. 7; 161, с. 146; 177, с. 682–683]. Польські дослідники визначають *термін* як слово чи словосполучення з виразно окресленим спеціальним значенням, що використовується в певній галузі знань чи діяльності [245, с. 16; 371; 277; 285]. У західноєвропейській традиції *термін* постає лінгвістичною репрезентацією поняття, що отримує визначення в межах цілісної структурованої системи [292, с. 57; 291, с. 27; 224, с. 81].

На основі численних поглядів науковців виокремлюють три підходи до розгляду терміна. Прихильники так званого нормативного (або нормоцентричного) підходу (Б. Головін, О. Реформатський, В. Даниленко, Т. Канделаки, Д. Лотте, Т. Кияк, W. Nowicki та ін.) розглядають термін як штучно створений знак. Представники дескриптивного (функціонального) підходу (В. Лейчик, О. Суперанська, Т. Панько, І. Кочан, Г. Мацюк, Л. Симоненко, J. Lukszyn, W. Zmarzer, F. Grucza, M. Cabré, J. Sager, A. Rey) аналізують терміни як слова в особливій функції. Вони ототожнюють значення терміна із поняттям, яке він виражає. Саме тому вирази «семантика терміна», «значення терміна», «понятійний зміст терміна» постають синонімами [209, с. 12]. Когнітивний підхід (E. Wüster, R. Tammerman, P. Weissenhofer) передбачає розуміння терміна як концепта.

У науковій літературі визначено основні ознаки терміна як одиниці галузевої терміносистеми, а саме: системність, відповідність поняттю, наявність дефініції, тенденція до однозначності в межах певної терміносистеми, стилістична нейтральність, короткість, точність, висока інформативність та ін. [46, с. 188; 276, с. 79; 277, с. 9; 292, с. 89–90]. Ці ознаки зазвичай актуалізовані лише в сфері фіксації, а поза певним термінологічним полем «слово втрачає свою характеристику терміна» [167, с. 103].

Питання системності термінологічної лексики вперше розглянув Д. Лотте [130, с. 72–73]. Українські термінологи поділяють думку про те, що терміни об'єднуються в чітко організовану структуру у зв'язку з системністю

наукових понять [161; 275, с. 58; 180, с. 74; 176, с. 15]. Системність термінів має насамперед екстралінгвальну природу: семантика кожної термінологічної одиниці зумовлена її місцем у системі понять певної галузі знань [55, с. 293; 125, с. 112; 161, с. 179; 245, с. 38]; терміни, порівняно з одиницями загальнолітературної мови, мають вищий ступінь структурної організації, що пов'язано із свідомим формуванням терміносистем [277, с. 18].

Дефініція, слугуючи мовним вираженням і семантичним показником терміна, є його обов'язковою ознакою. Вона забезпечує зв'язок між терміном і поняттям та ідентифікує його в межах понятійної системи [292, с. 39]. Дефініція не вичерпує знання про відповідний об'єкт, а фіксує найважливіші риси, що відображаються у змісті терміна, чим вирізняє його з-поміж інших одиниць [199; 291, с. 41; 276, с. 82–83].

Однозначність постає найбільш дискусійною ознакою термінів. Більшість дослідників вважає, що термін проходить ті ж етапи семантичного розвитку, що й загальнолітературна лексика, тому для нього характерні гіперо-гіпонімічні, синонімічні, антонімічні та інші системні відношення [99, с. 32; 110, с. 20; 118, с. 70; 161, с. 146; 275, с. 39; 277, с. 7; 292, с. 58].

З огляду на висловлені міркування мовознавців, *соціолінгвістичний термін* визначаємо як слово чи словосполучення, яке позначає поняття соціолінгвістики, має чітку дефініцію, що розкриває сутнісні ознаки цього поняття та засвідчує його зв'язок з іншими поняттями в межах терміносистеми.

У сучасному термінознавстві точаться дискусії щодо розуміння понять *термінологія* і *терміносистема*. У дисертації дотримуємось думки, що термінологія – це стихійно сформована сукупність термінів, що позначають спеціально-професійні поняття; наука про терміни [46, с. 77; 37, с. 30; 161, с. 147; 245, с. 14–22; 291, с. 127; 292, с. 3], тоді як терміносистема – свідомо побудована система термінів [125, с. 107]; впорядкована сукупність одиниць, які відображають систему понять певної сфери знань чи діяльності [52, с. 11; 148, с. 87; 178, с. 435; 291, с. 46]; класифікаційне утворення, до складу якого

входять певні термінологічні поля та елементи, взаємопов'язані екстра- й інтралінгвально [100, с. 64; 276, с. 80; 277, с. 21; 275, с. 43; 292, с. 30–33].

Терміносистема соціолінгвістики є динамічною, що зумовлено постійним розвитком знань про взаємодію мови і суспільства, виникненням і поглибленням теоретичних проблем існування мови в суспільстві і, загалом, зміною предметної сфери і об'єкта соціолінгвістичних досліджень.

Українська, польська та англійська соціолінгвістичні традиції відзначаються власними особливостями формування теорії та метатеорії, що постають як єдність спільних та відмінних ознак відображення взаємодії мови і суспільства, яку розкриє зіставне вивчення соціолінгвістичних термінів на матеріалі української, польської та англійської мов.

1.3. Категорійна база дослідження

У дисертації інструментарій аналізу підпорядкований розкриттю структури одно- та багатокomпонентних назв і їх семантики. При вивченні питань структури відштовхуємося від понять «морфологічний словотвір» та «синтаксичний словотвір», для дослідження семантики використовуємо ідею термінологічного поля.

Творення нових назв різних галузевих терміносистем відбувається за законами словотвору певної мови шляхом пристосування її до основних вимог і функцій термінологічної лексики. Початківцем зіставних досліджень словотвірного устрою слов'янських мов справедливо вважаєть І. Ковалика. Питанням деривації мовних одиниць присвятили свої праці В. Горпинич, М. Жовтобрюх, Є. Карпіловська, Н. Клименко, В. Bartnicka, P. Bał, G. Budin, M. Cabrè, R. Grzegorzycykowa, H. Jadacka, K. Kowalik, I. Plag, P. Weissenhofer та ін. [48; 182; 78; 80–81; 218; 219; 223; 224; 243; 252; 261; 287; 305].

Однокомпонентний термін. Щодо матеріалу української та польської мов за характером словотвірної бази та словотворчих засобів розрізняють морфологічний, морфолого-синтаксичний, лексико-семантичний та лексико-синтаксичний способи словотвору, а за наявністю чи відсутністю

словотворчих формантів – афіксні й безафіксні [48, с. 115; 94, с. 147; 218, с. 200]. Н. Клименко розрізняє морфологічний, або зовнішній, словотвір, який включає афіксацію, основоскладання, словоскладання й аббревіацію, та семантичний, або внутрішній, словотвір, який полягає в семантичних змінах лексем [81, с. 3].

У системі англійської мови виокремлюють формальні, функціональні та семантичні способи творення слів. До формальних належить деривація, представлена префіксальним, суфіксальним і змішаним способом творення, словоскладання та аббревіація (компресія). Функціональний словотвір включає конверсію чи нульову деривацію, тобто зміну категорійного значення існуючого слова без зміни його форми, і лексикалізацію, а саме: перетворення однієї з граматично змінюваних форм лексеми у нове слово з іншою граматичною категорією. Семантичні способи змінюють значення мовної одиниці [223, с. 93; 292, с. 71–79].

Варто зазначити, що в морфемній структурі слова-терміна органічно закладені основи структурної систематизації [161, с. 167]. Афіксальне термінотворення відображає в структурі терміна його категорійну належність і місце в терміносистемі. Системне використання словотворчих афіксів та способів їхнього приєднання дозволяє стверджувати про системність термінологічних назв.

Суфіксація. Суфіксальний спосіб полягає в приєднанні питомих чи запозичених суфіксів до основ різних частин мови. Суфікс як структурний елемент терміна вказує на певне узагальнене значення (семантична функція), виражене в спеціальній формі (структурна функція), за яким терміноодиниця потрапляє до певного лексико-граматичного класу та може виконувати певну синтаксичну роль у реченні (синтаксична функція) [78, с. 31].

Префіксація. Сутнісною ознакою префіксального способу творення термінів є те, що похідні слова належать до тієї ж частини мови, що й твірні, оскільки префікси не мають класифікаційного значення, а виконують лише словотвірну функцію [182, с. 231; 218, с. 200]. При формуванні твірної

основи для префікса усикається семантика, твірне слово піддається семантико-акцентним змінам, трансформується в частину слова [48, с. 43]. Часто похідні терміни є антонімами відносно твірних.

Основоскладання (композиція) – це оєднання двох чи більше твірних основ в одній терміноодиниці на основі відношень детермінант – детермінатум [305, с. 72]. В українській мові цей процес часто супроводжується інтерфіксацією [182, с. 32]. Використання термінів-комполітів зумовлене потребою відображати складні наукові поняття, адже відзначаючись структурною та семантичною цілісністю, вони водночас є засобом мовної економії.

Словоскладання (юкстапозиція) належить до синтаксико-морфологічного способу словотворення та передбачає поєднання в одному складному слові двох і більше простих слів або форм слів [182, с. 6]. Юкстапозити є цілісно оформленими лексичними одиницями, компоненти яких характеризуються позиційною стійкістю, при цьому один з компонентів виконує функцію характеристики, виражаючи видову відмінність, а інший є опорним компонентом. В англомовній мовознавчій традиції словоскладання належить до групи аналітичних способів словотвору, які поєднують окремі лексичні одиниці у більшій єдності [292, с. 57].

Абревіація. Це один із продуктивних способів творення терміноодиниць. Він полягає у скороченні довгих мовних формул і згортанні їх у семантичну єдність – абревіатуру. Процес абревіації передбачає вилучення початкових літер, складів декількох слів або ж поєднання обох типів з метою утворення з них нового терміна [291, с. 107]. Найчастіше абревіатури використовують як паралельний варіант багатоконпонентних термінів. Для кращого розуміння похідних одиниць необхідно, щоб кожен елемент у початковій структурі знайшов відображення в морфологічній структурі деривата [291, с. 69].

Багатоконпонентний термін. Невід’ємною ознакою розвитку будь-якої терміносистеми є наявність у ній багатоконпонентних термінів, висока

продуктивність яких зумовлена здатністю передавати класифікаційний ряд за принципом родо-видової ієрархії [84; 161; 144; 129].

У науці уже сформовано підхід до дослідження структури терміна [89; 73; 192; 197; 269] і з'ясовано, що саме семантична єдність компонентів забезпечує здатність позначати цілісне поняття, відтворюючись без синтаксичних змін у структурі. За цієї ознакою терміни поділяють на назви із відносно стійким зв'язком між елементами (у складі терміна зберігають своє пряме значення) та одиниці із абсолютною стійкістю елементів (значення яких не вмотивоване значенням їх компонентів) [73; 192].

Виокремлюючи багатоконпонентні терміни із тексту, мовознавці беруть до уваги дефінітивний, інформаційний, статистичний, семантичний критерії, критерій концептуальної цілісності терміна, хоча до цього часу цілісна методика аналізу мовного матеріалу все ще відсутня. У роботі беремо до уваги формально-орфографічну ознаку (тобто роздільне оформлення термінів з двох і більше окремих слів), відповідність складному соціолінгвістичному поняттю, яке неможливо позначити однослівним терміном, фіксацію в словниках та наявність дефініції, відтворюваність у тексті без змін у структурі [72; 42; 92; 305, с. 69–71].

Свого часу українська дослідниця А. Коваль визначила *багатоконпонентні одиниці* як стійкі словосполучення, що «вносяться у текст в готовому вигляді, а не створюються заново (це одиниці мови, а не мовлення)» [84, с. 293]. В українському термінознавстві багатоконпонентним структурам приписують системність, наявність дефініції та прагнення до моносемії. Порівняно з однослівними термінами, ці синтаксичні конструкції, роздільно-оформлені елементи яких мають різний ступінь семантичної єдності, поєднуються за певними лексичними та граматичними правилами [42, с. 225; 72]. Зважаючи на здатність термінів передавати системні відношення (займають конкретне місце в системі понять певної термінології) та не допускати синтаксичних змін у структурі (фіксований порядок компонентів), дослідники визначають їх як різновид стійкого

словосполучення [42, с. 225; 144, с. 134]. Очевидно, що ускладнення назв до трьох-чотирьох елементів призводить до однозначності й точності завдяки експлікації всіх ознак поняття у складній структурі терміна. Подальше збільшення кількості компонентів є малопродуктивним, оскільки починають діяти закони економії мовних засобів, що призводить до спрощення та аббревіації термінологічних одиниць [92].

У системі англійської мови багатоконпонентний термін, або *modifier-head structure*, постає як слово, яке складається з двох чи більше елементів, першим з яких є або корінь, або слово чи фраза, а другим – або корінь, або слово, причому в більшості сполук головне слово (*nucleus*) містить найважливішу інформацію та завжди розташоване з правої сторони, а залежне (*determinant*) конкретизує його за певною ознакою [287, с. 173; 292, с. 64]. Очевидно, що ці терміни не завжди складаються лише з двох компонентів, тому правомірно вважати їх дво-, три- та багатоконпонентними ієрархічними структурами, що так чи інакше мають в основі бінарні сполуки [287, с. 171; 224, с. 90]. У випадку наявності кількох конкретизаторів, які ускладнюють одне поняття, відношення між ними експлікуються за допомогою дефіса. Збільшення кількості компонентів позначення відображає ієрархічний порядок термінів [292, с. 65].

В англійській мовознавчій традиції одиниці з першим іменним компонентом (незалежно від орфографічного оформлення: окремо, разом чи через дефіс) відносять до складних слів (*compounds*), тоді як назви, елементом яких є означення, виражене прикметником, кваліфікують як словосполучення (*phrases*) [223, с. 34–36; 291, с. 107, 147–148]. Багатоконпонентні сполуки сприяють формуванню терміносистем: стрижневе слово ідентифікує понятійну категорію, а залежне вказує на критерій її поділу [292, с. 78].

Багатоконпонентний термін у польській мові постає як «поєднання двох чи більше компонентів, призначене для номінації поняття в межах певної галузі знань, що має спеціальне значення і займає конкретне місце в

термінологічній системі, зумовлене класифікацією понятійної сфери» [295, с. 62]. Часто ці структури мають однослівні відповідники в інших мовах та завжди виступають одним членом речення [239, с. 96; 269; 275, с. 9].

Вищезгадані підходи дають змогу дійти висновку про багатоконпонентні терміни соціолінгвістики як семантично цілісні одиниці, що виконують номінативно-дефінітивну функцію, здатні відтворюватися в повному складі і не можуть бути розчленовані без втрати семантичної єдності, оскільки позначають спеціальне поняття соціолінгвістики [28, с. 152].

Термінологічне поле. Ідея семантичного поля як засобу пізнання внутрішньої організації лексико-семантичної системи мови [14; 16; 59; 69; 77; 120; 196; 205] знайшла подальший розвиток у теорії термінологічного поля (О. Реформатський, О. Суперанська, С. Шелов). Сучасні праці із зіставного термінознавства підтверджують релевантність використання польового підходу для добору та структурування відповідників терміносистем різних мов [135; 56].

Поняття *семантичного поля* увійшло в науковий обіг завдяки працям Й. Тріра [300–301]. Вчений відзначав, що у свідомості мовця слова існують у вигляді певної структури, своєрідного словесного поля знаків, яке нагадує мозаїку та співвідноситься із більш чи менш замкнутим понятійним комплексом і упорядковує його. Окреме слово отримує визначеність лише в оточенні групи співвіднесених з ним слів [260, с. 187]. Мовні поля не є ізольованими, а здатні групуватися у поля вищого порядку, покриваючи у такий спосіб весь лексичний склад мови [240, с. 2031]. Зміна будь-якого елемента поля чи його втрата автоматично призводить до зміни лексичної системи мови в цілому. Правда, мовознавці вважають, що основним недоліком теорії Й. Тріра є процедура виокремлення самого поля, адже слова у групі дослідник поєднує інтуїтивно, перебільшуючи асоціативні зв'язки. При цьому багатозначні слова одночасно входять у декілька полів, тому їхні межі не можна чітко окреслити [24, с. 106]. Критиці піддавалося й положення

про закритий характер поля, що має строго фіксовані межі і непересічні контури. Незважаючи на оригінальність ідей Й. Тріра та його внесок у розвиток теорії поля, сам учений ніколи не використовував терміна *семантичне поле*. Вперше в історії лінгвістики його вжив Г. Ібсен щодо групи слів-назв металів у східних мовах. Він вважав, що одну семантичну групу утворюють тільки ті споріднені за змістом слова, які однаково оформлені, тобто завдяки смисловій близькості отримали однакове морфологічне оформлення [260]. Л. Вайсгербер використав семасіологічний підхід до вичленування семантичного поля: підбір до ядерного слова поля синонімічного ряду семантично пов'язаних слів [280, с. 250–251]. В. Порціг спробував теоретично осмислити поняття поля через звернення до синтагматичних зв'язків мовних одиниць. Започаткувавши теорію «синтагматичних полів», цей дослідник дійшов висновку, що об'єднання слів значною мірою визначається тим, до якої частини мови вони належать [290; 260, с. 191]. Функціональне вивчення граматичної будови мови зумовило появу поняття «функціонально-семантичне поле», що є сукупністю граматичних, словотворчих, лексичних та інших засобів, які служать для вираження значень аспектуальності, часової локалізованості, дейксісної темпоральності і таксису [16]. Незважаючи на деякі розходження у визначеннях дослідників, семантичне поле постає об'єднанням лексичних одиниць, пов'язаних спільністю змісту (іноді й спільністю формальних показників), які віддзеркалюють поняттєву, предметну або функціональну подібність позначуваних явищ [1; 5; 126, с. 378; 107, с. 265; 240, с. 2031].

У термінознавстві виокремлюють два підходи до структурування понятійного складу терміносистем: логічний підхід передбачає встановлення ієрархії наукових понять і створення тематичної класифікації термінів, лінгвістичний – виявлення компонентної структури значення термінів [118, с. 58]. Метою логічного підходу є побудова тематичних груп термінів, лінгвістичного – полів термінів. Свого часу О. Реформатський зазначав, що полем терміна є та термінологія, поза якою він втрачає свою властивість

терміна [167, с. 103]. Терміни, об'єднуючись у термінологічні поля, відображають інваріантний принцип структурування та існування мовних одиниць [291, с. 141].

Поле для терміна-поняття трактують як систему понять, до якої він належить, а для терміна-слова поле є сукупністю інших слів-термінів, із якими він засвідчує семантичний зв'язок, забезпечуючи безперервність смислового простору [189, с. 111]. Відтак, ТП одночасно охоплює особливості лексичного та понятійного полів, тому для його побудови врахування позамовних факторів є обов'язковим [189, с. 112].

С. Шелов пропонує розрізняти *термінологічне поле терміна* та *понятійно-термінологічне поле терміна*. На його думку, *понятійно-термінологічне поле* формується як сукупність спеціальних для даної галузі понять, які необхідні та достатні для понятійної ідентифікації певного терміна чи поняття, яке він позначає, та для відношень між ними. До того ж *термінологічне поле терміна* постає як знаковий аналог *понятійно-термінологічного поля терміна*, тобто сукупність усіх термінів, які називають поняття поля, а також відповідних відношень між ними [210].

Релевантність застосування польового підходу до аналізу терміносистем підтверджують дослідження термінів садівництва, тенісу, залізничного транспорту, стилістики, фінансів, маркетингу, землеустрою та кадастру та ін. на матеріалі української, англійської, російської та французької мов [96; 86; 191; 67; 175]. Теорія поля активно застосовується в російському мовознавстві, що засвідчує бібліографічний опис понад 100 дисертацій, присвячених дослідженню поля в термінології [210]. Однак застосування польового підходу все ще не має однозначного розуміння, про що свідчать такі терміновживання як *термінологічне поле* (О. Суперанська), *семантичне поле терміна* (А. Ляшук), *понятійне поле терміна* (С. Шелов).

Дослідження термінів різних галузей у складі термінологічних полів має й практичну мету – створення інформаційних тезаурусів, у яких

словникова стаття терміна представляє якесь його поле, а саме поле відповідає структурі наукового знання [210; 154, с. 52–58].

Термінологічне поле – це сфера існування терміна, всередині якої він проявляє семантичну й структурну системність [67]. З огляду на це, вивчення термінологічних полів є перспективним для вирішення основних питань понятійно-змістової організації спеціальної лексики, а також у сфері термінологічної лексикографії [154, с. 52–58].

Висловлені міркування мовознавців про специфіку термінологічного поля дозволили нам розробити відповідну **методику поетапного моделювання термінологічних полів**. Вона передбачає послідовність п'яти етапів.

1) Відбір – за показниками частотності – із масиву зібраних одиниць найчастіше вживаних базових термінів соціолінгвістики з метою об'єднання навколо них семантично пов'язаних одиниць (тобто виокремлення семантичних груп і наповнення складу кожної з них);

2) Визначення в складі тієї чи іншої семантичної групи спільних і відмінних ознак семантики базового терміна та всіх інших одиниць групи з метою встановлення її структури (на основі обґрунтування місця термінів і парадигматичних відношень між ними);

3) Виявлення спільних ознак змісту базових термінів різних семантичних груп з метою їх подальшого об'єднання в термінологічні поля;

4) Обґрунтування – на основі аналізу семантичної структури базових термінів семантичних груп – термінів-домінант як ідентифікаторів кожного з термінологічних полів;

5) З'ясування семантичних відношень між термінами-домінантами термінологічних полів і одиницями семантичних груп з метою встановлення складу структурних елементів полів – ядерних зон, навколоядерних зон, периферій.

Для розроблення запропонованої методики відштовхуємося від розуміння *термінологічного поля* як сукупності мовних одиниць, що мають спільні семантичні ознаки, зумовлені мовними та позамовними чинниками. Саме вони визначають приналежність терміна до певної понятійної сфери (О. Реформатський, С. Шелов, О. Суперанська, Р. Цаглова, Ю. Дзябко та ін.

Визначення базового терміна семантичної групи (на основі аналізу дефініцій) і об'єднання навколо нього співвіднесених за змістом одиниць забезпечує реалізацію першого та другого етапів моделювання термінологічних полів. Семантичні відношення між термінами (шляхом аналізу спільних та відмінних семантичних ознак) сприяють їх включенню до складу *семантичних груп*, що є об'єднаннями парадигматично пов'язаних одиниць, незалежно від їх морфологічної природи [168, с. 51; 5; 118; 135]. Віднесення того чи іншого терміна до складу групи пов'язане із наявністю у його дефініції терміна-ідентифікатора, що містить вказівку на родові поняття. Цей термін як спільний компонент дефініцій семантично пов'язаних одиниць виступає базовим елементом групи. Компонентний аналіз словникових дефініцій і процедура ступінчастої ідентифікації дозволяють виявити включення семантичних ознак значення одного терміна у значення іншого, що й слугує показником ступеня тотожності елементів семантичної групи. Звідси, що більша кількість назв, з якими той чи інший термін об'єднується семантичними компонентами, то він важливіший для семантичної структури групи. Отже, ядерну зону семантичних груп формують базові терміни з великою кількістю спільних компонентів змісту, а до периферії входять менш уживані одиниці з вузькоспеціальними значеннями та значним обсягом диференційних ознак [15, с. 20]. Семантичну взаємозалежність термінів відображають гіперо-гіпонімічні, синонімічні й антонімічні зв'язки, що, в свою чергу, слугує умовною демаркаційною лінією однієї семантичної групи від інших, а також є засобом притягнення чи протиставлення подібних семантичних структур, тобто термінів [58, с. 524; 240, с. 2031].

Виявлення спільних ознак семантики базових елементів семантичних груп – це реалізація третього етапу моделювання термінологічних полів. Ці ознаки слугують об'єднувальними ланками між конститuentами різних семантичних груп у межах термінологічного поля. Таким чином, терміни, що входять до складу поля, заповнюють певну ділянку семантичного простору, так, що воно набуває статусу системно-структурної одиниці з огляду на цілісне відображення певної понятійної сфери.

Із обґрунтуванням імені поля як терміна-домінанти пов'язаний четвертий етап моделювання термінологічних полів. Окреслюючи межі поля, дотримуємося відомого в науці семантико-логічного критерію, в основі якого лежить принцип ідентифікації (Ш. Баллі). Він передбачає встановлення імені поля – слова-ідентифікатора (архілексеми), що позначає базове поняття і містить набір найхарактерніших семантичних ознак для розкриття значення інших компонентів поля [34, с. 21]. Це означає, що саме слово-ідентифікатор й слугує основою пошуку інших елементів поля (цей термін визначаємо за процедурою ступінчастої ідентифікації) [15, с. 16]. Так, у структурі поля насамперед виокремлюємо домінанту, тобто конститuent, який є найбільш загальним для вираження значення інших елементів поля.

Реалізація п'ятого етапу моделювання термінологічних полів полягає в з'ясуванні семантичних відношень між терміном-домінантою й одиницями різних семантичних груп, що дозволяє визначити склад структурних елементів поля – ядра, навіколоядерної зони, периферії. Визначення внутрішніх меж поля є складним завданням, подібно до лексичної системи, термінологічне поле з часом може зазнавати змін через появу нових одиниць чи втрату старих, а також переміщення термінів у межах самого поля [175, с. 52].

Ядро термінологічного поля формується навколо інваріантного терміна [34, с. 21]. До його складу належать одиниці, які в своїй семантичній структурі містять інтегральний семантичний компонент або ж у своїй

дефініції послуговуються інваріантним терміном як основним ідентифікатором [57, с. 36].

Наповнення складу навколоядерної зони термінологічного поля здійснюємо за допомогою термінів, визначених на основі аналізу семантичної структури термінів ядерної зони. Базові терміни груп навколоядерних зон входять до семантичної структури одиниць ядерної зони і пов'язані з ними безпосередніми семантичними зв'язками.

Семантична структура одиниць периферії характеризується значною кількістю диференційних ознак. При цьому відповідно до їх більшої чи меншої значущості терміни розміщуються ближче або далі від терміна-інваріанта. У зв'язку з віддаленістю від ядра у їх змісті спостерігається послаблення інтенсивності й навіть зникнення частини полеутворювальних ознак. Периферія має розмиті межі, що зумовлює здатність її структурних частин перетинатися з іншими полями: з будь-якого поля через послідовну кількість суміжних ланок можна потрапити в інше поле, тому семантичний простір терміносистеми виявляється неперервним. Периферійна зона поля, зазвичай, є значно більшою, ніж ядерна [56; 69; 96].

Застосування методики поетапного моделювання термінологічного поля актуалізує роль значення терміна. Різноманітність концепцій лексичного значення зумовлена складністю та багатогранністю цього явища [52, с. 54]. На основі синтезу окремих визначень та теорій значення, виокремлюють реляційний, субстанційний та біхевіористський підходи до інтерпретації його природи [120, с. 62; 52, с. 56; 187, с. 19–20; 280, с. 55; 137, с. 87]. Дослідники сходяться на думці, що значення є ядром, вихідним базисом поняття [52, с. 59–60; 4; 164; 303, с. 70], а у випадку термінів концептуальне ядро значення збігається з поняттям про клас предметів. Тому термінологічна лексика часто засвідчує відношення еквівалентності в різних мовах, а відмінності, як правило, зумовлені обсягом, а не змістом поняття, яке виражене в дефініції [137, с. 88–89]. Значення постає як спрощене

поняття, мінімум ознак поняття, який закріплюється за знаком і забезпечує набуття суспільної значущості [цит. за 58, с. 57].

До цього часу сформувалося два підходи до вивчення семантичної структури слова. Перший актуалізує таке розуміння семантичної структури, де в якості основного компонента виступає лексико-семантичний варіант слова. Другий підхід пов'язаний з методикою компонентного аналізу, мета якого – розчленування змістовної сторони мовної одиниці на складові компоненти – семантичні ознаки [58, с. 145–149; 187, с. 18; 1, с. 68–90; 3, с. 11–12].

Парадигматичні відношення. Термін як засіб репрезентації певного наукового знання реалізує своє значення лише через сукупність системних відношень з іншими одиницями [130; 305, с. 11]. Взявши до уваги розуміння терміна як елемента лексико-семантичної системи, розглянемо основні типи логічних опозицій, у які він вступає [280, с. 270; 272, с. 92; 229, с. 84–112; 208, с. 4; 155, с. 504].

Опозиція тотожності (нульова опозиція) проявляється як денотативна синонімія, при якій одиниці з різним планом вираження мають спільний план змісту. Повна відповідність значень мовних одиниць (максимальний збіг складу і змісту семантичних компонентів) при їх зіставленні у різних мовах отримала назву *еквівалентності* [137, с. 125].

Опозиція включення (привативна опозиція) в лексиці відповідає відношенням гіперо-гіпонімії (вертикальні відношення суперординації і субординації) [272, с. 92; 208, с. 4]. У зіставному аспекті відношення включення передбачають входження в семний склад значення одиниці мови А більшої кількості сем порівняно з відповідником мови В [137, с. 129–130]. Ця опозиція постає як показник відсутності спеціальної назви для позначення того чи іншого поняття, яке, як правило, визначається через більший клас предметів, тоді як в іншій мові відповідне явище виражене окремою семемою (це ілюструє національно зумовлені особливості диференціації понять).

Опозиція перетину (еквівалентна опозиція) знаходить вияв у співвіднесеності мовних одиниць: лексичні значення частково накладаються, залишаючи при цьому відмінні семантичні компоненти [137, с. 133]. Такі горизонтальні відношення логічної координації існують між поняттями, отриманими внаслідок поділу родового поняття за однією і тією ж диференційною ознакою [209, с. 91].

У межах термінологічного поля опозиції включення відображають ієрархічність семантичної структури термінів та характеризують ієрархічно організовану систему термінологічного поля загалом. Еквівалентні відношення між одиницями сприяють встановленню відносних синонімів, а опозиції тотожності засвідчують наявність абсолютних синонімів у межах терміносистем [135; 56].

Крайніми межами, що визначають семантичну відстань між зіставляваними одиницями, є відношення *повної відповідності*, або *еквівалентності* та *повної невідповідності (безеквівалентності)* [165, с. 46; 215, с. 221–222]. Безеквівалентну лексику формують слова, що вказують на відсутність в одній із зіставляваних мов спеціального позначення поняття, яке в іншій мові номінується конкретною назвою [137, с. 135]. За відсутності у вихідній мові лексичного відповідника певної мови-мети у вихідній мові фіксується *міжмовна лакуна*, яка свідчить про асиметрію концептуальної бази носіїв мов [107, с. 366; 150, с. 6; 164, с. 71; 282, с. 95; 152; 215, с. 220]. Слід розмежовувати власне безеквівалентну лексику (слова, що позначають національно-культурні реалії певного народу) та ономасіологічні лакуни, тобто лексеми, що пояснюються різним мовним членуванням навколишнього світу [119, с. 260].

В одній мові певне поняття може позначатися лексемою загальної семантики, тоді як в іншій – членується на дрібніші поняття за допомогою семантично вузьких назв, що позначають його різновиди. Такий тип лакун є проявом *часткової міжмовної невідповідності*, що передбачає включення у семантичну структуру слова однієї мови більшої кількості сем, ніж у слові-

відповіднику іншої мови [137, с. 133]. У зіставній семантиці подібні мовні узагальнення (вид–рід) чи диференціації (рід–вид) називають родовими і видовими лакунами [21, с. 191].

Гіперо-гіпонімічні відношення за своєю природою є не тільки фундаментальними семантичними відношеннями, які структурують словниковий склад мови [195, с. 306; 107, с. 269], але й універсальним засобом тематичної ієрархічної організації понять конкретної терміносистеми [292, с. 30]. Гіпонімічні відношення формуються на основі логіко-семантичного підпорядкування понять, що охоплює привативну опозицію родового поняття та видових [272, с. 93], які, відповідно, розкривають смисловий зміст родового і протиставляються один одному через диференційні семи, вступаючи в еквіполентні опозиції. Це надає термінологічній системі домінантно-підпорядкованої впорядкованості: послідовне включення одиниць нижчого рівня абстракції до вищого [107, с. 269]. Кілька гіпонімів, які логічно підпорядковані одному й тому самому гіпероніму, прийнято називати *співгіпонімами* чи *когіпонімами*. Елемент значення, відсутній у родовому понятті й наявний у видовому, називають *видовою ознакою*, сукупність видових ознак становить *видову відмінність* [161, с. 85].

Слід відзначити, що терміни-когіпоніми охоплюють зміст гіпероніма, але не вичерпують його [280, с. 292; 292, с. 30; 161, с. 192]. Через родову взаємодію встановлюється ієрархія лексем, в основі якої лежить принцип співвідношення видового поняття з найближчим родовим позначенням, а в кожній із терміносполук синтагматичні властивості реалізуються через значення конкретизатора [161, с. 198]. На кожному нижчому рівні диференціації обсяг поняття звужується, а семантичний зміст терміна ускладнюється принаймні однією додатковою ознакою [292, с. 31].

Існує думка, що гіперо-гіпонімічні відношення між термінами різних галузей виникають двома шляхами: внаслідок розвитку синтагмозначень гіперонімів; шляхом актуалізації їх парадигматичних значень [161, с. 193]. У

першому випадку номінація нового поняття здійснюється завдяки актуалізації мовною одиницею її синтагматичних властивостей шляхом використання значення лексичного конкретизатора. У процесі реалізації синтагмозначення спостерігаємо лінійний зв'язок між одиницями: родовий термін → видовий термін. Утворені гіпоніми ілюструють не лише єдність на рівні значення, але й спільні терміноелементи (слова, корені або основи, словосполуки), тобто виявляють стійкий експліцитний характер взаємодії. Відповідно до цього в межах явища гіпонімії розрізняють формально-семантичні та власне-семантичні зв'язки.

Синонімічні відношення розкривають особливості системної організації термінології. Синоніми постають як терміни зі спільним денотатом, але різною формою вираження, що мають тотожні або майже тотожні значення [161, с. 181]. Як правило, це дві семантично еквівалентні одиниці, що належать до однієї мови та одного формального регістру [224, с. 109–110]. Синонімія як власне лінгвістичне явище полягає не в збігу об'єктів номінації, а в ідентичності семантики найменувань [224, с. 105]. За формою – це слова або сталі словосполучення, які відносяться до одного денотата і мають тотожний або близький семантичний зміст [296, с. 153–154]. Тому основним показником синонімії в термінології є семантична тотожність одиниць. Зважаючи на це, виокремлюють абсолютні синоніми, чи терміни-дублети, які виражають одне й те саме поняття й можуть замінити один одного в будь-якому контексті без порушення логічного змісту висловлювання, та відносні синоніми (тобто часткові, для яких характерний неповний збіг компонентного складу денотативних значень) [203, с. 62]. Деякі дослідники зазначають, що в межах терміносистеми синонімія існує лише у вигляді дублетності [99, с. 37–38].

Поява кількох назв одного поняття пов'язана з наявністю в нього різних характерних ознак, кожна з яких може лежати в основі номінації, визначаючи внутрішню форму терміна [298, с. 151]. Для її виявлення враховують етимологічний показник. Тому за походженням синоніми в

термінології постають, як: еквівалентні назви, запозичені з різних мов; іншомовний термін та його автохтонний відповідник; питомі назви, що належать до різних функціональних мов (науковий термін і розмовний відповідник, стандартна і діалектна форми) [224, с. 110–111]. Серед причин виникнення різних за походженням синонімічних одиниць називають: а) наукову школу, яка може давати поняттю новий відповідний термін, не беручи до уваги вже існуюче позначення; б) первинний термін, що має невмотивовану структуру, а тому вимагає заміни запозиченим терміном-однословом; в) розвиток наукових знань, який сприяє заміні первинного терміна як назви не до кінця сформованого поняття [161, с. 182–183]. Конкуренція між питомими найменуваннями та запозиченнями – неминучий елемент розвитку терміносистеми. У процесі функціонування, як правило, перемагає варіант, прийнятний для більшості дослідників.

За структурною ознакою синоніми творять пари або ряди термінів, що належать до однієї частини мови, при цьому це можуть бути різні способи вираження того самого значення (явище міжрівневої синонімії) [296, с. 153–154], наприклад: заміна термінів-словосполук термінами-однословами; використання повних форм та ініціальних абревіатур; утворення однослівних складноскорочених номінацій з компонентів терміна-словосполуки; паралельне функціонування найменувань на рівні слотовірних дублетів [224, с. 110–111].

У різних підмовах науки й техніки терміни можна класифікувати і за морфологічними ознаками синонімічних компонентів. У терміносистемах виокремлюють іменникові, прикметникові та дієслівні синоніми [207].

Антонімічні відношення, або відношення протилежності, ще одна ознака системної організації термінології [111; 145–147; 272; 223; 224; 245; 275].

Антоніми постають як слова або їх окремі значення, що, тісно поєднуючись певною семантичною спільністю, розрізняються на цій же основі максимально протилежними значеннями [195, с. 27]. Як правило, це

пари слів переважно однієї частини мови, семантична структура яких характеризується наявністю семи-носія спільної родової ознаки і диференційних сем, що позначають протилежні видові ознаки [146, с. 278; 221, с. 26]. Антонімічні назви характеризують однорідні явища, перебуваючи на крайніх позиціях відповідної лексико-семантичної парадигми [111, с. 106]. Зважаючи на те, що основним показником антонімії в термінології є семантична протилежність одиниць виокремлюють контрарні, комплементарні та векторні антоніми.

Назви, що виражають контрарну протилежність, – це два діаметрально протилежні видові поняття, між якими існує середній, проміжний член – мезонім. Комплементарні антоніми доповнюють один одного у вираженні тієї чи іншої сутності. Один з термінів цієї пари заперечує диференційну сему в значенні іншого, але не заміняє її [147, с. 13]. Векторні антоніми – це терміни зі значенням протилежності різноспрямованих дій, рухів, ознак, властивостей.

Формальна структура. У фаховій мові розрізняють лексичні чи різнокореневі антоніми, які вступають у відношення протилежності через семантичне протиставлення корневих морфем (питомих або запозичених), та словотвірні антоніми (чи спільнокореневі, у яких протилежність значень виникає внаслідок приєднання до терміна взаємно протилежних за змістом афіксів) [195, с. 28].

Антонімічні назви переважно належать до однієї частини мови, при цьому бувають різні способи вираження протилежних значень: терміни-однослови; терміни-композиції, антонімію яких спричиняє протилежний зміст одного з компонентів складного слова; багатоконпонентні терміни, більшість з яких є атрибутивними конструкціями, що передають протилежні видові поняття [147, с. 13].

За частиномовною належністю в різних підмовах науки й техніки виокремлюють антоніми, представлені іменниками (серед них – частина віддієслівного походження), прикметниками та дієсловами.

1.4. Методи зіставного вивчення термінів соціолінгвістики

Зіставний метод. У контрастивній лінгвістиці явища мови вивчають за допомогою зіставного методу, сутність якого полягає в дослідженні і описі мови через системне зіставлення з іншою мовою з метою виявлення її специфіки [126, с. 481]. *Зіставний* (синхронно-порівняльний, конфронтативний, зіставно-типологічний, контрастивний – враховуємо думку М. Кочергана, що в українській лінгвістичній термінології ці терміни є синонімічними) метод спрямований на виявлення подібностей та відмінностей у структурі мов та в способах вираження одних і тих самих значень мовних одиниць [106, с. 16]. У випадку вивчення наукової картини світу зіставний метод дозволяє побачити те універсальне, що становить сутність наукового пізнання в різних соціолінгвістичних традиціях, та виявити те ідіотнічне, що утворює національну мовну картину [141, с. 492].

Для ефективного контрастивного аналізу дослідники, насамперед, визначають ознаку, за якою зіставляються об'єкти. Оскільки зіставлення передбачає виявлення подібностей та відмінностей між парою чи групою лінгвістичних категорій за певним виміром(и), то виникає проблема визначення їхньої природи (ці категорії повинні мати однаковий загальний набір властивостей) [106, с. 81; 232; 241; 281, с. 21–22; 248, с. 665].

Важливим етапом є також вибір основи для порівняння, певного еталону, так званого «третього члена порівняння» (*tertium comparationis*). Контрастивне вивчення мов часто побудоване таким чином, що в якості еталону використовується сукупність ознак однієї із зіставляваних мов, як правило, рідної і досліджуються особливості другої мови відносно вихідної (так зване *унілатеральне*, або *одностороннє* порівняння) [281, с. 22]. У науковій літературі існує твердження, що таке зіставлення мовних систем є неповним, адже якщо у вихідній мові не буде відповідних еквівалентів, то деякі особливості другої мови залишаться поза увагою [250, с. 75; 2, с. 30]. В. Манакін, взявши до уваги відображене в кожній мові національно-

специфічне бачення світу, стверджує, що мовою-еталоном може бути лише незалежна від жодної мови третя система [137, с. 106]. Перевагою такого *білатерального (двостороннього)* напряму зіставного аналізу є те, що обидві мови вважаються рівноцінними, однак загальноприйнята метамова порівняння поки що не створена [106, с. 81; 281, с. 24].

Мова-еталон також може конструюватися із загальних ознак порівнюваних мов [38, с. 8; 2, с. 31]. Звідси, встановлення набору ознак є основою порівняння [106, с. 84]. На основі цієї метамови й проводиться повний зіставний аналіз мовних одиниць за шкалою ієрархічних якісних та кількісних ознак [183, с. 541].

Структурний метод як головний спосіб аналізу мови у структуралістській парадигмі представлений різноманітними методиками синхронного аналізу мовних явищ, які перебувають у чітко детермінованій внутрішній ієрархії відношень [107, с. 372]. Застосування структурного методу дозволяє описати терміни соціолінгвістики як ієрархічну систему об'єднаних елементів, що утворюють певну структуру. Дослідження мови як системи з притаманними їй парадигматичними відношеннями передбачає зіставлення мовних одиниць для виявлення їхніх диференційних ознак. У межах дослідження структурний метод представлений *аналізом за безпосередніми складниками*, що є сукупністю процедур репрезентації мовної одиниці як ієрархії вкладених один в одного елементів, що утворюють певну структуру [34, с. 19; 94, с. 21–22; 259, с. 43]. Він допомагає виявити зв'язок морфем у словотворчій структурі слова, морфологічну мотивацію термінів та закономірності, що лежать в основі творення нових назв у кожній із мов. Ця методика орієнтована на подання синтаксичної структури багатокomпонентного терміна у вигляді ієрархії складників. Таким чином, можна встановити опорний та залежний компоненти термінів, а також прослідкувати за типом граматичного зв'язку між ними.

Метод компонентного аналізу. Мірилом семантичної подібності / відмінності термінів-відповідників різних мов може бути зіставлення їх

значень шляхом компонентного аналізу. Він передбачає процедуру розщеплення значення слова на мінімальні семантичні компоненти (семи), які постають у вигляді певним чином організованої структури, де значимість того чи іншого компонента визначається його відношенням до інших компонентів [337, с. 230; 280, с. 122]. У розвитку теорії компонентного аналізу значну роль відіграли праці представників американської школи етнолінгвістики У. Гудинафа та Ф. Лаунсбері, які в 50-х рр. ХХ ст. сформулювали основні принципи та поняття методу на матеріалі термінів спорідненості в мовах американських індіців [120, с. 85; 208, с. 51]. Праці американських лінгвістів (У. Гудинаф, Ф. Лаунсбері, Дж. Катц, Дж. Фодор, Ю. Найда, Д. Болінджер та ін.) визначили три основні принципи КА: значення лексичних одиниць складається з елементарних семантичних компонентів (сем); словниковий склад мови можна описати за допомогою обмеженої і порівняно невеликої кількості семантичних ознак; ці ознаки є конкретними мовними універсальними репрезентаціями, компонентами концептуальної системи [204; 113–114; 284, с. 20].

У лінгвістиці термін *сема* (термін Б. Потье) постає як «елементарний компонент значення, що відображає у свідомості носіїв мови диференційні ознаки, властиві денотату або привласнені щодо нього мовним середовищем» [цит. за 338, с. 92; 196, с. 41]; «мінімальний смисловий компонент змістової структури слова» [58, с. 146]. У семантичній структурі лексичних одиниць семи формують ієрархію [172, с. 30]. Структурна організація сем, тобто місце кожної семи в структурі значення відображається в структурній ієрархії поля. Центральною та ієрархічно головною є *архісема* (або *інтегральна сема*), що відображає родові поняття, об'єднуючи всі лексичні одиниці певного класу та вказуючи на їх спільні категорійні ознаки [221, с. 114; 120, с. 87]. *Диференційні семи* дозволяють визначити відмінності елементів семантичного поля, відмежовуючи значення однієї мовної одиниці від іншої [126]. Кожен член поля відрізняється за своїм значенням від будь-якого іншого слова принаймні одним семантичним компонентом.

Існують різні підходи до виокремлення семантичних компонентів у лексичному значенні. Умовно їх розділяють на чотири основні групи: логічні, лексикографічні, психолінгвістичні та інші [120, с. 89]. В основі лексикографічних процедур лежить *аналіз словникових дефініцій*. Дефініція є основним способом фіксації понятійного змісту терміна, що містить перелік необхідних та достатніх ознак для розкриття поняття [209, с. 32; 52, с. 34]. Обов'язкова наявність наукової дефініції при термінові дає право вченим вважати її абсолютним семантичним показником терміна та мовним виразником його специфіки [199; 27, с. 75]. Процедура виокремлення семантичних компонентів із словникових дефініцій передбачає кілька варіантів. Наприклад, кожне повнозначне слово у правій частині визначення може вважатися самостійним компонентом значення [74, с. 106]. Дослідник певним чином трансформує та групує компоненти дефініцій, створюючи на цій основі повний перелік компонентів [120, с. 91]. Незважаючи на певні недоліки лексикографічної процедури (словникові дефініції часто неповні, мають суб'єктивний характер та можуть містити невірні відомості) [174; 137, с. 94–95], вона є найбільш простою та ефективною методикою компонентного аналізу.

Дефініція визначає зв'язки терміна всередині терміносистеми, виявляючи включення семантичних компонентів значення одного терміна у значення іншого [209, с. 32]. Ступінь спорідненості між дефініціями є формальним показником ступеня тотожності семантики реєстрових одиниць. Встановлення перетинів складових елементів визначень є підставою для об'єднання термінів у групи, що сприяє формалізованому опису семантичних відношень між одиницями в межах термінологічного поля [196, с. 46].

Аналітичні визначення, які є найбільш цінними для КА, як правило, складаються із двох частин: ідентифікатора, що містить вказівку на родові поняття і є головним у фразі-дефініції, та словникових конкретизаторів, що виражають конкретні ознаки диференційного характеру [280, с. 123–124; 284,

с. 32; 34, с. 21]. З огляду на це, виокремлюють групи слів, що визначаються через одні і ті ж слова-ідентифікатори [166, с. 117].

Процедура ступінчастої ідентифікації, що передбачає послідовне зведення слів через ідентифікатори до слів з максимально узагальненим характером, знайшла розвиток у працях із зіставної семантики та термінознавства [196; 135; 56]. Ця процедура постає як «засіб виявлення найзагальніших вербальних маніфестаторів семантичних компонентів значень» [196, с. 43] і вимагає, насамперед, визначення родових понять, які й слугуватимуть ідентифікаторами відповідних семантичних груп. Ідентифікатор зазвичай безпосередньо наявний у дефініції, проте в багатьох випадках він проявляється на першому, другому чи третьому ступені ідентифікації [166, с. 118]. Трансформації дефініцій шляхом ступінчастої ідентифікації здійснюють до тих пір, поки не виникне ситуації взаємної ідентифікації. Відомо, що значення навіть найбільш загального слова не можна звести до якої-небудь однієї семи, тому кінцевими ідентифікаторами є лексичні одиниці, що містять семантичні компоненти чи їх стійкі комплекси, що існують в інших словах [196, с. 44]. Щоб змоделювати співвідношення ознак семантично пов'язаних одиниць, застосовують поняття *безпосередньої* та *опосередкованої ідентифікації* [196, с. 47]. Безпосередня ідентифікація передбачає вираження сем описово у вигляді словосполучень. На першому ступені опосередкованої ідентифікації семи виражені словом, що пояснювалося при безпосередній ідентифікації. Для тлумачення заголовного слова на другому ступені опосередкованої ідентифікації використовується одиниця, що на першому ступені виявляла прямий зв'язок з безпосередніми словами.

Для дослідження семантичних ознак термінів у складі термінологічного поля доцільним є використання компонентного аналізу опозитивного типу. *Приєм опозицій* полягає у протиставленні мовних одиниць на основі наявності чи відсутності певної ознаки, визначальної для позначуваного поняття. Ця процедура є більш ефективною, коли семантичні

компоненти виявляються не на основі двох бінарно-протиставлених слів, а в цілій лексико-семантичній групі [120, с. 89]. Оскільки в основі виокремлення сем за допомогою прийому опозицій лежить використання дефініцій тих чи інших понять, виникає питання про розрізнення денотативних та сигніфікативних компонентів значення, тобто співвідношення лінгвістичних та енциклопедичних знань [214]. Проте на думку Дж. Лайонза, в сучасній лінгвістиці традиційне розрізнення словника та енциклопедії або ж мовного та позамовного знання вже не є актуальним [280, с. 115].

Висновки до розділу 1

1. Зіставний аналіз термінів соціолінгвістики на матеріалі української, польської та англійської мов дозволяє визначити обсяг спільного термінологічного фонду та розбіжностей між терміносистемами з точки зору вербалізації соціолінгвістичних понять.

2. Кожна мова формує специфічні засоби термінотворення. Зіставний аналіз морфемної структури термінів сприяє: лінгвістичним узагальненням щодо тенденцій розвитку зіставляваних терміносистем; встановленню національно-специфічних компонентів у складі одиниць; структурній систематизації терміносистеми за допомогою класифікаційних властивостей афіксів.

3. В українському та зарубіжному термінознавстві закріпилась трактування терміна як мовного знака (слово чи словосполучення), що виражає спеціальне поняття певної галузі. Багатокомпонентні терміни соціолінгвістики постають як семантично цілісні одиниці, що виконують номінативно-дефінітивну функцію, здатні відтворюватися в повному складі і не можуть бути розчленовані без втрати семантичної єдності, оскільки позначають спеціальне поняття соціолінгвістики.

4. Зіставне вивчення структурної організації лексики, виходячи з аналізу семантичної структури термінів і встановлення їх системних відношень, передбачає використання теорії поля. Термінологічна база

соціолінгвістики в умовах її некодифікованого стану (для української мови), часткової кодифікації (для польської мови) та кодифікованого вияву (для англійської мови) дає уявлення про зміст багатьох категорій і їх взаємозв'язок у різних термінологічних полях. Теоретико-методологічне підґрунтя зіставного аналізу дозволило розробити методику поетапного моделювання термінологічних полів у складі терміносистеми, що можуть бути універсальним засобом добору та систематизації термінів для укладання реєстру «Англо-польсько-українського навчального словника соціолінгвістичних термінів», необхідного для уніфікації та стандартизації термінології цієї галузі. Для впорядкування складу полів враховано особливості реалізації гіперо-гіпонімічних, синонімічних й антонімічних зв'язків між термінами.

5. Системно-структурний підхід до аналізу соціолінгвістичних термінів забезпечують методи дослідження: зіставний – для з'ясування спільних і відмінних ознак структури та семантики термінів української, польської й англійської мов; структурний (зокрема, аналіз за безпосередніми складниками) – для розкриття структурних особливостей термінів соціолінгвістики, а саме: ознак морфемної структури однокомпонентних термінів, набору терміноелементів та структурних моделей, за якими утворено багатоконпонентні терміни; компонентний аналіз – для виявлення семантичної структури термінів, встановлення тотожностей і відмінностей їх семантичного змісту; прийом опозицій – для розкриття системних відношень між термінами в межах семантичних груп; процедура ступінчастої ідентифікації – для визначення ієрархії одиниць поля; елементи кількісного аналізу – для встановлення продуктивності різних структурних моделей творення термінів, а також розкриття тенденцій формування термінологічних полів у трьох мовах.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРА ТЕРМІНІВ СОЦІОЛІНГВІСТИКИ В УКРАЇНСЬКІЙ, ПОЛЬСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Структурні особливості термінів соціолінгвістики передбачають вивчення процесу термінологічної номінації у словотвірному (прості, похідні, складні терміни, термінологічні скорочення) та синтаксичному (багатокомпонентні терміни) аспектах. Встановлення закономірностей творення похідних назв дозволяє стверджувати про системний вибір і регулярну репрезентацію певних властивостей чи характеристик понять у структурі термінів, утворених за однією структурною моделлю.

2.1. Однокомпонентні назви

Однокомпонентні назви функціонують як самостійні термінологічні одиниці і як ядерні елементи багатокомпонентних сполук. За ознакою частиномовного вираження усі соціолінгвістичні терміни-однослови належать до розряду іменників (що підтверджує загальновідому думку про високий ступінь субстантивованості наукової мови), що мають за твірні іменникові, дієслівні чи прикметникові основи.

Аналіз морфемної структури соціолінгвістичних термінів в українській, польській та англійській мовах дозволив виокремити, насамперед, *непохідні* (*прості*) назви, які під час синхронного аналізу не мають мотиваційних слів, наприклад: укр. *діалект, арго, жаргон, сленг, койне, піджин, суржик, пуризм, престиж, диглосія, гендер, реєстр*; пол. *dialekt, argot, żargon, slang, pidżyn, puryzm, surżyk, prestiż, diglosja, rejestr, kreol*; англ. *dialect, creole, pidgin, jargon, slang, argot, vernacular, diglossia, identity, prestige, register, transfer*. У складі *похідних* термінів (які мають мотиваційні основи та словотворчі афікси) є афіксальні деривати, тобто одиниці, мотивовані через семантико-словотвірні зв'язки з назвами того самого кореня [218, с. 195–196], як укр. *асиміляція, етнічність, угорщення* та ін., пол. *jednojęzyczność*,

dwujęzyczność; англ. *monolingual, interlanguage* та ін.; терміни-композиції і юкстапозиції, утворені з двох або кількох слів, основ чи коренів, об'єднаних в одну лексичну одиницю, яка набула формально-граматичних і семантичних ознак окремого слова: укр. *соціолінгвістика, соціолект, ідіолект*; пол. *socjolingwistyka, socjolekt, etnoлект* та ін.; англ. *code-mixing, code-switching, doublespeak*; терміни-аббревіатури – складноскорочені назви (іменники), утворені з перших літер або з інших частин слів, що входять до складу назви: пол. *językowy obraz świata – JOS*; англ. *second language acquisition – SLA, interlanguage – IL* та ін [52, с. 13–14; 26, с. 195].

Основним способом творення соціолінгвістичних термінів-однословів є морфологічний. Це зумовлено, насамперед, класифікаційними властивостями афіксів: терміни одного класифікаційного ряду утворюються за однією словотвірною моделлю.

Суфіксальний спосіб творення соціолінгвістичних назв підтверджують їх словотвірні моделі. Під словотвірною моделлю (англ. *word-formation model*) розуміємо певну схему творення слів, яка має лексико-категорійне значення і може наповнюватися різними словотвірними значеннями [185, с. 101; 287, с. 38]. Характер морфологічної структури терміна визначають структурні одиниці (терміноелементи), які постійно зберігають системотворче значення. У польській термінознавчій традиції дериваційна модель, за якою утворена основна в межах певної терміносистеми група термінів, отримала назву *термінологічного ключа* [275, с. 58].

У к р а ї н с ь к а м о в а:

1) терміни, мотивовані іменником

Основа іменника + суфікс **-изм (-ізм)**. Цей запозичений суфікс використовується в основах іменників чоловічого роду, що мають узагальнене, абстрактне значення: *арготизм, діалектизм* та ін.

2) терміни, мотивовані дієсловом

Основа дієслова + суфікс **-ацій-**. Це один із найбільш продуктивних суфіксів, який вказує на дію або її результат, наприклад: *дискримінація,*

асиміляція, русифікація, креолізація, полонізація, українізація, мадяризація та ін. Він виявляє високий ступінь словотвірної сполучуваності з дієслівними основами, що зближує його з питомим українським суфіксом *-нн-*. Однак, у семантиці дериватів на *-ацій* ознака тривалості дії виражена нечітко [80].

Основа дієслова + суфікс *-нн-* (*-енн-*). У терміносистемі соціолінгвістики суфікс *-енн* в основах іменників середнього роду малопоширений. Похідні назви утворені від дієслів доконаного виду з кінцевим морфемом основи *-и*: *запозичення, угорщення*. Терміни-деривати вказують на опредметнену дію (процес).

3) терміни, мотивовані прикметником

Основа прикметника + суфікс *-ість*. Активне словотворення з формантом *-ість* зумовлене його загальностильовим призначенням. Деривати, утворені від відносних прикметників, називають абстрактну ознаку або властивість: *етнічність, ідентичність, національність, двомовність, багатомовність*.

Основа прикметника + суфікс *-изм (-ізм)*. Творячи відприкметникові похідні, цей формант передає широкий спектр лексичних значень, таких як: дія, результат, стан, якість, система, принцип, ідеологія, упередження, мовна особливість та ін. [163]: *білінгвізм, монолінгвізм, полілінгвізм, семілінгвізм*.

П о л ь с ь к а м о в а:

1) терміни, мотивовані іменником

Основа іменника + суфікс *-yzm*. Цей суфікс бере участь у творенні дериватів на позначення ідеологічних напрямів, стилів, характеру дій: *dialektyzm, argotyzm*.

2) терміни, мотивовані дієсловом

Основа дієслова + суфікс *-ani-e*. Власне польський формант *-anie* традиційно виконує роль категоріального показника іменників із значенням узагальненої дії або продукту дії. Назви із цим формантом походять від основ дієслів на *-ować*: *zachowanie języka*; *-ać*: *wspieranie języka, podtrzymanie języka*.

В досліджених структурах суфікс творить транспозиційні деривати, які використовуються тільки в прямому значенні.

Основа дієслова + суфікс **-eni-e**. Деривати, утворені від основ дієслів доконаного виду на -ić (-у́ć), називають певну дію (процес), але жодна морфема не вказує на її виконавця: *zapożyczenie, ożyczenie języka*. Формантам -anie, -enie в українській мові відповідають ідентичні суфікси -ання, -ення, -іння, здатні утворювати похідні практично від усіх дієслів [132, с. 355–356]. Подібними виявляються і морфонологічні явища, що супроводжують зазначені словотвірні процеси, для прикладу, накладання (*wspiera-a-ć – wspiera-anie*) та усічення морфем (запозичи-ти – запозич-ення; *zapożycz-у́ć – zapożycz-enie*).

Основа дієслова + суфікс **-acj-a (-izacj-a / -yzacj-a)**. Ці запозичені суфікси виявляють високий ступінь продуктивності при утворенні похідних від дієслів на -ować: *asymilacja, dyskryminacja, kodyfikacja, standaryzacja, normalizacja, rewitalizacja, regeneracja*. В українській мові ідентичний суфікс -аці-я (-изаці-я / -ізаці-я) взаємодіє з дієсловами на -ува-ти (-юва-ти), а також -ирува-ти, при цьому в обох мовах дієслівна фіналь твірного завжди підлягає усіченню. Проаналізований матеріал засвідчує подібність формантів української та польської мов як в плані вираження, так і в їхніх словотвірних можливостях.

3) терміни, мотивовані прикметником

Основа прикметника + суфікс **-izm (-yzm)**. Як і в українській мові, цей високопродуктивний суфікс використовується для утворення іменників чоловічого роду із значенням елемента мови; вміння, процесу чи стану: *regionalizm, internacjonalizm, polonizm; bilingwizm, monolingwizm, multilingwizm*.

Основа прикметника + суфікс **-ość**. Утворені в такий спосіб терміни позначають певні ознаки або властивості, не вказуючи на особу, яку вони характеризують: *jednojęzyczność, dwujęzyczność, wielojęzyczność, wszechjęzyczność, tożsamość, narodowość*.

Основа прикметника + суфікс **-ista**. Цей суфікс виявляє високу продуктивність у творенні назв виконавців дії, зокрема у терміносистемі соціолінгвістики зафіксована назва *bilingwista*.

А н г л і ї с ь к а м о в а:

1) терміни, мотивовані іменником

Основа іменника + суфікс **-ism**. У терміносистемі англійської мови суфікс **-ism**, утворюючи термін від основи іменника, вказує на ознаку упередження за статтю: *sexism*.

2) терміни, мотивовані дієсловом

Основа дієслова + суфікс **-ation**. Це одна з найбільш продуктивних моделей однослівних термінів, що використовується для творення назв від запозичених основ. Терміни-деривати позначають дію, її результат чи продукт: *creolization, internationalization, pidginization, socialization* та ін.

Основа дієслова + суфікс **-ion**. Утворені одиниці виражають значення предметної дії, процесу: *cultivation, restoration, discrimination, assimilation* та ін.

Основа дієслова + суфікси **-ance, -ence, -al**. Цим формантам у терміносистемі соціолінгвістики притаманна невисока продуктивність. Вони використовуються для творення іменників, що позначають якість, стан чи дію: *maintenance, interference, transference, revival*.

3) терміни, мотивовані прикметником

Основа прикметника + суфікс **-ism**. Зафіксовано приклади творення термінів за допомогою поєднання прикметникової основи і суфікса **-ism** зі значенням дії, процесу, чи результату; стану чи умови; системи, доктрини, принципів: *bilingualism, monolingualism, multilingualism, semilingualism; nationalism, purism* [233]. Як бачимо, процес термінотворення залежить від класифікації понять, тому видові назви виявляють спільність на рівні семантики та структури (для їх творення використовується той самий афікс).

Основа прикметника + суфікс **-ity**. За допомогою компонента **-ity** утворюються абстрактні іменники, що виражають властивість або стан.

Кількість дериватів цього типу у терміносистемі англійської мови є незначною: *bilinguality, ethnicity, nationality*.

Отже, в трьох мовах основними суфіксальними моделями термінів є: N+Suf=N, V+Suf=N, Adj+Suf=N.

Префіксальні моделі термінів соціолінгвістики в українській мові представлені іншомовними морфемами: **інтер-** (вказує на перебування поміж чимось, а також періодичність дії): *інтердіалект, інтержаргон, інтерлінгва*; **де-** (виражає значення заперечення, протилежності, домінантною семою є 'не'): *денаціоналізація, декреолізація*; **супер-** (вказує на предмет, явище, що має вищий порівняно з мотивуючим словом ступінь якості): *суперстрат*; **суб-** (визначає підпорядкованість тому, що названо мотивуючим словом; неповноту вияву ознаки): *субстрат*; **ад-** (вказує на дію, спрямовану до чого-небудь, надає термінам значення приєднання, близькості, співвіднесеності з чим-небудь): *адстрат*.

При творенні термінів-іменників префіксальний спосіб у польській мові проявляється найслабкіше, адже префіксальні деривати майже завжди мотивовані дієсловами, а префікс, як відомо, не змінює частиномовну належність слова. Зафіксовано лише поодинокі назви, утворені за допомогою запозичених з латинської мови префіксів **sub-** (*subjęzyk, substrat*); **super-** (*superstrat*), **ad-** (*adstrat*), **kontr-**, який означає «проти, навпаки» (*kontrjęzyk*), а також запозичених з грецької мови префіксів **hiper-**, **hipo-**, що вказують на надто високий / низький рівень чогось (*hiperglosja, hipoglosja*).

До продуктивних в терміносистемі англійської мови належать префікси: **inter-**: *interlanguage, interlingua*; **de-**: *decreolization, denationalization*; **super-**: *superstratum*; **sub-**: *substratum*; **ad-**: *adstratum*. Як бачимо, префікси значно сприяють системному структуруванню термінологічної лексики, утворюючи пари термінів (*субстрат – суперстрат, substratum – superstratum*).

У трьох мовах виокремленим морфемам притаманна невисока продуктивність. Одна з причин – нездатність префіксів утворювати терміни з

цілком новим лексичним значенням. Проте такі назви сприяють ефективному позначенню протилежних за змістом понять. Зафіксовані в українській та англійській мовах префікси формують групи семантично тотожних відповідників, засвідчуючи тенденцію до утворення однослівних термінів соціолінгвістики за допомогою компонентів іншомовного походження.

Основоскладання (композиція). У творенні соціолінгвістичних термінів беруть участь питомі і запозичені компоненти, а також клас перехідних одиниць – кореневих за походженням морфем, що частково десемантизувалися й функціонально наблизилися до афіксів [48, с. 43]. Питання статусу цих іншомовних компонентів досить дискусійне, адже немає достатніх підстав вважати їх коренями (зазвичай вони оформлюють словотворчо однотипний ряд слів, мають високий рівень продуктивності, що свідчить про їхню функціональну подібність до афіксів) і, на відміну від афіксів, вони не лише передають словотвірне значення, але й мають не повторювану в інших формантах семантику, співвідносну з лексичним значенням кореня. В українському та польському мовознавстві для їх позначення використовують терміни *афіксоїди*, які залежно від позиції в слові поділяють на префіксоїди та суфіксоїди (К. Городенська, В. Горпинич; J. Lukszyn), *компоненти* (І. Кочан), *корені* (Є. Карпіловська), *основи* (Н. Клименко) та ін. Процес їхньої морфологізації ще не завершений, тому слова, що мають у складі ці елементи, вважаємо композитами.

Короткі грецькі та латинські основи позначають ознаки, що часто в українській мові вимагають складних конструкцій [101, с. 54–59]. Вони визначають профіль базового, означуваного компонента складного слова. Серед препозиційних морфем в українській мові виокремлюємо компоненти: *ідіо-* (надає значення одиничної ознаки, відокремленості): *ідіолект*; *акро-* (відноситься до вершини, верху, початку): *акролект*; *мезо-* (вказує на середню величину, проміжне положення чого-небудь): *мезолект*; *базі-* (вказує на основу, нижню частину): *базілект*; *моно-* (надає термінам значення одиничності): *монолінгв*; *бі-* (виражає значення подвійного вияву ознаки):

білінгв; **полі-**: *полілінгв*; **мульти-** (надає значення множинного вияву ознаки): *мультилінгв*; **мікро-** (виражає значення дуже малої величини): *мікросоціолінгвістика*; **макро-** (надає похідним назвам значення дуже великої величини): *макросоціолінгвістика*; **соціо-** (вказує на зв'язок із суспільством, соціальну ознаку): *соціолект*, *соціолінгвістика*; **етно-** (вказує на расу, людей, культуру): *етнолект*.

Утворення термінів способом складання основ досить активне в польській мові на сучасному етапі розвитку і здійснюється за моделлю безафіксального складання – утворення нових лексем шляхом об'єднання основ без участі інтерфікса або ж за допомогою інтерфіксів **-i-**, **-o-**, **-u-**, **-y-**; найбільш активні основи мають іншомовне походження, про що свідчать зафіксовані приклади: **idio-**: *idiolekt*; **socjo-**: *socjolekt*, *socjolingwistyka*; **etno-**: *etnolekt*; **mikro-**: *mikrosocjolingwistyka*; **makro-**: *makrosocjolingwistyka*; **bi-**: *bilingwalny*; **multi-**: *multilingwizm*; **endo-**: *endoglosja*; **egzo-**: *egzoglosja*.

Використовуючи цю словотвірну модель, польський дослідник А. Wilkoń увів термін *profesjolekt* на позначення різновиду мови, яким послуговуються професійні групи, чим розпочав творення ряду назв із використанням основ **bio-**: *biolekt*; **psycho-**: *psycholekt*; **gender (-o-)**: *genderolekt*; **famili (-o-)**: *familiolekt* [442, с. 34–56].

Спостерігаємо велику кількість термінів-комполітів, що функціонують паралельно з багатоконпонентними назвами (*odmiana socjalna* – *socjolekt*, *odmiana zawodowa* – *profesjolekt*, *odmiana biologiczna* – *biolekt*, *odmiana rodzinna* – *familiolekt*, *socjolekt tajny* – *kontrjęzyk*, *język subkultur* – *subjęzyk*). Синонімія термінів, один з яких є короткою формою іншого, є найбільш допустимою, оскільки повний термін охоплює ознаки поняття в розкритішій формі, хоч не відрізняється у зіставленні з композитом ні за значенням терміноелементів, ні за змістом терміна в цілому. Міжривневу синонімію ілюструють також: однослівні терміни (*wielojęzyczność* – *multilingwizm*, *translanguaging* – *polilanguaging* – *wszechjęzyczność* та ін.); однослівні терміни та словосполуки (*kreol* – *język kreolski*, *plurilingualism* – *wielojęzyczność*

indywidualna, endoglosja – endoglosna sytuacja językowa та ін.); багатоконпонентні терміни (*bilingwizm masowy – b. społeczny, język domowy – j. familijny – j. rodzinny, wielojęzyczność grupowa – w. społeczna, zachowanie języka – wspieranie języka – podtrzymanie języka* та ін.); багатоконпонентні терміни і аббревіатури (*językowy obraz świata – JOS*).

Зазначимо, що серед термінів польської мови найпоширенішими є синонімічні назви, що позначають форми існування та соціальні різновиди мови. У терміносистемі української мови виявлено значну кількість синонімічних назв для позначення видових різновидів білінгвізму. Це означає, що формування синонімічних відношень відбувається під впливом запитів суспільства на висвітлення конкретних питань взаємодії мови і суспільства [32, с. 49].

Для соціолінгвістичних термінів української мови властива міжрівнева синонімія між: однослівними термінами (*інтердіалект – койне, інтержаргон – соціолект* та ін); однослівними термінами і словосполуками (*диглосія – диглосна мовна ситуація, креол – креольська мова* та ін.); багатоконпонентними термінами (*масовий білінгвізм – соціальний б., регіональний б. – територіальний б., гармонійна мовна ситуація – рівноправна мовна ситуація, дисгармонійна м. с. – нерівноправна м. с.* та ін.). Найчастіше в парах таких синонімів один компонент є спільним для двох термінів, а інший – відмінним. Засвідчено лише один приклад паралельного вживання терміна-компози́та (*соціолект*) та багатоконпонентного дублета (*соціальний діалект*). Аналогічне явище спостерігаємо і в англійській мові (*sociolect – social dialect*).

У ході аналізу виявляємо синонімічні пари словосполук, які відрізняються словотвірними формантами атрибутивних компонентів (*нормативний білінгвізм – нормований б., ненормативний б. – ненормований б.*), а також типом граматичного зв'язку між елементами (*мовна політика інтернаціоналізації – інтернаціональна мовна політика,*

мова більшості – мажоритарна мова, перемикання кодів – мовна конвергенція).

Українські та польські відповідники виявляють семантичну тотожність і з формантами, що вживаються в англійській мові: **idio-**: *idiolect*; **ethno-**: *ethnolect*; **acro-**: *acrolect*; **meso-**: *mesolect*; **basi-**: *basilect*; **socio-**: *sociolect*, *sociolinguistics*; **mono-**: *monolingual*; **bi-**: *bilingual*; **multi-**: *multilingual*; **semi-**: *semilingual*; **micro-**: *microsociolinguistics*; **macro-**: *macrosociolinguistics*. Морфеми грецького і латинського походження називають *неокласичними елементами*. Різниця між неокласичними формами та питомими складними словами в тому, що ці корені завжди зв'язані. Для позначення цих одиниць створено назву *combining form* [287, с. 98]. Такі інтернаціональні терміни (засвідчують еквівалентність на семантичному та структурному рівнях у ряді мов) полегшують наукову комунікацію крізь мовні кордони. Міжнародні терміноелементи легко поєднуються і сприяють подальшому термінотворенню [101, с. 54–59]. Зазначимо, що поєднуючись із тими самими твірними основами, префіксоїди *мікро-*, *макро-*, *моно-*, *мульти-* надають їм антонімічного значення. Аналіз матеріалу дослідження засвідчує, що в процесі творення термінів-комполітів беруть участь питомі та запозичені компоненти, а словотвірні моделі історично складаються відповідно до внутрішніх закономірностей кожної з мов.

Словоскладання характерне для утворення складних термінів-іменників в англійській мові, про що свідчать словотвірні моделі: іменник + іменник (*code-switching*, *code-mixing*); прикметник + дієслово (*doublespeak*). Один компонент цих назв підпорядковується іншому, відповідно, у значеннєвому плані вони є нерівноправними. Проаналізований матеріал засвідчив відсутність відповідників в терміносистемах української та польської мов.

Абревіація. В українській мові ми зафіксували лише 1 термін-абревіатуру (*МКС* – *мовна картина світу*): очевидно, це пов'язано із пізнішим становленням соціолінгвістики як окремого напрямку мовознавства у Україні та недостатньою уніфікованістю терміносистеми.

Для термінології англійської мови характерним є активне використання повних форм термінів та аббревіатур як результат протиріччя між потребою в номінації складних понять і прагненням мови до економії мовних засобів. Виокремлюємо такі структурні типи аббревіатур: ініціальні (акроніми) – утворені з початкових літер (звуків), які входять у вихідне словосполучення (вони становлять абсолютну більшість – 7 одиниць): *language acquisition* – *LA*, *first language acquisition* – *FLA*, *second language acquisition* – *SLA*, *interlanguage* – *IL*, *target language* – *TL*, *English as a foreign language* – *EFL*, *English as a second language* – *ASL*; та цифрові – утворені з букв і цифр: *first language* – *L1*, *second language* – *L2*. Як бачимо, за кожною з частин цифрових аббревіатур закріплені певні функції: буквена частина аббревіатури вказує на тематичну сферу, до якої належить термін, а цифрова – виділяє його із сукупності однотипних об'єктів. Активне використання повних форм термінів та аббревіатур засвідчує тенденцію до семантичної конденсації.

У польській мові невисоку активність проявляють ініціальні деривати (1 од.): *językowy obraz świata* – *JOS*; та цифрові аббревіатури (2 од.): *język pierwszy* – *J1*, *język drugi* – *J2*, що є відповідниками термінів англійської мови, утворених за аналогічною моделлю.

У терміносистемі англійської мови, подібно до української та польської, міжрівнева синонімія відбувається між: однослівними термінами (*borrowing* – *transfer* – *interference*); однослівними термінами і словосполученнями (*semilingual* – *double semilingual*, *diglossia* – *diglossic situation*, *multilingualism* – *societal bilingualism*, *monolingual* – *monolingual speaker*, *bilingualism* – *bilingual language situation* та ін.); багатокomпонентними термінами (*bilingual mixture* – *intertwined language*, *formal language planning* – *overt l. p.*, *informal language planning* – *covert l. p.*, *overt language policy* – *explicit l. p.*, *covert language policy* – *implicit l. p.* та ін.).

Проаналізований матеріал засвідчує, що в синонімічні відношення вступають різні за структурою соціолінгвістичні терміни, а саме: а) два однослівні терміни; б) однослівний термін і словосполучення; в) два

багатокомпонентні терміни; г) багатокомпонентний термін й аббревіатура; д) багатокомпонентний термін і композит. Ці структурні типи термінів ілюструють спільні ознаки формування синонімії в термінології і в загальноживаній лексиці, оскільки вони творяться за загальними граматичними зразками. При цьому перші три з них збігаються в українській, англійській та польській мовах. Однак паралельне функціонування багатокомпонентного терміна та аббревіатури широко представлене лише в англійській мові та в трьох парах термінів польської мови, а паралельне використання термінів-композитів та терміносполук спостерігаємо лише в польській мові. Це засвідчує відмінні особливості розвитку та різний рівень стандартизації терміносистем. Соціолінгвістична термінологія української мови тільки формується, а тому ще не виробила єдиних моделей для творення коротких форм найбільш уживаних термінів.

Дослідження морфемної структури однокомпонентних термінів соціолінгвістики дозволяє виокремити характерні для трьох терміносистем моделі цих назв: префіксальні, суфіксальні, скорочення (аббревіатури), а також моделі складних термінів (композити, юкстапозити). Серед похідних найменувань переважають суфіксальні типи іменників (по 32 одиниці в українській і польській мовах та 26 – в англійській). Найпродуктивнішими є суфікси *-ацій*, *-изацій* (*-ізацій*) в терміносистемі української мови та відповідники *-асj-a* (*-ізасj-a* / *-узасj-a*) в польській і *-ation*, *-ion* в англійській мові. Назви, витворені за префіксальними моделями, у трьох терміносистемах зафіксовано значно рідше (по 7 прикладів в українській і польській та 5 в англійській мові). Префіксальні моделі термінів представлені іншомовними морфемами *суб-* / *sub-* / *sub-*, *супер-* / *super-* / *super-*, *інтер-* / *inter-* та ін. Серед аналізованих складних термінів значне місце посідають терміни-композити (по 13 назв в українській і англійській та 15 в польській мові); терміни-юкстапозити зустрічаються лише в англійській мові (3 приклади). Терміни-аббревіатури виявлено в англійській (9 прикладів), рідше в польській мовах (3 од.) та лише 1 приклад в українській мові.

Здійснений аналіз морфемної структури однокомпонентних термінів соціолінгвістики виявляє тенденцію до реалізації одних і тих самих структурних моделей у терміносистемах української, польської і англійської мов.

2.2. Двокомпонентні назви

Кількість двокомпонентних назв у трьох мовах відповідає сучасній тенденції творення термінів, для якої характерним є кількісне переважання двокомпонентних синтаксичних структур у різних галузевих терміносистемах [89; 73; 192; 197; 92], що викликано дією позалінгвальних та лінгвальних чинників. (Позалінгвальний чинник зумовлює вузькофаховий характер соціолінгвістичної терміносистеми, яка потребує уточнення, поглиблення понять загальнолінгвістичної термінології, викликаючи ускладнення структури термінологічних одиниць. Лінгвальний чинник викликає відносно меншу багатозначність двокомпонентних назв у порівнянні з однокомпонентними).

Виокремлені бінарні сполуки базуються на гіперо-гіпонімічних відношеннях, що дозволяє встановити диференційні ознаки видових понять і (в такий спосіб) їх місце серед однорідних. Двокомпонентні терміни забезпечують розвиток та ускладнення наукових понять завдяки високій здатності гіпероніма ускладнювати значення за допомогою лексичних конкретизаторів. Наприклад, термін *мова* / *język* / *language* є виразником родового поняття, до якого входять поняття із вужчим семантичним змістом: *перша мова* / *język pierwszy* / *first language*, *друга м.* / *j. drugi* / *second l.*, *материнська м.* / *j. ojczysty* / *mother tongue*, *офіційна м.* / *j. oficjalny* / *official l.*, *літературна м.* / *język ogólny* / *standard l.*, *м. меншин* / *j. mniejszościowy* / *minority l.*, *регіональна м.* / *j. regionalny* / *regional l.* та ін. Кожне з виокремлених понять доповнює семантичний зміст гіпероніма (оскільки значення терміна на вищому рівні ієрархії є загальним, недеталізованим, він позначає сукупність однорідних понять), тоді як терміни нижчого рівня

конкретизують значення за певними ознаками, утворюючи термінологічне гніздо [244, с. 49; 28, с. 153].

За ступенем семантичної єдності компонентів у терміносистемах трьох мов переважають терміни із відносно стійким зв'язком між елементами, що зумовлено їх високою здатністю до ускладнення соціолінгвістичних понять за допомогою вільного приєднання лексичних конкретизаторів. Утворюючись у такий спосіб, кількість видових назв є необмеженою, оскільки соціолінгвістичне знання постійно ускладнюється на логіко-поняттєвому рівні. Структуру таких термінів формують одиниці, що зберігають своє пряме значення та можуть вільно входити до складу інших термінів, позначаючи нові поняття соціолінгвістики. Стрижневе слово виконує системотворчу функцію, адже позначає базове поняття соціолінгвістики, а атрибут конкретизує його за певною ознакою [218, с. 193]. При цьому опорний компонент термінів завжди зберігає спеціальне значення. Пор.: укр. *індивідуальний білінгвізм, груповий б., масовий б., національний б.*, пол. *bilingwizm indywidualny, b. społeczny*, англ. *individual bilingualism, societal b.* – конкретизація за кількісною ознакою; укр. *ранній б., пізній б.*, пол. *dwujęzyczność wczesna, d. dorosłych*, англ. *early b., late b., sequential b., simultaneous b.* – конкретизація за часовою ознакою; укр. *природний б., штучний б.*, пол. *d. naturalna, d. sztuczna*, англ. *natural b., secondary b.* – конкретизація за способом набуття; укр. *активний б., пасивний б.*, пол. *b. aktywny, b. pasywny*, англ. *balanced b., unbalanced b.* – конкретизація за ступенем володіння двома мовами.

Компоненти термінів із відносно стійким зв'язком через неміцність їх зрощення можна замінити синонімами без втрати семантичної цілісності. Так, в українській мові ядерний компонент *білінгвізм* у наведених вище термінах можна замінити питомим відповідником *двомовність*; у польській мові аналогічно: *bilingwizm* – *dwujęzyczność*. Атрибутивні конкретизатори також взаємозамінні: укр. *активний б.* – *продуктивний б., пасивний б. – рецензивний б.*; пол. *dwujęzyczność rodzinna* – *d. naturalna*, англ. *sequential*

bilingualism – achieved b., successive b., consecutive b. Подібні терміни із відносно стійким зв'язком між компонентами стають ще й джерелом синонімії. Найбільш поширеними в соціолінгвістичній термінології трьох мов є прикметникові синоніми, наприклад: *національний б. – загальнонародний б., nondominant language – subordinate l., język ogólny – j. ogólnopolski*. Рідше зафіксовано синоніми-іменники: *мовна спільнота – мовне співтовариство, wspólnota komunikatywna – społeczność językowa*.

Для двокомпонентних термінів із абсолютною стійкістю характерна невмотивованість їхнього значення значенням їх компонентів. Приміром, відповідники укр. *горизонтальний білінгвізм* – англ. *horizontal bilingualism* та *вертикальний б.* – *vertical b.* виокремлені на основі семи 'статус мов', позначають типи двомовності, при першому з яких дві мови мають рівний статус в офіційному, культурному і сімейному житті груп мовців, які й диференціюють їх використання. *Вертикальний білінгвізм* існує в тих ситуаціях, коли літературна мова та діалект або дві мови різного статусу співіснують в одного мовця. Однопонятійність таких термінів робить неможливою заміну синонімами жодного з компонентів, інакше цілісність поняття порушується і термін перетворюється в назву із відносно стійким зв'язком. Виникнення таких сполук зумовлене потребою називання нових соціолінгвістичних явищ [28, с. 153].

За ознакою граматичного вираження стрижневого компонента двокомпонентні терміни поділяють на іменні та вербальні [269]. Стрижневим словом іменних структур виступає іменник, див: *мовна інтерференція / interferencja językowa / language interference, мовне планування / planowanie językowe / language planning, мовна спільнота / wspólnota komunikatywna / speech community, мовна ідентичність / tożsamość językowa / language identity* та ін. Термінів, у яких стрижневим компонентом виступає дієслово, не зафіксовано в жодній із досліджуваних мов. Це свідчить про те, що термін-гіперонім, який належить до однієї частини мови, не може мати гіпонімів, що належать до іншої

(оскільки гіперо-гіпонімію визначають як парадигматичні відношення між членами однієї синтаксичної категорії), а також про те, що ієрархічна організація в системі семантичних груп у межах гіперо-гіпонімії з одним терміном в основі відсутня [280, с. 297]. У складі цих бінарних сполук залежними словами виступають прикметники (*соціолінгвістична компетенція / kompetencja socjolingwistyczna / sociolinguistic competence*), дієприкметники (*збалансований білінгвізм / – / balanced bilingualism*), числівники (*перша мова / język pierwszy / first language*) та іменники (*переключення коду / przełączenie kodu / language switching*). У польській мові терміни, у яких залежний компонент був би виражений дієприкметником, відсутні. Акт термінотворення тісно залежить від класифікації понять, в ряду яких буде новоутворений термін (як назва поняття цього ряду), тому терміни одного класифікаційного ряду утворюються за однією словотвірною моделлю.

Хоча семантичні зв'язки між елементами двокомпонентних термінів соціолінгвістики різні, проте у трьох мовах переважають терміни із відносно стійким зв'язком між компонентами, що пов'язано з їх здатністю доволіно позначати структуроване знання цієї галузі (на основі логіко-семантичного підпорядкування понять) та утворювати синоніми без втрати семантичної цілісності. Вмотивованість значення цих назв обумовлена тим, що залежний компонент виступає у своєму власному значенні і вказує на видові ознаки гіпероніма.

Стрижневим словом двокомпонентних термінів української, англійської та польської мов, як правило, виступає іменник, що сприяє встановленню чіткої структурної ієрархії соціолінгвістичних лексем за принципом родо-видових відносин.

У межах досліджуваних двокомпонентних найменувань проаналізовано розгалужені антонімічні відношення. Так, з а ф о р м а л ь н о ю с т р у к т у р о ю в терміносистемах соціолінгвістики переважають лексичні антоніми (29 пар термінів в українській мові, 32 в польській та 28 в

англійській): укр. *продуктивний білінгвізм – рецептивний б., реальний білінгвізм – потенційний б., літературна мова – народно-розмовна м., титульна мова – м. національних меншин*; пол. *bilingwizm aktywny – b. pasywny, prawny status języka – faktyczny s.j., język mniejszościowy – j. większościowy*; англ. *static interference – dynamic i., base language – target l., sudden language death – gradual l. d.* та ін. Більшість із цих назв – це аналітичні терміни, опорний компонент яких виражає спільне родове поняття, а значення атрибутів протиставляються за одним із семантичних компонентів. Зауважимо, що серед лексичних антонімів зафіксовано пари, в яких антонімічні протиставлення збігаються із загальномовними антонімічними зв'язками, наприклад: укр. *активний білінгвізм – пасивний б., ранній б. – пізній б., природний б. – штучний б., тимчасовий б. – тривалий б.*; пол. *zapóżylenie zewnętrzne – z. wewnętrzne, dwujęzyczność naturalna – d. sztuczna*; англ. *active bilingualism – passive b., early b. – late b.* та ін.

Словотвірні антоніми представлені меншою кількістю одиниць (25 назв в українській мові, 8 і 18 в польській та англійській). Це терміни, утворені за допомогою префіксів протилежного чи заперечного значення. У цій функції використовують префікси як власномовні (**не-**), так і іншомовного походження (**a-**): *збалансована мовна ситуація – незбалансована м. с., нормований білінгвізм – ненормований б., перекладний б. – неперекладний б., контактний б. – неконтактний б., вербальна комунікація – невербальна к., симетричний б. – асиметричний б.* Матеріал дослідження засвідчує, що найпродуктивнішим способом формування словотвірних антонімів є приєднання до терміна стверджувальної семантики префікса **не-**, який виражає значення «заперечення», «відсутності тієї чи іншої ознаки», тому в антонімічній парі виникає відношення повної протилежності. Заперечна частка **non-**, приєднуючись до стверджувальної основи, активно творить терміни з протилежним значенням у англійській мові: *primary language – nonprimary l., dominant language – nondominant l., native speaker – nonnative s.*

У польській мові цим формантам відповідає продуктивний префікс **nie-**: *wielojęzyczność oficjalna – w. nieoficjalna, bilingwizm naturalny – b. nienatywny*.

В англійській мові протиставлення термінів забезпечують префікси: **inter-/intra-** (*interlingual language situation – intralingual l. s.*), **un-** (*balanced language situation – unbalanced l. s.*), **in-** (*formal language planning – informal l. p.*).

Варто зазначити, що в термінології соціолінгвістики антоніми можуть бути однословами (13, 11 та 10 прикладів у трьох мовах): укр. *інтерференція – трансференція*, пол. *interferencja – transferencja, rewitalizacja – zachowanie*, англ. *substratum – superstratum, acrolect – basilect*, композитами (11, 7 та 10 од.): укр. *ідіолект – соціолект*; пол. *idiolekt – socjolekt*; англ. *idiolect – sociolect*) та багатоконпонентними одиницями (59, 56 і 54 термінів відповідно): укр. *правовий статус мови – фактичний с. м., рідна мова – іноземна м.*; пол. *języczna norma praktyczna – j. n. teoretyczna, jednokrotne przełączenie kodu – wielokrotne p. k., wczesna dwujęzyczność jednoczesna – wczesna d. sukcesywna*; англ. *minority language – majority l., overt language planning – covert l. p.*).

За морфологічною природою найбільш поширеними в соціолінгвістичній термінології трьох мов є прикметникові антоніми (23, 20 та 24 слововживання), наприклад: укр. *мажоритарна мова – міноритарна м.*; пол. *język ojczysty – j. obcy, wielojęzyczność indywidualna – w. społeczna*; англ. *artificial language – natural l., productive bilingualism – receptive b.* Рідше зафіксовано антоніми-іменники: *перемикання кодів – змішування кодів, język większości – j. mniejszości, code-switching – code-mixing, standard language – vernacular*.

Словотвірні закономірності двокомпонентних термінів соціолінгвістики ілюструють моделі їх творення.

Українська мова:

Adj+N: *синхронічна соціолінгвістика, теоретична с., рідна мова, літературна м., державна м., мовна ситуація, мовна політика, мовне*

планування, мовне регулювання, мовна спільнота, комунікативна компетенція та ін. Ця модель є найпродуктивнішою в українській мові: її репрезентують 123 термінологічні одиниці, появу яких логічно можна пояснити здатністю атрибутивно-субстантивних структур найкраще передавати специфіку родо-видових відношень. Гіперо-гіпонімічна організація термінолексики створює ряди нерівномірної підрядності через складні непрямолінійні зв'язки понять у цій терміносистемі, що на мовному рівні залежать від ознаки в основі класифікації. Атрибутивні конкретизатори є найчастіше вживаними через одновимірність їх значення, оскільки вказуючи лише на одну з ознак родового поняття, вони чітко відмежовують його від інших [229]. Ці дані також підтверджують існування найчастотніших для різних частин мови способів формування гіперо-гіпонімічних відношень. Якщо синтагматичні зв'язки іменника зумовлюють використання лексичних конкретизаторів, виражених прикметником, ті ж зв'язки дієслів та прикметників передбачають вживання прислівників [280, с. 294]. Проаналізований матеріал показує, що стрижневе слово двокомпонентних сполук перебирає на себе систематизуючу функцію (як виразник родового поняття), а атрибут виконує класифікаційну роль (називаючи видову ознаку), при цьому прикметники повністю узгоджуються із стрижневим словом. Так, гіперо-гіпонімічні відношення визначають місце кожного терміна в соціолінгвістичній терміносистемі, формуючи ієрархічно структуровану організацію.

Part II+N: *прикладна соціолінгвістика, поширений білінгвізм, обмежений б., тривалий б., змішаний б., збалансований б.* та ін. Цю модель, де роль лексичного конкретизатора виконує дієприкметник, зустрічаємо значно рідше (лише 8 одиниць). На відміну від української та англійської мов, у польській соціолінгвістичній терміносистемі вона не представлена.

N+N_G: *варіативність мови, зміна коду, мова меншості, мова більшості, відродження мови, потужність мови, престиж мови* та ін. Наявність в українській мові категорії відмінка зумовила виокремлення структурної

моделі, у якій компонентом терміна виступає іменник у родовому відмінку однини. Зафіксовано терміни, в яких залежний компонент виражений іменником в родовому відмінку множини: $N+N_{\text{GPI}}$ (*взаємодія мов, перемикання кодів, змішування мов, арго злодіїв, арго жебраків*).

$\text{Num}+N$: *перша мова, друга мова*. Серед двокомпонентних термінів соціолінгвістики української мови ця модель є найменш продуктивною (2 терміни). Залежний компонент, виражений порядковим числівником вказує на порядок засвоєння мови.

П о л ь с ь к а м о в а :

$N+\text{Adj}$: *socjolingwistyka synchroniczna, s. praktyczna, bilingwizm masowy, b. społeczny, interferencja językowa, język macierzysty, j. artystyczny, j. etniczny, moda językowa, niepewność lingwistyczna, norma językowa, puryzm językowy, polityka językowa, planowanie językowe* та ін. Подібно до української, в польській мові терміни, побудовані за атрибутивною моделлю, переважають (122 одиниці). Однак опорний компонент термінологічних одиниць української та англійської мов ілюструє позиційно фіксоване ліве розширення (тобто атрибути приєднуються до терміна-гіпероніма зліва), а в польській мові – праве, що є важливою ознакою синтагматичних відношень польської мови.

$N+N_G$: *język mniejszości, język większości, przełączanie kodów, planowanie korpusu, planowanie statusu, planowanie akwizycji, język serca*. У польській мові категорія відмінка зумовила виокремлення структурної моделі, у якій елементом терміна виступає іменник у родовому відмінку однини. Як і в українській, у польській мові також функціонують терміни, у яких залежний компонент виражений іменником у родовому відмінку множини.

$N+N_{\text{GPI}}$: *język subkultur, zmiana kodów, mieszanie kodów*. У структурі двокомпонентних сполук польської мови найбільша кількість прикметників, що також свідчить про переважання атрибутивних відношень. Субстантивні моделі не є такими продуктивними, як скажімо, в англійській.

N+Num: *język pierwszy, język drugi*. У польській мові під впливом розміщення ядерного компонента ця модель репрезентує зворотний порядок компонентів порівняно з українською та англійською мовами.

N+Prep+N_G: *diglosja bez bilingwizmu, bilingwizm bez diglosji*. Три терміни репрезентують модель, до складу якої входять прийменники.

А н г л і ї с ь к а м о в а:

Adj+N: *theoretical sociolinguistics, practical s., artificial language, natural l., ethnic l., literary l., language identity, native speaker, language interaction, communicative competence, language situation, language contact, language acquisition, language planning, speech community* та ін. Як і в українській та польській, в терміносистемі соціолінгвістики англійської мови ця модель є найпоширенішою. Загалом зафіксовано 96 термінів із такою структурою. Для видової диференціації найчастіше залучають відносні прикметники, які є показниками характерних властивостей гіперонімів.

Part II+N: *applied sociolinguistics, planned language, mixed l., intertwined l., embedded l., endangered l., contrusted identity, balanced bilingualism, mixed b., deculturated b.* У терміносистемі англійської мови виявлено 10 термінів зазначеної структури, проте можемо припустити, що використання дієприкметників як лексичних конкретизаторів у термінологічних структурах є типовим способом творення нових назв.

Слід звернути увагу на статус двокомпонентних структур, на зразок N+N. Найчастіше їх вважають словосполученнями, оскільки вони складаються з окремих слів, які зберігають сильний наголос та самостійне лексичне значення [92]. Деякі дослідники зазначали, що атрибутивні компоненти структур на зразок *language situation* функціонують лише як означення, (займаючи проміжну позицію між іменниками та прикметниками [72]) або ж що це звичайні іменники, вжиті у формі загального відмінка в синтаксичній функції означення [63]. У роботі дотримуватимемося останнього підходу.

$N_{\text{adjunct}}+N$: *pidgin-speaker, speech community, target language, donor l., matrix l., status planning, corpus planning, prestige planning, mother tongue* та ін. В англійській мові немає категорії відмінка, тому моделі, у яких компонентом терміна виступає іменник у родовому відмінку однини чи множини, відсутні. Зазначимо, що категорія числа в англійській мові має обмежений характер, адже вона представлена лише в системі іменника, який практично не узгоджується в числі з іншими частинами мови.

$Num+N$: *first language, second language*. Аналогічно до української та польської мов, в англійській цю модель репрезують видові назви, що вказують на порядок набуття мови мовцем.

$N+Prep+N$: *status of language, power of language*. Серед двокомпонентних термінів соціолінгвістики української мови зафіксовано лише безприйменникові структури, проте в англійській мові є декілька прийменникових, що говорить про вплив граматичної системи англійської мови на формування терміносистеми соціолінгвістики, а саме: засоби граматичного зв'язку компонентів мають природно аналітичний характер, а прийменникові структури є семантично еквівалентними безприйменниковим.

Отже, в терміносистемах трьох мов функціонує по 5 структурних моделей двокомпонентних термінів. Кожна назва складається з двох граматично пов'язаних (синтетично – в українській та польській мовах чи аналітично – в англійській мові) слів, які виражають певний зміст, що є одним із аргументів про універсальний розвиток терміносистем. Проте синтаксичні відношення між елементами термінів свідчать і про вплив ідіоетнічних ознак кожної із мов на їх формування.

Спільними для трьох мов є моделі $Adj+N$, $Num+N$, $Pat II+N$ при цьому кількісно найбільшу частку становить атрибутивна $Adj+N$. Структурні типи $N+N_G$, $N+N_{GPI}$ (спільні для української і польської) є менш продуктивними. Проаналізований матеріал виявляє відмінності у наборі граматичних категорій та засобах їх вираження у кожній мові (це засвідчує вплив загальномовних чинників на формування терміносистем). Зокрема, для

іменників української та польської мов характерна категорія відмінка, що забезпечує синтетичне узгодження та керування опорного і залежних компонентів, виражених прикметниками (дієприкметниками) та порядковими числівниками. В англійській мові, де категорія відмінка відсутня й іменники не узгоджуються з іншими частинами мови, слова-конкретизатори пов'язані із опорним компонентом лексично (з чи без прийменників). Категорія числа у назвах української та польської мов предсталена формами однини та множини іменників, в англійській мові – лише формою однини (за допомогою нульової морфеми). Категорія роду (як семантичний компонент разом з семами відмінка і числа входить в афіксальні морфеми іменників) також зумовлює узгодження частин терміна. В англійській мові категорію граматичного роду замінила категорія активності-пасивності, належність іменників до якої визначається відношенням мовця до об'єктивної дійсності.

2.3. Трикомпонентні назви

Використання трикомпонентних назв в соціолінгвістичній термінології є закономірним: однокомпонентні терміни відіграють вирішальну роль на ранніх етапах розвитку терміносистеми, а двокомпонентні назви не завжди самодостатні для повного розкриття змісту позначуваного поняття. Поява трикомпонентних структур відповідає тенденції до семантико-парадигматичної регулярності, тобто відображення у структурі терміна родової залежності одиниць. Так, в українській мові навколо терміна *мовна політика* утворюються групи трикомпонентних назв, співвідносних із стрижневою сполукою за принципом гіперо-гіпонімічних відношень. Наприклад, на основі диференційної ознаки 'збереження / зміна мовної ситуації' виокремлено гіпоніми – *ретроспективна м. п.*, *перспективна м. п.*, *конструктивна м. п.*, *деструктивна м. п.*, *демократична м. п.*, *антидемократична м. п.* Кожне з цих понять розширює знання про родові поняття за допомогою приєднання лексичних конкретизаторів.

За нашими спостереженнями, на кожному рівні узагальнення семантична структура терміна ускладнюється щонайменше однією додатковою ознакою. Приміром, в англійській мові термін *language acquisition* має гіпоніми *first language acquisition* та *second language acquisition*, виокремлені за допомогою сем ‘перша мова’ та ‘друга мова’. Термін *first language acquisition* позначає процес засвоєння *першої* або *рідної мови* (традиційно, особливо в одномовному суспільстві, ці терміни вживають як синоніми) та стає гіперонімом для утвореного шляхом розвитку синтагмозначення гіпоніма *bilingual first language acquisition* (дифенційна сема ‘дві мови’). Отже, видова назва виявляє спільність із гіперонімом на рівні семантики та структури, вступаючи у відношення підпорядкування. При цьому вона має принаймні одну ознаку, якою вирізняється серед однорідних назв, перебуваючи з ними у відношеннях координації. Поєднання відношень підпорядкування і координації забезпечує ієрархічну структуру соціолінгвістичного знання, яка передбачає вертикальну послідовність понять із горизонтальним рядом видових назв на кожному рівні [29, с. 55].

За ступенем семантичної єдності компонентів у трьох мовах не виявлено термінів з абсолютною стійкістю, оскільки вони не відбивають системи соціолінгвістичних понять. Серед термінів із відносно стійким зв’язком, у свою чергу, виокремлюють вільні терміносполуки (кожен компонент є терміном, зберігає самостійність поняттєвого змісту й може вільно входити до складу інших одиниць), наприклад, *екzogлосна мовна ситуація* / *egzoglosna sytuacja językowa* / *exoglossic language situation*, та зв’язані (окремо взятий компонент може бути нетерміном), наприклад, *суспільна природа мови* / *społeczny status języka* / *social nature of language*. Внутрішня форма таких терміносполук не є прозорою.

У трьох мовах переважають зв’язані термінологічні структури. Стрижневий компонент завжди зберігає спеціальне значення, номінуючи базове соціолінгвістичне поняття, а лексичні конкретизатори, що належать до розряду загальноновживаної лексики, звужують своє значення і набувають

термінного характеру (*зовнішня мовна політика, внутрішня м. п.; wewnętrzna polityka językowa, zagraniczna p. j.; explicit language policy, implicit l. p.* та ін.). Утворюючись у такий спосіб, ці назви можуть вільно розпадатися на вихідні бінарні сполуки та породжувати ряди нових назв.

О з н а к а г р а м а т и ч н о г о в и р а ж е н н я с т р и ж н е в о г о к о м п о н е н т а. Стрижневим елементом трикомпонентних номінацій в українській, англійській та польській мовах є бінарна сполука або окремий термін. Усі назви, в основі яких міститься самостійний термін, є субстантивними: *добровільно вивчений білінгвізм, мова міжнародного спілкування; sytuacja kontaktu językowego, zmiana kodów mowy; fluent competent bilingualism, social interaction pattern.*

Беручи до уваги тип стрижневого компонента, виокремлюємо власне терміни й терміни з перехідним статусом (відрізняються специфікою синтаксичних зв'язків між елементами). Основою власне термінів є бінарні синтагми, які розгортаються за допомогою приєднання додаткових компонентів. Наприклад, одиниці *мовна політика інтернаціоналізації, publiczny pejzaż językowy, indigenous national language* утворені на базі двокомпонентних термінів *мовна політика, pejzaż językowy, national language*. Їхню структуру ускладнюють додаткові ознаки за допомогою слів *інтернаціоналізації, publiczny, indigenous*. Назви з перехідним статусом мають в основі окреме слово, до якого приєднуються двокомпонентні структури (для прикладу, терміни *мова міноритарних етносів, język pierwszej socjalizacji, highly competent bilingualism*).

Матеріал дослідження дав змогу виявити певні закономірності: для термінів, які складаються з трьох іменників, типовою є схема¹ [(W+W)+W] – *форма існування мови, zmiana kodów mowy, language status planning* та ін. Структури, утворені на базі іменникових основ з атрибутивними конкретизаторами, мають іншу схему розгортання: [W+(W+W)] – *ендогlossen мовна ситуація, wewnętrzna polityka językowa, international interlingual*

---

¹ W – елемент терміна

communication та ін. Власне терміни переважають у трьох мовах (28 одиниць в українській мові, по 26 прикладів в англійській та польській мовах).

Трикомпонентні назви утворені за загальними граматичними зразками, які формуються на основі категорійних властивостей слів. Сполучуваність термінів знаходить вияв у різних способах підрядного зв'язку. Компоненти соціолінгвістичних назв можуть поєднуватися 1) подвійним граматичним зв'язком, наприклад: узгодженням і узгодженням (*зовнішня мовна політика, lokalny kontakt językowy*), керуванням і керуванням (*форма існування мови, zmiana kodów mowy*) – в українській та польській мовах, приляганням і приляганням в англійській мові (*bilingual mixed language, type of language contact, language-in-education planning*); 2) різними типами зв'язку, наприклад: узгодженням і керуванням (*суспільна природа мови, jednokrotne przełączenie kodu*), приляганням і узгодженням (*насильно нав'язаний білінгвізм, funkcjonalnie pierwszy język*) – в українській та польській мовах. Для формування термінологічних одиниць англійської мови використано лише зв'язок прилягання, що виражається позиційно, тобто порядком слів та прийменниками; це зумовлено граматичними особливостями мови: прикметники не мають категорії числа, іменники не мають категорії роду, а категорія відмінка слабо виражена, тому іменники як стрижневі компоненти не викликають конкретно визначених граматичних значень у залежних словах.

Отже, є підстави вважати, що між стрижневим і залежним елементами термінів наявні структурні зв'язки. Номінативні процеси відбуваються шляхом ускладнення структури простих термінів або словосполучення до трикомпонентних назв.

Трикомпонентні одиниці ілюструють значну кількість структурних моделей, різноманітність комбінацій яких зростає зі збільшенням кількості компонентів.

У к р а ї н с ь к а м о в а:

Adj+(Adj+N): *зовнішня мовна політика, ретроспективна м.п., конструктивна м.п.* та ін. Ця модель є найпродуктивнішою в українській мові (13 термінів). Категорійні властивості іменника зумовлюють його найчастотнішу сполучуваність із прикметником (валентність слова зумовлена тим, що в його семантиці є інформація про потенційне оточення). Саме прикметник, указуючи на диференційну ознаку видового поняття, чітко відмежовує його від однорідних. Проаналізований матеріал засвідчує, що процес термінотворення залежить від класифікації понять, тому терміни одного класифікаційного ряду утворюються за однією словотвірною моделлю.

Part II+(Adj+N): *збалансована мовна ситуація, кодифікована мовна норма, змішаний мовний контакт* та ін. На модель, у якій роль лексичного конкретизатора у препозиції виконує дієприкметник, поєднаний із стрижневою сполукою синтаксичним зв'язком узгодження, натрапляємо рідше (7 од.). На відміну від української та англійської мов, у польській соціолінгвістичній терміносистемі модель не представлена прикладами.

Adj+(N+N_G): *демографічна потужність мови, суспільна природа мови* та ін. Наявність в українській мові категорії відмінка зумовила виокремлення структурної моделі, елементом якої є іменник у родовому відмінку однини (4 од.). Зазначимо, що для української мови характерний вільний порядок слів у словосполученні, тому залежні компоненти терміна можуть стояти як в пре-, так і в постпозиції.

N+(Adj+N_G): *варіант національної мови, мова міжнародного спілкування* та ін. Зафіксовано також терміни (3 од.), в яких залежні компоненти виражені сполученням прикметника та іменника в родовому відмінку однини (або множини – N+Adj+N_{GP}: *мова міноритарних етносів*).

(Adj+N)+Prep+N: *свідоме втручання в мову, соціологічний напрям у мовознавстві*.

N+Prep+(N+N_G): *підходи до розуміння етнічності*. Порівняно з двокомпонентними термінами соціолінгвістики української мови, серед

трикомпонентних зафіксовано 3 прийменникові структури. Прийменники *у / в, до* приєднують залежні компоненти назв.

$N+(N+N_G)$: *форма існування мови*. Виявлено лише 1 термін, утворений поєднанням трьох іменників, що ілюструє низьку продуктивність цієї моделі.

$(Adv+Adj)+N$: *народно-розмовна мова*.

$(Adv+Part II)+N$: *добровільно вивчений білінгвізм, насильно нав'язаний б*.

$(Adv+Num)+N$: *функціонально перша мова*. Моделі, у яких одним із компонентів залежних словосполучень є прислівник (4 терміни), ілюструють поєднання різних типів синтаксичного зв'язку, прилягання і узгодження.

П о л ь с ь к а м о в а :

$Adj+(N+Adj)$: *wewnętrzna polityka językowa, indywidualny kontakt językowy, językowa norma praktyczna* та ін. У польській мові, як і в українській, терміни, побудовані за атрибутивно-субстантивною моделлю, переважають (14 од.). На відміну від двоконпонентних структур, стрижневий компонент цих назв (бінарна сполука) ілюструє позиційно фіксоване ліве (атрибути приєднуються до терміна-гіпероніма зліва) розширення, що є однією з ознак синтагматичних відношень у польській мові.

$Adj+(N+N_G)$: *jednokrotne przełączenie kodu, społeczny status języka, symultaniczne przyswajanie języka* та ін. Категорія відмінка в польській та українській мовах забезпечує синтетичне узгодження та керування стрижневого і залежних компонентів, оскільки їх граматичні значення повторюються (10 термінів). Категорія роду проявляється у формах узгодження іменника та його означення (родова належність залежить від типу закінчення слова). В англійській мові формальних показників роду немає, оскільки категорію граматичного роду замінила семантична категорія активності-пасивності.

$N+(N_G+Adj)$: *typ kontaktu językowego, język komunikacji sądowej* (3 од.).

$N+(Adj+N_G)$: *wzor grupowej interakcji, język codziennej komunikacji* (2 од.).

Ці три моделі з однаковим набором елементів розрізняються за ознакою

граматичного вираження стрижневого компонента (у першій – це бінарна сполука, у двох інших – окремий термін).

$N+(N_{GPI}+N_G)$: *zmiana kodów mowy, zmiana stylowych rejestrów* (2 од.).

$N+(N_{GPI}+N_{GPI})$: *polszczyzna mieszkańców miast* (1 од.). Виокремлено структурні моделі, у яких елементами терміна є іменники в родовому відмінку (зафіксовано форми однини та множини). У польській мові ці структури більш поширені порівняно з українською.

$N+Prep+(N_L+N_G)$: *dwujęzyczność w sytuacji imigracji* (1 од.).

$N+(N_G+Prep+N_L)$: *język komunikacji na dworcu, j. k. w restauracji, j. k. w urzędzie, j. k. w klinice, j. k. w przychodni lekarskiej, j. k. na stadionie*. Зазначимо, що прийменникові моделі творення термінів польської мови є досить продуктивними (7 од.). Прийменники *w*, *na* разом із граматичними показниками лексичних категорій є засобом синтаксичного зв'язку іменників.

$N+(Adv+Adj)$: *planowanie technologiczno-językowe* (1 од.).

$(Adv+Num)+N$: *funkcjonalnie pierwszy język* (1 од.). Використання прислівників зумовлює формування термінів шляхом прилягання і узгодження.

$N+(Num+N_G)$: *język pierwszej socjalizacji*. Структури, до складу яких входять порядкові числівники, є мало продуктивними (2 од.) в українській та англійській мовах.

А н г л і ї с ь к а м о в а :

$Adj+(Adj+N)$: *indigenous national language, international interlingual communication, formal conversational style* та ін. В англійській мові атрибутивно-субстантивна модель є продуктивною (6 од.), проте менш поширеною, ніж в українській та польській мовах.

$Adj+(Part II+N)$: *bilingual mixed language*.

$Part II+(N_{adjunct}+N)$: *balanced language situation, unbalanced l. s.*

$(N_{adjunct}+Part II)+N$: *shift-induced interference*. Дієприкметник є елементом терміна рідко (4 терміни). Оскільки в англійській мові прикметники та

дієприкметники не мають категорії числа, то із стрижневими компонентами вони поєднуються лише за допомогою прилягання (не повторюють граматичних значень іменника).

Adj+(N_{adjunct}+N): *formal language planning, explicit language policy, monolingual language situation* та ін. В англійській мові ця модель є найпродуктивнішою (18 од.). З огляду на граматичне вираження компонентів представлених моделей, можемо припустити, що в терміносистемі переважають субстантивні відношення, тоді як в українській мові бачимо явну перевагу атрибутивних зв'язків.

(Adj+N)+Prep+N: *sociological direction in linguistics, social nature of language*. Наявність прийменникових структур (2 од.) є результатом впливу граматичної системи англійської мови: значна частина граматичних морфем відсутня, тому засоби зв'язку мають природно аналітичний характер, структурні зв'язки між стрижневим та залежним елементами встановлюються за допомогою прийменників *in, of*, тоді як в українській мові об'єктні відношення виражені родовим відмінком іменників.

N_{adjunct}+(N+N): *language status planning, language status policy* (2 од.). Питання про природу атрибутивних компонентів, виражених іменниками (*noun adjunct*), у структурах на зразок N+N+N (*asyndetic noun clusters*) є невирішеним [94, с. 225; 223, с. 14]. Часто їх зараховують до атрибутивних імен, які займають проміжну позицію між іменниками та прикметниками, функціонуючи як означення. З позицій морфо-синтаксичного підходу, це звичайні іменники у формі загального відмінка в синтаксичній функції означення, що зумовлено історичним розвитком англійської мови [306, с. 253]. При цьому іменники в атрибутивній функції вживаються лише в препозиції до стрижневого слова, що не властиво іншим мовам. Ця модель ілюструє поширення в термінології загальномовної тенденції творення потенційно нескінченних іменникових ланцюжків (*infinite noun string*) [297, с. 38].

$N+Prep+(N+N)$: *type of language contact* та ін. (3 од.). В англійській мові категорія відмінка має обмежений характер (виокремлюють лише загальний та присвійний відмінки, що не відповідає системі відмінків української та польської мов). Функції відмінка виражені за допомогою порядку слів та прийменників. Категорія числа (форма однини виражена за допомогою нульової морфемі) представлена лише в системі іменника, який, порівняно з українською мовою, практично не узгоджується в числі з іншими частинами мови.

$(Adv+Adj)+N$: *relatively stable language, highly competent bilingualism*. Модель термінів, залежним компонентом яких є сполучення прислівника і прикметника, є мало продуктивною (2 терміни).

$Num+(N_{adjunct}+N)$: *first language acquisition, second language acquisition*. Цю модель репрезентують видові назви (2 од.), що вказують на порядок засвоєння мови.

Отже, розвиток соціолінгвістичних знань потребує адекватного відображення семантичних змін у термінології української, польської та англійської мов, що призводить до ускладнення структури термінів двома і більше компонентами, забезпечуючи вираження більш складних спеціальних понять.

На матеріалі зіставлюваних мов виявлено по 10 структурних моделей трикомпонентних термінів. Дві з них ($(Adj+(Adj+N))$, $(Adv+Adj)+N$) ілюструють міжмовну симетрію. В українській та польській мовах переважають назви, побудовані за атрибутивно-субстантивною моделлю $(Adj+(Adj+N))$, тоді як в англійській мові найпродуктивнішою є структурна модель $Adj+(N_{adjunct}+N)$.

Чотири моделі є спільними для двох мов, зокрема: $(Adj+N)+Prep+N$ об'єднує лише українську та англійську мови; $Adj+(N+N_G)$, $N+(Adj+N_G)$, $(Adv+Num)+N$ – українську та польську мови. Усі інші терміни, витворені за моделями $(Adv+Part II)+N$, $N+(Adj+N_{GPI})$, $N+Prep+(N+N_G)$, $N+(N+N_G)$ в українській мові, $N+(N_{GPI}+N_G)$, $N+(N_{GPI}+N_{GPI})$, $N+(Num+N_G)$,

$N+(N_G+Prep+N_L)$, $N+Prep+(N_G+N_L)$ в польській мові, $Part\ II+(N_{adjunct}+N)$, $(N_{adjunct}+Part\ II)+N$, $Adj+(Part\ II+N)$, $Adj+(N_{adjunct}+N)$, $N_{adjunct}+(N+N)$, $N+Prep+(N_{adjunct}+N)$, $Num+(N_{adjunct}+N)$ в англійській мові ілюструють відмінні ознаки у структурі українських, польських та англійських назв. Виявлені відмінності у структурі трикомпонентних назв можна пояснити впливом ідіоетнічних ознак кожної із мов на їх формування.

2.4. Багатокомпонентні назви

Кількість чотирикомпонентних термінів незначна – 18 одиниць в українській та по 6 в польській й англійській мовах, що можна пояснити впливом загальномовних принципів економії мовних засобів і короткості позначення. Вони представлені 4 структурними моделями у кожній із мов.

Українська мова:

$(Adj+N)+(Adj+N_G)$: *мовна політика офіційної одномовності, м. п. офіційної двомовності, м. п. стратегічної багатомовності* та ін. (5 од.).

Ця модель є найчисельнішою серед чотирикомпонентних термінів. Вона виникає внаслідок об'єднання двох двокомпонентних термінів в одне смислове та структурне ціле, при цьому друга частина таких аналітичних одиниць має уточнювальний характер.

$(Adv+Adj)+(Adj+N)$: *демографічно рівноважна мовна ситуація*;

$(Part\ II+Adv)+(Adj+N)$: *необмежений територіально офіційний білінгвізм*. В основі цих структурних моделей також лежить бінарна сполука, яка розгортається за допомогою кваліфікаторів звужувального типу, виражених прислівниками й прикметниками (чи дієприкметниками).

$(Adj+N)+Prep+(N+N)$: *свідомий вплив на розвиток мови*.

Польська мова:

$(N+Adj)+(N_G+Adj)$: *dwujęzyczność dziecięca typu jednoczesnego, dwujęzyczność dziecięca typu sukcesywnego*;

$N+Prep+(Adj+N+Adj)$: *socjolekty o szerokim zasięgu komunikacyjnym, socjolekty o wąskim zasięgu komunikacyjnym*;

Adj+Adj+(N+Adj): *mówiony ogólnopolski styl potoczny*;

N+(N_G+N+N): *dwujęzyczność typu dom-szkola*. У терміносистемі польської мови моделі чотирикомпонентних термінів також творяться ускладненням стрижневого компонента (в основі цих одиниць виступають бінарні сполуки та однослівні терміни, що не зафіксовано в українській мові) прикметниками та іменниками, при цьому відсутні назви, компонентом яких виступав би дієприкметник чи прислівник.

А н г л і ї с ь к а м о в а:

(Adv+Part II)+(Adj+N): *highly regularized ethnic language*;

(Num+N)+(N_{adjunct}+N): *one-component language situation, two-component l. s., three-component l. s.*;

Adj+(Num+N_{adjunct}+N): *bilingual first language acquisition*;

(Adv+Adj)+(N_{adjunct}+N): *relatively stable language situation*. Подібно до терміноодиниць української мови, компонентами аналітичних сполук англійської мови також виступають прикметники, дієприкметники та прислівники. Проте зафіксовано 5 термінів, у яких конкретизації бінарних сполук сприяють кількісні та порядковий числівник. На основі зафіксованих у трьох мовах прикладів можна виокремити такі моделі творення багатоконпонентних термінів: 1) бінарна сполука + залежна від нього бінарна сполука (15 од.); 2) стрижневе слово + залежна від нього трикомпонентна сполука (3 од.); 3) трикомпонентна сполука + залежне слово (1 од.); 3) трикомпонентна сполука + два залежних слова, не пов'язаних між собою (1 од.).

Проаналізований матеріал виявляє 6 п'ятикомпонентних одиниць в українській та 1 в польській мові, які витворені за моделями: (Adj+N)+(Adj+Adj+N_G) (*мовна політика диференційованого юридичного статусу*) та (N+N+Adj)+Prep+(N+Adj) (*kontakty języka polskiego z językami obcymi*). Наявність п'ятикомпонентних сполук можна пояснити неможливістю їх заміни коротшими конструкціями. Вони також утворюються за допомогою максимального ускладнення терміноодиниць

простішої структури, тому їм притаманні ті самі типи відношень, що й для чотирикомпонентних термінів.

Як бачимо, багатокомпонентні одиниці відзначаються строкатістю частиномовної належності компонентів та порядком їх розміщення у межах терміна. Термінологічність таких назв досягається уточненням чи конкретизацією значення, вираженого стрижневим іменником. Незважаючи на те, що багатокомпонентні терміни громіздкі та незручні в користуванні, їм притаманна максимальна точність – одна з основних ознак терміна.

Вивчення структурних особливостей термінів соціолінгвістики, здійснене шляхом аналізу їх структурних моделей, дозволило визначити їх кількісний склад у трьох мовах з огляду на кількість компонентів (див. Табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Розподіл термінів соціолінгвістики в українській, польській та англійській мовах за кількістю компонентів

Кількість компонентів	укр. мова	пол. мова	англ. мова
однокомпонентні	74	89	88
двокомпонентні	179	175	193
трикомпонентні	85	76	73
чотирикомпонентні	19	14	10
п'ятикомпонентні	6	1	-
всього	363	355	364

Висновки до розділу 2

1. Здійснений аналіз структурних особливостей термінів соціолінгвістики виявляє тенденцію до реалізації морфологічного та синтаксичного способів творення нових назв у терміносистемах української, польської та англійської мов шляхом пристосування їх до основних вимог і функцій термінологічної лексики. Системне використання продуктивних структурних моделей, тотожна морфемна структура, відображаючи в

структурі терміна його категорійну належність і місце в терміносистемі, дозволяють стверджувати про системність термінологічних назв.

2. В українській, польській та англійській терміносистемах соціолінгвістики представлені префіксальні, суфіксальні словотвірні моделі однокомпонентних термінів, а також моделі складних термінів (композиції, юкстапозиції) та аббревіатури. Незначна кількість моделей творення коротких форм термінів в українській терміносистемі пов'язана із пізнішим становленням соціолінгвістики як окремого напрямку мовознавства та до цього часу недостатньою уніфікованістю цієї терміносистеми. За частиномовною належністю терміни-однослови у трьох мовах є іменниками (це вказує на високий ступінь субстантивованості наукової мови).

3. Кількісне переважання двокомпонентних синтаксичних структур забезпечує диференціацію та конкретизацію наукових понять. Утворюючись у такий спосіб, кількість видових назв є необмеженою, оскільки соціолінгвістичне знання постійно ускладнюється на логіко-поняттєвому рівні. Функціонування трикомпонентних найменувань є закономірним: однокомпонентні терміни відіграють вирішальну роль на ранніх етапах розвитку терміносистеми, а двокомпонентні назви не завжди самодостатні для повного розкриття змісту позначуваного поняття. Поява трикомпонентних структур відповідає тенденції до семантико-парадигматичної регулярності, тобто відображення у структурі терміна родової залежності одиниць. При цьому активне використання повних форм термінів та аббревіатур засвідчує прагнення до семантичної конденсації, тобто намагання виразити складне поняття мінімальною кількістю лексичних засобів.

4. Серед двокомпонентних назв трьох мов функціонує по п'ять структурних моделей. Кожен термін складається із двох граматично пов'язаних (синтетично чи аналітично) слів, які виражають певний зміст, що є одним із аргументів про універсальний розвиток терміносистем. Проте синтаксичні відношення між елементами термінів свідчать і про вплив

ідіоетнічних ознак кожної із мов на їх формування. Відмінності проявляються у наборі граматичних категорій та засобах їх вираження.

5. Найбільшу частку серед двокомпонентних термінів соціолінгвістики у трьох мовах становить атрибутивна Adj+N модель. Структурні типи Part II+N, Num+N та прийменникові N+Prep+N_G, N+Prep+N є менш продуктивними. В англійській мові модель N_{adjunct}+N свідчить про поширення в терміносистемі субстантивних відношень, тоді як в українській і польській – явна перевага атрибутивних. Опорне слово двокомпонентних термінів є іменником-виразником родового поняття, що завжди зберігає термінологічний характер. Залежні слова (лексичні конкретизатори) творять видові поняття. Вони можуть бути виражені прикметником, дієприкметником (лише в українській та англійській мовах), іменником у синтаксичній функції означення (в англійській мові), іменником у родовому відмінку (в українській та польській мовах), порядковим числівником, що зумовлено граматичними особливостями трьох мов.

6. На матеріалі кожної мови виявлено по десять структурних моделей трикомпонентних термінів. Дві з них є спільними для трьох мов: Adj+(Adj+N), (Adv+Adj)+N. Вони ілюструють подібність у відображенні системи соціолінгвістичних знань (той самий номінативно-семантичний спосіб членування дійсності призводить до ускладнення семантичної системи мови й водночас до спрощення лексичної, що полегшує пізнавальний процес). Чотири моделі є спільними для двох мов, зокрема: модель (Adj+N)+Prep+N об'єднує лише українську та англійську мови; моделі Adj+(N+N_G), N+(Adj+N_G), (Adv+Num)+N – українську та польську мови. Згадані сполуки засвідчують явище часткової структурної відповідності термінологічних одиниць. Усі інші терміни, витворені за моделями (Adv+Part II)+N, N+(Adj+N_{GPI}), N+Prep+(N+N_G), N+(N+N_G) в українській мові, N+(N_{GPI}+N_G), N+(N_{GPI}+N_{GPI}), N+(Num+N_G), N+(N_G+Prep+N_L), N+Prep+(N_G+N_L) в польській мові, Part II+(N_{adjunct}+N), (N_{adjunct}+Part II)+N, Adj+(Part II+N), Adj+(N_{adjunct}+N), N_{adjunct}+(N+N), N+Prep+(N_{adjunct}+N),

Num+(N_{adjunct}+N) в англійській мові ілюструють відмінні ознаки у структурі українських, польських та англійських назв. Онтологічні ознаки кожної мови сформували відповідну морфологічну систему, яка й забезпечила процеси номінації соціолінгвістичних понять.

7. У терміносистемах трьох мов виявлено незначну кількість багатокomпонентних термінів. Вони представлені чотирма структурними моделями, при цьому лише одна з них (Adj+N)+(Adj+N_G) є подібною в українській та польській мовах, інша (Part II+Adv)+(Adj+N) – об'єднує українську та англійську мови, відрізняючись порядком розміщення компонентів. В основі досліджуваних найменувань зазвичай лежить бінарна сполука, а кожен новий компонент, виражений іменником, прикметником, дієприкметником (лише в українській та англійській мовах), прислівником або числівником у препозиції чи постпозиції, сприяє конкретизації галузевих понять.

РОЗДІЛ 3

СЕМАНТИКА ТЕРМІНІВ СОЦІОЛІНГВІСТИКИ В УКРАЇНСЬКІЙ, ПОЛЬСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

У розділі застосовуємо розроблену методику поетапного моделювання термінологічного поля (див. с. 29–32) як засобу структурування терміносистеми з урахуванням інваріантного принципу групування його елементів. Зіставне дослідження українських, польських та англійських соціолінгвістичних термінів, починаючи від визначення набору і складу семантичних груп, спрямоване на встановлення семантичних відношень між термінами в межах термінологічних полів та на обґрунтування їхньої структурної організації – ядро, навколоядерна зона, периферія. Моделювання термінологічних полів соціолінгвістичних термінів сприятиме узгодженню термінологічної бази різних соціолінгвістичних традицій і впливатиме на процес кодифікації терміносистеми української мови.

3.1. Набір семантичних груп та їх структурна організація

Семантичні групи постають як парадигматичні об'єднання співвіднесених термінів, пов'язаних спільністю змісту. Ядерна зона цих груп формується навколо ядерних термінів, охоплюючи базові найменування однієї тематики з великою кількістю інтегральних компонентів, що виражають найважливіші поняття соціолінгвістики. До периферії відносимо терміни з вужчою семантикою, що містить значну кількість диференційних семантичних компонентів.

Оскільки структурною моделлю понятійного змісту термінів слугує дефініція, що відображає членування значення на простіші семантичні складники, семантичну структуру назв, їх спільні й відмінні семантичні ознаки встановлюємо за допомогою компонентного аналізу словникових дефініцій та прийому опозицій. Віднесення того чи іншого терміна до складу

досліджуваної групи відбувається на основі наявності у його змісті ознаки, спільної для всіх конститuentів, а також з урахуванням екстралінгвальних факторів (зв'язків, що існують у позамовній реальності). Системні відношення термінів у межах груп (гіперо-гіпонімія, синонімія, антонімія) визначаємо з увагою на кількість та повторюваність семантичних компонентів у структурі термінів. Що більша кількість одиниць, з якими термін об'єднується семантичними компонентами, то він важливіший для семантичної структури групи і тому є її базовим елементом. Ознаки, спільні для двох термінів, вказують на їх семантичну близькість. Для визначення місця (ядро, периферія) певного терміна враховуємо й силу семантичних зв'язків між усіма одиницями групи (ідея Ю. Караулова): що ближче до терміна, який тлумачиться, знаходиться компонент дефініції, то тісніше він пов'язаний із значенням цього терміна [75, с. 76].

Отже, склад семантичних груп визначаємо на основі двох типів семантичних ознак – диференційних, що забезпечують парадигматичні протиставлення та інтегральних, які заповнюють понятійний зміст термінів. Правомірність вибору того чи іншого терміна в ролі ідентифікатора СГ підтверджується високою частотою його вживання у наукових текстах, широкими дистрибутивними можливостями, здатністю у найбільш узагальненому вигляді передавати інформацію про СГ [74, с. 13].

3.1.1. Семантична група «двомовність» / «*dwujęzyczność*» / «*bilingualism*». Терміни укр. *двомовність*, пол. *dwujęzyczność*, англ. *bilingualism*, позначаючи базове поняття соціолінгвістики, на основі реалізації тотожної інтегральної та диференційних ознак утворюють групи похідних назв, які розкривають кількісні, якісні та оцінні параметри функціонування двох мов у суспільстві.

В українській мові термін *білінгвізм* реалізує значення: 1) «володіння й користування особистістю або певною групою етносу одночасно двома мовами: однією як рідною, іншою набутою, але важливою для спілкування в деяких комунікативних сферах» [337, с. 52]; 2) «практика індивідуального

або колективного використання двох мов у рамках однієї держави чи соціальної спільності у відповідних комунікативних сферах» [195, с. 122]. У польській соціолінгвістичній традиції *dwujęzyczność* постає як: 1) «posługiwanie się na co dzień przez daną grupę społeczną dwoma różnymi językami» [371, с. 130; 423, с. 26]; 2) «umiejętność posługiwania się w komunikacji dwoma kodami językowymi» [355, с. 10]; 3) «proces posługiwania się przez danego osobnika lub przez jakąś grupę społeczną dwoma językami i przemienneго ich używania w zależności od potrzeb określonej sytuacji» [404, с. 19]. В англійській мові за терміном *bilingualism* закріплено значення: 1) «nativelike control of two languages» [401, с. 64]; «co-existence of two languages used by individuals and groups in society» [366, с. 16]; 3) «active, completely mastery of two or more languages» [424, с. 82]. На основі аналізу вище перелічених дефініцій визначаємо інтегральні ознаки укр. ‘вживання двох мов’ / пол. ‘posługiwanie się dwoma językami’ / англ. ‘the use of two languages’, встановлення наявності яких у семантичній структурі похідних термінів є підставою для їх віднесення до СГ «*двомовність*» в українській, польській чи англійській мовах. При цьому ступінь ідентифікації, на якому було виявлено інтегральний компонент, відображає ту семантичну зону (ядерну чи периферійну), до якої належить окремий елемент поля [25, с. 113].

У значенні слів-гіпонімів інтегральний семантичний компонент доповнюють додаткові ознаки, що робить зміст видового поняття ширшим за родове, а обсяг – вузчим [161, с. 192]. Так, за допомогою семантично тотожних диференційних ознак ‘кількість мовців’ / ‘liczba ludności’ / ‘number of speakers’ базові терміни формують гіперо-гіпонімічні групи: укр. *індивідуальний білінгвізм, груповий б., масовий б., національний б.*; пол. *bilingwizm indywidualny (b. jednostkowy), b. społeczny*; англ. *social bilingualism, individual b.* Термін *національний білінгвізм* позначає вживання двох мов у певній національній лінгвоспільноті; *масовий б.* визначає володіння двома мовами населенням держави або регіону; *груповий б.* характерний для менших груп людей, об’єднаних соціально-демографічними ознаками;

індивідуальний б. є надбанням окремих носіїв мови [328, с. 98; 338, с. 340]. Пари еквівалентних відповідників *b. społeczny – social b.* та *b. indywidualny – individual b.* реалізують значення поширення використання двох мов на рівні індивіда та соціальної спільноти відповідно [395, с. 100–102; 366, с. 11, 16–18; 401, с. 64]. Як бачимо, гіпоніми на позначення *соціального* та *індивідуального* видів білінгвізму в польській та англійській мовах мають ширшу семантику і охоплюють значення українських когіпонімів. Подібна взаємодія одиниць ілюструє часткову семантичну невідповідність та засвідчує видові лакуни у терміносистемах польської та англійської мов.

Тотожні диференційні ознаки в українській, польській та англійській мовах, кожна з яких є підставою поділу родового поняття на видові, зумовили появу низки еквівалентних відповідників. Ознака ‘рівень співіснування мовних систем у свідомості’ слугує основою для виокремлення видових назв укр. *координативний б.*, *субординативний б.*, *змішаний б.*; пол. *b. współrzędny*, *b. podporządkowany*, *b. złożony*; англ. *coordinate b.*, *subordinate b.*, *compound b.* *Координативний білінгвізм* характеризує мовця, у свідомості якого співіснують дві самостійні лінгвістичні системи, кожній з яких відповідає власний семантичний ряд. У двох різних ситуаціях мовець використовує дві різні мови. При *субординативному білінгвізмі* мовці сприймають другу мову крізь призму рідної, а саме: співвідносять поняття з лексичними одиницями рідної мови, а останні – з одиницями другої мови. *Змішаний білінгвізм* позначає тип двомовності, коли одному поняттю у свідомості мовця відповідають дві мовні форми, тобто співіснуючі мови розрізняються лише на рівні поверхневих структур [321, с. 178–188; 395, с. 105; 401, с. 66; 409, с. 13]. У польській науковій традиції дещо пізніше увійшли до вжитку відповідники *mieszana* (дві мовні системи взаємопроникають одна в одну) і *czysta* (співіснування у свідомості мовця двох незалежних одна від одної мовних систем) *dwujęzyczność* [390, с. 183]. Крім цього, М. Michalewska розмежовує два типи двомовності, зокрема *b. koordynacyjny*, за якого особа засвоює дві мовні системи в окремому

суспільному контексті, для прикладу, друге покоління емігрантів, та *b. kotrozosujny*, що передбачає засвоєння мови в тому самому контексті за допомогою рідної мови [404, с. 20].

Міжмовну симетрію у трьох мовах засвідчують також пари: укр. *симетричний б.*, *асиметричний б.*, пол. *d. zrównoważona* (у працях польських дослідників знаходимо ряд синонімів: *d. całkowita*, *d. prawdziwa*, *podwójny holilingwizm*, які не мають відповідників в інших мовах), *d. niezrównoważona (d. dominująca)*, англ. *balanced b.*, *unbalanced b.* (диференційна ознака ‘рівень володіння двома мовами’) [395, с. 108; 401, с. 64]; укр. *природний б.*, *штучний б.*, пол. *d. naturalna*, *d. sztuczna*, англ. *natural b.*, *secondary b.* (ознака ‘спосіб засвоєння другої мови’); укр. *активний б.*, *пасивний б.*, пол. *b. aktywny – b. pasywny*, англ. *active b.*, *passive b.* (ознака ‘характер комунікативного включення’). Варто зауважити, що остання пара когіпонімів засвідчує подібність і на рівні синонімічних відношень. Так, синонімом до терміна *активний б.* є одиниця укр. *продуктивний б.*, пол. *b. produktywny*, англ. *productive b.*, а до терміна *пасивний б.* – укр. *рецептивний б.*, пол. *b. receptywny*, англ. *receptive b.* Як бачимо, через родову взаємодію встановлюється ієрархія термінів, в основі якої лежить принцип співвідношення видового поняття з найближчим родовим позначенням, а в кожній із терміносполук синтагматичні властивості реалізуються через значення конкретизатора [161, с. 198].

У одному парадигморяді з терміном *білінгвізм* (інтегральна ознака ‘дві мови’) знаходиться одиниця *диглосія*, яка позначає ситуацію співіснування у соціумі двох функціонально розмежованих ідіомів, вибір яких залежить від свідомої оцінки мовців. Наприклад, один з них використовують для офіційного спілкування, а інший – для неформального, при цьому одна з цих мов (варіантів) отримує вищий, престижніший соціальний статус [329, с. 48; 446, с. 70; 401, с. 74–75]. Тотожну семантику засвідчують назви пол. *diglosja*, англ. *diglossia*, які називають явище розрізнення мов з огляду на їх функції у суспільстві. Окрім спільних з гіперонімом компонентів змісту, їх визначення

актуалізують диференційні ознаки ‘zróźnicowanie języków pod względem funkcji’, ‘clear functional compartmentalization of the two varieties’ [395, с. 128; 336, с. 226].

За допомогою ознаки ‘обмежене володіння двома мовами’ у терміносистемах трьох мов виокремлюють тотожні видові назви укр. *напівмовність*, пол. *półjęzyczność*, англ. *semilingualism* на позначення типу двомовності, за якої обмежене спілкування індивіда з носіями його рідної мови призводить до втрати її адекватного знання, при цьому друга мова засвоєна недостатньо [395, с. 124; 424, с. 250]. В результаті лексичний склад обох мов виявляється незначним, а граматична структура – спрощеною [315; 396, с. 118]. В українській та польській мовах паралельно функціонують терміни іншомовного походження *семілінгвізм* / *semilingwizm*. У цих прикладах обидві мови засвідчують тотожність як на рівні виокремлення диференційних ознак, так і у формуванні семантично еквівалентних відповідників гіперо-гіпонімічних парадигм.

Зафіксовано назви різновидів двомовності, які мають семантично тотожні відповідники лише у двох зіставляваних мовах. Так, протилежним за значенням термінам *добровільно вивчений білінгвізм*, *насильно нав’язаний б.* у польській мові відповідають назви *b. wymuszony*, *b. dobrowolny* (диференційна ознака ‘соціальні умови оволодіння мовою’) [395, с. 112]. Ознака ‘часовий чинник’ є інтегральною для еквівалентних одиниць укр. *тимчасовий б.* – *тривалий б.*, пол. *b. stały (zastany)* – *b. przypadkowy (doraźny)*. Повну відповідність в українській та англійській мовах виявляють терміни укр. *ранній б.* – *пізній б.*, англ. *early b.* – *late b.* (ознака ‘вік засвоєння другої мови’). Часткову відповідність у трьох мовах виявляють терміни: укр. *монокультурний б.* – *бікультурний б.*; пол. *d. dwukulturowa* – *d. monokulturowa* – *d. akulturowa*, англ. *bicultural b.* – *monocultural b.* – *accultural b.* (диференційна ознака ‘культурна ідентичність’). Еквівалентними в польській та англійській мовах є одиниці: пол. *d. elitarna* – *d. popularna*, англ. *elite b.* – *folk (popular) b.* (диференційна ознака ‘статус мови’). Ці назви дозволяють

стверджувати, що комплементарні антоніми (загалом виявлено 56 прикладів в українській та по 52 в польській й англійській мовах) допомагають позначити крайні полюси однієї СГ, оскільки видові назви доповнюють одна одну до вираження меж виявлення тієї чи іншої ознаки. Дослідники стверджують, що виявлення антонімічних відношень у термінології допомагає точніше визначити місце кожного поняття у терміносистемі, адже утворюючи елементарні пари одиниць із протилежною семантикою, антоніми забезпечують системність термінології. Проаналізований матеріал засвідчує, що основну роль у процесі систематизації соціолінгвістичної термінології відіграють саме комплементарні антоніми (ми оперуємо протиставними поняттями, що не включають проміжних форм вираження) [31, с. 25].

Терміни-відповідники укр. *горизонтальний б.* – *вертикальний б.*, англ. *horizontal b.* – *vertical b.* (диференційна ознака ‘статус мови’), пол. *d. symultaniczna* (синонім *d. jednoczesna*) – *d. sekwencyjna*, англ. *sequential b.* – *simultaneous b.* (диференційна ознака ‘порядок засвоєння двох мов’); пол. *d. wzbogająca* – *d. zubożająca*, англ. *additive b.* – *subtractive b.* (диференційна ознака ‘друга мова впливає / не впливає на вивчення першої мови’) засвідчують векторну протилежність.

Підлягаючи впливу загальних закономірностей мови, терміни англійської мови функціонують на рівні відносних синонімів. Наприклад, сполуки *sequential bilingualism* – *achieved b.* – *successive b.* – *consecutive b.* виявляють ідентичний набір ознак (за допомогою компонентного аналізу словникових дефініцій з’ясовуємо, що інтегральною для цих назв є ознака ‘sequence of acquisition of two languages’. Крім значення терміна-гіпероніма, зазначені гіпоніми містять додаткову видову ознаку ‘acquisition at the same time’, яка відрізняє їх від когіпоніма *simultaneous bilingualism*), позначаючи поступове засвоєння спочатку однієї, а тоді – іншої мови [401, с. 67].

Таким чином, термінологічна лексика соціолінгвістики засвідчує перетин синонімічних та антонімічних зв’язків. Між синонімічними рядами

виявляються симетричні антонімічні відношення: вони утворюють мікросистему, де антонімічні компоненти взаємопов'язані із синонімічними рядами. Це дозволяє говорити про антонімію синонімічних рядів або синонімію антонімічних протиставлень [146, с. 280]. У результаті дослідження термінів соціолінгвістики такі антонімічно-синонімічні об'єднання виявлено у кожній з трьох мов, наприклад: *активний білінгвізм = продуктивний б. – пасивний б. = рецентивний б.* Аналогічний ряд термінів спостерігаємо в англійській мові: *active bilingualism = productive b. – passive b. = receptive b.* Можемо стверджувати, що когіпоніми у двох мовах засвідчують еквівалентність, адже вони виявляють не лише тотожну семантику, але й спільність у формуванні антонімічних та синонімічних зв'язків. Ряд еквівалентних відповідників зафіксовано також у англійській та польській мовах: *sequential bilingualism = successive b. = consecutive b. – simultaneous b.; dwujęzyczność sekwencyjna = d. sukcesywna = d. podporządkowana – d. symultaniczna.* Цей приклад демонструє явище протилежності між різнокореневими одиницями, три з яких – абсолютні синоніми [31, с. 26–27].

Зібраний матеріал виявляє назви різновидів двомовності, виокремлені на основі 9 диференційних ознак, які не мають відповідників в польській та англійській мовах. Так, ознака 'суспільна функція мов' дозволяє виокремити групу одиниць *збалансований б., незбалансований б.*; 'активність спілкування другою мовою' – *реальний б., потенційний б.*; 'мовний контакт' – *контактний б., неконтактний б.*; 'зв'язок мовлення з мисленням' – *безпосередній б., опосередкований б.*; 'рівень володіння другою мовою' – *перекладний б., неперекладний б.*; 'територія поширення' – *міський б., сільський б.*; 'характер поширеності' – *двосторонній б., односторонній б.*

У терміносистемі польської мови теж представлені групи термінів, які не мають відповідників в українській та англійській мовах. Це, зокрема, назви *d. prawdziwa, d. fałszywa* (диференційна ознака 'poziom kompetencji językowej'); *d. niekontaktowa (dualizm językowy) – d. uspiona* (диференційна

ознака ‘kontakt językowy’); *d. wieku dorastania* (диференційна ознака ‘wiek przyswajania obu języków’). У польській мові функціонує термін *unilingwizacja*, який позначає ситуацію, коли певна мовна спільнота, знаходячись у не вигідному соціальному становищі, змінює рідну мову на код місцевого населення.

В англійській мові гіпонімічна парадигма охоплює терміни *incipient bilingualism*, *early coordinate bilingualism*, *early compound bilingualism*, відсутні в двох інших мовах. Подібні міжмовні розходження у виокремленні різновидів двомовності вказують на відмінні ознаки розвитку соціолінгвістичних традицій.

За нашими спостереженнями, соціолінгвістичній терміносистемі властива багаторівнева структура родо-видових відношень. Так, гіперонім *білінгвізм* має 4 співгіпоніми, виділені на основі ознаки ‘кількість мовців’, серед них – гіпонім *індивідуальний білінгвізм*, який, у свою чергу, стає гіперонімом для утворених шляхом розвитку синтагмозначень гіпонімів *координативний б.*, *субординативний б.*, *змішаний б.*

У польській мові гіпонім *wczesna dwujęzyczność*, ускладнюючись додатковою ознакою ‘warunki dostępu do dwóch języków’, стає гіперонімом для назв нижчого рівня узагальнення: *d. rodzinna*, *d. typu dom-szkoła*. Перший тип двомовності є результатом виховання дитини у сім’ї, де батьки спілкуються кожен своєю рідною мовою. Відтак, щоденний контакт дитини з двома мовами нагадує процес засвоєння рідної мови у одномовній сім’ї. Термін *d. typu dom-szkoła* розкриває зміст оволодіння другою мовою в шкільному віці завдяки навчанню і спілкуванню з ровесниками мовою тієї країни, куди сім’я емігрувала [445].

Соціолінгвістичні терміни англійської мови також формують гіпонімічні відношення на нижчих рівнях. Наприклад, за допомогою ознаки ‘вік засвоєння другої мови’ виокремлюємо пару когіпонімів, об’єднаних антонімічним зв’язком, *early – late bilingualism*. Термін *early b.* позначає раннє засвоєння двох мов (до 6 років) [373, с. 103] і, в свою чергу, виступає

гіперонімом для видових назв *coordinate b.* та *compound b.* Цікаво, що *coordinate bilingualism* як тип двомовності спостерігається в ситуаціях, коли батьки-білінгви спілкуються з дитиною кожен своєю рідною мовою, а дитина розвиває паралельні лінгвістичні системи. *Compound bilingualism* виникає тоді, коли батьки-білінгви спілкуються обома мовами, тому дитина має лише один план змісту та два плани вираження і не може визначити концептуальні відмінності між двома мовами.

Зміст терміна *інтерференція* формують семантичні компоненти ‘дві мови’ ‘мовна норма’, ‘мовний контакт’, ‘вплив однієї мови на іншу’, які встановлюють його опосередкований зв’язок із одиницею *білінгвізм*. Цей термін позначає відхилення від норм однієї мови під впливом іншої, що виявляються насамперед у мовленні білінгвів [323, с. 234]. Таким чином, поняття *інтерференції* передбачає негативний вплив однієї мови на іншу (як правило, домінуючої). При цьому явище, що відображає позитивний вплив однієї мови на іншу, визначається лінгвістами як *трансференція*.

В польській та англійській мовах тотожну семантику засвідчують одиниці *interferencja / interference*, які передбачають проникнення ознак однієї мовної системи в іншу, результатом чого є відхилення від норми [423, с. 54–55; 401, с. 69]. Еквівалентність семантичних ознак пол. ‘dwa języki’, ‘norma językowa’, ‘kontakt językowy’, ‘oddziaływanie jednego systemu językowego na inny’ та англ. ‘two languages’, ‘language norm’, ‘language contact’, ‘influence of one of the languages on the other’ дозволяє вважати терміни укр. *інтерференція*, пол. *interferencja*, англ. *interference* повними відповідниками.

За нашими спостереженнями, семантичні групи «*двомовність*» / «*dwujęzyczność*» / «*bilingualism*» є багаторівневими, семантична диференціація термінів відбувається шляхом додавання диференційних ознак, що зумовлює виокремлення гіперо-гіпонімічних груп різних рівнів ієрархії. Диференційні компоненти розглянуто в порядку зменшення їхньої розрізнявальної сили, тобто спершу ознаки, що є спільними для усіх

гіпонімів певної групи, потім – ознаки, характерні для окремого видового поняття. Цю процедуру схематично можна зобразити у вигляді таблиці (див. табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**Диференціація компонентів змісту термінів на позначення
двомовності в українській, польській та англійській мовах**

Інтегральна ознака	Диференційна ознака	укр. мова	пол. мова	англ. мова
‘рівень співіснування мовних систем у свідомості’	‘дві самостійні лінгвістичні системи’	+	+	+
	‘співвідношення понять другої мови з лексичними одиницями рідної мови’	+	+	+
	‘співвідношення одного поняття з двома мовними формами’	+	+	+
‘рівень володіння двома мовами’	‘однакове володіння’	+	+	+
	‘неоднакове володіння’	+	+	+
‘статус мови’	‘високий’	-	+	+
	‘низький’		+	+
‘спосіб засвоєння другої мови’	‘в процесі живого спілкування’	+	+	+
	‘в процесі навчання’	+	+	+
‘час засвоєння другої мови’	‘раннє’	+	+	+
	‘пізнє’	+	+	+
‘характер комунікативного включення’	‘вільне володіння другою мовою’	+	+	+
	‘часткове володіння другою мовою’	+	+	+
‘кількість мовців’	‘національна лінгвостільнота’	+		
	‘населення держави’	+		
	‘малі групи людей’	+	+	+
	‘окремий носій мови’	+	+	+
‘територія поширення’	‘жителі села’	+	-	+
	‘жителі міста’	+		+
‘часовий чинник’	‘одне покоління мовців’	+	+	-
	‘протягом декількох століть’	+	+	
‘порядок засвоєння двох мов’	‘одночасне засвоєння’	-	+	+
	‘послідовне засвоєння’		+	+
‘культурна ідентичність’	‘одна когнітивна база’	+	+	+
	‘дві когнітивні бази’	+	+	+

Як ми переконалися, в українській, польській та англійській мовах на базі гіпероніма *білінгвізм* / *bilingualism* утворюються семантичні групи, у яких простежується ієрархічна взаємозалежність понять. Семантично

тотожні диференційні ознаки зумовлюють появу еквівалентних відповідників. Безеквівалентні терміни утворюють міжмовні лакуни, що репрезентують ідіоетнічний характер екстралінгвальних процесів у зіставлюваних мовах. Під час аналізу у трьох мовах виявлено розгалужені синонімічні зв'язки. Явище синонімії пов'язуємо із існуванням різних наукових традицій, а також незавершеністю процесу формування соціолінгвістичної терміносистеми.

3.1.2. Семантична група «багатомовність»/ «*wielojęzyczność*» / «*multilingualism*». Реалізуючи свою семантику, термін *багатомовність* (*мультилінгвізм*) може вступати в родо-видові відношення з іншими одиницями і перебувати в позиції гіпоніма та гіпероніма. Як гіпонім до назви *мовна ситуація*, він актуалізує значення: 1) укр. «стан володіння особистістю або певною групою кількома мовами» [338, с. 338] 2) пол. «*zjawisko polegające na tym, że jakaś osoba używa w życiu codziennym więcej, niż jednego języka lub gdy w danym regionie lub kraju używanych jest kilka języków*»; «*umiejętność społeczeństw, instytucji, grup i jednostek normalnego funkcjonowania na co dzień w więcej niż jednym języku*» [407, с. 31] 3) англ. «*co-existence of two or more languages used by individuals and groups in society*» [366, с. 356] і розвиває власну гіпонімічну парадигму. Дефініції актуалізують інтегральні ознаки базових одиниць: ‘вживання кількох мов’, ‘*używanie więcej, niż jednego języka*’, ‘*the use of two or more languages*’, які як обов'язкові компоненти входять до семантичного змісту усіх термінів семантичної групи. Зазначимо, що в англомовній традиції терміни *societal bilingualism* й *multilingualism* існують як синоніми [366, с. 16], а одиниця *bilingual* слугує загальною назвою для позначення осіб, що мають різні рівні комунікативної компетентності у трьох чи більше мовах.

Диференційна ознака ‘кількість мовців’, актуалізована у дефініціях багатомовності, дозволяє розмежовувати термінологічні одиниці *національна багатомовність* та *індивідуальна б.*, що позначають вживання декількох мов у певній соціальній спільноті або ж індивідуальне вживання декількох мов

відповідно, кожна з яких обирається залежно від мовленнєвої ситуації. Абсолютним синонімом терміна *індивідуальний мультилінгвізм* є запозичена назва *плюрлінгвізм*. Тотожна семантична ознака ‘liczba użytkowników’ виступає інтегральною при виокремленні відповідників *wielojęzyczność indywidualna, w. grupowa (społeczna)* у терміносистемі польської мови. Міжмовну симетрію засвідчують також назви англійської мови *individual multilingualism, societal m* [366, с. 652–653; 401, с. 67]. Термінами-дублетами одиниць пол. *wielojęzyczność indywidualna*, англ. *individual multilingualism* виступають назви *plurilingwalizm, plurilingualism* відповідно. Варто зазначити, що особа може володіти кількома мовами на різному рівні, для прикладу, говорити рідною мовою значно краще, ніж іншими, і при цьому вважатися багатомовною [395, с. 107–110].

Відомо, що поняття соціального мультилінгвізму не обов’язково передбачає факт багатомовності усіх членів мовної спільноти. Більшість мовців офіційно багатомовної країни можуть бути монолінгвами, при цьому різні мовні групи розмежовані більш-менш сталими кордонами. З огляду на це, у польській соціолінгвістиці виокремлюють сполуку *wielojęzyczność fragmentaryczna*, яка відноситься до співіснування декількох мов в певному просторі незалежно від того, хто їх використовує. Протиставлення диференційних ознак ‘języki oficjalne’ / ‘języki nieoficjalne’ є основою для розрізнення когіпонімів *wielojęzyczność oficjalna, w. nieoficjalna* [407, с. 33]. Еквівалентні терміни англійської мови *official multilingualism, unofficial m.* розуміють як використання в щоденній комунікації мов, що мають статус офіційних, або ж функціонування офіційної, національної, інтернаціональної та однієї або кількох регіональних мов.

Поняття *elite m.* виникає тоді, коли мотивами для засвоєння кількох мов є власне збагачення, подорожі, вдосконалення освіти, переваги працевлаштування та ін. [401, с. 67]. Ця одиниця вказує на термінологічні лакуни в українській і польській соціолінгвістичних традиціях. В українській

мові проаналізовані одиниці польської й англійської мов створюють термінологічні лакуни.

3.1.3. Семантична група «мовний контакт» / «kontakt językowy» / «*language contact*». Оскільки в умовах індивідуального або ж соціального білінгвізму чи мультилінгвізму особи використовують кілька мов, спостерігається явище мовної взаємодії. У науці це поняття позначають різними термінами: *мовний контакт, міжмовні контакти, інтерлінгвістичні контакти, мовна взаємодія, змішування мов, взаємний вплив мов, схрещення, інтерференція, запозичення, гібридизація*, проте найуживанішою постає сполука *мовні контакти*. Такі розбіжності назви зумовлені насамперед тим, що дослідники по-різному називають одне й те саме поняття, а також існують різні аспекти досліджуваної проблеми: соціолінгвістичний, психолінгвістичний, власне лінгвістичний. С. Семчинський визначає *мовні контакти* як взаємодію двох і більше мов, при якій висловлювання однією мовою включають до свого складу елементи другої мови, або ж навпаки [340, с. 273]. Ю. Жлуктенко вважає, що «для того, щоб дві або більше мови почали взаємодіяти, вони повинні до такої міри локально наблизитись одна до одної, щоб між ними встановилися певні міжмовні, або інтерлінгвістичні, зв'язки, які прийнято називати *мовними контактами*» [320, с. 6]. На думку О. Селіванової, мовний контакт – це «процес взаємодії мов, впливу однієї мови на іншу або їхнього взаємного впливу, що приводить до змін її лексикону і граматичної системи, а в аспекті мовної ситуації в регіоні – до її зміни» [338, с. 344]. В Енциклопедії «Українська мова» цей термін стає загальноживаним, наприклад: українсько-білоруські мовні контакти, українсько-німецькі мовні контакти, українсько-польські мовні контакти, українсько-російські мовні контакти і т. д. [195, с. 681–688], хоч тлумачення самого терміна не подано. У польській мові під терміном *kontakt językowy* розуміють: «*sytuacje, gdy grupy lub jednostki używają różnych języków, a w rezultacie ich kontaktu dochodzi do zmian w użyciu języka / języków*» [389]; «*wzajemne oddziaływanie na siebie dwu lub kilku języków wpływające na*

słownictwo i strukturę jednego lub wielu z nich»; «sytuacja, w której grupy użytkowników różnych języków koegzystują ze sobą, tak że system językowy przynajmniej jednego z języków ulega zmianom» [440]. У англomовних джерелах знаходимо дефініцію терміна *language contact* на позначення ситуації, коли «two or more languages or varieties interact» [392]. Таким чином, семантичний зміст терміна *мовний контакт* у трьох мовах формують ознаки ‘мовна взаємодія’ / ‘wzajemne oddziaływanie języków’ / ‘language interaction’, ‘дві або більше мов’ / ‘dwa lub więcej języków’ / ‘two or more languages’, які свідчать про опосередкований зв’язок цих одиниць із сполукою *мовна ситуація*. У зарубіжних працях зазначено, що ситуація мовного контакту (*language contact situation*) виникає не лише внаслідок вживання кількох мов у межах певної мовної спільноти (*societal bilingualism, societal multilingualism*), але й передбачає вплив однієї мови на іншу на рівні індивіда (*individual b., individual m.*), тому семантика терміна *language contact* включає також ознаки ‘person’, ‘language community’ [366, с. 16–17].

В українській соціолінгвістиці термін *мовний контакт*, через ускладнення значення диференційними ознаками, формує кілька гіпонімічних груп. Так, ознака ‘тривалість взаємодії’ слугує основою для виокремлення *тимчасових* (або *каузальних*) і *постійних* (чи *перманентних*) *мовних контактів* [60, с. 16]. За допомогою протиставлення ознак ‘безпосередня взаємодія’ / ‘опосередкована взаємодія’ М. Кочерган розрізняє *безпосередні м.к.* та *опосередковані м.к.* *Природний мовний контакт* виникає в ситуації безпосереднього спілкування двома чи більше мовами, а *штучний* – зумовлений певними соціальними обставинами, для прикладу, навчання в школі. Між цими когіпонімами існує мезонім – *змішаний м.к.* (*природно-штучний*) (диференційна ознака ‘характер взаємодії’). За допомогою компонента ‘напрямок впливу’ розмежовують *однобічні м.к.* (впливу зазнає одна з мов) та *обопільні м.к.* (мови, що контактують, здійснюють вплив одна на одну). Диференційна ознака ‘територія’ лежить в основі пари когіпонімів *маргінальний м.к.*, та *внутрішньорегіональний м.к.*,

при яких носії контактуючих мов проживають на суміжних або ж на одній території [107, с. 187–188; 338, с. 344].

Термін *мовний контакт* як базовий компонент групи формує розгалужену парадигму видових назв в українській мові, що входять до ядерної зони цієї СГ та засвідчують міжмовну асиметрію з польською та англійською мовами. Це дає підстави говорити про вплив запитів суспільства на висвітлення проблем мовного контактування.

Зміни в мовленні, які відбуваються у ситуаціях поширення двох контактних мов, зумовлюють появу таких явищ як: *переключення коду*, *запозичення*, *інтерференція*, *інтеркаляція*, *змішування мов*, *мовна асиміляція*, *білінгвізм*, *диглосія*, *мовний союз*. Таким чином, за допомогою ознак ‘мовний вплив’, ‘мовні зміни’ термінологічна одиниця *мовний контакт* вступає в еквіполентну опозицію із назвами, що мають значення наслідків мовної взаємодії у різних мовах. У польській соціолінгвістиці результатом процесу контактування мов може бути: *przełączanie kodów*, *zapożyczenie językowe*, *mieszanie języków*, *interferencja*, *dwujęzyczność*, *translanguaging* чи *polilanguaging*. До наслідків мовних контактів в англійській традиції зараховують явища, позначені термінами: *borrowing*, *code-switching*, *code-mixing*, *interference*, *mixed languages*, *foreigner talk*. Ці терміни формують периферійну зону СГ «*мовний контакт*» у трьох мовах.

Терміном *перемикання кодів* позначають «поперемінне використання білінгвом елементів двох і більше мов у межах одного комунікативного акту» [312, с. 239]. У польській мові сполука *przełączanie kodu* має значення: «zjawisko użycia w konwersacji więcej niż jednego języka lub odmiany językowej»; «wykorzystanie więcej niż jednej odmiany językowej w sposób zgodny ze składnią i fonologią (systemem dźwiękowym) każdej z nich» [440]; «przechodzenie nadawcy z jednego kodu na inny» [423, с. 117]. Термін *code-switching* відноситься до поняття «juxtaposition of elements from two (or more) languages or dialects» [366, с. 447]. На основі ознак ‘перехід з однієї мови на іншу’ / ‘przechodzenie z jednego języka na inny’ / ‘switching from one language

into another’, ‘діалект’ / ‘odmiana językowa’ / ‘dialect’, ‘спілкування’, ‘konwersacja’, ‘communication’ терміни у трьох мовах виявляють міжмовну симетрію.

Термін *перемикання кодів* розвиває гіперо-гіпонімічний зв'язок із одиницями *ситуативне п. к.* і *метафоричне п. к.*, які виокремили західні дослідники Дж. Фішман та Дж. Гамперц. Вибір коду / субкоду при *ситуативному п. к.* зумовлений ситуацією – формальною чи неформальною [181, с. 163–164]. Джерельна база засвідчує наявність відповідників пол. *sytuacyjnie przełączanie kodu, metaforyczne p. c.*, англ. *situational code-switching, metaphorical c.-s.* Як правило, до чинників, від яких залежить вибір коду при *ситуативному п. к.* належать: тема розмови, слухач, комунікативні ролі мовців, їх особисті відносини [378; 366, с. 448]. *Метафоричне п. к.* стосується не цілісної зміни соціальної ситуації, а зміни якогось її компонента. Семантичні компоненти ‘статус мов’ та ‘соціальна позиція мовця’ дозволяють розрізнити когіпоніми *немарковане п. к.* – *марковане п. к.* Перше відбувається тоді, коли мовець дотримується правил мовленнєвої поведінки, що склалися в мовній спільноті, і перемикає код відповідно до очікувань слухача. При *маркованому п. к.* мовець свідомо порушує прийняті в мовленнєвому колективі конвенції та перемикає код так, що це сприймається співбесідником як відхилення.

Оскільки зміна коду може відбуватися як всередині речення, фрази чи слова, так і вкінці, термін укр. *перемикання кодів*, англ. *code-switching* виявляє смисловий зв'язок із одиницями укр. *інтерсентенціональне п. к.*, англ. *intersentential c.-s.*, що позначають явище переключення на природній межі мовленнєвого потоку: у кінці фрази, синтаксичного періоду, після завершення обговорення певної теми, та укр. *інтрасентенціональне п. к.*, *intrasentential c.-s.* – зміна коду посеред фрази чи слова [312, с. 240; 408, с. 152–153; 366, с. 451].

У польській соціолінгвістиці термін *przełączenie kodu* формує видову парадигму із сполуками *jednokrotne p. k.*, коли процес переключення не

повторюється, й *wielokrotne p. k.*, коли це багаторазова дія. В українській і польській терміносистемах ці назви становлять термінологічні лакуни.

Окрім *situational code-switching*, в англійській і польській мовах виокремлюють гіпонім англ. *conversational code-switching*, пол. *konwersacyjne przełączenie kodu*, що передбачає ледь помітний вплив різних факторів на зміну коду. В одних випадках білінгви перемикають код свідомо, в інших – ні, досягаючи при цьому різного стилістичного чи символічного ефекту, ідентифікуючи свою етнічну належність в іноземній мовній спільноті, маркуючи незначні коливання у почуттях співрозмовників [366, с. 449; 378]. Таке *перемикання кодів* можуть зумовлювати й лакуни в лексичному запасі мовця, що свідчить про опосередкований зв'язок когіпонімів *code-switching* та *borrowing*.

У одному парадигморяді із термінами *перемикання кодів* і *змішані мови* знаходиться одиниця *змішування кодів*, що передбачає немотивований перехід білінгва з однієї мови на іншу в процесі спілкування, який здебільшого є результатом неповноцінного володіння мовою(ами), формами її існування, стилями [181, с. 164, 196]. У польських джерелах термін *mieszanie języków* постає як «podpieranie się słownictwem innego języka w sytuacji, gdy w znajomości języka docelowego pojawiają się luki czy nieporozumienia» [405]. У англійських джерелах знаходимо, що терміни *code-switching*, *mixed code* та *code-mixing* часто вживаються як взаємозамінні, проте дослідники виявляють й певні відмінні ознаки. Так, інтервали при *code-switching* є більш-менш помітними (наприклад, чіткий перехід між реченнями однією мовою до закінчених синтагм іншою), тоді як при *code-mixing* інтервали – розмиті, постійне перемикання між частинами складних речень вважається радше змішуванням. Таким чином, поняття *code-switching* постає ситуативним, прагматичним (особи перемикають код відповідно до зміни теми чи співрозмовника), а *code-mixing* виконує метафоричну функцію, адже мовець і слухач володіють обома мовами, а перемикання коду створює спеціальний ефект, символізує їх ставлення до мови, місцеві цінності тощо

[366, с. 442–443]. Незважаючи на подібність змісту термінів *змішування кодів*, *mieszanie języków*, *code-mixing* у трьох мовах, вони виявляють відмінності за ознаками ‘неповноцінне володіння мовою’, ‘*niewystarczająca znajomość języka docelowego*’ ‘special effect’, які вказують на різну мету процесів мовного змішування.

Співвідносним із *переключенням* чи *змішуванням коду* є поняття *запозичення*. Термін *запозичення* реалізує значення: 1) елемента чужої мови (слово, морфема, синтаксична конструкція та ін.), який було перенесено з однієї мови до іншої в результаті мовних контактів; 2) процесу переходу елементів однієї мови до іншої [195, с. 194]. Відповідник польської мови *zapożyczenie* позначає «wszelkie elementy językowe wzbogacające język ogólny przez przejmowanie elementów z języków obcych» [423, с. 151]. В англійській мові одиниця *borrowing* використовується для номінації «a form that has spread from one linguistic variety (the ‘source’) into another variety (the ‘target’ or ‘replica’)» [366, с. 432].

За допомогою протиставлення ознак ‘*język obcy*’ / ‘*odmiana języka polskiego*’ терміни *zapożyczenie zewnętrzne* – *z. wewnętrzne* розвивають антонімічний зв’язок. Серед лексичних запозичень розрізняють *z. właściwe* (іншомовні слова, збережені в оригінальній чи дещо зміненій формі) та *z. ukryte* (чи *semantyczne*), що полягає в перенесенні значення слова з іноземної мови і надання його лексемі, що вже й раніше функціонувала в польській мові [423, с. 151–153]. Ці різновиди запозичень вказують на міжмовні лакуни, адже у джерельній базі української та англійської мов не виявлено їхніх відповідників.

Зазвичай запозичуються слова. З огляду на генетичну належність до мов-джерел чи до мовних сімей, функціонує велика кількість назв на позначення *лексичних запозичень*. Для прикладу: укр. *індоєвропейізм* (*германізми*, *слов’янізми*; *англіцизми*, *русицизми* та ін.), *арабізми*, *тюркізми* тощо; пол. *anglicyzmy*, *bohemiczmy*, *ekzotyzmy* (*ksenizmy*), *galicyzmy*, *hermanizmy*, *hungaryzmy*, *italianizmy*, *rusyzmy*, *rutenizmy* та ін.

Термін укр. *запозичення*, англ. *borrowing*, окрім спільних з іншими елементами термінологічної групи ознак ('взаємодія мов' / 'language interaction, 'два чи більше мовних кодів' / 'two or more language codes'), містить й відмінні. До семантичного змісту цієї одиниці входять ознаки: 'граматична адаптація' / 'grammatical adaptation' (в процесі *переключення коду* мовець використовує елементи мови-джерела відповідно до фонетичних, граматичних та інших ознак цих елементів; 'свідоме перенесення' / 'conscious transfer' (вказує на свідоме запозичення мовного елемента (як правило, слова) для заповнення прогалини у цільовій мові, а *переключення коду*, впливаючи на всі рівні мовної структури, є спонтанним, перехід між реченнями однієї та іншої мов – чітко розмежований); 'необов'язкове володіння кодом' / 'not presuppose mastery of the code' (*переключення* чи *змішування коду* потребує певного володіння двома чи більше мовами) [312, с. 240–241; 366, с. 433]. Як бачимо, при розмежуванні співвідносних понять *перемикання коду*, *змішування коду*, *запозичення* варто враховувати кілька диференційних ознак їх змісту

Базові одиниці зіставлюваних груп вступають у еквіполентну опозицію із термінами укр. *інтерференція*, пол. *interferencja*, англ. *interference*. В українській мові зміст цієї одиниці розкривають по-різному. Ю. Жлуктенко *інтерференцією* називає «зміни в структурі мови та в її семантиці, що визначаються міжмовною взаємодією у ситуації мовного контакту» [320, с. 76]. С. Семчинський процес мовної взаємодії пропонує називати *інтерференцією*, а результати – *запозиченнями* [340, с. 31]. О. Селіванова визначає *інтерференцію* як «взаємне проникнення до мовлення білінгвів елементів різних рівнів двох мов...», конкретизуючи, вона передбачає відхилення від стандартів рідної мови, мовленнєву помилку, що може охоплювати всі мовні рівні (ці явища представлені термінами *діафонія*, *діаморфія*, *діалексія*). Вслід за У. Вайнрайхом, українські мовознавці визначають *інтерференцію* як відхилення від норми однієї мови внаслідок її контактів та залучення елементів з іншої [304, с. 31; 324, с. 32; 339, с. 460].

Незважаючи на певні розбіжності у поглядах дослідників, усі перелічені дефініції актуалізують інтегральний компонент терміна *інтерференція* ‘взаємний вплив мов’.

У польській мові значення взаємного впливу мовних систем в умовах дво- і багатомовності, що є негативним результатом мовних контактів; явище проникнення рис однієї мови до іншої (інтегральна ознака ‘wzajemne oddziaływanie systemów językowych’) розкриває термін *interferencja językowa* [395, 81; 423, с. 54]. Терміном *interference* в англійській мові позначають «speaker-specific deviation from the language being spoken due to the influence of the other language» [366, с. 497]. Подібні ознаки укр. ‘взаємний вплив мов’, ‘взаємне проникнення елементів двох мов’, ‘відхилення від норми’; пол. ‘wzajemne oddziaływanie systemów językowych’, ‘przenikanie cech jednego języka do innego’, ‘odbieganie od normy’; ‘language influence’, ‘transfer of linguistic features between languages’, ‘deviation from the norm’ вказують на повну відповідність між термінами укр. *інтерференція*, пол. *interferencja*, англ. *interference*.

У терміносистемі англійської мови синонімом терміна *interference* часто виступає назва *language transfer*. У контексті засвоєння другої мови, цей термін розвиває гіперо-гіпонімічні зв’язки із сполуками *positive transfer* (результатом є правильне володіння мовою) і *negative t.* (призводить до мовленнєвих помилок). Термін *interference* часто використовується на позначення негативного впливу, відтак назва *negative transfer* постає його синонімом. Ознака ‘duration of the influence’ слугує розрізнявальним чинником когіпонімів *static interference* і *dynamic i.*, що позначають відносно постійний і тимчасовий вплив однієї мови на іншу [401, с. 69; 366, с. 499]. Ще один різновид мовного впливу *shift-induced interference* спостерігається тоді, коли особа відмовляється від рідної мови, засвоюючи іншу мову, яка часто відображає ознаки рідної. Відповідників до цих термінів в українській мові не зафіксовано, тоді як у польських джерелах знаходимо відповідник *transfer językowy* та його видові назви *transfer pozytywny (t. dodatni)* і *transfer*

negatywny (t. ujemny) [371, с. 606; 395, с. 80–81; 411, с. 73]. Подібний вияв гіперо-гіпонімічних відношень свідчить про неоднаковий рівень розвитку теоретичних знань про явища, які виникають внаслідок мовного контактування, у різних соціолінгвістичних традиціях.

Український термін *інтерференція* за допомогою протилежних ознак ‘вплив рідної мови’ / ‘вплив чужої мови’ вступає в антонімічні відношення із терміном *інтеркаляція*, який позначає вплив на рідну мову елементів різних рівнів нерідної мови [338, с. 344]. Якщо розуміти *інтерференцію* як взаємний вплив двох мов, то термін *інтеркаляція* виступатиме одним з її виявів. Його відповідників в системах англійської і польської мов не виявлено.

Зміни внаслідок взаємодії мов можуть відбуватися в парах контактних мов або ж в групах регіонально близьких мов, що призводить до виникнення *мовних союзів* як особливого типу ареально-історичної спільності мов, які характеризуються наявністю спільного лексичного фонду у межах єдиного культурного простору та подібністю граматики [338, с. 345]. В польській мові функціонує семантично тотожна назва *liga językowa* [441].

Семантичну структуру терміна *мовних союз* формують ознаки ‘тривалий мовний контакт’, ‘мовна конвергенція’, які визначають появу спільних рис у кількох мовах. Саме ознака ‘мовна конвергенція’ дозволяє протиставити терміни *мовний союз* і *мовна асиміляція*, що призводить до витіснення однієї з мов, сліди якої можуть зберегтися в мові-переможниці. Відтак, ознаки ‘мова корінного етносу’ ‘мова чужинців’ є основою для виокремлення антонімів *субстрат* та *суперстрат*. Перший реалізує значення сукупності рис мовної системи переможеного корінного етносу у мові чужинців, а другий – сукупності рис мови-переможниці у мові корінного етносу [339, с. 7–9]. Проміжний тип мовної взаємодії позначає термін *адстрат*, при якому обидві мови не змішуються, а внаслідок тривалого контактування лише формується особливий мовний прошарок між цими мовами [339, с. 17]. Тотожне значення передають відповідники пол. *substrat*, *adstrat*, *superstrat* (диференційні ознаки ‘język ludności pierwotnej’, ‘język

ludności napływowej’); англ. *substratum, adstratum, superstratum* (диференційні ознаки ‘language of subjugated population’, ‘language of dominant group’) [425; 401, с. 239].

У результаті контакту мов може утворитися різновид мови, який використовує особа в іншомовному середовищі з метою полегшення спілкування. Це явище в англійській мові отримало назву *foreigner talk* (синонім *xenolect*). Ця мова, як і *піджин*, передбачає спрощення у зв’язку з обмеженою компетенцією у цільовій мові. У системах української й польської мов на її місці виявляємо термінологічні лакуни [366, с. 474].

Отже, одиниці зіставлюваних груп найчастіше виявляють опозиції включення та тотожності, засвідчуючи системний характер соціолінгвістичної термінології. Більшість термінів мають тотожну семантичну структуру у трьох мовах. Розбіжності проявляються у кількісному складі семантичних груп. Так, в українській та англійській мовах спостерігається більш детальна родо-видова диференціація понять на позначення типів переключення коду, а також на позначення різновидів інтерференції в англійській мові.

3.1.4. Семантична група «форма міксації мов» / «język mieszany» / «mixed language». Зіставлювані семантичні групи представляють угруповання термінів, об’єднаних навколо тотожних ознак укр. ‘змішування мов’, пол. ‘mieszanie języków’ та англ. ‘code-mixing’, виявлених в ході компонентного аналізу одиниць семантичних груп «мовний контакт», «kontakt językowy», «language contact».

Змішування мов є одним із результатів мовного контактування двох мов, внаслідок чого утворюються нові мовні різновиди чи окремі мови. Термін *форма міксації мов* в українську соціолінгвістику ввела О. Селіванова на позначення різновиду функціонування мови, що є гібридом двох або більше мов [339, с. 4]. На відміну від *форм існування мови*, що є різновидами якоїсь окремої мови, форми міксації мов є результатом змішування елементів системи двох мов, що контактують за певних умов. В терміносистемі

української мови ця назва позначає родове поняття щодо семантично вужчих різновидів мішаних мов, як-от: *піджин*, *креол*, *змішана мова*, *суржик*, *трасянка*. Інтегральною ознакою, що формує семантичну структуру термінів цієї видової парадигми, є ‘змішування мов’, а додаткові компоненти ‘екстралінгвальна мотивація змішування’, ‘допоміжний засіб спілкування’, ‘міжетнічне спілкування’ конкретизують семантику похідних гіпонімів.

У польській мовознавчій традиції на позначення різновидів мови, що складаються з елементів кількох мов, послуговуються терміном *język mieszanu* [395, с. 94]. Він як назва родового поняття розвиває парадигму видових одиниць: *pidżyn*, *kreol* (*język kreolski*), *lingua franca*.

У англійській мові на позначення форм мови, утворених в результаті мовних контактів, функціонують терміни *contact languages* та *mixed languages*. Цей гіперонім утворює видову парадигму, до якої входять назви: *pidgin*, *creole*, *bilingual mixed language*, що містять інтегральну ознаку ‘code-mixing’ [366, с. 461].

Формою міксації мов, не рідною для користувачів й утвореною на різномовній території з метою виконання обмежених функцій інформаційного обміну, постає *піджин*. Ознаками, що відрізняють піджини від інших форм змішування мов, є ‘інтенсивність формування’, ‘рівневий розподіл’ (у піджину туземна граматики, але 95% лексики європейської), ‘спрощення граматичної структури та словника’ [339, с. 4; 328, с. 70].

У польській мові термін *pidżyn* реалізує значення мовного коду, що забезпечує комунікацію між різномовними особами без необхідності взаємного вивчення рідних мов кожної з них. *Pidżyn* виникає природним способом внаслідок багаторічних мовних контактів двох різних народностей, а відтак постає засобом міжетнічного спілкування [423, с. 111]. Семантичні компоненти ‘kontakt językowy’, ‘język o podwójnym pochodzeniu’, ‘język potocniczy’, ‘język międzyetniczny’ вказують на міжмовну симетрію з українським відповідником.

У англійській мові тотожне значення розвиває одиниця *pidgin*. Це різновид мови, що виникає в результаті процесу змішування спрощених форм мов, коли різні етнічні групи потребують допоміжного засобу для комунікації у обмежених соціальних контекстах, для прикладу, під час торгівлі [366, с. 461]. Першою стадією формування піджину є *ранній*, або *нестабільний піджин* як компроміс між погано засвоєною другою мовою білінгвів-початківців і регістром для іноземців. В англійській мові початковий етап кристалізації піджину має назву *pre-pidgin* або *jargon*. Мова, лексика якої стає базою для раннього піджину, в креолістиці названа *лексифікатором* (в англійській традиції існує подібний за зовнішньою формою термін *lexifier language*) [401, с. 100]. З огляду на це припускаємо, що терміни укр. *піджин*, пол. *pidżyn* та англ. *pidgin* ілюструють незначні відмінності їх семантичного змісту. У лексикографічних джерелах української та польської мов вказано, що на стадії формування піджину одна з мов є джерелом лексики, а інша – граматики. Тоді як в англійській літературі граматична структура *піджину* є предметом дискусій. Вважається, що вона постає як результат міжмовного компромісу й спрощення всіма мовцями їх рідних мов аж до утворення набору максимально простих конструкцій. Також існує думка, що лексика походить з домінуючої мови, а походження граматичної структури не можна простежити за якоюсь однією мовою. Незважаючи на ці відмінності, все ж можемо говорити про подібність семантики термінів у зіставляваних мовах [366, с. 461].

Піджин у наступному поколінні носіїв може стати основою творення *креольської мови*, тобто засобу спілкування певного етносу між собою. Семантичні ознаки ‘рідна мова’ / ‘нерідна мова’ вказують на антонімічні відношення між термінами: *піджин* – це допоміжний засіб комунікації, який не може стати рідною мовою, *креольська мова* є рідною найчастіше для другого покоління осіб, що застосовували піджин. Для позначення процесу поступового перетворення піджину як особливої форми вторинної мови на

рідну мову двомовців дослідники використовують термін іншомовного походження *нативізація*.

Тотожні компоненти пол. ‘wymieszanie języków’, ‘kontakt językowy’, ‘język społeczności’, ‘język ojczysty / język pierwszy’; англ. ‘code-mixing’, ‘language contact’, ‘language of a speech community’, ‘mother tongue / first language’, що відображають значення термінів пол. *język kreolski*, англ. *creole*, засвідчують явище міжмовної симетрії [395, с. 96; 366, с. 462]. Повну відповідність із українською мовою ілюструє термін *nativization*, що означає структурне і функціональне розширення креолу, завдяки чому у певній мовній спільноті він виконує функції рідної мови [384, с. 7]. Ця одиниця утворює термінологічну лакуну в польській терміносистемі.

Терміни *піджин* та *креол* у ролі інтегральних ознак формують семантичний зміст одиниць укр. *піджинізація* і *креолізація*, пол. *kreolizacja* і *pidżynizacja*, що реалізують значення процесу утворення піджинів та креолів [416, с. 16].

У системі англійської термін *creolization* називає ширше поняття, ніж його відповідники в двох інших мовах, що засвідчує глибше вивчення процесу креолізації в цій соціолінгвістичній традиції. Так, окрім терміна *nativization* (диференційна ознака ‘*first language*’), у науці виокремлюють назви *abrupt creole* і *shift-induced interference*, що представляють інші способи утворення креольських мов. Існує думка, що деякі креоли з’явилися раптово, оминувши стадію стабільного піджину. Це трапляється в ситуаціях, коли з певних причин різні групи мовців не можуть надалі використовувати їх рідні мови. Засобом їхньої комунікації першочергово може бути *pre-pidgin* (ранній *піджин*), проте використання його в усіх сферах спілкування створює умови для розвитку різновиду креолу, що має назву *abrupt creole* (диференційна ознака ‘*abrupt emergence*’). Сполука *shift-induced interference* передбачає утворення креолу через поступовий процес засвоєння другої мови, за якого інтерферентні ознаки, зумовлені зміною коду, накопичуються аж до формування різновиду, надто відмінного, щоб вважатися діалектом мови-

лексифікатора [366, с. 492]. Ці приклади засвідчують відношення часткової відповідності семантичного змісту терміна англ. *creolization* з одиницями укр. *креолізація*, пол. *kreolizacja*.

Термін *pidginization* в англійській вказує на процес утворення піджини як самостійного різновиду мови, що має власну граматику і лексику, хоч вона й залежна від мови-джерела [438, с. 62].

Терміни укр. *креолізація*, пол. *kreolizacja*, англ. *creolization* виявляють антонімічний зв'язок з відповідниками укр. *декреолізація*, пол. *dekreolizacja*, англ. *decreolization*, які позначають процес руйнування креолу. За умови конкурування в побутовому спілкуванні креольської мови з мовою лексифікатором виникає *creole continuum*. Тотожне значення в українській та польській мовах передають терміни *посткреольський континуум*, *kontinuum kreolskie*. Модель такого континууму розробив W. Stewart, який розмежував поняття англ. *basilect*, *acrolect*, *mesolect* (укр. *базилект*, *акролект*, *мезолект*; пол. *basilekt*, *akrolekt*, *mesolekt*) [428, с. 134–140; 401, с. 99–100; 441]. Ці назви на позначення форм міксації мов засвідчують контрарний тип антонімічного зв'язку. Термін *акролект* позначає найближчий до мови-суперстрату різновид креольської мови, *базилект* розкриває зміст найбільш відмінного від мови-суперстрату різновиду креольської мови, а назва *мезолект* вказує на варіант мови у посткреольському суспільстві, що займає проміжне положення між базилектом та акролектом [339, с. 6]. Таким чином, спостерігаємо градуальний тип протилежності за ознакою 'ступінь наближеності'.

Сполука *змішана мова* позначає ще один різновид мови, що виникла в умовах поширеного білінгвізму з метою забезпечення внутрішньогрупового спілкування. Члени мовної спільноти добре володіють двома мовами, а тому створюють повноцінну мову з фіксованими правилами, лексикою тощо. Термін *змішана мова*, окрім інтегральних компонентів 'мовний контакт', 'змішування мов', актуалізує диференційну ознаку 'володіння двома мовами, що контактують'. У англійській мові одиниця *bilingual mixed language*

(синоніми *bilingual mixture*, *intertwined language*) також реалізує спільні ('language contact', 'code-mixing') і відмінні ('symbol of ethnic identity', 'full bilingualism', 'in-group language') ознаки з когіпонімами *pidgin* і *creole*. Під цим терміном розуміють два типи мовних утворень: перші виникають раптово як символ нової етнічної ідентичності (їх структура передбачає чітку міжрівневу диференціацію змішування), інші ж – поступово як ознака ідентичності мовних груп, що тривалий час перебували під культурним тиском певної мовної спільноти, притім мова домінуючої групи впливає на структуру й лексику загрожуваної мови [366, с. 463]. Як бачимо, термін *bilingual mixed language* засвідчує ширшу семантику порівняно з українським відповідником. Структурно подібний термін *język mieszany* ілюструє відмінне значення, адже як загальна назва форм мови, утворених в результаті мовних контактів, постає базовою одиницею семантичної групи. Тому терміни укр. *змішана мова* й англ. *bilingual mixed language* утворюють лауну в польській мові.

Термін *лінгва франка* відноситься до різновиду мови змішаного типу, яка є допоміжним засобом міжетнічного спілкування. Тотожне значення передають відповідники пол. *lingua franca* як «język pomocniczy lub roboczy używany systematycznie dla umożliwienia komunikacji między ludźmi nie mówiącymi tym samym językiem rodzimym» [440]; англ. *lingua franca* реалізує значення «any form of language serving as a means of communication among speakers of different languages» [366, с. 503]. Першопочатково термін *lingua franca* розкривав значення допоміжної змішаної мови із спрощеною граматиною, що виникла на базі французької, італійської, грецької, іспанської та арабської мов та функціонувала в басейні Середземного моря. З огляду на це, існує також думка, що *lingua franca* є варіантом італійської мови, а оскільки у той час мови, на базі яких був створений цей різновид, були радше тісно пов'язаними діалектами, її можна категоризувати як *koine* – результат змішування діалектів. Сьогодні ця мова є мертвою, а термін *lingua franca* використовується для номінації одного з типів змішаної мови, що

забезпечує порозуміння між носіями різних мов. В англійських джерелах знаходимо видові назви цієї сполуки (свого часу їх виокремив W. Samarin): *natural l. f.*, *pidginized l. f.*, *planned l. f.* Грецька та латинська мовні системи, поширені в часи грецької колонізації та розквіту Римської імперії, стали прикладом ранніх *natural lingua franca*. До *pidginized lingua franca* можна зарахувати виразно допоміжну мову, що використовується для полегшення спілкування між носіями різних мов. Третій різновид *lingua franca* є штучною мовою з огляду на її заплановане створення. Зокрема, до цієї категорії належать такі мови, як-от: *Esperanto*, *Frater*, *Interlingua* [366, с. 503–504].

До змішаних мов деякі дослідники відносять *суржик* і *трасянку*. В українській соціолінгвістиці досі немає однозначного трактування цих понять, що зумовлює труднощі при визначенні їх місця серед інших форм усного мовлення. Свого часу О. Сербенська розвинула погляд Б. Антоненка-Давидовича на досліджувану субмову як zdegradovanу під натиском русифікації форму українського мовлення, підкресливши крім лінгвістичного, психологічний аспект його негативного впливу на свідомість [341, с. 6–7]. Автори енциклопедії «Українська мова» розглядають *суржик* як одну з форм українського просторіччя, засмічену запозиченими російськими елементами [195, с. 498–499, 665]. До цієї лінгвістичної категорії відносить його й В. Труб: «*суржик* – це спотворена, просторічна форма першої підлеглої (не домінуючої) мови ...» [347, с. 52–54]. *Суржик* має всі ознаки просторіччя, однак він не є лексичною підсистемою української мови, а його елементи не можуть бути зареєстровані в жодному нормативному словнику [347, с. 52–54]. Л. Ставицька визначає це поняття як «некодифіковану просторозмовну мову, що виникла внаслідок масової тривалої контактної українсько-російської двомовності в її диглосній формі» [344, с. 58]. О. Селіванова кваліфікує *суржик* як форму міксації двох споріднених мов, що не має параметрів окремої форми мови. Хоч це й зближує поняття *суржик*у з *піджином* та *креолом*, він не набуває статусу засобу міжетнічного спілкування. *Суржик* задовольняє комунікативні потреби сільських жителів,

а процес його утворення передбачає стихійне засвоєння російської мови при безпосередніх контактах з мешканцями міста. В результаті системної інтерференції на усіх мовних рівнях виникають *суржикізми* – лексеми, які накладаються на українську або російську мовну основу. Тому *суржик* постає як суміш української та російської мов, що є засобом спілкування українського населення на побутовому рівні [327, с. 63].

Таким чином, семантичну структуру терміна *суржик* формують ознаки: ‘мовний контакт’, ‘змішування мов’, ‘статус мови’, ‘диглосія’, ‘низька якість’, ‘українська мова’, ‘російська мова’, які дозволяють зарахувати це поняття до різновиду змішаних мов. Слушною вважаємо думку О. Селіванової про те, що суржик є особливою піджинізованою мовою, яка не має статусу самостійної мови і не відривається від мови-джерела [339, с. 8]. Аналогічний мовленнєвий феномен відомий у Білорусії, де суміш російської і білоруської мов зветься *трасянкою*. Назва має спільну з терміном *суржик* семантичну основу, адже позначає мовний продукт, що виник шляхом механічного змішування в різних пропорціях елементів російської й білоруської мов, і відрізняється ознакою ‘білоруська мова’ [328, с. 58]. У польсько- та англійськомовних джерелах знаходимо запозичені з української мови відповідники пол. *surżyk, trasjanka*; англ. *surżyk, trasjanka* [421, с. 29; 436].

Отже, до складу СГ в українській мові входять терміни, які ще не мають однозначного трактування в соціолінгвістиці. Відсутність термінів на позначення окремих різновидів змішаних мов в українській, польській й англійській мовах вказує на відсутність відповідних понять в тій чи іншій мовній дійсності та засвідчує ідіоетнічні ознаки розвитку соціолінгвістичного знання.

3.1.5. Семантична група «мовне планування» / «*planowanie językowe*» / «*language planning*». Термін *мовне планування*, що постає як реалізація мовної політики, часто вживається як синонім до назви *мовна політика*. Залежно від особливостей вияву *мовного планування* розрізняють заходи, пов’язані з

розширенням функціональних сфер вживання певної мови (так зване *статусне планування*), та дії, спрямовані на унормування мовної бази, що передбачає вибір і кодифікацію граматичних норм та стандартизацію правопису (або *корпусне планування*). Ознаки ‘мовна норма’, ‘мовний стандарт’, які є безпосередніми семантичними компонентами терміна *корпусне планування*, стають, відповідно, опосередкованими ознаками поняття *мовне планування*. Термін *мовна норма*, формуючи групу гіпонімних назв: *кодифікована / некодифікована м. н.*, *варіантна / інваріантна м. н.*, *реальна / прескриптивна м. н.*; *літературна / національна м. н.*, ще раз ілюструє процес різнорівневої семантичної диференціації.

У польській мові термін *planowanie językowe* постає як ряд заходів, які заохочують або перешкоджають вживанню певних мов чи їх різновидів у певних функціональних галузях. Актуалізуючи ознаку ‘раціональний вибір коду’, ця терміносполука формує групу термінів, що стосуються різних сфер вживання мови, а саме: *planowanie statusu*, *planowanie korpusu*, *planowanie akwizycji*, *planowanie technologiczno-językowe*. Ці етапи реалізації мовної політики характерні, перш за все, щодо мовної ситуації молодих держав, які будують свою ідентичність шляхом мовної уніфікації та кодифікації. У перших двох прикладах українська, англійська та польська мови засвідчують тотожність як на рівні виокремлення диференційних ознак, так і у формуванні семантично еквівалентних відповідників. Термін *planowanie akwizycji* має відповідник лише в англійській мові, тоді як назви англ. *prestige planning* та пол. *planowanie technologiczno-językowe* є безеквівалентними. Виокремлення найменшої кількості видових назв терміна *мовне планування* вказує на те, що мовна політика в Україні ще недостатньо аспектуалізована.

Безпосередніми семантичними компонентами, що формують зміст вище вказаних термінів у польській мові, є назви: *kodyfikacja*, *standaryzacja*, *normalizacja*; *społeczny status języka*, *prawny s. j.*, *faktyczny s. j.*; *językowa norma praktyczna*, *j. n. teoretyczna*, *j. n. wzorcowa*, *j. n. użytkowa*, *j. n. potoczna*, *j. n.*

skodyfikowana, j. n. zwyczajowa, що виступають елементами СГ на нижчому рівні ідентифікації.

На рівні відносних синонімів (диференційна ознака ‘*wzmacnianie języka*’) вживаються назви: *rewitalizacja, ożywienie (regeneracja), zachowanie (wspieranie / podtrzymanie) języka*. У цій гіпонімній парадигмі англійська та польська терміносистеми засвідчують тотожність у формуванні семантично еквівалентних відповідників. Термін *rewitalizacja* позначає дії, метою яких є відновлення функцій та сфер вживання загрожуваних мов; поняття *ożywienie* відноситься до ситуації, коли мову реконструюють через певний час після смерті останнього носія; поняття *zachowanie języka* передбачає дії, що мають на меті підтримку та зміцнення мови, функції якої як засобу спілкування звужуються. Ці одиниці не мають відповідників в українській терміносистемі.

Диференційна ознака ‘*promulgation of a language policy*’ стає інтегральною для видових назв *language planning, language engineering, language management, language standardization, language determination, language development*, які ілюструють відношення часткової синонімії. Ця гіпонімична парадигма охоплює терміни, відсутні в українській мові.

Одиниця *language planning*, що позначає свідомі, орієнтовані на майбутнє заходи мовного впливу на державному рівні, утворює розгалужену парадигму понять (другий рівень семантичної диференціації), в яких реалізується мовна політика: *status planning, corpus planning, language-in-education (acquisition) planning, prestige planning*. Значення цих термінів формують назви (*status planning: officialization, nationalization, proscription, revival, restoration, revitalization, maintenance, spread of languages, promotion of interlingual communication (international or intranational); corpus planning: standardization, modernization, renovation, internationalization; language-in-education (acquisition) planning: reacquisition, maintenance, foreign language / second language, shift; prestige planning: language promotion, intellectualization*), що відповідно є опосередкованими компонентами змісту терміна *language policy*.

3.1.6. Семантична група «мовне законодавство» / «*prawo językowe*» / «*language legislation*». Юридичною формою вираження мовної політики є *мовне законодавство*, метою якого є регулювання мовних проблем, що виникають у результаті мовних контактів, конфліктів чи виявів нерівності. У такий спосіб встановлюємо семантичний зв'язок базового терміна та семантичних компонентів *мовний контакт* і *мовний конфлікт*, що знаходяться на нижчому рівні узагальнення. Як бачимо, в основі встановлення ієрархії одиниць у структурі СГ лежить принцип співвідношення термінів із найближчим родовим найменуванням. Ознака 'закон', характерна для значення терміна *мовне законодавство*, є інтегральною і для значення термінологічної одиниці *мовний закон*. Тому одиниця *мовне законодавство*, позначаючи сукупність усіх законів держави про мовне питання, виступає гіперонімом терміна *мовний закон*. Метою мовної політики є створення умов для забезпечення прав на використання мови. Це значення в українській мові розкриває термін *мовне право*.

В англійській мові семантичний простір поняття *language policy* формує термін *official language selection*, оскільки він відноситься до вибору мови чи мов для використання в законодавчій, виконавчій та судовій діяльності уряду. Звідси виявляємо зв'язок терміна *language policy* із сполукою *language legislation*, до компонентів значення якої зараховуємо одиниці *language law*, *linguistic rights*, *language conflict*, що засвідчує міжмовну симетрію з українською мовою.

3.1.7. Семантична група «форма існування мови» / «*odmiana językowa*» / «*language variety*». В українській соціолінгвістиці на позначення окремих різновидів мови з вузькою сферою використання та меншим набором функцій використовують терміни *мовне утворення*, *підсистема мови*, *компонент соціально-комунікативної системи*, *варіант національної мови*, *ідіом*, *субкод* тощо, що пов'язано із недостатньою уніфікованістю терміносистеми. Українська дослідниця О. Селіванова на позначення одиниць соціально-територіальної диференціації мови ввела назву *форма*

існування мови. У дисертації послуговуємося цим терміном як родовою назвою «зрозумілих усім носіям мови різновидів її функціонування, що передбачають системну організацію й комунікативно-прагматичну орієнтацію, які відповідають потребам певної сфери спілкування чи застосування» [339, с. 3]. Таким чином, інтегральний компонент значення базового терміна ‘різновид функціонування мови’ лежить в основі семантичного змісту усіх одиниць семантичної групи. У польській мові відповідне родове поняття позначає термін *odmiana językowa*, що вказує на ‘*typ języka o ograniczonym zasięgu komunikacyjnym*’, а в англійській одиниця *language variety* як загальна назва будь-якої окремої форми мови.

Ієрархічна організація групи передбачає наявність гіперо-гіпонімічних відношень між базовим компонентом та його видовими назвами. До безпосередніх семантичних похідних терміна *форма існування мови* належать одиниці *літературна мова, народно-розмовна мова, діалект, інтердіалект (койне)*, позначаючи різні за ступенем довершеності, внормованості та комунікативної придатності поняття. Дискусійним в українській соціолінгвістиці постає питання, чи відносити до *форм існування мови* такі додаткові лексичні системи, як: *просторіччя, соціальні діалекти, арго, жаргон, сленг*, оскільки для них не характерні особливий звуковий устрій та граматики. Відтак, соціальна диференціація мови отримує подвійну репрезентацію: першу групу становлять соціально зумовлені підсистеми (літературна мова, діалекти, міські койне, соціальні і професійні жаргони), іншу – соціально-марковані мовні засоби, які використовують представники різних суспільних груп залежно від умов комунікації. У польській мовознавчій традиції диференціація видових відповідників, що позначають варіанти національної мови, здійснюється за різними критеріями: ‘*kryterium substancjalne*’ – *odmiana mówiona, o. pisana*; ‘*zasięg terytorialny i społeczny*’ – *o. ogólna, o. regionalne, o. środowiskowe*; ‘*rodzaj więzi społecznej*’ – *o. oficjalna, o. nieoficjalna* [423, с. 106].

Термін *літературна мова* має значення основної, наддіалектної форми існування мови, що є засобом порозуміння всіх представників народу без розрізнення віку, статі, соціального й територіального походження тощо [328, с. 5; 338, с. 325]. Значення терміна формують ознаки ‘унормованість’, ‘кодифікованість’, ‘загальнонародний характер’, ‘стилістична диференціація’, ‘усний і письмовий різновиди’. Диференційна ознака ‘свідоме культивування норми’ дозволяє протиставити *літературну мову* і *територіальні й соціальні діалекти*, різні типи *розмовних койне*, *просторіччя* і *суржик*.

У польській мові на позначення поняття літературної мови послуговуються терміном *język ogólny*. Значення цієї одиниці представлене тотожними диференційними ознаками ‘unormowanie’, ‘kodyfikowanie’, ‘zasięg ogólnonarodowy’, ‘różnicowanie stylistyczne’, ‘odmiana mówiona i pisana’, які вказують на повну відповідність назв української і польської мов. Явище синонімії спостерігаємо і в польській мові. Для прикладу, збіг компонентного складу характерний для термінів *język ogólny* – *język ogólnopolski* – *język ogólnonarodowy* та ін. У термінознавчих дослідженнях зазначається, що поступово один із абсолютних синонімів може розширити або звужити свою семантичну структуру, зумовлюючи появу відносної синонімії, а згодом почати позначати цілком інше поняття [97, с. 14–19]. Так, раніше цей різновид мови використовувався для комунікації інтелігенції та міщан, тому поряд з терміном *język ogólny* функціонувала назва *język kulturalny*. Значення одиниці *język literacki*, що також вважалася абсолютним синонімом назви *język ogólny*, втративши обов’язкову ознаку ‘norma językowa’, вказує на міжмовну симетрію із одиницею укр. *мова художньої літератури* [442, с. 24]. Подібно до української, в польській мові виокремлюють два різновиди поняття *język ogólny*: *odmiana mówiona* та *o. pisana*.

Відповідник англійської мови *standard language* (синоніми – *standard dialect*, *standardized dialect*) позначає «a variety that has been deliberately codified so that it varies minimally in linguistic form but is maximally elaborated

in function» [366, с. 311]. Семантику терміна розкривають диференційні ознаки: ‘a recognized dictionary’, ‘a recognized grammar’, ‘a standard pronunciation’, ‘a linguistic institution defining usage norms’, ‘constitutional (legal) status’, ‘effective public use’, ‘a literary canon’, ‘convenience speaking’, ‘popularity and acceptance in the community’, ‘population’, ‘used in the broadcasting and news media’. Як бачимо, значення відповідників у трьох мовах виявляє незначні відмінності. Так, семантика укр. *літературна мова*, пол. *język ogólny* містить тотожні ознаки укр. ‘загальнонародність’, пол. ‘zasięg ogólnonarodowy’, а семантичні компоненти англ. *standard language* вказують не лише на стандартизацію, кодифікованість і функціонування мовного стандарту як взірця, а й свідчать про особливу увагу до законодавчого статусу, престижності та його широкого вжитку в офіційній сфері (школи, судочинство, законодавство, ЗМІ).

Термін *народно-розмовна мова* реалізує значення форми існування мови, яка не є внормованою і застосовується в повсякденному житті народу. Протиставлення диференційних компонентів ‘узус’ (загальноприйняте вживання слів і речень в мовленні) – ‘мовна норма’ свідчить про антонімічну опозицію термінів *народно-розмовна мова* та *літературна мова*.

Сполука *народно-розмовна мова* виявляє безпосередній смисловий зв’язок із одиницею *просторіччя*, що використовується для номінації різновиду некодифікованої розмовної мови, що характеризується вживанням слів, зворотів, граматичних форм, позначених відтінком зниженості, грубуватості, фамільярності [328, с. 143]. *Просторіччя*, не будучи обмеженим територіальними або вузько соціальними рамками, разом з *діалектами* та *жаргонами* становить *народно-розмовну мову*, а відтак розвиває антонімічний зв’язок із назвою *літературна мова*. На думку О. Тараненка, основною формою функціонування *просторіччя* є усно-розмовна мова осіб, які не дотримуються в потрібному обсязі літературних норм внаслідок недостатньої освіченості. Таке розуміння *просторіччя* дозволяє припустити, що різновидом його функціонування є суржик [195, с.

498]. У цьому контексті варто також розмежувати поняття *розмовне мовлення* як різновид усного літературного мовлення, що обслуговує щоденне побутове спілкування. Як бачимо, питання виокремлення цього поняття серед інших форм існування мови все ще залишається дискусійним в українській соціолінгвістиці. У роботі схиляємося до думки Л. Ставицької, яка пропонує запровадити в обіг термін *просторозмовна мова* щодо розмовного різновиду літературної мови і *некодифікована просторозмовна мова* щодо суржику [344, с. 59]. На позначення некодифікованої форми існування мови, що функціонує у побутовій сфері, використовуємо усталений у науці термін *народно-розмовна мова*.

У польській мові відповідник *język potoczny* (синонім *polszczyzna potoczna*) номінує: «odmianę języka mówionego mającą najszerszy uzus i związaną z codzienną komunikacją» [442, с. 52]. Семантичні ознаки ‘język mówiony’, ‘powszechność występowania’, ‘obsługiwanie sfery codziennej komunikacji’, ‘mniejszy stopień normatywizacji’, ‘funkcjonowanie nie tylko w języku ogólnym, ale także w gwarach i językach mieszanych’ вказують на відношення часткової відповідності із терміном *народно-розмовна мова*.

Англійський термін *vernacular* функціонує у двох значеннях: 1) рідна мова певної групи осіб, що перебуває під соціальним і політичним впливом іншої мовної спільноти; 2) різновид мови (зазвичай розмовний), що використовується для щоденного спілкування і є відмінним від літературної мови [233; 433; 439; 366, с. 420]. В. Лабов першопочатково вживав цей термін для усунення негативних конотацій, що стосувалися явища *Nonstandard Negro English*. Пізніше – на означення поняття *casual speech*, зазначаючи, що цю розмовну мову опановують у віці від 9 до 18 років. Це й призвело до неоднозначного трактування поняття *vernacular*. Однак можемо припустити, що у другому значенні, яке розкривають ознаки ‘non-standard language’, ‘spoken language’, ‘everyday language’, ‘not endorsed by the educational system’, термін *vernacular* виявляє часткову симетрію із назвами *народно-розмовна мова* і *język potoczny*.

Термін *діалект* визначають як форму існування мови, яку використовують як засіб безпосереднього побутового спілкування особи, пов'язані територіальною чи соціальною спільністю [319, с. 49; 338, с. 327]. Семантику терміна формують ознаки 'усна форма існування', 'неповнота суспільних функцій', 'територіальна обмеженість', 'некодифікованість', 'відсутність стильової диференціації', що дозволяють протиставити його *літературній мові*.

В українській мові термін *діалект* формує гіпонімічну парадигму із одиницями *територіальний д.* та *соціальний д.* (диференційні ознаки 'територія' – 'соціальна група'). Група близьких територіальних діалектів утворює *наріччя*. Діалект може містити ряд подібних за певними рисами *говірок*, що об'днуються у *говори*.

У системі польської мови термін *dialekt* має значення: «terytorialna odmiana języka mówionego; zespół wielu gwar mających wspólne cechy fonetyczne, gramatyczne i słownikowe». Дефініція терміна актуалізує поняття нижчого рівня диференціації *gwara* – різновид мови сільського населення, що функціонує на невеликій території (кілька сіл). У структурі мовно-територіальних утворень термін *gwara* засвідчує міжмовну симетрію із українською назвою *говірка*, тоді як на місці термінів укр. *говір* і *наріччя* утворюються міжмовні лакуни.

У англійській мові поняття *dialect* постає як «a subordinate variety of a language» та виявляє семантичні компоненти 'geographical variety', 'unwritten', 'unstandardized', 'associated with groups lacking in prestige', 'culturally subordinated to other groups' [366, с. 109]. Подібно до української мови, термін *dialect* розвиває гіпонімічну парадигму *regional dialect* – *social dialect* на базі ознак 'region' і 'social group'.

Термін *соціальний діалект* позначає сукупність мовних засобів, що пов'язані з існуванням певних соціальних груп (професійних, вікових та ін.) [328, с. 51; 338, с. 329]. Абсолютним синонімом постає назва іншомовного походження *соціолект*. За допомогою ознаки 'додаткова лексична система'

ця сполука утворює видову парадигму на нижчому рівні диференціації з одиницями: *жаргон*, *арго*, *сленг*.

Термін *жаргон* визначають як різновид соціолекту, яким користуються мовці, об'єднані спільними інтересами, захопленнями, професією, віком, ситуацією. Гіпонімічна парадигма терміна *жаргон* представлена одиницями: *професійний жаргон* (видові назви нижчого ступеня – *військовий ж.*, *спортивний ж.*), *груповий* (чи *корпоративний*) *жаргон*, *віковий жаргон*, в межах якого виокремлюють *молодіжний жаргон*.

Назва *арго*, на відміну від *жаргону*, вживається щодо специфічної, незрозумілої мови відносно замкнених професійних, соціальних чи декласованих груп (злочинців, злочинців, жебраків), спеціально створеної з метою втаємничення від сторонніх. Запозичений з англійської мови термін *сленг* позначає жаргонізоване розмовне мовлення з широкою соціальною базою, наприклад *молодіжний сленг*.

У сучасних наукових працях спостерігаємо паралельне використання одиниць *соціолект* – *жаргон* – *арго* – *сленг*, наприклад: «Соціолект розглядається як жаргон у первинному розумінні цього терміна, тобто додаткова лексична система для певних форм мовного існування, що представляє паралельну експресивно-оцінну, найчастіше стилістично знижену синонімію позначень загальновідомих понять»; «У найвужчому значенні соціальний діалект ототожнюється з конспіративним арго»; «Сленг кваліфікується як різновид соціолекту... Іноді він ототожнюється з арго, хоч сленг не має функцій втаємничення й умовності...» [338, с. 330]. В основі виокремлення термінів лежить інтегральна ознака 'додаткова лексична система'. Диференційні компоненти семантики одиниць *жаргон* ('експресивне забарвлення', 'стилістична зниженість', 'прагнення до самоідентифікації', 'належність соціальній субкультурі'); *арго* ('замкнена соціальна група', 'мотивація утаємниченості'), *сленг* ('експресивне забарвлення', 'стилістична зниженість', 'належність соціальній субкультурі') не є достатньою підставою для чіткої диференціації того чи іншого типу

соціального діалекту. Відношення часткової синонімії виникають між термінами в певному контексті за наявності семантичного оточення, в якому виявляється їхня подібність. Наприклад, терміни *сленг* і *жаргон* часто вважаються еквівалентними, а їхня відмінність полягає у віковій атрибутиці сленгізмів. Проте демаркаційна межа між одиницями *молодіжний жаргон* і *сленг*, які вживаються для номінації різновидів соціолекту, притаманних молоді як віковій групі, відсутня. Для цих назв характерний неповний збіг компонентного складу денотативних значень, оскільки вони взаємозамінні лише в певному контексті та в одному із значень. Таким чином, багатозначні терміни-синоніми як мінімальні парадигми слів входять у більш складну лексико-семантичну парадигму, тісно пов'язуючись гіперо-гіпонімічними відношеннями.

На думку Л. Ставицької, основна відмінність значень термінів *арго*, *жаргон*, *сленг* полягає у ступені відкритості цих додаткових підсистем. *Арго* виконує функцію втаємничення, умовності, відмежування (диференційна ознака ‘закрита мовна підсистема’), *жаргон* є надбанням відкритих соціально-професійних груп (‘практично відкрита мовна підсистема’), а *сленг* – мовлення з широкою соціальною базою (‘відкрита мовна підсистема’) [343, с. 42]. Таким чином, можемо стверджувати про ієрархічну організацію цих термінів.

За допомогою ознаки ‘grupa społeczna’ у польській мові виокремлюють термін *język środowiskowy* (синонім – *socjolekt*), подібний за семантикою до української одиниці *соціального діалекту*. За основі семантичних компонентів ‘zawodowość’, ‘ekspresywność’, ‘tajność’ формується парадигма видових назв цього терміна: *język zawodowy*, *żargon*, *slang*, *odmiana o charakterze kryptozabawowym (tajny język dzieci)* [379; 123].

Термін *język zawodowy* позначає мову, яка функціонує в групі людей, об'єднаних професійною діяльністю, і забезпечує щоденний обмін інформацією на професійні теми (для прикладу, *j. łowiecki*, *j. marynarski*, *j. żołnierski*, *j. lekarski*). Паралельно у польській соціолінгвістиці функціонує

ряд синонімів: *gwara zawodowa*, *język profesjonalny*, *słownictwo zawodowe*, *słownictwo profesjonalne*, які вказують не лише на мову, але й спеціальну лексику певної професійної групи [423, с. 81]. Цим сполукам в українській мові відповідає термін *професійний жаргон*, який не виявляє подібних синонімічних відношень.

Термін *żargon* має значення суспільного різновиду мови, що виконує функцію умисного втаємничення, тобто передає інформацію в такий спосіб, щоб вона була доступною лише для вибраних осіб [423, с. 156]. Відомі, наприклад, різновиди *żargon złodziejski*, *ż. więzienny*. Тотожний зміст у одному із своїх значень розкриває термін *grypsera*, тобто різновид мови, який використовують в'язні чи молоді злочинці – особи, що перебувають на маргінесах суспільства [423, с. 43]. Упольській мові термін *żargon* є еквівалентом одиниці *argot*, що засвідчують ознаки ‘*zamknięta grupa społeczna*’, ‘*intencjonalna tajność*’.

Диференційна ознака ‘*intencjonalna jawność*’ дозволяє виокремити ще одне співвідносне із соціолектом поняття *slang* як суспільний різновид мови, що виконує експресивну функцію. Про співвіднесеність цього терміна з молодіжним типом мовлення свідчать назви *slang uczniowski*, *s. studencki*.

Ознаки ‘*ekspresywność*’, ‘*intencjonalna tajność*’, ‘*charakter zabawowy*’ формують зміст терміна *odmiana językowa o charakterze kryptozabawowym*, прикладом якої є поняття *tajny język dzieci*. Ця сполука не має відповідника в українській мові.

У системі англійської мови термін *social dialect* (чи *sociolect*) виражає семантику «*a variety of language (a register) associated with a social group such as a socioeconomic class, an ethnic group (precisely termed ethnolect), an age group*» [441]. На відміну від значення укр. *соціолект* та пол. *socjolekt*, ця одиниця засвідчує ширшу семантику, адже за допомогою ознаки ‘*ethnic group*’ вказує на етнічну ідентифікацію представників певного соціолекту. Відмінності спостерігаємо й на рівні формування привативної опозиції. Так, укр. *соціолект* виступає родовою назвою щодо термінів *арго*, *жаргон*, *сленг*,

тоді як в англійській мові одиниці *regional dialect*, *social dialect*, *argot*, *slang*, *jargon*, *cant*, позначаючи лексичні підсистеми мови, знаходяться в одному парадигморяді.

Термін *jargon* функціонує в двох значеннях: як початкова стадія формування піджину, а також як тип мови, що використовується у певному контексті і може бути незрозумілою поза ним. Цим контекстом, як правило, є певна сфера зайнятості чи професія. Основною причиною створення жаргону, особливо його різновиду – *technical jargon*, є точність і ефективність спілкування, коли тема розмови поступово змінюється від загальної до конкретної з диференціацією деталей [366, с. 483–484]. У другому значенні термін *jargon* постає еквівалентом укр. *жаргон*, пол. *język zawodowy*. Подібно до української мови, термін *slang* позначає спеціальне, експресивне мовлення певних соціальних груп та містить тотожні диференційні компоненти ('reference a particular group', 'indication of group members', 'a means of social exclusion', 'used in place of standard terms for added raciness, humor, irreverence'). Термін *argot* позначає секретну мову, яка використовується різними соціальними групами – однокласники, злочинці, колеги, та ін., з метою втаємничення від сторонніх. У широкому розумінні, *argot* позначає неофіційну спеціалізовану лексику конкретної галузі, роду занять або хобі (у цьому значенні він перетинається з терміном *jargon*). У англійській мові функціонує також одиниця *cant* чи *cryptolect*, що виражає значення сукупності мовних засобів, що використовується певною групою для відокремлення чи омани сторонніх осіб. Відтак, термін *cant* вступає у відношення синонімії з одиницею *арго*, а на його місці в українській та польській терміносистемі виникають термінологічні лакуни.

Термін *койне*, або *інтердіалект*, реалізує значення міждіалектної форми існування мови, що виникає на основі змішування споріднених діалектів як засіб спілкування серед носіїв кількох діалектів. Різновидом *інтердіалекту* є *міське койне* – явище мовного життя міст, де відбувається особливо інтенсивна взаємодія різних діалектних стихій, наслідком чого стає

нівелювання різких діалектних відмінностей. *Міські койне* внаслідок впливу міст на економічне й мовно-культурне життя прилеглих територій перетворювались на *регіональні койне* [338, с. 329]. Подібне значення в польській соціолінгвістиці має сполука *język miejski*, що відображає мовлення мешканців міста, яке виникло в результаті змішування діалектів і літературної мови [423, с. 60]. Поява цього різновиду побутової форми мови є наслідком переселення сільського населення до міст, що зумовлює проникнення до літературної мови різних діалектних рис. Про актуальність поняття для розвитку польської соціолінгвістики на сучасному етапі і його загальнонародний характер свідчать синонімічні назви *polszczyzna miejska*, *polszczyzna mieszkańców miast*, *gwara miejska*. У англійській мові термін *koine* використовується на позначення різновиду мови, що виник внаслідок контактів різних діалектів однієї мови. Диференційні ознаки його змісту ‘a common variety based on existing dialects of the language’, ‘a medium of communication between speakers with different first languages or speakers from different dialect areas’ засвідчують явище міжмовної симетрії. Термінологічну лакуну в українській та польській терміносистемах формує одиниця *koineization* на позначення процесу включення ознак кількох територіальних діалектів в одну мову.

Отже, семантичну подібність змісту терміна *форми існування мови* в українській та *odmiana językowa* і *language variety* в польській й англійській мовах ілюструють розвинуті гіперо-гіпонімічні відношення, в які вступають ці одиниці. Спільну ідею категоризації форм існування мови в зіставляваних терміносистемах засвідчує тотожна диференціація видових відповідників, які позначають різновиди функціонування національної мови відповідно до соціальних сфер її використання: укр. *літературна мова*, *народно-розмовна мова*, *діалект*, *інтердіалект (койне)*, пол. *język ogólny*, *język potoczny*, *dialekt*, *język miejski*, *standard language*, *vernacular*, *dialect*, *koine* та ін.

3.1.8. Семантична група «статус мови» / «status języka» / «language status». У терміносистемі соціолінгвістики одиниця *статус мови*

позначає правове становище мови в державі, закріплене на законодавчому рівні і визначене суспільними функціями [329, с. 23]. На основі диференційних ознак ‘закріплений законодавством’ / ‘незакріплений законодавством’ відбувається поділ родового поняття на видові: *правовий статус мови* і *фактичний статус мови*.

Термін *правовий статус мови* як відповідна семантична ознака лежить в основі назв *державна мова* й *офіційна мова*. За визначенням ЮНЕСКО (1953 р.), *державна мова* відіграє інтеграційну функцію в державі, виступаючи її символом в політичній, соціальній та культурній сфері, тоді як *офіційна мова* – це мова державного управління, законодавства і судочинства. Ю. Прадід зазначає, що на позначення законодавчо закріплених мов зі статусом обов’язкового використання в усіх суспільних сферах та по всій території держави, терміни *державна мова* і *офіційна мова* можуть вживатися паралельно. У терміносистемі польської мови відповідник *społeczny status języka*, що визначає становище певної мови в суспільстві, розвиває тотожну родо-видову опозицію з термінами *prawnny status języka* і *faktyczny s. j.* Перший визначає статус мов, що мають назви *język państwowy*, *język oficjalny* та використовуються у функціонуванні державних і суспільних органів, закладів культури й освіти. Термін *faktyczny status języka* представляє ознаки, що засвідчують реальний стан мови в суспільстві. Семантична ознака ‘*status prawny*’ також лежить в основі виокремлення терміна *język urzędowy* на позначення мови, обов’язкове використання якої закріплене в Конституції та інших урядових документах держави [423, с. 81]. Як правило, значення терміна *język urzędowy* містить ознаку ‘*dominująca grupa narodowa*’, тому важливо не сплутувати його з поняттям *oficjalnie uznane języki mniejszości narodowych*, які, незважаючи на вивчення в школах і використання в офіційних документах, не виступають офіційними мовами держави. У англійській мові термін *language status*, подібно до української та польської, позначає становище певної мови серед інших мов, а диференційна ознака ‘*legal status*’ лежить в основі відповідника *official language* – мови, що

закріплена на законодавчому рівні для вживання в урядових установах та інших офіційних сферах держави [366, с. 658]. Зважаючи на тотожні семантичні ознаки укр. ‘правовий статус’, ‘закріплений законодавством’, ‘обов’язкове вживання в офіційних сферах держави’; пол. ‘status prawny’, ‘określony w konstytucji, rządowych dokumentach’, ‘uznany prawnie za obowiązujący na terenie danego państwa’; англ. ‘legal status’, ‘legally prescribed as the language of governmental operations’ вважаємо терміни укр. *офіційна мова*, пол. *język oficjalny* та англ. *official language* – еквівалентними.

Спільний компонент ‘правовий статус’ формує й значення термінів укр. *регіональна мова*, англ. *regional language*, вживання яких в одному або кількох адміністративно-територіальних об’єктах поряд з офіційною/державною мовою закріплене законодавством. Статус *регіональних мов* або *мов меншин*, визначених у Європейській хартії регіональних мов або мов меншин (частина I, стаття 1), не можна плутати із визнанням мови як офіційної. W. Stewart використовує подібний за значенням термін *provincial language*, що функціонує як офіційна мова певного регіону чи провінції, для прикладу французька мова у Квебеку [428]. Тотожну семантику у польській мові засвідчує одиниця *język regionalny*.

На позначення мови, спільної для всієї нації як найбільшої соціально-історичної групи людей, використовують термін *національна мова* [329, с. 25]. Термін польської мови *język narodowy* визначає мовну систему, що є основним способом спілкування представників певної нації. Англійський відповідник *national language* відноситься до мови, яка для певної національної спільноти виконує функцію національного символу [366, с. 657–658]. Вона є репрезентує необхідність політичної, соціальної і культурної єдності групи людей. Фактичний матеріал трьох мов засвідчує, що укр. *національна мова*, пол. *język narodowy*, англ. *national language* формується поступово, супроводжуючи культурний і суспільний розвиток спільноти, та охоплює територіальні (укр. *діалекти*, пол. *dialekty*, англ.

dialects) і соціальні (укр. *соціолекти*, пол. *socjolekty*, англ. *sociolects*) різновиди. Культурно-освітні потреби національної лінгвокультурної спільноти обслуговує укр. *літературний стандарт*, пол. *język standardowy*, англ. *standard language*. Як бачимо, терміни трьох мов засвідчують повну семантичну відповідність, що підтверджують й групи підпорядкованих назв.

Інтегральна ознака ‘кількість носіїв’ слугує основою для виокремлення назв *титульна мова* та *мова меншин*. Перший термін позначає мову титульного етносу певного державного утворення, другий – мову інших за етнічним походженням, національністю, релігією груп населення [329, с. 24, 33]. В трьох мовах зафіксовано й пари термінів-дублетів на позначення статусу мови найчисельнішого та малочисельного етносу в багатонаціональній державі: семантика українських одиниць *мажоритарна мова* та *міноритарна мова* відповідає значенню польських термінів *język większości*, *j. mniejszości*, а також одиниць англійської мови *majority language*, *minority l.* У терміносистемі англійської мови на позначення мов, що не є офіційними чи мажоритарними в державі, використовується термін *heritage language* [366, с. 619]. Цей статус отримують корінні мови (*indigenous language*), що перебувають під загрозою, мови меншин, а також національні мови, які використовуються у багатьох регіонах світу (наприклад, іспанська в США). Значення терміна формують компоненти ‘first language’, ‘natural input’, ‘home environment’, ‘language minority’, що вказують на порядок засвоєння та функціональний статус мови у житті окремих мовних груп. В українській та польській терміносистемах ця одиниця утворює термінологічні лакуни.

Значення приналежності людини до етнонаціональної спільноти розкривають одиниці *материнська мова*, *рідна мова*, *перша мова*. Термін *рідна мова* реалізує кілька значень, що засвідчують синонімічний зв’язок цих термінів. Так, термін *рідна мова* постає як «перша мова, яку людина засвоїла в дитинстві» [329, с. 30], що вказує на безпосередній зв’язок із сполукою *перша мова*. *Першу мову* індивід опановує у своєму онтогенетичному

розвитку насамперед, тоді як *другу* він засвоює після *першої*. Відтак, терміни *перша мова* і *друга мова* розвивають антонімічні зв'язки. Оскільки засвоєння *першої мови* відбувається в дитинстві у природний спосіб в умовах опіки матері, терміни *рідна мова* і *перша мова* вступають у відношення семантичної подібності із одиницею *материнська мова* [329, с. 30]. У науковій літературі також знаходимо: «рідна мова – мова предків, роду, сім'ї, що пов'язує людину з етносом» [329, с. 30]. У цьому значенні термін формує антонімічний зв'язок з одиницями *іноземна мова*, *нерідна мова* та *чужа мова* на позначення мови чужого етносу.

Терміни польської та англійської мов розвивають подібні видові парадигми. У польських джерелах одиниця *język ojczysty* постає «*pierwszym poznaczonym i doświadczanym (doznawanym) przez człowieka językiem, w którym się porozumiewa z otoczeniem*» [395, с. 15]. Дефініція вказує на синонімічний зв'язок із терміном *język pierwszy*, який виступає фразою-ідентифікатором. Ознаки 'najlepsza znajomość', 'największa używalność', 'język, który dziecko rozpoznaje jako pierwszy', 'język, z którym dana osoba utożsamia się' ілюструють відношення повної відповідності з відповідником української мови. Еквівалентний термін пол. *język macierzysty* позначає мову, яку дитина засвоїла від матері. Однак, А. Markowski зазначає, що на сучасному етапі цей термін виходить з ужитку, тоді як компонент *ojczysty* вказує на важливість слів *ojciec*, *ojczyzna* і *ojcowizna* в житті усіх поляків. У соціолінгвістичних працях пари *język ojczysty – j. obcy*, *j. pierwszy – j. drugi*, *j. wyjściowy (źródłowy) – j. docelowy* розвивають антонімічні відношення. Так, *język ojczysty* дитина засвоює природним шляхом, а *język obcy* асоціюється із навчанням в школі, на курсах, в штучних умовах. При цьому *język drugi* також засвоюється в природному середовищі, без участі вчителя, а *język wyjściowy (źródłowy)* – це рідна мова, якою особа послуговується, починаючи вивчати нову мову – *język docelowy*. Таким чином, термін *język ojczysty* реалізує відношення синонімії й з назвою *język wyjściowy*, а одиниця *język docelowy* охоплює значення термінів *j. obcy* і *j. drugi*.

У англійській мові термін *first language* засвідчує тотожні семантичні ознаки: ‘language which was first learned’, ‘a person speaks the best’, ‘the basis for sociolinguistic identity’. У літературі зафіксовано також терміни-дублети *native l.*, *mother tongue*, *arterial l.*, *L1*. Термін *mother tongue*, подібно до української мови, реалізує значення «the language of the mother which was first learned» [366, с. 515]. Проте у випадку, якщо роль матері виконують інші або ж особа живе у багатомовному суспільстві, поняття *first language* і *mother tongue* можуть не збігатися. У ситуації, коли мати виховуючи дитину, використовує дві чи більше мов, мова, материнська мова постає як *interlanguage* чи *a set of semilingual codes*. Рідна мова змінюється з часом або ж індивід має більше, ніж одну рідну мову. У цьому контексті безпосередній зв’язок із термінами *first language* і *mother tongue* виявляють одиниці *dominant l.* і *home l.*, оскільки одна мова може домінувати в різних суспільних сферах поза домом (у цьому відношенні термін *dominant l.* засвідчує синонімічний зв’язок із сполукою *standard l.*), а інша – вдома, зазвичай вона збігається з *mother tongue* та розвиває антонімічну опозицію з терміном *official l.* Явище міжмовної симетрії ілюструють також антонімічні пари *first l. – second l.*, *first l. – foreign l.* Термін *second language* визначає мову, засвоєну після першої. Часто вона постає як *lingua franca*, мова середовища, у якому дитина виховується, відмінна від поняття *home language*. Протиставлення ознак ‘first language’, ‘second language’ дозволяє виокремити пару протилежних за змістом термінів *first language acquisition – second language acquisition*, що позначають процеси засвоєння першої та другої мов відповідно. Як бачимо, на основі ознаки ‘функціональний статус мови’ у трьох мовах утворюються подібні парадигми видових назв, тісно пов’язаних відношеннями синонімії й антонімії, що вказує на спільні ознаки розвитку соціолінгвістичного знання.

Мови, що не мають формального статусу чи визнання, отримали назву *мов мігрантів* [329, с. 35]. В терміносистемах польської та англійської мов їй

відповідають терміни пол. *język (grup) imigrantów*, англ. *immigrant language*, що позначають мови іноземців-іммігрантів.

На позначення статусу мови, що широко використовується у комунікації між різними націями для торгівлі, обміну знанням, міжнародній політиці існують відповідники укр. *міжнародна мова*, пол. *język międzynarodowy*, англ. *international language*. Ознака 'міжнародний' характеризує й одиницю *робоча мова*, яка позначає особливий статус мов міжнародних організацій. Польські джерела фіксують термін із подібною до української назви семантикою *język roboczy* (синонім *język proceduralny*) як основний засіб комунікації між представниками організацій, що послуговуються різними мовами.

Статус мов, що перебувають під загрозою виходу з ужитку, виражають терміни пол. *język zagrożony*, англ. *endangered language*. В українській мові тотожне значення передає термін *загрожена мова* або ж описова конструкція *мова під загрозою зникнення*.

3.1.9. Семантична група «політична мова» / «*język polityki*» / «*politicized language*». *Політична мова* – це сукупність дискурсивних практик, що формують сферу політичної комунікації [334]. У науці термін *політична мова* розуміють як «сукупність вербальних структур, які використовуються у сфері політики і здійснюють вплив на політичну свідомість індивідів та їх участь у перебігу політичних процесів [335, с. 21]. Окрім цього, дехто з дослідників схильний розмежовувати *мову політики* – термінологію і риторику професійної політичної діяльності та *політичну мову* – ресурс, відкритий для всіх членів мовного співтовариства, а також сукупність мовних засобів, що використовуються в маніпулятивних цілях. Хоча обидва поняття перебувають у відношеннях перетину [334, с. 198–199].

Поняття *język polityki* позначає різновид мови, що обслуговує різні форми публічної діяльності, пов'язаної із здійсненням влади. Як і в українській мові, цей термін позначає лексику і фразеологію із сфери політики, а також мовні утворення різних суспільних груп, що беруть участь

у політичному житті. Однак у польській мові відсутні видові назви *мови політики*, адже вважається, що вона охоплює лексику з усіх сфер суспільного життя. До цього гіпонімного ряду входить також термін *nowomowa* (український відповідник *новомова*), який свого часу ввів у вжиток Дж. Орвелл у творі «1984» на позначення мови політичної пропаганди періоду реального соціалізму [361, с. 103]. Взявши до уваги диференційну ознаку ‘*niemożność wyrażania wprost pewnych treści*’, можна припустити, що мова політики є сучасним різновидом новомови, установчою ознакою якої є маніпуляція (або персвазія).

Для відображення взаємодії мови та політики в англійській мові використовують терміни *language of politics* і *politics of language*. Поняття *language of politics* позначає термінологію і риторику політичної діяльності, політиків у їхній професійній сфері. Окрім цього, дослідники проводять подальшу диференціацію між поняттями *politics of language* (семантичний еквівалент укр. *мовна політика*) та *politicized language* – відкритий для усіх ресурс, що дозволяє використовувати мову для впливу і контролю (в тому числі, брехні чи обману). Аналіз словникових дефініцій цих термінів засвідчує явище повної відповідності їх семантичного змісту в трьох мовах.

Термін *політична мова* в українській мові формує групи гіпонімних назв: *м. публічних виступів політичних діячів* (заяви, інтерв'ю, прес-конференції, радіо- і теледебати), *м. функціонування політичних інститутів* (мова урядових засідань), *парламентська м.* (мова дебатів), *м. політичної пропаганди і політичної реклами* (мова листівок, радіо- та відеороликів), *м. політичних документів* (закони, угоди, декларації та ін.), *м. засобів масової інформації* (мова передач на політичні теми, блоків політичних новин, рубрик, статей у пресі тощо), *м. виборів*, що ілюструють процес різнорівневої семантичної диференціації.

Значення наявності у політичному дискурсі знаків гомеостазу й агресії, зневажальних вульгаризмів, спрямованих на «знищення» опонента інвектив виявляє термін *вербальна агресія*. Зміст терміна формують ознаки

‘застосування маркерів «чужості»’, ‘принижувальне оціночне ранжування’, ‘демонстративна нетерпимість’. У польській мові подібну семантичну структуру ілюструє термін *pauperyzacja języka polityki*, який містить семантичні компоненти: ‘*potoczność*’, ‘*karnawalizacja wypowiedzi politycznych*’, ‘*niski poziom komunikacji interpersonalnej*’, ‘*nadmierne używanie słów emocjonalnych*’.

Беручи до уваги ознаку взаємозв’язку між стилістичними структурами і цілями політичної мови, розмежовують її видові назви: *language of persuasion, legal l., administrative l., contract l.*

Термін *political correctness*, як ознака політичної мови, яка мала б мінімізувати образу расових, релігійних, культурних чи інших груп, актуалізує опосередкований зв’язок терміна-домінанти із назвами *racism, sexism, discrimination, language minority*.

У відношення підпорядкування із терміном *politicized language* вступає сполука *verbal behavior of politicians*, яка визначає зміст понять нижчого рівня узагальнення *language switching, dialect, standard language, national language / official language, kinesics*, які засвідчують зону перетину із семантичними групами «*language variety*» та «*status of language*», що формують периферію термінополя *language policy*.

3.1.10. Семантична група «суспільний вплив» / «*wpływ społeczny*» / «*social impact*». Інтегральна ознака ‘суспільний вплив’ встановлює опосередкований семантичний зв’язок терміна-домінанти *політична комунікація* та одиниць *персвазія, маніпуляція, пропаганда, агітація, ідеологія*, що знаходяться на нижчому рівні узагальнення. У польській мові термін *wpływ społeczny*, який безпосередньо пов’язаний із ядром мікрополя, охоплює поняття *perswazja, propaganda, manipulacja, wojna psychologiczna, reedukacja, pranie mózgów, agitacja, indoktrynacja*, що стають, відповідно, опосередкованими ознаками семантики терміна-домінанти. До поняттєвого змісту термінів *political communication* входить ознака ‘*social impact*’, яка у

ролі самостійного терміна формує парадигму назв *propaganda, manipulation, ideology, persuasion* та ін.

У науковій літературі знаходимо визначення таке терміна *персвазія*: «свідоме вживання знаків і символів, а саме письмового та усного слова, образу тощо з метою ефективного впливу на чийсь переконання, погляди, рішення...» [351]. Завдання персвазії – не просто логічно аргументувати слушність певних поглядів, а переконати в цьому якомога більшу кількість осіб. У польській мові тотожну семантику засвідчує термін *perswazja*, що визначається як «otwarta próba zmiany przekonań odbiorców za pomocą różnorodnych środków, która prowadzić ma do działań korzystnych zarówno dla nadawcy, jak i odbiorcy» [447, с. 110]. Повну відповідність семантики англійського терміна *persuasion* засвідчує дефініція: «a process in which communicators try to convince other people to change their attitudes or behavior regarding a political issue through messages, in an atmosphere of free choice» [286, с. 34]. Ознака ‘психологічний вплив на свідомість’ формує значення співвідносного терміна *маніпуляція*. Назва *політичне маніпулювання* позначає приховане управління політичною свідомістю і поведінкою людей з метою формування у них вигідних маніпулятору поглядів і переконань. У польській мові термін-відповідник *manipulacja* визначають як «celową i inspirowaną interakcję społeczną, mającą na celu oszukanie jednostki lub grupy ludzi, aby skłonić je do działania sprzecznego z ich interesem»; «ukryte kierowanie odbiorcą w celu bezpośredniego wpływu na jego działania, mające na celu przyniesienie korzyści nadawcy» [447, с. 110]. Ознаки ‘przenikanie do podświadomości’, ‘ukryte kierowanie odbiorcą’, ‘wywołanie konkretnych zachowań i reakcji’ дозволяють говорити про семантичну відповідність термінів української та польської мов. У терміносистемі англійської мови термін *linguistic manipulation* виражає свідоме використання мови з метою прихованого контролю інших [374, с. 6]. Проводячи розрізнення термінів *персвазія* та *маніпуляція*, дослідники зазначають, що вони зводяться до певного типу соціальної поведінки, яка через специфічну взаємодію

намагається впливати на формування ідей і поглядів своїх адресатів. Основна відмінність цих явищ полягає у формі їх застосування. *Персвазія* використовує логічні аргументи, щоб переконати іншу сторону до певних вчинків, тоді як *маніпуляція* ставить за мету шляхом інспірованих дій та ошуканства вплинути на вчинки особи чи групи осіб на користь маніпуляторів [351]. На думку польської дослідниці J. Fras *perswazja* спрямована на досягнення сприйняття певних поглядів чи отримання користі для одержувача. Тоді як при *manipulacji* маніпулятор, займаючи домінуюче становище, за допомогою інформаційних повідомлень прагне переконати до вигідних йому дій, часто непотрібних чи шкідливих для одержувача [368, с. 91]. Подібної думки дотримується J. Bralczyk, вказуючи на негативні конотації, що приписуються поняттю *manipulacja* насамперед через ознаку ‘ukryte intencje nadawcy’. Як зазначає дослідник, наміри людей, що використовують маніпуляцію, вважаються нечесними; як правило, – це наші політичні або ідеологічні противники чи конкуренти [362, с. 244].

Ознака ‘засіб політичної маніпуляції’ вказує на безпосередній зв’язок одиниць *маніпуляція* і *пропаганда*. У науці термін *пропаганда* визначають як «діяльність, що передбачає системне поширення, поглиблене роз’яснення соціально-політичних, економічних, правових поглядів, ідей, теорій та забезпечує формування у суспільстві певних настроїв, закріплення у свідомості громадян тих чи інших цінностей, орієнтацій, уявлень з метою максимального розширення кола прибічників відповідної ціннісної системи» [316, с. 544]. і вужче як «ідеологічно спрямовану діяльність будь-якої партії для формування у конкретних верств населення певних поглядів і уявлень». У польській мові термін *propaganda* виражає зміст поширення поглядів, зокрема політичних, які мають на меті зміну ставлення реципієнта [386]. У джерелах немає одностайної думки, чи входить персвазія у склад пропаганди. Припускаємо, що терміни різняться ознаками ‘dwukierunkowość’ / ‘jednokierunkowość’, оскільки зміст поняття *perswazja* передбачає вплив з метою делікатно поінформувати про доцільність будь-яких дій, тоді як

термін *propaganda* позначає поширення певних ідей, доктрин, способу дій, реальна мета якого, часто прихована від одержувача, призводить до зміни політичних переконань [385, с. 1]. У польській мовознавчій традиції пропаганду також розглядають як «zbiór zaplanowanych działań, które mają na celu ukształtowanie poglądów danej grupy odbiorców za pomocą właśnie perswazji intelektualnej bądź emocjonalnej» [372, с. 673]. У цьому розумінні поняття *propaganda* і *perswazja* співвідносяться як діяльність і спосіб діяльності, а різновид персвазії, що мав би переконувати в слушності певної ідеї чи доктрини якомога більшу кількість осіб та є невід'ємною частиною пропаганди, позначає термін *perswazja nakłaniająca*.

Семантика терміна *propaganda* конкретизується видовими назвами: *біла п.*, *сіра п.*, *чорна п.* (диференційна ознака 'джерело повідомлення'). *Білу пропаганду* поширює та визнає відкрите джерело інформації або його офіційні представники. *Сіра пропаганда* спеціально не ідентифікує своє джерело інформації, а *чорна* – подається з іншого джерела замість достовірного. Ці видові назви ілюструють явище міжмовної симетрії з термінами польської (*biała p.*, *szara p.*, *czarna p.* – диференційна ознака 'źródło pochodzenia informacji') та англійської (*white p.*, *gray p.*, *black p.* – 'source of information') мов. Термін *white p.* в англійській мові виступає синонімом до одиниці *overt p.*, адже відповідальність за неї несе джерело інформації.

За допомогою диференційної ознаки 'природа повідомлення' в українській мові виокремлюють терміни *позитивна (конструктивна) п.* і *негативна (деструктивна) п.* Мета *позитивної пропаганди* – донести ті або інші переконання в доступній формі. Виконуючи інформаційну функцію, вона здійснюється в інтересах тих, до кого скерована, а не обмеженого кола зацікавлених осіб. Основна функція *негативної пропаганди* – створення ілюзорної реальності з «перевернутою», або спотвореною системою цінностей. Вона нав'язує людям ті або інші переконання з метою розпалювання соціальної ворожнечі чи нагнітання соціальних конфліктів.

Зібраний матеріал виявляє семантичні похідні терміна *propaganda* у польській мові. На основі диференційного компонента ‘treść’ виокремлені видові назви *społeczna p.* і *polityczna p.* *Społeczna propaganda* впливає на поведінку цілого суспільства, зумовлюючи її уніфікацію, а *polityczna* охоплює дії уряду, політичних партій, адміністрації, груп тиску, спрямовані на зміну переконань і поведінки громадян в сфері політики, а також на подолання конкуренції в період виборчих кампаній [368, с. 27]. Семантична ознака ‘zależność w czasie’ є підставою для виокремлення термінів *poprzedzająca p.*, *towarzysząca p.*, *następcza p.* *Poprzedzająca propaganda* спостерігається перед початком виникнення певних подій, *towarzysząca p.* інтерпретує перебіг актуальних подій так, щоб адресати залишалися на стороні пропагандиста, а *następcza p.* пояснює минулі події, які отримали неоднозначну оцінку. Терміни *wizualna p.*, *audytywna p.*, *audiowizualna p.* (диференційна ознака ‘forma przekazu propagandowego’) вказують на різні засоби передачі повідомлень [368, с. 43–44]. Ознака ‘funkcja’ є спільною для протилежних за значенням когіпонімів *agitacyjna p.* – *integracyjna p.* Перша є ефективною в переломні для суспільства моменти (для прикладу, зміна влади). Закликаючи до активних дій і звертаючись до емоцій, базових інстинктів і упереджень аудиторії, вона повністю змінює спосіб мислення людей, звичні моделі поведінки, шкалу цінностей. *Integracyjna p.* адресована насамперед до освічених прошарків суспільства. Її завдання – стабілізація існуючої системи, саме тому вона є зручним інструментом в руках правлячих еліт. У цих гіпонімічних парадигмах українська та польська терміносистеми виявляють міжмовну невідповідність.

Вид пропаганди, спрямований на досягнення миттєвої мобілізації політичної активності населення, як окремих груп, так і широких верств, позначає термін *agimacja*. У польських джерелах відповідник *agitacja* виражає тотожне значення: «działalność mającą na celu jednoczenie zwolenników dla jakiejś sprawy, propagowanie jakichś haseł lub jakiejś ideologii» [427, с. 16]. У відношення координації із терміном *agimacja* вступають й

подібні за значенням одиниці укр. *індоктринація*, пол. *indoktrynacja*, англ. *indoctrination* на позначення систематичного, наполегливого впровадження якоїсь ідеї, доктрини, ідеології без задіяння критичного сприйняття.

Поняття *пропаганда* слугує родовим ідентифікатором при визначенні терміна *психологічна війна*. Зважаючи на це, встановлюємо безпосередній семантичний зв'язок відповідних термінів. Термін *психологічна війна* позначає «комунікативні технології, спрямовані на внесення змін у поведінку індивіда за допомогою модифікації його моделі світу, що здійснюється шляхом внесення змін у інформаційні потоки» [336]. На тотожний семантичний зв'язок вказують й визначення термінів *wojna psychologiczna*, *psychological warfare* у польській та англійській мовах: «system zabiegów propagandowych stosowanych w celu wywarcia wpływu na społeczeństwo przeciwnika i pozyskania go do realizacji własnych celów strategicznych» [441]; «the planned use of propaganda and other psychological operations to influence the opinions, emotions, attitudes, and behavior of opposition groups» [441]. У англійській мові функціонують також дублети *political warfare* і *PSYWAR*. Саме певні принципи ведення психологічної війни одержали назву *чорна пропаганда*, яка не обмежена ніякими моральними заборонами і не гребує жодними засобами.

На позначення планових дій з передачі вибраної інформації до іноземних аудиторій, зокрема урядів, організацій, груп та окремих індивідумів, щоб вплинути на їхні емоції, мотиви, цілі міркування [441], у трьох мовах мовах використовують відповідники укр. *психологічна операція*, пол. *operacja psychologiczna*, англ. *psychological operation* (термін-дублет – *PSYOP*), які засвідчують відношення перетину із семантичною структурою терміна *психологічна війна*. Оскільки психологічні війни ведуться за допомогою передачі інформації, відтак однойменний термін вступає у привативну опозицію із сполукою *інформаційна війна*, що передбачає використання заходів пропагандистського впливу на свідомість людини в ідеологічній та емоційній сферах.

Зважаючи на визначення *пропаганди* «як розповсюдження в масах ідеології і політики певних класів, партій, держав» [342, с. 271] до змісту терміна *пропаганда* відносимо семантичний компонент ‘ідеологія’, що вказує на безпосередній зв’язок цих одиниць і їх приналежність до однієї семантичної групи.

Значення інструмента впливу на суспільну свідомість розкриває термін *засоби масової інформації (ЗМІ)*. Засоби масової комунікації представляють заклади, створені для відкритого, публічного передавання повідомлень великій кількості осіб. До технічного інструментарію ЗМІ належать преса, радіо, телебачення, кіно-, звуко- і відеозапис, які здійснюють наймасовіший і найсильніший вплив на суспільство. В цьому аспекті важливими постають поняття *political advertising* (використання рекламного простору з метою трансляції політичних повідомлень), *freedom of speech* та *ensorship*.

3.1.11. Семантична група «компоненти процесу комунікації» / «skladniki procesu komunikacji» / «components of the process of communication». До складу групи увійшли терміни, що позначають загальні поняття суміжних галузей знань. Це, зокрема, складові процесу політичної комунікації: *комунікатор, повідомлення, канал поширення інформації, канал зворотного зв’язку, кодування – декодування інформації, перешкоди (шуми)*. Ці одиниці характеризуються послабленими семантичними зв’язками з іншими термінами соціолінгвістики, проте у складі терміносполук вони здатні конкретизувати свою семантику та, будучи на периферії поля, переміщуватися ближче до ядра, наприклад: *міжособистісний канал поширення інформації, інституційний к. п. і., масовий к. п. і.* Поняттєвий простір СГ формує й назва *суб’єкт політичної комунікації*. Компоненти ‘стихійна’ / ‘напівсвідома’ / ‘свідома участь у політиці’ зумовили виокремлення когіпонімів: *інституціональні суб’єкти політичної комунікації, соціальні с. п. к. та функціональні с. п. к.*

Безпосереднім семантичним компонентом терміна *політична мова* є ознака ‘політична інформація’. Позначаючи сукупність повідомлень про явища

і події політичної сфери, однойменний термін *політична інформація* формує парадигму понять на основі ознаки ‘змістовний аспект взаємодії’: *спонукальна п. і., власне інформативна п. і., фактична п. і.*

Міжгалузеві терміни *actor (podmiot), komunikat, odbiorca, kanał komunikacyjny* та ін., позначаючи базові компоненти процесу комунікації, ілюструють міжмовну симетрію. Зміст категорії *podmiot komunikacji politycznej* наповнюють назви *aktor polityczny* (*partie polityczne, organizacje społeczne, grupy nacisku, organizacje terrorystyczne*), *media, publiczność (społeczeństwo)*. Термін *komunikat polityczny* формує групу видових назв *formalny k. p.* та *nieformalny k. p.* (диференційна ознака ‘тип інформації’). Ці відповідники відсутні в українській мові.

Терміногрупа *sender, message, encoding, communication channel, receiver, decoding, feedback* свідчить про повну міжмовну відповідність англійської мови з українською та польською. Компоненти процесу політичної комунікації – *political actors* або *political organizations (parties, public organizations, pressure groups, terrorist organizations, governments)*, а також *media* та *citizens*, формують семантично тотожні угруповання назв (явище повної симетрії в терміносистемах англійської та польської мов). Це ілюструє вектор розвитку польської наукової теорії в умовах глобалізації.

3.2. Моделювання термінологічних полів: ядерна зона, навколоядерна зона, периферія

При встановленні складу та структури термінологічних полів перш за все визначаємо термін-домінанту, навколо якої формуватиметься польова структура. Вона відображає базове поняття соціолінгвістики і слугує основою пошуку інших елементів поля (процедура ступінчастої ідентифікації). Підставою для виокремлення того чи іншого поля слугує спільність змісту семантично організованої системи мовних одиниць, тобто наявність у їх семантичній структурі ознаки, спільної для всіх конститuentів.

Для її виявлення визначаємо домінанту поля (полів) і здійснюємо компонентний аналіз її змісту.

3.2.1. Обґрунтування термінів-домінант. Спільні семантичні ознаки базових термінів семантичних груп слугують об'єднуючими ланками між конститuentами різних семантичних груп і формують інваріантне значення терміна-ідентифікатора, що в узагальненому вигляді є представником будь-якого компонента поля. Так, аналіз словникових дефініцій термінів *білінгвізм*, *багатомовність*, *форма існування мови*, *мовний контакт*, *форма міксації мов*, *статус мови*, при якому кожне значуще слово, використане як ідентифікатор у визначенні, вважається самостійним семантичним компонентом, показав, що вони містять у своїй семантичній структурі ознаки 'взаємодія мов', 'одна мова', 'дві мови', 'кілька мов', 'взаємний вплив мов', 'змішування мов', які в найбільш узагальненому вигляді представлені в значенні терміна *мовна ситуація*. Ця сполука як загальна назва, що позначає базове поняття соціолінгвістики і містить набір найхарактерніших семантичних ознак для розкриття значення інших термінів, виступає домінантою поля «мовна ситуація». На близькість семантики одиниць, які вступають із терміном-домінантою у відношення підпорядкування вказує той факт, що поняття, яке вона виражає, тією чи іншою мірою представлено у дефініціях усіх компонентів поля. Для прикладу, терміни *збалансована мовна ситуація* і *незбалансована м. с.* використовують термін-домінанту як основний ідентифікатор у своїх дефініціях, одиниці *білінгвізм*, *багатомовність*, *мовний контакт* містять у своїй семантичній структурі спільну ознаку 'взаємодія мов', і, в свою чергу (за допомогою диференційних ознак 'дві мови', 'кілька мов'), виконують роль семантичних компонентів у змісті терміна-домінанти. Термін *форма існування мови* виступає ідентифікатором при тлумаченні змісту терміна-домінанти. Це вказує на безпосередній семантичний зв'язок терміна *мовна ситуація* і базового терміна СГ. Базові терміни груп «*форма міксації мов*», «*статус мови*» входять у семантичну структуру одиниць *білінгвізм*, *багатомовність*, *мовний*

контакт та їхніх похідних, що свідчить про їх опосередкований семантичний зв'язок із домінантою.

Оскільки термін *мовна ситуація* засвідчує зв'язок з базовими одиницями шести семантичних груп, виявляємо ознаки, що слугуватимуть підґрунтям для моделювання іншого ТП. Семантичні компоненти базових термінів семантичних груп «*мовне планування*», «*мовне законодавство*», «*форма існування мови*», «*статус мови*» в трьох мовах, а саме ознаки: 'реалізація мовної політики', 'мова', 'закон', 'різновид функціонування мови', 'становище мови в державі', формують семантику найбільш загального терміна *мовна політика*, який виступає ідентифікатором однойменного поля «*мовна політика*», безпосередньо чи опосередковано виражаючи значення інших його одиниць.

Компоненти змісту базових термінів семантичних груп «*політична мова*», «*суспільний вплив*», «*компоненти процесу комунікації*» в українській, польській й англійській мовах – ознаки 'мовні засоби', 'політична діяльність', 'суспільний вплив', 'компонент процесу комунікації' формують значення терміна *політична комунікація*, який містить найбільшу кількість семантичних ознак поняття *політична комунікація* і має підстави стати назвою поля.

3.2.1.1. Домінанти *мовна ситуація, sytuacja językowa, language situation*. Для виявлення компонентів, які формують семантичний зміст ядерного терміна, проаналізуємо дефініції, запропоновані в лексикографічних джерелах. Під семантичним змістом розуміємо семний склад термінологічної одиниці, який охоплює спільні та відмінні семантичні ознаки (інтегральну та диференційні), на підставі яких здійснюється диференціація гіперо-гіпонімічних груп [280, с. 123–124; 284, с. 32; 34, с. 21].

У мовознавчих працях термін *мовна ситуація* позначає: 1) «сукупність форм існування мови або сукупність мов у їх територіально-соціальному взаємовідношенні та функціональній взаємодії в межах певних географічних регіонів або адміністративно-територіальних утворень» [107, с. 326]; 2)

спосіб задоволення комунікативних потреб суспільства за допомогою однієї або кількох мов [195, с. 332]; 3) «сукупність форм існування та територіальний розподіл мов різних етносів певних географічних регіонів або адміністративно-політичних утворень у межах конкретної країни» [315, с. 56]; 4) «властивий суспільству спосіб забезпечення комунікативних потреб за допомогою взаємодії форм однієї мови чи кількох мов, що функціонують на означеній території, в означеному соціумі, в межах конкретного адміністративно-політичного утворення та в конкретній історичний період» [329, с. 42]. Ці дефініції актуалізують інтегральний компонент змісту терміна-домінанти – ознаку ‘мовна взаємодія’, яка безпосередньо чи опосередковано входить у значення усіх елементів поля. Семантичну структуру інваріантного терміна формують також диференційні ознаки ‘мова’, ‘форми існування мови’, ‘територія’, ‘суспільна функція мови’. Вони забезпечують конкретизацію значень термінологічних одиниць на нижчих рівнях ієрархії.

У терміносистемі польської мови домінантою поля виступає відповідник *sytuacja językowa*, що позначає: 1) «terytorialne i funkcjonalne rozmieszczenie języków na danym obszarze i możliwości porozumiewania się jego mieszkańców. Innymi słowy, chodzi o to gdzie (rozmieszczenie terytorialne) i w jakich funkcjach (rozmieszczenie funkcjonalne) używa się jakich języków oraz czy i w jakim stopniu użytkownicy różnych języków mogą się wzajemnie porozumiewać» [431, с. 64]; 2) «funkcje poszczególnych języków, ich formalny i nieformalny status i/lub cechy wewnętrzne języka (-ów)...» [430, с. 72]. На основі частотних характеристик ідентифікаторів – фраз, що є головними у дефініціях терміна *sytuacja językowa*, визначаємо інтегральну ознаку ‘wzajemne oddziaływanie języków’, яка й забезпечує утворення мікрополя. Перелічені визначення актуалізують додаткові ознаки ‘język’, ‘terytoria’, ‘funkcja społeczna języka’, ‘status języka’ та ін., які (подібно до української мови) виявляються у семантичній структурі видових назв.

В контексті англомовної традиції термін-домінанта *language situation* реалізує значення: 1) «the totality of idioms serving the continuum of communication within a certain ethnic community or administrative-territorial unit» [443, с. 23]; 2) «languages which are interrelated not only through close contacts between language communities constituting the population of the same political-territorial unit, but also due to their relation to the society continuum of communication and to one another» [429, с. 75]. Обов'язковою ознакою поняття *language situation*, зважаючи на подані дефініції, є ознака 'language interaction', яка є тотожною в трьох мовах і забезпечує утворення ТП в англійській мові.

3.2.1.2. Домінанти *мовна політика, polityka językowa, language policy*.

Термін-домінанта поля «мовна політика» має складену структуру, що наочно відображає поєднання семантичних ознак лексем *політика* (основний компонент терміна) та *мова* (залежний компонент, що виконує роль конкретизатора, ілюструючи ознаку диференційного характеру).

Термін *мовна політика* реалізує значення: 1) «сукупність ідеологічних принципів, практичних заходів для вирішення мовних відносин у країні; політико-адміністративні дії держави, партії, класу, товариства, угруповань, скеровані на мовний розвиток у бажаному напрямі» [329, с. 37]; 2) «заходи держави щодо розв'язання питань розвитку мови в соціумі, країні» [328, с. 93]; 3) «свідомий і цілеспрямований вплив, який має на меті сприяти ефективному функціонуванню мови в різних сферах її застосування; сукупність ідеологічних принципів і практичних заходів щодо розв'язання мовних проблем у соціумі, державі; сукупність політичних і адміністративних заходів, спрямованих на надання мовному розвитку бажаного спрямування» [107, с. 329]. Перелічені визначення підтверджують думку, що інтегральним компонентом терміна *мовна політика* в українській мові є ознака 'мовні заходи' [55, с. 292], яка, як спільна для всіх гіпонімів, і забезпечує утворення ТП «мовна політика».

Еквівалентний відповідник *polityka językowa* вживається на позначення: 1) «działań mających na celu świadome kształtowanie języka: krzewienie wiedzy o

języku ojczystym, wspieranie badań w zakresie normatywistyki, stałe czuwanie, aby teksty publiczne szerzyły dobre wzorce językowe i w ogóle kulturę językowego obcowania» [423, c. 114]; 2) «ogółu podejmowanych w pewnej społeczności działań nakierowanych na kształtowanie jej sytuacji językowej (systemu języka i jego funkcjonowania, świadomości językowej, stosunku między językiem własnym a innymi, czynników determinujących zachowania językowe itp.)» [377, c. 38]; 3) «całokształt ideologicznych zasad i praktycznych przedsięwzięć związanych z rozwiązaniem językowych problemów w społeczeństwie, państwie» [399]. Вище подані дефініції актуалізують інтегральну ознаку ‘мовні заходи’ (‘przedsięwzięcia językowe’), яка є тотожною в трьох мовах та забезпечує утворення мікрополя терміна *polityka językowa*. Зазначимо, що процес формування семантичного змісту терміна *мовна політика* в польському мовознавстві був тривалим. Це зумовлено дією багатьох чинників, і насамперед, історичних [399, c. 35].

У терміносистемі англійської мови на позначення взаємодії мови і політики існує дві термінологічні одиниці: *language policy* і *language politics*. Відповідником до української назви вважаємо саме сполуку *language policy*: позначає дії, що сприяють або перешкоджають використанню конкретної мови або групи мов [366, c. 591].

Зміст поняття «*language policy*» охоплює: 1) «what government does officially – through legislation, court decisions, executive action, or other means – to (a) determine how languages are used in public contexts, (b) cultivate language skills needed to meet national priorities, or (c) establish the rights of individuals or groups to learn, use, and maintain languages» [393]; 2) «government regulation of its own language use» [393]; 3) «a body of ideas, laws, regulations, rules, and practices intended to achieve the intended planned language change» [401, c. 603]; 4) «practice which is concerned with official efforts to affect the relative status and use of one or more languages» [394]. Із змісту поняття «*мовна політика*», яке подають лінгвістичні енциклопедії [401; 393–394], можемо виокремити спільний компонент, який об’єднує мікрополе за ознакою ‘мовні заходи’ (‘*language*

measures’). Перелічені варіанти не вичерпують усіх можливих визначень *мовної політики*, а їх неоднорідність зумовлена складністю й багатогранністю самого поняття. Проте семантичні компоненти, що входять до складу дефініцій інваріантного терміна (ознаки ‘government regulation’, ‘legislation’, ‘national priorities’, ‘linguistic rights’, ‘official efforts’, ‘status of language’) та формують значення похідних назв, свідчать про переважання законодавчих чинників, що визначають склад об’єктів, суб’єктів та цілей мовної політики в межах ТП [30, с. 36–37].

3.2.1.3. Домінанти *політична комунікація, komunikowanie polityczne, political communication*. Для виявлення компонентів, які формують семантичний зміст терміна *політична комунікація*, проаналізуємо дефініції, запропоновані в лексикографічних джерелах: 1) «процес передачі, обміну політичною інформацією, який структурує політичну діяльність і надає їй нового значення, формує громадську думку і політичну соціалізацію громадян з урахуванням їхніх потреб та інтересів» [333, с. 162]; 2) «процес передачі і обміну спеціальною політичною інформацією, що циркулює між частинами політичної системи, між політичною і суспільною системами, а також між суспільними групами та індивідами [348, с. 158]; 3) «мовленнєва діяльність, орієнтована на пропаганду тих чи інших ідей, емоційний вплив на громадян країни та спонукання їх до політичних дій для вироблення суспільної згоди, прийняття й обґрунтування соціально-політичних рішень в умовах множинності точок зору у суспільстві» [309, с. 251]. Зважаючи на вищеподані визначення, виділяємо інтегральну ознаку терміна-домінанти, тобто обов’язковий компонент поняття ‘обмін інформацією’. Оскільки складена структура терміна відображає поєднання семантичних ознак лексем *комунікація* (основний компонент терміна) та *політика* (залежний компонент, що ілюструє ознаку диференційного характеру), до інтегрального компонента ‘обмін інформацією’ додаємо конкретизатор ‘політична’. Звідси ознака ‘обмін політичною інформацією’ постає об’єднувальним чинником поля. Семантичну структуру інваріантного терміна формують також диференційні

ознаки ‘суб’єкт’, ‘суспільний вплив’, ‘політична система’, ‘суспільна взаємодія’, ‘засіб обміну інформацією’, ‘мовленнєва діяльність’, які входять до семантичної структури одиниць нижчого рівня ієрархії та розмежовують інші елементи термінологічного поля.

Домінантою поля є одиниця *komunikowanie polityczne* (зафіксовано еквівалентний відповідник *komunikacja polityczna*). Цей термін позначає: 1) «*proces wzajemnych oddziaływań informacyjnych pomiędzy podmiotami polityki połączonymi relacjami walki, władzy i współpracy*» [426, с. 181]; 2) «*proces polegający na wymianie informacji między liderami politycznymi, mediami i obywatelami o wydarzeniach i sprawach zachodzących w sferze polityki publicznej*» [403, с. 15]; 3) «*procesy interakcyjne zachodzące między elementami systemu politycznego i jego otoczeniem*» [367, с. 26]. На основі частотних характеристик ідентифікаторів, що є головними у дефініціях терміна *komunikowanie polityczne*, визначаємо інтегральну ознаку ‘wymiana informacji politycznej’, яка й забезпечує утворення поля. Перелічені визначення актуалізують додаткові компоненти змісту ‘oddziaływanie informacyjne’, ‘podmiot polityki’, ‘system polityczny’ та ін., які (подібно до української мови) окреслюють базові складові процесу політичної комунікації.

Термін-домінанта *political communication* в лексикографічних джерелах реалізує значення: 1) «*purposeful communication about politics*», що включає: a) «*all forms of communication undertaken by politicians and other political actors for the purpose of achieving specific objectives*; b) *communication addressed to these actors by non-politicians such as voters and newspaper columnists*; c) *communication about these actors and their activities, as contained in news reports, editorials, and other forms of media discussion of politics*» [402, с. 4]; 2) «*an interactive process concerning the transmission of information among politicians, the news media and the public*» [410, с. 1]. Перелічені дефініції актуалізують інтегральний компонент ‘transmission of political information’, який є семантично тотожним у трьох мовах.

З'ясування семантичних відношень між термінами (шляхом аналізу спільних та відмінних семантичних ознак) сприяє виокремленню структурних елементів поля, організованих взаємодією ядро – навколоядерна зона – периферія.

3.2.2. Виокремлення ядерної зони термінологічних полів. До складу ядерної зони поля, окрім терміна-домінанти, входять терміни, які виявляють із ним гіперо-гіпонімічний зв'язок. Ці групи одиниць, утворені шляхом розвитку синтагматичних або ж актуалізацією парадигматичних значень, вступають у формально-семантичні та власне-семантичні опозиції, тобто пов'язані з гіперонімом експліцитно (стрижневий компонент присутній у кожній терміносполуці) чи імпліцитно (лише семантичне вираження). Отже, ядерну зону формують одиниці, які в своїй семантичній структурі містять інтегральний компонент значення або ж у своїй дефініції послуговуються інваріантним терміном як основним ідентифікатором.

3.2.2.1. Ядерна зона термінологічного поля «мовна ситуація». Компонентний аналіз дефініцій термінів на позначення різновидів мовної ситуації допоміг встановити набір диференційних компонентів, які, ускладнюючи значення терміна-домінанти, пов'язані з ним родо-видовим зв'язком. Так, на основі семантичної ознаки 'кількість мов' в українській соціолінгвістиці виокремлюють пару когіпонімів *ендогlossenа мовна ситуація* та *екзогlossenа м.с.* У випадку *ендогlossenної м.с.* в межах певної адміністративно-територіальної одиниці для спілкування використовують підмови або функціональні стилі однієї мови, у випадку *екзогlossenної* – різні мови [325, с. 38]. Тотожне значення виражають терміни *м.с. одномовності* та *м.с. багатомовності*, які за допомогою протиставлення ознак 'одна мова' – 'кілька мов' виявляють відношення контрарної протилежності. Це передбачає існування проміжного члена – терміна *м.с. двомовності*. Відношення синонімії ілюструють також одиниці *одномовність*, *двомовність* та *багатомовність*. Окрім цього, зазначені терміни реалізують ті ж значення,

що й запозичені відповідники *монолінгвізм*, *білінгвізм* та *полілінгвізм* (*мультилінгвізм*).

Аналіз термінів за ступенем семантичної тотожності дав змогу встановити, що для соціолінгвістичної термінології української мови властиві розгалужені синонімічні відношення. Більшість одиниць – це пари слів, одне з яких інтернаціональне або запозичене, а інше – автохтонне. Існує думка, що такі терміни не обтяжують спеціальної термінології, оскільки вони диференційовані за сферами використання. Наприклад, назви *двомовність* та *білінгвізм* цілком тотожні за складом семантичних ознак, проте вони розрізняються за частотою вживання (питомий термін *двомовність* зустрічаємо рідше) та здатністю формувати ряди видових назв: *координативний білінгвізм*, *субординативний б.*, *змішаний б.*; *симетричний б.*, *асиметричний б.* та ін. Якщо терміни-синоніми стають основою для термінологічних гнізд, то відмовитися від них практично неможливо. Можемо припустити, що виокремлені синоніми не є взаємозамінними у всіх можливих контекстах, а їх конкурентна взаємодія нерідко слугує поштовхом для розвитку терміносистем.

Терміни *одномовність* та *багатомовність*, як і одиниці іншомовного походження *монолінгвізм*, *полілінгвізм* (*мультилінгвізм*), які вказують не лише на два діаметрально протилежні видові поняття, але й передбачають існування мезоніма – *двомовність* (*білінгвізм*) репрезентують антонімічні відношення контрарного типу (зафіксовано 19 прикладів).

Семантична ознака ‘кількість мов’ виступає інтегральною при виділенні ще однієї пари назв: *монокомпонентна м. с.* – *полікомпонентна м. с.* Диференційні компоненти ‘рівність суспільної функції мов’ / ‘нерівність суспільної функції мов’ посприяли розмежуванню комплементарних антонімів *збалансована м. с.* – *незбалансована м. с.* Перша з них позначає ситуацію, коли суспільні функції окремих мов або варіантів мови є однаковими. У випадку *незбалансованої мовної ситуації* мови або їх підсистеми розподілені за сферами спілкування та функціональними групами

[325, с. 38]. Вживання функціонально розмежованих мов чи форм однієї мови, вибір яких залежить від ситуації спілкування позначає термін *диглосія* [320, с. 11]. Однак, при диглосії мовці здійснюють свідому оцінку мови за шкалою «висока – низька», «рідна – чужа», «сакральна – профанна» [329, с. 48].

До кількісних характеристик мовної ситуації належать показники демографічної (кількість мовців) та комунікативної (кількість комунікативних сфер) потужності мов. Так, ознака ‘демографічна потужність мов’ є підставою поділу родової назви на видові: *рівнопотужна м. с.* – *різнопотужна м. с.* На основі інтегральної ознаки ‘комунікативна потужність мов’ виокремлено одиниці *рівноважна м. с.* – *нерівноважна м. с.* Мовна ситуація є *рівноважною*, коли в суспільстві співіснують мови з однаковою комунікативною потужністю, різна комунікативна потужність мов дозволяє говорити про *нерівноважну мовну ситуацію* [325, с. 39].

Термін *мовна ситуація* актуалізує безпосередній семантичний зв’язок із сполуками *гіпоглосна м. с.* (диференційна ознака ‘співвідношення офіційної літературної мови з іншою літературною мовою, що має більше поширення у світі’) та *гіперглосна мовна ситуація* (диференційна ознака ‘співвідношення мови країни з мовами іммігрантів’) [338, с. 337]. Антоніми, що виражають комплементарну протилежність, становлять абсолютну більшість у терміносистемі української мови (56 од.). Семантичні компоненти протилежності, що лежать в основі виокремлення кожної пари термінів, виражають межу певної ознаки родового поняття в його видових варіантах.

Гіпонімічну парадигму *гомогенна м. с.*, *гомоморфна м. с.*, *гетероморфна м. с.* об’єднує ознака ‘тип структурно-генетичних відносин між мовами’ [338, с. 336].

Як ми переконалися, розвиток парадигми видових назв терміна *мовна ситуація* відбувається на нижчому ступені конкретизації і позначається на ускладненні структури терміна-домінанти. У такий спосіб гіперо-гіпонімія,

відображаючи вертикальні відношення суперординації та субординації, забезпечує ієрархічну організацію ядерної зони ТП.

Зауважимо, що проблема співіснування різних мов на території Польщі не поставала так гостро, як, наприклад, в Україні, а тому не є достатньо диференційованою у термінологічному плані. Спеціальна література, присвячена питанням мовної ситуації в Україні, Норвегії, Білорусії, Югославії, Європі, Чехії, Словаччині та ін. [413; 430–432; 369; 380], не виявляє чіткої дефініції поняття *sytuacja językowa*, а у словнику соціолінгвістичних термінів тлумачення цієї назви взагалі відсутнє [423]. Це позначилося й на розвитку ієрархічної парадигми видових понять із терміном-домінантою. Так, у польській соціолінгвістиці (подібно до української) на основі тотожної семантичної ознаки ‘*liczba języków*’ розмежовують одиниці *egzoglosna sytuacja językowa* та *endoglosna s. j.* При першій мовній ситуації на одній території співіснують високорозвинута літературна мова та мови, що мають низький суспільний статус. *Endoglosna sytuacja językowa* передбачає співіснування літературної мови з іншими мовними різновидами – територіальними й соціальними діалектами. У науковій літературі функціонують однослівні терміни-дублети *egzoglosja*, *endoglosja*. Як бачимо, ці визначення актуалізують додаткову семантичну ознаку ‘*status społeczny języka*’, а тому відповідники *egzoglosna s. j.* та *endoglosna s. j.* засвідчують явище часткової відповідності з українськими назвами.

На позначення різновидів мовної ситуації використовують також терміни *jednojęzyczność*, *dwujęzyczność*, *wielojęzyczność*, дефініції яких вказують на практику індивідуального чи колективного вживання однієї, двох чи більше мов. Їм відповідають одиниці іншомовного походження *monolingwizm*, *bilingwizm* (рідше *bilingwalizm*), *multilingwizm*, виокремлені за допомогою диференційних ознак ‘*jeden język*’, ‘*dwa języki*’, ‘*wiele języków*’ (відношення контрарної протилежності). Ці синоніми ілюструють явище міжмовної симетрії з українською мовою. Як бачимо, синонімічні відношення найчастіше виникають між терміном іншомовного походження й

автохтонним терміном: укр. *одномовність* – *монолінгвізм*, *двомовність* – *білінгвізм*, *багатомовність* – *полілінгвізм*; пол. *dwiujęzyczność* – *bilingwizm*, *wielojęzyczność* – *multilingwizm*, *socjolekt* – *język środowiskowy*; англ. *interference* – *transfer*, *consecutive bilingualism* – *sequential b.* Крім того, одночасно функціонують два питомих терміни з однаковим значенням: укр. *повний білінгвізм* – *суцільний б.*, *штучний б.* – *навчальний б.*; пол. *język miejski* – *polszczyzna miejska*, *język ogólny* – *j. ogólnonarodowy*; англ. *borrowing* – *interference*, що свідчить про природній розвиток терміносистем на основі внутрішньомовних ресурсів. Аналіз термінів за походженням дозволив виявити й паралельне вживання двох запозичених одиниць: укр. *інтердіалект* – *койне*, *інтержаргон* – *соціолект*; пол. *translanguaging* – *polilanguaging*, *egzoglosja* – *egzoglosna sytuacja językowa*; англ. *base language* – *recipient l.*, *consecutive bilingualism* – *successive b.* (зафіксовано лише 6 пар синонімів такого типу у трьох мовах). Припускаємо, що поява різних за походженням синонімічних назв зумовлена або запозиченням термінологічних одиниць з різних мов, коли в мові вже існувала питома назва, або спеціальним створенням еквівалентного за значенням питомого терміна поряд із появою запозиченого.

Виокремлення семантично еквівалентних з українськими відповідниками видових назв *hiperglosja* та *hipoglosja* відбувається за відповідними ознаками: «wzajemny stosunek między oficjalnym językiem literackim a innym językiem literackim» та «stosunek między językiem podstawowym tego lub innego państwa i językami emigrantów». При творенні видових похідних на зразок *egzoglosja*, *hipoglosja* та ін. спостерігаємо зміну механізму конкретизації інтегральної ознаки: до процесу залучаються парадигматичні значення, що й виявляється у синтетичній структурі назв.

Термін англ. *language situation* позначає не лише сукупність соціально і функціонально розподілених мов і форм існування мови, але і їхню ієрархію. Як і в українській та польській мовах, він виявляє родо-видовий з'язок із сполуками *exoglossic language situation* й *endoglossic l. s.* Перша з них

передбачає взаємодію двох чи більше мов у соціумі, друга – використання функціональних варіантів чи підсистем однієї мови. За допомогою опозиції ознак ‘one language’, ‘multiple languages’ ці сполуки формують антонімічний зв’язок. Когіпоніми мають терміни-дублети *interlingual l. s.*, *intralingual l. s.*, які вказують на термінологічні лакуни в українській та польській соціолінгвістичних традиціях.

За допомогою семантичної ознаки ‘number of languages’ виокремлюють також назви *monolingual l. s.* та *multilingual l. s.*, які виступають синонімами зазначених вище одиниць. Подібно до української та польської мов, між ними існує термін-мезонім – *bilingual l. s.* Провести чітку межу між цими типами мовних ситуацій неможливо, адже чисто *monolingual language situation* зустрічається рідко, а у випадку *bi-* чи *multilingual language situation* іноді важко визначити чи є використання відповідних мов істотним у тій чи іншій соціальній групі [443, с. 23–26].

Явище міжмовної симетрії у трьох мовах ілюструють також терміни-синоніми *monolingualism*, *bilingualism*, *multilingualism*, позначаючи колективне або індивідуальне вживання однієї, двох чи більше мов.

Диференційна ознака ‘status of language’ постає основою для виокремлення когіпонімів *balanced l. s.*, *unbalanced l. s.* Сполука *balanced language situation* передбачає однаковий статус та функції мов у різних сферах спілкування. У випадку *unbalanced language situation* мови чи їх підсистеми не є взаємозамінними, а розподіляються відповідно до комунікативних сфер та соціальних груп. Засвідчуючи повну відповідність з українськими відповідниками, ці одиниці вказують на наявність лакун у терміносистемі польської мови.

Ознака ‘number of languages’ виступає інтегральною й при виокремленні гіпонімічної групи *one-component l. s.*, *two-component l. s.*, *three-component l. s.* Термін *one-component language situation* передбачає використання мови, яка не має підсистем, а відмінності між її письмовим та усним варіантами не більші, ніж у будь-якій національній мові.

Компонентами *two-component l. s.* є варіант національної мови та літературна мова. Одиницю *three-component l. s.* розуміють як взаємодію в межах адміністративно-територіальної одиниці територіальних діалектів, літературної мови, а також регіональних варіантів літературної мови. В українській та польській терміносистемах відсутні відповідники цих одиниць.

Подібно до української та польської мов, у відношення підпорядкування з терміном-домінантою вступає одиниця *diglossia*, що використовується на позначення використання двох відмінних форм однієї мови, що виконують різні суспільні функції [366, с. 106]. Дж. Фішман, поєднуючи семантично близькі поняття *diglossia* та *bilingualism*, характеризує чотири мовні ситуації: *bilingualism and diglossia*, *diglossia without bilingualism*, *bilingualism without diglossia*, *neither bilingualism nor diglossia*. Перша з них спостерігається, коли мовці використовують мовні варіанти з високим та низьким статусом, розподіляючи їх за функціональними сферами; з часом це призводить до *relatively stable bilingualism*. Друга ситуація передбачає функціонування двох мов у певному регіоні. Відповідно, менш чисельна, проте домінуюча група мовців розмовлятиме варіантом мови з високим статусом, тоді як пересічні мовці – менш престижною формою. Ситуація *bilingualism without diglossia* характерна для мовців-білінгвів, що не обмежують суспільних функцій жодної з мов. Існує небагато прикладів, коли в суспільстві функціонує не дві чи більше мов (форм однієї мови), а нормою є монолінгвізм [401, с. 75]. У терміносистемі польської мови зафіксовано групу відповідників: *bilingwizm i diglosja*, *diglosja bez bilingwizmu*, *bilingwizm bez diglosji*. Очевидно, виокремлення ситуації вживання однієї мови не вважалося необхідним.

Отже, за допомогою зіставлення груп термінів, що вступають у гіперо-гіпонімічний зв'язок із домінантою, виявлено спільні й відмінні ознаки в організації ядерних зон термінологічних полів у трьох мовах, які реалізують відношення повної відповідності (4 групи термінів), часткової відповідності

(6 груп похідних назв) та повної невідповідності семантики (4 гіпонімні групи української та 2 англійської мови становлять міжмовні лакуни). Одиниці в межах цих груп виявляють розгалужену мережу синонімічних та антонімічних зв'язків, що постають дієвим засобом системної організації поля. Зауважимо, що польські джерела, незважаючи на існування термінів на позначення типів мовних ситуацій, не виявляють чіткої дефініції поняття *sytuacja językowa*. Це позначилося й на розвитку ієрархічної парадигми видових понять.

3.2.2.2. Ядерна зона термінологічного поля «мовна політика».

Зафіксоване в мові наукове знання, що розкриває аспекти взаємодії мови і політики, встановлюємо за допомогою аналізу гіперо-гіпонімічних відношень терміна-домінанти. Набір диференційних ознак, що входять у значення інших термінів поля як мінімальні смислові компоненти, дозволяє схарактеризувати родове поняття з різних боків. Тому семантичні деривати групуємо не в одне велике родо-видове утворення, а в кілька гіперо-гіпонімічних груп на підставі різних класифікаційних ознак. Наприклад, об'єднувальним чинником першої групи є ознаки 'збереження / зміна мовної ситуації', на основі яких виокремлено гіпоніми: *ретроспективна мовна політика* (скерована на підтримку існуючої мовної ситуації з метою збереження спадкоємності в культурі або відродження національної мови); *перспективна м. п.* (забезпечує зміну мовної ситуації, наприклад, висування на роль макропосередника мови або форми мови, які використовувалися в межах етнічної або соціальної спільноти); *демократична м. п.* (скерована на забезпечення інтересів широких мас); *антидемократична м. п.* (як надання привілейованого становища мові, якою говорить правляча еліта). Внаслідок додавання диференційних ознак 'розширення / звуження комунікативних функцій мов' до терміна *перспективна м. п.* виокремлено ще два різновиди нижчого рівня узагальнення: *конструктивна м. п.* та *деструктивна м. п.* На кожному рівні узагальнення семантична структура термінів ускладнюється щонайменше однією додатковою ознакою, відповідно ці одиниці розміщені далі від центру поля.

Інтегральна ознака ‘регулювання мовних заходів всередині / поза межами держави’ є основою для виокремлення групи назв: *зовнішня мовна політика*, *внутрішня м.п.*, *місцева м.п.*, *загальнодержавна м.п.*, *регіональна м.п.*, *міжнародна м.п.* Термін *зовнішня мовна політика*, в свою чергу, стає гіперонімом для утвореної шляхом розвитку синтагмозначення терміносполуки *мовна політика інтернаціоналізації*. До групи з інтегральною ознакою ‘статус мови’ входять терміни – *мовна політика офіційної одномовності, м.п. офіційної двомовності або тримовності (багатомовності), м.п. стратегічної багатомовності, м.п. диференційованого юридичного статусу, комплексна м.п.* Семантична група, виокремлена на основі компонентів ‘обов’язкові / необов’язкові мовні заходи’, охоплює назви *централізована м.п.* та *нецентралізована м.п.* Диференційна ознака ‘модель впровадження мовних заходів’ зумовила появу когіпонімів *асиміляційна м.п.*, *диференційна м.п.*, *мультикультурна м.п.*

В одному парадигморяді з терміном *мовна політика* міститься одиниця *свідомий вплив на розвиток мови*, виокремлена на основі ознаки ‘сприяння / несприяння функціям мови’, та, зважаючи на мовні заходи щодо України, конкретизована компонентом ‘український’. Різновидами мовної політики, які формують семантичний зміст цієї категорії (диференційна ознака ‘історично зумовлений вияв мовних заходів’), є назви *українізація*, *полонізація*, *русифікація*, *угорщення (мадяризація)*, *чехізація*. До цього гіпонімного ряду входить також термін *рідномовна політика*, який свого часу ввів у вжиток І. Огієнко на позначення «системи спланованих заходів для свідомого впливу на розвиток української мови за межами Радянської України» [329, с. 136].

Як бачимо, ТП «мовна політика» в українській мові властива багаторівнева структура родо-видових відношень. Ці одиниці пов’язані із терміном-домінантою найтісніше, оскільки вони засвідчують незначні відмінності у значенні.

На відміну від української термінологічної системи, система польських термінів охоплює меншу кількість видових назв, які представляють поняття

мовна політика. Припускаємо, що на розвиток ТП «*polityka językowa*» вплинув той факт, що польське суспільство національно монолітне (перепис 2002 р. показав, що 96,7 % усього населення країни вказали на польську національність) [399, с. 35].

У час військової агресії чи культурної ідеології найважливішою метою польської мовної політики був захист державної мови як головного визначника суспільної ідентичності. Елементом мовних заходів став мовний пуризм. Одиниця *purysta językowy* як «один з можливих підходів до мови, в основі якого лежить переконання, що про мову потрібно піклуватися, запобігаючи її неправильному розвитку» [423, с. 117] вступає у родо-видові відношення з терміном *polityka językowa*. Такий нормативний досвід зумовив звуження сфер впливу польської мовної політики лише до нормативно-стилістичних питань (замість регулювання мовних проблем, що виникають внаслідок співіснування в суспільстві різних етнічних груп). Як результат, у польській мовознавчій традиції термін *polityka językowa* стали ототожнювати з назвою *kultura języka*, вважаючи її частиною культурної політики держави. Ця гіпонімна група, як і в англійській мові, засвідчує міжмовну асиметрію з українською терміносистемою.

Диференціація в межах мікрополя здійснюється на основі додавання ознаки ‘*regulowanie językowe w / poza granicami państwa*’, в результаті чого виокремлюється гіпонімна парадигма *wewnętrzna polityka językowa* та *zewnętrzna p.j.* (синонім – *zagraniczna p.j.*). Мовні заходи, спрямовані на поширення польської мови в країнах Європи, є особливо актуальними на сучасному етапі. Тому у значенні терміна *zewnętrzna polityka językowa* актуалізується ознака, позначена терміном *moc języka*, який є калькою англійської терміносполуки *power of language*.

Семантичний компонент ‘*regulowanie językowe*’ в терміносистемах української та польської мов виступає в ролі однойменного терміна, який є відносним синонімом назви *polityka językowa*, оскільки його дефініції засвідчують вужчу семантику (процес активної суспільної діяльності в сфері

певних форм співіснування мов, позбавлений ідеологічного забарвлення; підтримка, збереження та розвиток мов етнічних меншин чи слабших мов у функціональному аспекті).

Як і в українській мові, семантичні деривати терміна-домінанти утворюють кілька родо-видових груп. Так, термін *language policy* має семантичні похідні: *overt (explicit) language policy*, *covert (implicit) l. p* (явище семантичної симетрії). Диференційна ознака ‘promoting the functions of language’ зумовила виокремлення когіпонімів *linguistic imperialism (language imperialism)*, *language secessionism (linguistic secessionism, linguistic separatism)*, *linguistic purism (linguistic protectionism)*. Зміст поняття *linguistic imperialism* пов’язаний з насадженням домінуючої мови шляхом створення і підтримки структурної та культурної нерівності між мовами. Термін *language secessionism* позначає різновид мовної політики, що покликана сприяти відокремленню певного мовного варіанта від основної мови, а терміносполука *linguistic purism* – практику визнання одного з різновидів мови як чистішого або внутрішньо якіснішого, ніж інші [393].

Особливості гіперо-гіпонімічних відношень у термінополі виявляються в тому, що термін може позначати і родове, і видове поняття, залежно від того, до якого рівня абстракції належить. Поняття *пуризм* як нормативний напрям, що скеровувався на усунення з літературного вжитку небажаних іншомовних елементів, також вступає у відношення підпорядкування із ядерним терміном. Українська соціолінгвістична традиція ще не виробила загальноприйнятого визначення терміна *пуризм* та охоплює видові назви *крайній п.*, *поміrkований п.* щодо аналізу української мовної дійсності. Нормативний досвід польської мовної політики зумовив звуження сфер її впливу лише до нормативно-стилістичних питань, про що свідчить розгалужена парадигма видових назв терміна з інтегральною ознакою ‘postawa wobec języka’: *purizm egocentryczny*, *p. elitarny*, *p. nacjonalistyczny*, *p. tradycjonalistyczny*, що засвідчує міжмовну асиметрію з українською терміносистемою [423, с. 117–118].

Зібраний матеріал англійської мови виявляє назви різновидів поняття *linguistic purism*, виокремлені на основі 4 диференційних ознак: ‘approach’ – *archaizing purism, ethnographic p., elitist p., reformist p., patriotic p.*; ‘goals’ – *democratic p., unificatory p., defensive p., prestige p., delimiting p.*; ‘intensity’ – *marginal p., moderate (discontinuous) p., trimming p., evolutionary p., oscillatory p., stable (consistent) p., revolutionary p.*; ‘linguistic level’ – *lexical p., orthographic p., morphological p., syntactic p., phonetic p.* Ці термінологічні гнізда засвідчують високий розвиток соціолінгвістичної терміносистеми англійської мови, яка відображає досвід впровадження пуристичних тенденцій у різних країнах світу.

Отже, соціолінгвістичні терміни, що безпосередньо відображають взаємовідношення мови і політики у трьох мовах, засвідчують спільні та відмінні вектори реалізації мовної політики. Зіставлення елементів ядерної зони ТП «мовна політика» передбачає пошук диференційних ознак на фоні спільної, що послужила основою для його утворення. Виявлення диференційних ознак забезпечило подальшу диференціацію термінів у межах ядерної зони. На підставі різних розрізнявальних ознак виокремлено неоднакову кількість родових утворень у трьох мовах. При цьому лише одна із цих гіпонімічних груп засвідчує явище семантичної симетрії, за якої на основі семантично тотожної ознаки формуються еквівалентні групи відповідників. Цю групу у трьох мовах формують терміни, що позначають заходи з мовного регулювання всередині чи поза межами держави. Інші диференційні ознаки (8 в українській мові, 3 в польській та 5 в англійській мові) ілюструють семантичну асиметрію. Міжмовні лакуни виявляють відмінні ознаки в розвитку соціолінгвістичної теорії.

3.2.2.3. Ядерна зона термінологічного поля «політична комунікація».

Термін-домінанта ТП *політична комунікація* охоплює гіпоніми *владна політична комунікація, власне політична п. к., громадянська п. к.* Крім значення гіпероніма та спільної ознаки ‘суб’єкт політичної комунікації’, зазначені гіпоніми мають ще додаткові видові ознаки: ‘влада’, ‘політичний інститут’, ‘громадяни’, які конкретизують їх значення. Так, під час здійснення *владної політичної комунікації* однією із сторін виступає влада; у *власне політичній*

комунікації обов'язкову участь беруть політичні інститути; при реалізації *громадянської політичної комунікації* обмін політичною інформацією відбувається між громадянами.

Диференційні ознаки 'виборчий / міжвиборчий період' дозволяють розмежувати комплементарні антоніми *виборча п. к.* – *міжвиборча п. к.* Перша з них активізує усі політико-комунікативні суб'єкти, які ведуть боротьбу за перемогу на виборах. *Міжвиборча політична комунікація* здійснюється тоді, коли передвиборчі баталії припиняються, а *владна комунікація* починає домінувати. Інтегральна ознака 'канал політичної комунікації' є основою для виокремлення групи назв: *формальна п. к.*, *неформальна п. к.* Термін *формальна п. к.*, в свою чергу, стає гіперонімом для терміносполук *комунікація через засоби масової інформації* (друковані та електронні засоби; така комунікація реалізується через проведення прес-конференцій, брифінгів, розсилання прес-релізів, розміщення політичної реклами) та *комунікація через організації*, коли ланкою передачі слугують політичні партії, групи інтересів, суспільні організації і рухи. Комунікація через неформальні канали відбувається з використанням особистих зв'язків. Семантична ознака 'напрямок взаємодії' є підставою поділу родової назви видів: *внутрішня п. к.*, *зовнішня п. к.*

За допомогою ознаки 'безпечна передача політичної інформації' виокремлено назву *безпека політичних комунікацій*, яка, позначаючи елемент системи національної безпеки держави, запобігає появі *криз політичних комунікацій* (диференційна ознака 'порушення сталості процесу').

Безпосередньою ознакою поняття *політична комунікація* є термін *політична мова*, що вступає у відношення підпорядкування за ознаками 'засіб політичної комунікації', 'засіб обмежуючого впливу', 'ідеологічний чинник'. В одному парадигморяді з терміном *політична комунікація* знаходиться й одиниця *політичний дискурс*, що використовується для позначення «суми мовних утворень у певному паралінгвістичному контексті – контексті політичної діяльності, політичних поглядів і переконань,

включно з негативними її проявами (ухиляння від політичної діяльності, брак політичних переконань)» [335, с. 20]. У поняття *політичної комунікації* включають будь-які мовні утворення, суб'єкт, адресат та зміст яких пов'язаний з політичною сферою. Відтак, виокремлений на основі компонента 'використання мови в політичному контексті' термін *політичний дискурс* вступає у синонімічний зв'язок із домінантою.

Ієрархічна побудова поля *komunikowanie polityczne* передбачає наявність гіперо-гіпонімічних відношень між терміном-домінантою та його видовими назвами. Так, диференційна ознака 'typ aktorów politycznych' зумовила виокремлення когіпонімів *komunikowanie elitarne* (відбувається між представниками влади); *k. hegemoniczne* (спрямоване від керівників до керованих); *k. petusyjne* (від керованих до керівників); *k. asocjacyjne* (або *stowarzyszeniowe*, включає усі форми взаємодії між громадянами) [402, с. 9]. У цих прикладах польська та українська мови засвідчують тотожність як на рівні виокремлення диференційних ознак, так і у формуванні семантично еквівалентних відповідників гіперо-гіпонімічної парадигми. Правда, диференційна ознака 'тип політичного актора' формує різний набір гіпонімів в двох мовах. Видові назви на позначення *владної політичної комунікації*, *власне політичної к.* та *громадянської п. к.* мають ширшу семантику і охоплюють значення когіпонімів польської мови: *komunikowanie elitarne*, *k. hegemoniczne*, *k. petusyjne*, *k. asocjacyjne*. Подібна взаємодія одиниць ілюструє часткову семантичну відповідність.

Як і в українській терміносистемі, одиниця *komunikowanie polityczne* має семантичні похідні: *formalne k. p.* та *nieformalne k. p.* Зміст поняття *formalne komunikowanie polityczne* включає офіційні повідомлення уряду, парламенту, партій чи політиків через засоби масової інформації в контексті проведення прес-конференцій, інтерв'ю та ін. *Nieformalne komunikowanie polityczne* відбувається в досить закритому колі, обрані журналісти можуть бути присутні неофіційно, а інформація, отримана в такий спосіб не публікується [403, с. 33].

Семантичні похідні терміна *formalne k. p.* – когіпоніми *komunikowanie masowe, k. medialne, k. interpersonalne*, виокремлені на основі семантичної ознаки ‘kanał komunikacyjny’, засвідчують явище часткової відповідності з термінами української мови. Тоді як сполуки *komunikowanie do wewnątrz* та *k. do zewnątrz* є еквівалентами українських назв. У недемократичних країнах домінує *jednokierunkowa komunikacja polityczna*, пов’язана з одностороннім поширенням інформації від влади до суспільства. Ці гіпонімічні одиниці пов’язані із терміном-домінантою найтісніше, оскільки вони засвідчують незначні відмінності в значенні.

Термін *komunikowanie polityczne* актуалізує безпосередній семантичний зв’язок із сполуками *język polityki* та *dyskurs polityczny*. Поняття *język polityki* позначає різновид мови, що обслуговує різні форми публічної діяльності, пов’язаної із здійсненням влади. Терміносполука *dyskurs polityczny* називає: розмови про політику; дискусії, пов’язані з політикою, чи будь-який коментар на політичну тематику; повідомлення, сформульовані політиками та виголошені в урядових місцях. Семантичні ознаки, які визначають зміст термінів *język polityki* та *dyskurs polityczny*, є необхідними та достатніми для ідентифікації понятійного змісту інших одиниць, що дозволяє віднести ці терміни до ядерної зони ТП *komunikowanie polityczne*.

На відміну від української та польської мов, система англійських термінів не охоплює видових назв – безпосередніх семантичних похідних поняття *political communication*. За нашими спостереженнями, терміни *political discourse* і *politicized language* часто вживаються як відносні синоніми та засвідчують незначні відмінності у значенні з терміном-домінантою, а тому типами політичної комунікації постають формальні та неформальні засоби передачі інформації, як-от: *election broadcasts, TV news interviews, debates, talk-shows* та ін. Дефініції термінів *political discourse* і *politicized language* засвідчують вужчу семантику. Так, поняття *political discourse* охоплює «тексти і розмови професійних політиків або політичних установ ... на місцевому, національному та міжнародному рівнях» [299, с. 12]. Різновиди політичного дискурсу:

parliamentary debates, bills, laws, government or ministerial regulations, political advertising, political speeches, media interviews, political talk shows on TV, party programs, ballots та ін., ілюструють процес різнорівневої семантичної диференціації.

Отже, зіставний аналіз ядерних зон термінологічних полів «політична комунікація» / «komunikowanie polityczne» / «political communication» дав змогу встановити спільні та відмінні ознаки в семантиці одиниць досліджуваних мов. Виокремлені диференційні ознаки посприяли формуванню 10 гіперогіпонімічних груп термінів в українській, 8 в польській та 4 в англійській мовах, які засвідчують явища повної семантичної відповідності (3 групи у трьох мовах та 2 групи термінів української та польської мов) та повної невідповідності (3 семантичні компоненти в українській, 1 в польській та 1 в англійській мовах зумовили утворення міжмовних лакун). 2 гіпонімічні групи визначили часткову невідповідність семантики (когіпоніми української мови мають ширшу семантику порівняно з похідними термінами польської мови).

3.2.3. Виокремлення навколоядерної зони термінологічних полів.

На наступному етапі аналізу визначаємо склад навколоядерних зон термінологічних полів у трьох мовах на основі аналізу семантичної структури термінів ядерної зони, таким чином, встановлюючи їх семантичний зв'язок. Базові терміни семантичних груп навколоядерних зон виконують роль семантичних компонентів одиниць ядерної зони.

3.2.3.1. Навколоядерна зона термінологічного поля «мовна ситуація».

До складу навколоядерної зони ТП «мовна ситуація» зараховуємо семантичні групи: «білінгвізм», «багатомовність», «мовний контакт», «форма існування мови» в українській мові, яким відповідають семантичні групи «*dwujęzyczność*», «*wielojęzyczność*», «*kontakt językowy*», «*odmiana językowa*» в польській та «*bilingualism*», «*multilingualism*», «*language contact*», «*language*

variety» в англійській мові, базові терміни яких входять до семантичної структури домінанти поля й одиниць ядерної зони.

Здійснений семний аналіз дефініцій соціолінгвістичних термінів дав змогу визначити кількісний склад навколоядерної зони ТП «мовна ситуація» в трьох мовах (див. рис.3.1).

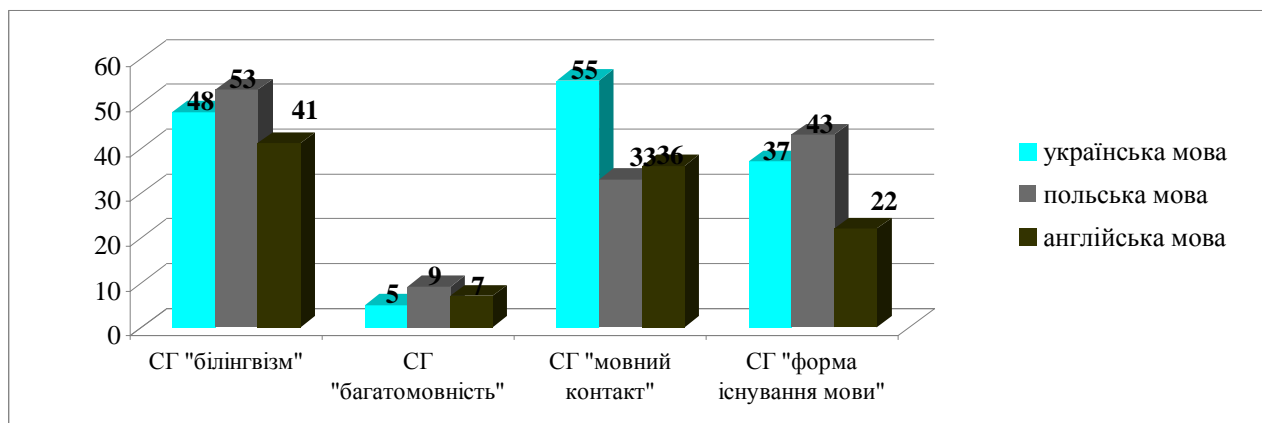

Рис. 3.1. Кількісний склад навколоядерної зони термінологічного поля «мовна ситуація» в українській, польській та англійській мовах

До складу СГ «білінгвізм» в українській мові увійшли терміни: *двомовність, індивідуальний білінгвізм, груповий б., масовий б., національний б., координативний б., субординативний б., змішаний б., симетричний б., асиметричний б.* та ін. У складі СГ «*dwujęzyczność*» виокремлено терміни: *dwujęzyczność, bilingwizm indywidualny, b. jednostkowy, b. społeczny, b. współrzędny, b. podporządkowany, b. złożony, d. zrównowazona, d. całkowita, d. prawdziwa, podwójny holilingwizm, d. niezrównowazona, d. dominująca* та ін. Склад СГ «*bilingualism*» формують терміни: *bilingualism, social b., individual b., coordinate b., subordinate b., compound b., balanced b., unbalanced b., natural b., secondary b.* та ін.

СГ «багатомовність» охоплює терміни: *багатомовність, національна б., індивідуальна б., плюрилінгвізм.* Склад СГ «*wielojęzyczność*» формують терміни: *wielojęzyczność, w. indywidualna, w. grupowa, w. społeczna, plurilingwalizm, w. fragmentaryczna, w. oficjalna, w. nieoficjalna.* СГ

«*multilingualism*» об'єднує терміни: *multilingualism, individual m., societal m., plurilingualism, official m., unofficial m., elite m.*

Склад СГ «мовний контакт» в українській мові формують назви: *мовний контакт, тимчасовий м.к., постійний м.к., безпосередній м.к., опосередкований м.к., природний м.к., штучний м.к., змішаний м.к., однобічний м.к., обопільний м.к., маргінальний м.к., перемикання кодів, запозичення, інтерференція, інтеркаляція, змішування мов, мовна асиміляція, білінгвізм, диглосія, мовний союз* та ін. СГ «*kontakt językowy*» охоплює терміни: *kontakt językowy, przełączanie kodów, zapożyczenie językowe, mieszanie języków, interferencja, dwujęzyczność, translanguaging, polilanguaging* та ін. В англійській мові до складу СГ «*language contact*» входять назви: *language contact, borrowing, code-switching, code-mixing, interference, mixed languages, foreigner talk* та ін.

До складу СГ «форма існування мови» увійшли терміни: *форма існування мови, літературна мова, народно-розмовна мова, діалект, інтердіалект (койне), просторіччя, арго, жаргон, сленг* та ін. СГ «*odmiana językowa*» об'єднує назви: *odmiana językowa, język ogólny, język literacki, j. kulturalny, odmiana mówiona, o. pisana, język potoczny, polszczyzna potoczna, dialekt, gwara, język środowiskowy, język zawodowy, żargon, slang, odmiana o charakterze kryptozabawowym* та ін. СГ «*language variety*» формують термінологічні одиниці: *language variety, standard language, vernacular, dialect, regional dialect, social dialect, argot, slang, jargon, cant* та ін. (див. Додаток Б).

Очевидно, що навколоядерні зони у трьох мовах мають тотожну структуру. Аналіз семантичного змісту одиниць зіставляваних груп виявив значну кількість опозицій тотожності. Якісні відмінності зумовлені наявністю часткових відповідників, які ілюструють неповну тотожність семантики у трьох мовах (незначна кількість назв), та безеквівалентних одиниць, що вказують на ідіоетнічні ознаки розвитку соціолінгвістичних традицій.

3.2.3.3. Навколоядерна зона термінологічного поля «мовна політика»

До навколоядерної зони у трьох мовах віднесено терміни, що об'єднуються в семантичні групи укр. «мовне планування», «мовне законодавство», пол. «*planowanie językowe*», «*prawo językowe*», англ. «*language planning*», «*language legislation*». Кількісний склад термінів навколоядерної зони представлено на гістограмі (див. рис. 3.2).

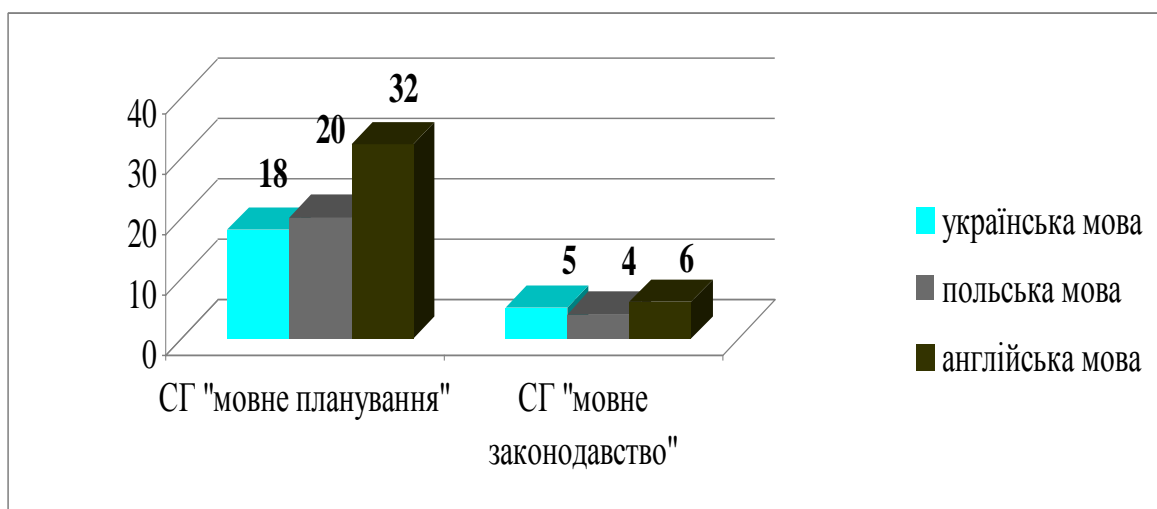

Рис. 3.2. Кількісний склад навколоядерної зони термінологічного поля «мовна політика» в українській, польській та англійській мовах

Склад СГ «мовне планування» в українській мові формують терміни: *мовне планування, статусне п., корпусне п., мовна норма, кодифікована м. н., некодифікована м. н.* СГ «*planowanie językowe*» об'єднує терміни: *planowanie językowe, p. statusu, p. korpusu, p. akwizycji, p. technologiczno-językowe, kodyfikacja, standaryzacja, normalizacja, społeczny status języka, prawny s. j., faktyczny s. j., językowa norma praktyczna, j. n. teoretyczna* та ін. У склад СГ «*language planning*» потрапили назви: *language planning, l. engineering, l. management, l. standardization, l. determination, l. development, status planning, corpus p., language-in-education (acquisition) p., prestige p.* та ін. (див. Додаток В).

СГ «мовне законодавство» містить терміни: *мовне законодавство, мовний закон, мовне право, мовний конфлікт.* У складі СГ «*prawo językowe*» виявлено терміни: *prawo językowe, ustawa językowa.* СГ «*language legislation*»

охоплює терміни: *language legislation, language law, linguistic rights, language conflict, official language selection*.

3.2.3.3. Навколоядерна зона термінологічного поля «політична комунікація». Навколоядерну зону «політична комунікація» формують терміни, пов'язані з домінантою поля опосередковано, входячи до понятійного змісту одиниць ядерної зони. У кожній з мов вони об'єднуються в семантичні групи: «*політична мова*», «*суспільний вплив*», «*język polityki*», «*wpływ społeczny*», «*politicized language*», «*social impact*». Кількісний склад груп відображено на гістограмі (див. рис. 3.3).

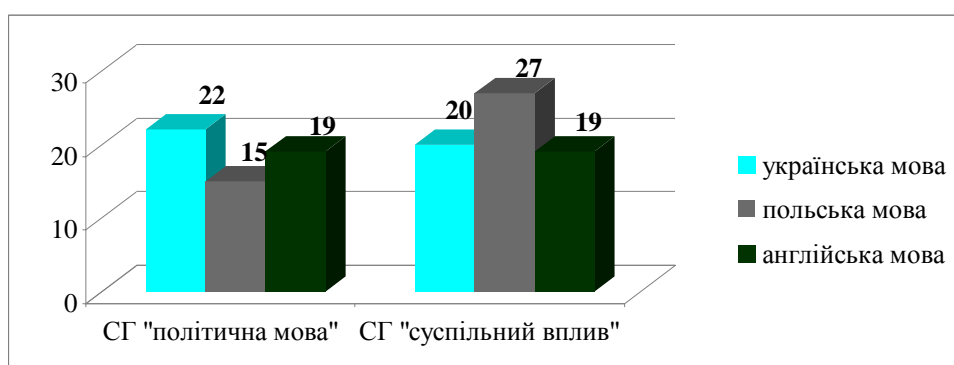

Рис. 3.3. Кількісний склад навколоядерної зони термінологічного поля «політична комунікація» в українській, польській та англійській мовах

В українській мові СГ «*політична мова*» об'єднує назви: *політична мова, мова політики, м. публічних виступів політичних діячів, м. функціонування політичних інститутів, парламентська м., м. політичної пропаганди і політичної реклами, м. політичних документів, м. засобів масової інформації, м. виборів* та ін. До складу СГ «*język polityki*» увійшли терміни: *język polityki, powomowa, pauperyzacja języka polityki* та ін. В англійській мові СГ «*politicized language*» містить назви: *language of politics, politics of language, politicized language, language of persuasion, legal l., administrative l., contract l., political correctness, verbal behavior of politicians* та ін. (див. Додаток Г).

3.2.4. Виокремлення периферії термінологічних полів. Наступний етап – виокремлення периферійної зони, до якої входять терміни, об'єднані навколо диференційних сем одиниць навколоядерної зони, що свідчить про

слабший зв'язок із термінами ядра поля. При цьому відповідно до більшої чи меншої значущості диференційних ознак терміни розміщуються ближче або далі від терміна-інваріанта.

3.2.4.1. Периферія термінологічного поля «мовна ситуація». До периферійної зони ТП «мовна ситуація» відносимо семантичні групи укр. «*форма міксації мов*», «*статус мови*», пол. «*język mieszany*», «*status języka*», англ. «*mixed language*», «*language status*», базові терміни яких виступають семантичними компонентами одиниць навколоядерної зони. Здійснений аналіз дефініцій соціолінгвістичних термінів дозволив визначити кількісний склад термінів периферії ТП «мовна ситуація» у трьох мовах (див. рис. 3.4).

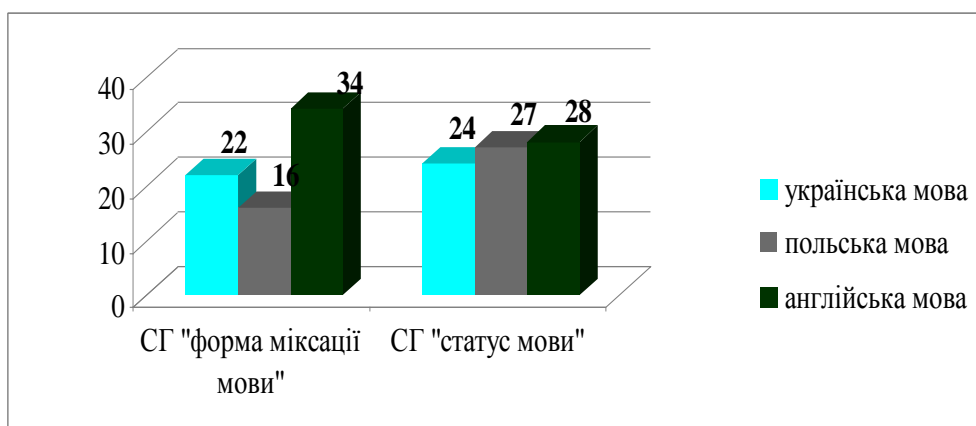

Рис. 3.4. Кількісний склад периферії термінологічного поля «мовна ситуація» в українській, польській та англійській мовах

Склад СГ «*форма міксації мов*» в українській мові формують терміни: *форма міксації мов*, *піджин*, *ранній піджин*, *нестабільний піджин*, *креольська мова*, *змішана мова*, *суржик*, *трасянка*, *піджинізація*, *креолізація* та ін. СГ «*język mieszany*» містить терміни: *język mieszany*, *pidżyn*, *język kreolski*, *lingua franca*, *kreolizacja*, *dekreolizacja* та ін. До складу СГ «*mixed language*» увійшли назви: *mixed language*, *pidgin*, *pre-pidgin*, *jargon*, *creole*, *bilingual mixed language*, *abrupt creole*, *shift-induced interference* та ін.

СГ «*статус мови*» представлена термінами: *статус мови*, *правовий с. м.*, *фактичний с. м.*, *державна м.*, *офіційна м.* та ін. У складі СГ «*status*

języka» виявлено терміни: *status języka, prawny s. j., faktyczny s. j., j. oficjalny, j. państwowy, j. urzędowy, j. pomocniczy, j. regionalny, j. narodowy, j. większości, j. mniejszości* та ін. До СГ «*language status*» увійшли терміни: *language status, legal l. s., actual l. s., official l., regional l., provincial l., national l., standard l.* та ін. (див. Додаток Б).

3.2.4.2. Периферія термінологічного поля «мовна політика».

Периферію ТП «мовна політика» формують групи «*форма існування мови*», «*статус мови*», «*odmiana językowa*», «*status języka*», «*language variety*», «*language status*». Беручи до уваги спільні й відмінні ознаки семантики термінів, визначаємо кількісний склад кожної з груп у трьох мовах (див. рис. 3.5).

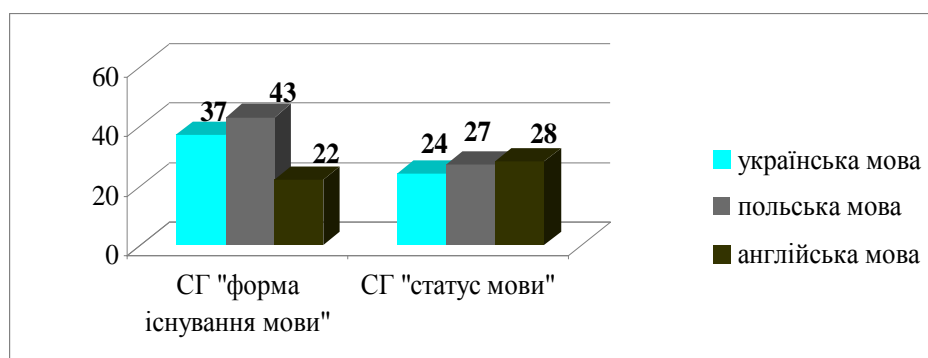

Рис. 3.5. Кількісний склад периферії термінологічного поля «мовна політика» в українській, польській та англійській мовах

Терміни на позначення мов, що є об'єктами впливу того чи того різновиду мовної політики, утворюють семантичні групи «форма існування мови» та «статус мови», що знаходяться на периферії поля, формуючи зону перетину із полем терміна «мовна ситуація», при цьому СГ «форма існування мови» увійшла до складу його навколоядерної зони. Зона перетину двох полів представлена термінами: укр. *форма існування мови, літературна мова, діалект* та ін., пол. *odmiana językowa, język ogólny, dialekt* та ін., англ. *language variety, standard language, dialect* та ін.; укр. *державна мова, офіційна м., м. національних меншин, рідна м., регіональна м., робоча мови* та ін., пол. *j. oficjalny, j. urzędowy, j. regionalny, j. większości* та ін., англ. *official l., regional l., majority l., working l.* та ін. (див. Додаток В). Компоненти цих груп

засвідчують дифузність, що підтверджує думку про розмиті межі периферії поля. Системний характер зв'язків між усіма компонентами поля забезпечує безперервність смислового простору.

3.2.4.3. Периферія термінологічного поля «політична комунікація».

На периферії поля розміщуються терміни, що позначають загальні поняття суміжних галузей знань. Це, зокрема, складові процесу політичної комунікації, які формують СГ «компоненти процесу комунікації», «*składniki procesu komunikacji*», «*components of the process of communication*». Кількість компонентів кожної з груп представлена на гістограмі (див. Рис. 3.6).

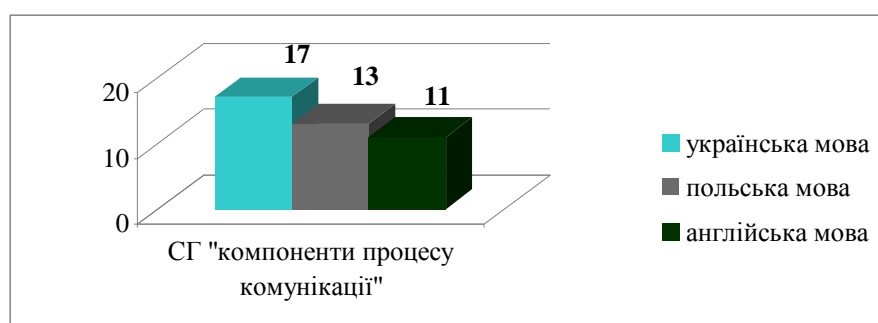

Рис. 3.6. Кількісний склад периферії термінологічного поля «політична комунікація» в українській, польській та англійській мовах

До складу групи в українській мові входять терміни: *комунікатор, повідомлення, канал поширення інформації, канал зворотного зв'язку, міжособистісний канал поширення інформації, суб'єкт політичної комунікації, інституціональні суб'єкти політичної комунікації* та ін. СГ «*składniki procesu komunikacji*» охоплює назви: *podmiot komunikacji politycznej, aktor polityczny, media, publiczność, komunikat polityczny, formalny k. p.* та ін. Склад СГ «*components of the process of communication*» формують терміни: *encoding, communication channel, political actors, political organizations, media, citizens* та ін. (див. Додаток Г). Компоненти цих груп демонструють опосередковані семантичні зв'язки з ядерними одиницями поля, засвідчуючи у своїй семантичній структурі значну кількість диференційних ознак.

3.3. Прийоми відтворення безеквівалентних одиниць термінологічних полів

Зіставний аналіз термінів соціолінгвістики дозволив виявити безеквівалентні одиниці української, польської й англійської мов. До їх складу відносимо терміни, що іменують поняття, не представлені в понятійному апараті соціолінгвістики, або ж явища, які виникли в тій чи іншій мовній дійсності, але й досі не сформували окрему категорію цієї наукової сфери. Найчастіше причиною відсутності терміна є недиференційоване видове поняття [87]. Міжмовне зіставлення терміносистем дозволяє виявити, які саме мовні одиниці можуть бути використані для забезпечення адекватного перекладу безеквівалентних термінів, виходячи з ресурсів загальноживаної і спеціальної лексики.

Більшість соціолінгвістичних термінів, які не мають відповідників у одній або двох зіставлюваних мовах, постають у формі атрибутивних словосполучень. Їх переклад передбачає два етапи – аналітичний і синтетичний. Перший полягає у визначенні окремих компонентів терміна, представлених окремими словами або ж бінарними сполуками. Важливо встановити ступінь семантичної цілісності, синтаксичні відношення між компонентами та граматичні особливості, що дозволяє правильно аналізувати структуру терміна й створювати перекладацький еквівалент відповідно до норм мови, обираючи той чи інший спосіб перекладу (див. підрозділи 2.2, 2.3, 2.4). Синтетичний етап передбачає відтворення компонентів відповідно до зазначених семантичних зв'язків, результатом якого є отримання остаточного варіанта перекладу складного терміна [93]. При перекладі дво- та багатокomпонентних термінів використовуємо прийом *калькування*, суть якого полягає у передачі комбінаторного складу терміна (морфем чи лексем) буквальними відповідниками мови перекладу [11, с. 73]. При цьому певні труднощі зумовлені передачею значення залежного компонента, за допомогою якого конкретизується значення гіпероніма – стрижневого компонента, що має відповідник у інших мовах, наприклад: *elite bilingualism* – *елітарний*

білінгвізм, official multilingualism – офіційний мультилінгвізм, формальна політична комунікація – formal political communication, balanced language situation – zbalansowana sytuacja językowa та ін. Застосування прийому калькування при відтворенні соціолінгвістичних термінів можливе у зв'язку з приналежністю української, польської та англійської мов до індоєвропейської сім'ї, що обумовлює існування спільних структурних рис. Саме прийом калькування забезпечує відтворення семантичної структури термінологічної одиниці [52, с. 177].

При перекладі препозитивно-атрибутивних одиниць застосовується транспозиція та калькування, що зумовлено відмінностями структур англійської та української і польської мов [173, с. 255]. Для їх адекватного відтворення необхідно встановити семантичні зв'язки між компонентами терміна та зрозуміти значення кожного компонента окремо. У таких випадках застосовуємо синтаксичну транспозицію (переклад за допомогою перестановки членів словосполучення), наприклад: *політична комунікація через засоби масової інформації – mass media political communication, odmiana języka o charakterze kryptozabawowym – cryptic-game type language* та ін.

Безеквівалентність характерна для незначної кількості однослівних термінів соціолінгвістики, для їх відтворення також використовуємо прийом *калькування*, що передбачає заміну частин терміна їх буквральними відповідниками мови перекладу: *ambilingualism – амбілінгвізм, dualinguism – дуалінгвізм, unilingwizacja – unilinguization*.

Описовий переклад терміна спрямований на роз'яснення значення терміна, коли переклад не може адекватно передати його значення згідно з нормами відповідної мови [11, с. 73–74]. Часто однокомпонентний термін перетворюється на багатоконпонентний, який більше схожий на тлумачення терміна, ніж на термін, наприклад, *foreigner talk – мова, що використовується в іншомовному середовищі з метою полегшення спілкування, translanguaging – одночасне володіння засобами різних мов, shift-*

induced interference – інтерференція, зумовлена переходом на іншу мову, *grysera* – жаргон в'язнів чи молодих злочинців, *cant* – жаргон, що використовується з метою відокремлення чи омані сторонніх осіб та ін. Розширення синтаксичної структури терміна ускладнює процес перекладу, однак дозволяє точно передати значення відповідного терміна.

Запропоновані терміни англійської мови: *intraregional language contact*, *group bilingualism*, *intercalation*, *contact bilingualism*, *marginal language contact*, *marked code-switching*, *mass bilingualism*, *national bilingualism*, *non-contact bilingualism*, *unmarked code-switching*, *unstandardized bilingualism*, *untranslatable bilingualism*, *non-equilibrium language situation*, *standardized bilingualism*, *two-way language contact*, *one-way language contact*, *translatable bilingualism*, *natural language contact*, *equilibrium language situation*, *artificial language contact*, *antidemocratic language policy*, *democratic language policy*, *differential language policy*, *multicultural language policy*, *perspective language policy*, *regional koine*, *retrospective language policy*, *native-language policy*, *electoral political communication*, *authoritative political communication*, *political communication proper*, *inter-election political communication*, *negative propaganda*, *positive propaganda*, *political communication through organizations*, *language of public speeches of politicians*, *language of functioning of political institutions*, *parliamentary language*, *language of propaganda and political advertising*, *language of political documents*, *language of mass media*, *language of elections*, *constructive language policy*, *destructive language policy*, *local language policy*, *national language policy*, *regional language policy*, *international language policy*, *centralized language policy*, *non-centralized language policy*, *conscious influence on language policy*, *temporary language contact*, *permanent language contact*, *direct language contact*, *indirect language contact*, *mixed language contact*.

Запропоновані терміни польської мови: *zbalansowana sytuacja językowa*, *bilingwizm horyzontalny*, *metaforyczne przełączanie kodów*, *natywizacja*, *niezbalansowana sytuacja językowa*, *bilingwizm wertykalny*, *dynamiczna*

interferencja, wielojęzyczność elitarna, bilingwizm początkowy, statyczna interferencja, puryzm etnograficzny, puryzm patriotyczny, puryzm demokratyczny, puryzm obronny, puryzm leksykalny, puryzm ortograficzny, puryzm morfologiczny, puryzm syntaktyczny, puryzm fonetyczny, bilingwizm dwukulturowy, wewnątrzregionalny kontakt językowy, bilingwizm grupowy, bilingwizm zbalansowany, marginalny kontakt językowy, bilingwizm masowy, bilingwizm monokulturowy, bilingwizm narodowy, bilingwizm niezbalansowany, jednostronny kontakt językowy, naturalny kontakt językowy, równoważna sytuacja językowa, sztuczny kontakt językowy, antydemokratyczna polityka językowa, asymilacyjna polityka językowa, demokratyczna polityka językowa, wielokulturowa polityka językowa, negatywna propaganda, pozytywna propaganda, język wystąpień publicznych działaczy politycznych, język parlamentarny, język propagandy politycznej i reklamy, język dokumentów politycznych, język wyborczy, konstruktywna polityka językowa, destruktywna polityka językowa, lokalna polityka językowa, ogólnopolskowa polityka językowa, regionalna polityka językowa, międzynarodowa polityka językowa, kompleksowa polityka językowa, świadomy wpływ na rozwój mowy, tymczasowy kontakt językowy, stały kontakt językowy, bezpośredni kontakt językowy.

Запропоновані терміни української мови: *білінгвізм і диглосія, білінгвізм без диглосії, диглосія без білінгвізму, елітарний білінгвізм, народний білінгвізм, сімейна двомовність, офіційна багатомовність, неофіційна багатомовність, фрагментарна багатомовність, елітарна багатомовність, мова провінції, раптовий креол, комунікативне перемикання кодів, динамічна інтерференція, елітарний білінгвізм, початковий білінгвізм, природна лінгва франка, піджинізована лінгва франка, запланована лінгва франка, статична інтерференція, койнеїзація, архайзований пуризм, етнографічний пуризм, елітарний пуризм, реформістський пуризм, патріотичний пуризм, демократичний пуризм, об'єднавчий пуризм, захисний пуризм, престижний пуризм, обмежувальний пуризм, регулятивний пуризм, еволюційний пуризм, коливальний пуризм,*

стабільний пуризм, революційний пуризм, лексичний пуризм, орфографічний пуризм, морфологічний пуризм, синтаксичний пуризм, фонетичний пуризм.

Висновки до розділу 3

1. Зіставне дослідження семантичної структури, парадигматичних відношень, спільних й відмінних семантичних ознак термінів соціолінгвістики відповідно до розробленої методики поетапного моделювання термінологічних полів посприяло виокремленню термінологічних полів «мовна ситуація», «мовна політика» та «політична комунікація» на матеріалі української, польської та англійської мов.

2. Ядерна зона термінологічного поля «мовна ситуація» постає на основі аналізу семантичної структури термінів, що виявляють родо-видовий зв'язок із домінантою. До складу ядра поля увійшли 26 одиниць української мови та 17 і 21 термін польської й англійської мов, які об'єднуються навколо інтегральних компонентів 'мовна взаємодія' / 'wzajemne oddziaływanie języków' / 'language interaction'. Семантично тотожні диференційні компоненти зумовили появу еквівалентних відповідників у трьох мовах. Безеквівалентні терміни утворюють міжмовні лакуни, що потребують свого заповнення при укладанні галузевого словника. У межах ядерних зон виявлено розгалужені синонімічні зв'язки. В українській та польській мовах паралельно до питомих термінів функціонують відповідники іншомовного походження, подібність яких виявляється не лише у змісті, а й у формальній структурі, що ілюструє спільні ознаки розвитку соціолінгвістичної теорії. Серед антонімів поширеними є одиниці контрарного типу. Кількісні відмінності у організації ядерних зон представлені менш розгалуженими родо-видовими парадигмами термінів на позначення типів мовної ситуації у польській й англійській мовах.

3. До складу насколяядерної зони термінологічного поля «мовна ситуація» (70 термінів української мови, 60 польської та 45 одиниць англійської мов) увійшли терміни, об'єднані навколо одиниць, що формують

семантичний зміст домінант поля й термінів ядерної зони. Навколоядерна зона поля представлена семантичними групами: «*двомовність*» (інтегральна ознака ‘вживання двох мов’), «*багатомовність*» (інтегральна ознака ‘вживання кількох мов’), «*мовний контакт*» (інтегральна ознака ‘мовна взаємодія’) «*форма існування мови*» (інтегральна ознака ‘різновид функціонування мови’) в українській мові, яким відповідають семантичні групи «*dwujęzyczność*», «*wielojęzyczność*», «*kontakt językowy*», «*odmiana językowa*» в польській та «*bilingualism*», «*multilingualism*», «*language contact*», «*language variety*» в англійській мові. Аналіз семантичної структури одиниць зіставлюваних груп виявив значну кількість опозицій тотожності. Якісні відмінності зумовлені наявністю часткових відповідників, які ілюструють неповну тотожність семантики у трьох мовах (незначна кількість назв), та безеквівалентних одиниць, що вказують на відмінні ознаки розвитку соціолінгвістичних традицій.

4. До периферійної зони термінологічного поля «мовна ситуація» входять назви, об’єднані навколо диференційних ознак одиниць навіколоядерної зони, що свідчить про їх найслабший зв’язок із термінами ядра поля. Периферія представлена двома семантичними групами: укр. «*форма міксації мов*» (інтегральна ознака ‘змішування мов’), «*статус мови*» (інтегральна ознака ‘становище мови в державі’), пол. «*język mieszany*», «*status języka*», англ. «*mixed language*», «*language status*», які об’єднують 53 терміни української, 38 польської й 58 англійської мов. Одиниці зіставлюваних груп найчастіше виявляють опозиції включення та тотожності, засвідчуючи подібність процесів мовного змішування. До складу периферії увійшли назви, які ще не мають однозначного трактування в українській соціолінгвістиці (*суржик*, *трасянка*). Відсутність термінів на позначення окремих різновидів змішаних мов в українській, польській й англійській мовах вказує на зв’язок відповідних понять з ознаками мовної дійсності, а звідси – і з особливостями соціолінгвістичного знання.

5. До складу ядерної зони термінологічного поля «мовна політика» потрапили 34 терміни української, 12 польської та 36 одиниць англійської мов. Семантичний зміст терміна-домінанти актуалізує інтегральні компоненти ‘мовні заходи’ / ‘*przedsięwzięcia językowe*’ / ‘*language measures*’, спільні для всіх термінів поля. Лише одна із виокремлених гіпонімічних груп, позначаючи заходи з мовного регулювання всередині чи поза межами держави, ілюструє явище семантичної симетрії. Інші диференційні компоненти (8 в українській мові, 3 в польській та 5 в англійській мові) виявляють відношення повної невідповідності. Наявність міжмовних лакун можна пояснити впливом національної політики держави на формування та реалізацію мовної політики. Часткову семантичну відповідність підтверджує 1 гіпонімна група, що свідчить про історично зумовлені особливості реалізації мовної політики у різних країнах. Під час аналізу в терміносистемі англійської мови виявлено розгалужені синонімічні зв’язки.

6. Навколоядерна зона термінологічного поля «мовна політика» охоплює 17 термінів української мови та 23 і 32 відповідники польської та англійської мов відповідно. Вона представлена двома семантичними групами: укр. «*мовне планування*» (інтегральна ознака ‘реалізація мовної політики’), «*мовне законодавство*» (інтегральна ознака ‘закон’), пол. «*planowanie językowe*», «*prawo językowe*», англ. «*language planning*», «*language legislation*». Зіставний аналіз показав, що більшість термінів української, польської та англійської мов засвідчують тотожність семантики. Виокремлення найменшої кількості видових назв терміна *мовне планування* вказує на те, що мовна політика в Україні ще недостатньо аспектуалізована.

7. Периферію термінологічного поля «мовна політика» формують семантичні групи: «*форма існування мови*» (інтегральна ознака ‘різновид функціонування мови’), «*odmiana językowa*», «*статус мови*» (інтегральна ознака ‘становище мови в державі’), «*status języka*», «*language variety*», «*language status*», які об’єднують 57, 61, та 46 термінів в українській, польській та англійській мовах відповідно. Терміни на позначення мов, що є об’єктами

впливу того чи того різновиду мовної політики, формують зону перетину із термінологічним полем «мовна ситуація».

8. Ядерна зона термінологічного поля «політична комунікація» виокремлена на основі ознак ‘суб’єкт політичної комунікації’, ‘виборчий / міжвиборчий період’, ‘канал політичної комунікації’, ‘безпечна передача політичної інформації’, ‘засіб політичної комунікації’ та ін., які формують семантичний зміст термінів, безпосередньо пов’язаних із домінантою. До складу ядра поля входить 25 одиниць української, 24 польської та 25 термінів англійської мов. Зіставний аналіз семантичної структури термінів-відповідників виявляє спільні й відмінні ознаки в організації ядерних зон поля, які реалізують відношення повної відповідності, часткової відповідності та повної невідповідності семантики (міжмовні лакуни). Семантична диференціація в межах ядерної зони відбувається шляхом додавання диференційних ознак, що зумовлює виокремлення 10 гіперогіпонімічних груп термінів в українській, 8 в польській та 4 в англійській мовах. При цьому лише 3 із цих гіпонімічних груп засвідчують явище повної семантичної відповідності, за якої на основі семантично тотожних ознак формуються еквівалентні відповідники. Дві диференційні ознаки ілюструють повну відповідність семантики терміноодиниць української та польської мов. Усі інші (3 семантичні компоненти в українській, 1 в польській та 1 в англійській мовах) визначили повну невідповідність семантики. Лише 2 гіпонімічні групи є виявом часткової відповідності, оскільки демонструють ширшу семантику когіпонімів української мови на відміну від видових назв польської мови.

9. Навколоядерну зону термінологічного поля «політична комунікація» формують терміни пов’язані з домінантою поля опосередковано, входячи до змісту одиниць ядерної зони. Навколоядерна зона у кожній з мов охоплює дві семантичні групи: укр. «*політична мова*» (інтегральні ознаки ‘сукупність дискурсивних практик’, ‘сфера політики’), «*суспільний вплив*» (інтегральна ознака ‘суспільний вплив’), пол. «*język*

polityki», «*wpływ społeczny*», англ. «*politicized language*», «*social impact*», які містять 28, 31, та 35 назв української, польської та англійської мов відповідно.

10. Одиниці периферії термінологічного поля «політична комунікація» (17 термінів в українській, 13 в польській та 11 в англійській мовах), об'єднані у семантичні групи «*компоненти процесу комунікації*», «*składniki procesu komunikacji*», «*components of the process of communication*» (інтегральна ознака 'компонент процесу комунікації'), демонструють опосередковані семантичні зв'язки з ядерними одиницями поля, засвідчуючи у своїй семантичній структурі значну кількість диференційних ознак.

11. Міжмовне зіставлення термінів соціолінгвістики дало змогу виявити значну кількість безеквівалентних одиниць. Для їх відтворення засобами інших мов найчастіше використовуємо прийом калькування, рідше – описовий переклад.

ВИСНОВКИ

1. Отримані результати досліджень лексико-семантичних систем різних мов у працях українських та зарубіжних науковців дали змогу сформулювати в дисертації теоретичне підґрунтя для здійснення зіставного аналізу термінів соціолінгвістики на матеріалі української, польської та англійської мов. Системно-структурний підхід зумовив розкриття структурних та семантичних ознак одно-, дво-, три- та багатоконпонентних соціолінгвістичних термінів. Розроблена в роботі методика поетапного моделювання термінологічних полів у складі терміносистеми послужила засобом дослідження термінів та для укладання «Англо-польсько-українського навчального словника соціолінгвістичних термінів».

2. Структурні особливості соціолінгвістичних термінів-однословів ілюструють характерні для трьох терміносистем моделі: префіксальні, суфіксальні, скорочення (аббревіатури), а також моделі складних термінів (композиції, юкстапозиції). Афіксальні деривати, тобто одиниці, мотивовані через семантико-словотвірні зв'язки з назвами того самого кореня, становлять найбільшу кількість одиниць (по 39 термінів в українській і польській та 31 термін в англійській мові). На наш погляд, це зумовлено класифікаційними властивостями афіксів: терміни одного класифікаційного ряду утворюються за однією словотвірною моделлю. Терміни-аббревіатури широко представлені лише в англійській мові, а паралельне використання термінів-композицій та терміносполук спостерігаємо тільки в польській мові. За цим постають відмінні особливості розвитку та різний рівень стандартизації терміносистем.

3. Семантичні та граматичні ознаки дво-, три- та багатоконпонентних термінів вказують на переважання одиниць із відносно стійким зв'язком між компонентами, що пов'язано з їх здатністю довільно позначати структуроване на основі логіко-семантичного підпорядкування понять знання цієї галузі та утворювати синоніми без втрати семантичної цілісності.

Спільні та відмінні характеристики термінів зумовлені синтаксичними відношеннями між їх компонентами, набором граматичних категорій та засобів їх вираження у кожній з мов. Найбільшу частку серед термінів соціолінгвістики становлять двокомпонентні сполуки, які забезпечують диференціацію та конкретизацію наукових понять. Стрижневим словом двокомпонентних термінів, як правило, виступає іменник, а три- і багатоконпонентних – окремий термін або ж бінарна сполука, що сприяє встановленню чіткої структурної ієрархії соціолінгвістичних термінів за принципом родо-видових відносин.

Спільними для трьох мов є моделі Adj+N, Num+N, Part II+N; Adj+(Adj+N), (Adv+Adj)+N, які ілюструють подібність у відображенні системи соціолінгвістичних знань.

Спільними для двох мов є вісім моделей. Зокрема лише для української та англійської мов притаманні сполуки: (Adj+N)+Prep+N, (Part II+Adv)+(Adj+N); лише для української та польської мов – N+N_G, N+N_{GPI}, Adj+(N+N_G), N+(Adj+N_G), (Adv+Num)+N, (Adj+N)+(Adj+N_G).

Усі інші моделі характеризують різні мови. Українську мову: (Adv+Part II)+N, N+(Adj+N_{GPI}), N+Prep+(N+N_G), N+(N+N_G), (Adv+Adj)+(Adj+N), (Adj+N)+Prep+(N+N), (Adj+N)+(Adj+Adj+N_G); польську мову: N+prep+N_G; N+(N_{GPI}+N_G), N+(N_{GPI}+N_{GPI}), N+(Num+N_G), N+(N_G+Prep+N_L), N+Prep+(N_G+N_L), N+Prep+(Adj+N+Adj), Adj+Adj+(N+Adj), N+(N_G+N+N), (N+N+Adj)+Prep+(N+Adj); англійську мову: N_{adjunct}+N, N+prep+N, Part II+(N_{adjunct}+N), (N_{adjunct}+Part II)+N, Adj+(Part II+N), Adj+(N_{adjunct}+N), N_{adjunct}+(N+N), N+Prep+(N_{adjunct}+N), Num+(N_{adjunct}+N), (Num+N)+(N_{adjunct}+N), Adj+(Num+N_{adjunct}+N), (Adv+Adj)+(N_{adjunct}+N).

4. Дослідження семантики термінів та системних відношень між ними передбачає визначення набору і складу семантичних груп у трьох мовах. Здійснений зіставний аналіз 11 семантичних груп засвідчив, що терміни, які увійшли до їх складу, взаємодіють у таких напрямках, як: *повна відповідність*, *часткова відповідність* та *повна невідповідність* семантики (це й ілюструє

едність універсальних та ідіоетнічних ознак вербалізації соціолінгвістичних понять у кожній з мов).

4.1 Відношення *повної відповідності* виявляють одиниці з максимальним збігом складу і змісту семантичних компонентів. У цих прикладах українська, польська та англійська мови засвідчують подібність у формуванні семантично еквівалентних відповідників. Системні зв'язки, представлені в межах семантичних груп опозиціями тотожності, підтверджуючи розвиток синонімії в терміносистемі соціолінгвістики.

4.2 Відношення *часткової відповідності* ілюструють терміни, які характеризуються незначними відмінностями семантичного змісту. На це вказують особливості реалізації гіперо-гіпонімічних відношень. Зафіксовано терміни, значення яких у одній мові виявляється ширшим, ніж у відповідників інших мов (*відношення включення*); а також ті, що мають спільні і відмінні компоненти значення (*відношення перетину*) і що виражають більш широке (недиференційоване) поняття у порівнянні з іншими мовами, де йому відповідають кілька термінів з вузьким значенням. Це пов'язано з тим, що значення термінів кожної з мов може містити додаткові компоненти, зумовлені різним мовним членуванням навколишнього світу.

4.3 Відношення *повної невідповідності* понятійної бази соціолінгвістики дозволили знайти термінологічні лакуни, що вказують на відсутність в одній із зіставлюваних мов спеціального позначення поняття, яке в іншій мові номінується окремою назвою. Подібні лакуни є одним із виявів національної специфіки лінгвокультурної спільноти. Зафіксовані відмінності у складі семантичних груп найчастіше зумовлені більш детальною родо-видовою диференціацією понять на нижчих рівнях ієрархії. Для відтворення безеквівалентних термінів в терміносистемах трьох мов запропоновано відповідники, утворені за допомогою калькування та описового перекладу.

5. Застосування методики поетапного моделювання термінологічного поля до зібраного матеріалу посприяло виокремленню в кожній з мов трьох термінологічних полів, які мають тотожну структуру, але при цьому містять якісні та кількісні відмінності в складі одиниць.

Термінологічне поле «мовна ситуація» охоплює терміни (149 одиниць української, 115 – польської, 124 – англійської мови), об'єднані навколо інтегральної ознаки 'мовна взаємодія'. Ядро поля формує термін-домінанта *мовна ситуація* і похідні назви, що перебувають з ним у гіперо-гіпонімічних зв'язках. Склад навколоядерної зони формують одиниці, які входять до семного складу домінанти поля й термінів ядерної зони. Вона представлена семантичними групами: укр. «*двомовність*», «*багатомовність*», «*мовний контакт*» «*форма існування мови*», пол. «*dwujęzyczność*», «*wielojęzyczność*», «*kontakt językowy*», «*odmiana językowa*», англ. «*bilingualism*», «*multilingualism*», «*language contact*», «*language variety*». Периферійну зону окреслюють терміни, визначені на основі аналізу семантичної структури термінів навколоядерної зони. Базові терміни семантичних груп периферії формують зміст одиниць навколоядерної зони і пов'язані з ними безпосередніми семантичними зв'язками. Периферію у трьох мовах ілюструють дві семантичні групи: укр. «*форма міксації мов*», «*статус мови*», пол. «*język mieszany*», «*status języka*», англ. «*mixed language*», «*language status*».

Термінологічне поле «мовна політика» (74 одиниці української, 84 – польської, 83 – англійської мов), виокремлене на основі інтегральної ознаки 'мовні заходи'. Кількісні відмінності у складі ядерних зон трьох мов зумовлені різним рівнем розвитку та уніфікації терміносистем. Навколоядерна зона представлена двома семантичними групами: укр. «*мовне планування*», «*мовне законодавство*», пол. «*planowanie językowe*», «*prawo językowe*», англ. «*language planning*», «*language legislation*». Периферію поля утворюють семантичні групи: укр. «*форма існування мови*», «*статус мови*», пол. «*odmiana językowa*», «*status języka*», англ. «*language variety*», «*language status*»,

компоненти яких свідчать про дифузність, оскільки формують зони перетину із термінологічними полями «мовна ситуація» та «політична комунікація».

Термінологічне поле «політична комунікація» (70 назв української, 68 – польської, 71 – англійської мов) об'єднує терміни навколо інтегральної ознаки 'обмін політичною інформацією'. Навколоядерна зона у кожній з мов охоплює дві семантичні групи: укр. «*політична мова*», «*суспільний вплив*», пол. «*język polityki*», «*wpływ społeczny*», англ. «*politicized language*», «*social impact*», а периферія – одну групу «*компоненти процесу комунікації*», «*składniki procesu komunikacji*», «*components of the process of communication*».

6. Дослідження термінологічних полів «мовна ситуація», «мовна політика», «політична комунікація» підтверджує релевантність застосування термінологічного поля як засобу добору та структурування термінів соціолінгвістики. Використання польового підходу щодо матеріалу кодифікованої терміносистеми англійської мови, частково кодифікованої терміносистеми польської мови і некодифікованої терміносистеми української мови передбачає стандартизацію останньої в умовах глобалізаційного світу, сприяючи розвитку теорії української соціолінгвістики.

7. Зіставний аналіз термінологічних полів «мовна ситуація», «мовна політика», «політична комунікація» дав змогу систематизувати відповідники української, польської та англійської мов, виявити і заповнити термінологічні лакуни, сформулювати дефініції термінів для укладання реєстру навчального словника соціолінгвістичних термінів. Він розкриває теоретичні знання, інструментарій аналізу взаємодії мови і суспільства в різних соціолінгвістичних традиціях.

Перспектива дослідження полягає у застосуванні розробленої методики для моделювання складу та структури інших термінологічних полів з метою укладання повного реєстру «Англо-польсько-українського навчального словника соціолінгвістичних термінів».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

І. Спеціальна література

1. Апресян Ю. Д. Избранные труды. Т. I. Лексическая семантика (синонимические средства языка) / Ю. Д. Апресян. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Языки русской культуры, 1995. – 464 с.
2. Аракин В. Д. Сравнительная типология английского и русского языков : учеб. пособие / В. Д. Аракин. – М. : ФИЗМАЛИТ, 2005. – 232 с.
3. Арнольд И. В. Семантическая структура слова в современном английском языке и методика её исследования: на материале имени существительного : монография / И. В. Арнольд. – Л. : Просвещение, 1966. – 192 с.
4. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка: (стилистика декодирования) : учеб. пособие для студ. фак. и ин-тов иностр. языков / И. В. Арнольд. – Л. : Просвещение, 1973. – 304 с.
5. Ахманова О.С. Проспект работы «Основные вопросы общего языкознания» / О.С. Ахманова. – М. : Ротапринт, 1965. – 72 с.
6. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – [Изд. 2-е, стер.]. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 571 с.
7. Байрамова Л. К. Введение в контрастивную лингвистику / Л. К. Байрамова. – Казань: Изд-во Казанск. ун-та. – 16 с.
8. Беднаж М. А. Польсько-українська міжмовна омонімія : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / М. А. Беднажю. – К., 2000. – 19 с.
9. Беликов В. И., Крысин Л. П. Социолингвистика : учебник для вузов. – М. : Рос. гос. гуманит. ун-т, 2001. – 315 с.
10. Бідер Г. Про мовознавчу термінологію Івана Франка / Г. Бідер // *Ucrainistica*. – Кривий Ріг, 2007. – С. 80–89.

11. Білоус О. М. Теорія перекладу (курс лекцій) : навч. посібник / О. М. Білоус. – Кіровоград : РВЦ КДПУ імені В. Винниченка, 2002. – 116 с.
12. Бланар В. Лексикология лексикографии / В. Бланар // Вопросы языкознания. – 1985. – № 3. – С. 77–82.
13. Боева-Омелечко Н. Б. Краткий толковый словарь социолінгвістических терминов. / Н. Б. Боева-Омелечко. – М. : Готика, 2004. – 60 с.
14. Бондар О. І. Система і структура функціонально-семантичних полів темпоральності в сучасній українській літературній мові. Функціонально-ономасіологічний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О.І. Бондар. – К., 1998. – 33 с.
15. Бондаренко К. Л. Зіставна лексикологія (гендерний та соціолінгвістичний аспекти) : навч. посіб. для студ. ф-тів інозем. мов / К. Л. Бондаренко, О. С. Бондаренко. – Вінниця : Нова Книга, 2011. – 165 с.
16. Бондарко А. В. Теория функциональной грамматики: введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис / А. В. Бондарко. – Л. : Наука, 1987. – 338 с.
17. Брага І. І. Сучасний стан соціолінгвістичної термінології (до постановки проблеми) / І. І. Брага // Вісник Дніпропетровського університету. Сер. : Мовознавство. – 2014. – Т. 22, вип. 20(1). – С. 22–32.
18. Брагіна Е. Р. Структурно-компонентний аналіз термінів кібернетики в англійській мові у зіставленні з українською та російською : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. : 10.02.15 / Е. Р. Брагіна. – Донецьк : Дон. нац. ун-т, 2001. – 18 с.
19. Бублейник Л. В. Проблемы контрастивной лексикологии: украинский и русский языки / Л. В. Бублейник. – Луцк : Вежа, 1996. – 160 с.
20. Булик-Верхола С. Лексико-семантична характеристика української музичної термінології / С. Булик-Верхола // Вісник Нац. ун-ту «Львівська

політехніка». Серія «Проблеми української термінології» – 2010. – № 675. – С. 68–71.

21. Быкова Г. В. Лакунарность как категория лексической системологии / Г. В. Быкова. – Благовещенск : Изд-во БГПУ, 2003. – 276 с.

22. Вайнрайх У. Языковые контакты / У. Вайнрайх. – К. : Вища шк., 1979. – 262 с.

23. Вакулик І. І. Запозичення з класичних мов у науковій термінології сучасних європейських мов (на матеріалі юридичних та економічних термінів української, російської, німецької, французької, англійської мов) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / І.І. Вакулик. – К., 2004. – 20 с.

24. Васильев Л. М. Теория семантических полей / Л.М. Васильев // Вопросы языкознания. – 1971. – № 5. – С. 105–113.

25. Васильців О. С. Гіперо-гіпонімічні відношення терміна білінгвізм в українській та англійській мовах / О. С. Васильців // Zbiór raportów naukowych : Aktualne naukowe problemy. Rozpatrzenie, decyzja, praktyka. – Wrocław, 2014. – Cz. 5. – С. 112–118.

26. Васильців О. С. Особливості творення однокомпонентних термінів соціолінгвістики в українській та англійській мовах / О. С. Васильців // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови: зб. наук. пр. / відп. ред. М. Я. Плющ. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – Вип. 12. – С. 194–199.

27. Васильців. О. С. Структура дефініції соціолінгвістичного терміна в українській, англійській та польській мовах / О. С. Васильців // Мова і суспільство / гол. ред. Г. П. Мацюк. – Львів : Вид-во Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка, 2013. – Вип. 4. – С. 74–81.

28. Васильців О. С. Структурні особливості двокомпонентних термінів соціолінгвістики (на матеріалі української, англійської та польської мов) /

О. С. Васильців // Граматичні студії : зб. наук. пр. / Донецький нац. ун-т; наук. ред. А. П. Загнітко. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – С. 152–157.

29. Васильців О. С. Структурні особливості трикомпонентних термінів соціолінгвістики в українській, англійській та польській мовах / О. С. Васильців // Термінологічний вісник : зб. наук. пр. : у 2 ч. – К. : Ін-т укр. мови НАН України, 2015. – Вип. 3 (2). – С. 53–61.

30. Васильців О. С. Терміни на позначення взаємодії мови і політики (на матеріалі української, англійської та польської мов) / О. С. Васильців // Мова і суспільство / гол. ред. Г. П. Мацюк. – Львів : Вид-во Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка, 2015. – Вип. 6. – С. 35–45.

31. Васильців О. С. Явище антонімії соціолінгвістичних термінів в українській, англійській та польській мовах / О. С. Васильців // Актуальні проблеми філології та перекладознавства : зб. наук. пр. / гол. ред. М. Є. Скиба. – Хмельницький, 2015. – Вип. 9. – С. 23–28.

32. Васильців О. С. Явище синонімії соціолінгвістичних термінів в українській, англійській та польській мовах / О. С. Васильців // *Studia Ucrainica Varsoviensia*. – Варшава, 2016. – С. 43–51.

33. Вахтин Н. Б., Головка Е. В. Социолингвистика и социология языка : учебное пособие / Н. Б. Вахтин, Е. В. Головка. – СПб. : ИЦ «Гуманитарная академия» ; Изд-во Европейского ун-та в Санкт-Петербурге, 2004. – 336 с.

34. Верба Л. Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов / Л. Г. Верба. – Вінниця : Нова книга, 2008. – 248 с.

35. Верещагин Е. М. Психологическая и методическая характеристика двуязычия (билингвизма) / Е. М. Верещагин. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1969. – 160 с.

36. Верста І. М. Про ядро соціолінгвістичної термінології [Електронний ресурс] / І. М. Верста. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/philology/2007/67-54-4.pdf>

37. Володина М. Н. Теория терминологической номинации / М. Н. Володина. – М. : МГУ, 1997. – 180 с.

38. Воркачев С. Г. Эталонность в сопоставительной семантике / С. Г. Воркачев // Язык, сознание, коммуникация. – Вып. 25. – М., 2003 – С. 6–15.

39. Гаврилова О. В. Зіставне дослідження близькоспоріднених мов (на прикладах лексики російської, української та польської мов) [Електронний ресурс] / О. В. Гаврилова. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Novfil/2009-36/117-120.pdf

40. Гак В. Г. О контрастивной лингвистике / В. Г. Гак // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1989. – Вып. 25. Контрастивная лингвистика. – С. 5–17.

41. Гапонова Л. Поняттєва основа терміна, термінології у криміналістиці [Електронний ресурс] / Л. Гапонова. – Режим доступу <http://litmisto.org.ua/?p=9026>

42. Гаращенко Л. Б. Аналітизм як тип термінологічної номінації / Л. Б. Гаращенко // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. – 2012. – Вип. 34. – С. 223–228.

43. Главацька Ю. Термінологічне поле vs терміносистема: принципи наповнення та структуризації термінологічного поля в мові / Ю. Главацька // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Лінгвістика. – 2014. – Вип. 21. – С. 15–18.

44. Годована М. Спостереження над семантичними особливостями термінологічної лексики [Електронний ресурс] / М. Годована.– Режим доступу http://term-in.org/index.php?option=com_content&view=article&id=41&Itemid=19&lang=uk

45. Голі-Оглу Т. Дублетність наукових термінів в українській і російській мовах: функціональний аспект [Електронний ресурс] / Т. Голі-Оглу. – Режим доступу: <http://litmisto.org.ua/?p=8805>

46. Головин Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – М. : Высш. школа, 1987. – 104 с.

47. Гонтар М. Родо-видові відношення в терміносистемі журналістики / М. Гонтар // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»: Серія «Проблеми української термінології» – 2010. – № 675. – С. 83–86.

48. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія : навч. посібник / В. О. Горпинич. – К. : Вища шк., 1999. – 207 с.

49. Григоренко Н. Основні напрями зіставних досліджень з лексичної семантики на початку ХХІ століття [Електронний ресурс] / Н. Григоренко. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nz/Fil/2009_81_1/statti/16.pdf

50. Грицьків А. В. Міжсистемна взаємодія як чинник термінотворення (на прикладі англomовних фінансових термінів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол наук : 10.02.04 «Германські мови» / А. В. Грицьків. – Львів, 2004. – 20 с.

51. Гумовська І. М. Англійська юридична термінологія в економічних текстах: генезис, дериваційні та семантико-функціональні аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / І. М. Гумовська. – Львів, 2000. – 19 с.

52. Д'яков А. С. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К. : Видавн. дім, 2000. – 218 с.

53. Дерба С. М. Українська термінологія в галузі прикладної (комп'ютерної) лінгвістики (логіко-лінгвістичний аналіз) : автореф. дис. На здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / С. М. Дерба. – К., 2007. – 16 с.

54. Джеймс К. Контрастивный анализ / К. Джеймс // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XXV. Контрастивная лингвистика. – М., 1989. – С. 315–340.

55. Дзябко Ю. Передумови зіставного опису семантичної структури мікрополя «мовна політика» в українській та японській мовах / Ю. Дзябко // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. філол. – 2011. – Вип. 54. – С. 290–296.

56. Дзябко Ю. М. Семантична структура термінологічного поля «мовна політика» в українській та японській мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / Ю.М. Дзябко. – Львів, 2015. – 20 с.

57. Дзябко Ю. М. Ядерна зона мікрополя «мовна політика» в українській та японській мовах / Ю.М. Дзябко // Мовні і концептуальні картини світу. – 2012. – Вип. 40. – С. 35–39.

58. Дудок Р. І. Проблема значення та смислу терміна в гуманітарних науках. Монографія / Р. І. Дудок. – Львів : Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 358 с.

59. Єрмоленко С. С. Про деякі функціонально-структурні характеристики темпоральних мікрополів / С. С. Єрмоленко // Мовознавство. – 2003. – № 4. – С. 38–47.

60. Жлуктенко Ю. А. Лингвистические аспекты двуязычия / Ю. А. Жлуктенко. – К. : Вища шк., 1974. – 176 с.

61. Жлуктенко Ю. О. Контрастивний аналіз як прийом мовного дослідження / Ю. О. Жлуктенко // Нариси з контрастивної лінгвістики : зб. наук. праць. – К. : Наук. думка, 1979. – С. 5–11.

62. Жлуктенко Ю. О. Німецько-українські мовні паралелі / Ю. О. Жлуктенко. – К. : Вища шк., 1977.

63. Жлуктенко Ю. О. Порівняльна граматики англійської та української мов / Ю. О. Жлуктенко. – К. : Радянська шк. – 1960. – 160 с.

64. Жлуктенко Ю. О. Порівняльні дослідження з граматики англійської, української, російської мов / Ю. О. Жлуктенко. – К. : Наук. думка, 1981. – 196 с.

65. Жлуктенко Ю. О., Бублик В. Н. Контрастивна лінгвістика: Проблеми і перспективи / Ю. О. Жлуктенко, В. Н. Бублик // Мовознавство. – 1976. – № 4. – С. 3–15.

66. Заніздра Н. О. Явище синонімії в українській термінології [Електронний ресурс] / Н. О. Заніздра. – Режим доступу: <http://www.kdu.edu.ua/statti/2008-2-2/8.pdf>

67. Захарчук О. Е. Функционально-семантические особенности понятийно-терминологического поля стилистики : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 / О. Е. Захарчук. – Краснодар, 2008. – 24 с.

68. Ивина Л. И. Лингво-когнитивные основы анализа отраслевых терминосистем / Л. И. Ивина. – М. : Академический проект, 2003. – 304 с.

69. Іваненко Н. В. Лексико-семантичне поле добро в українській та англійській мовах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / Н. В. Іваненко. – К., 2007. – 20 с.

70. Іваницька Н. Б. Лексико-семантична парадигматика в міжмовному зіставленні українських та англійських дієслівних систем [Електронний ресурс] / Н. Б. Іваницька. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Pzs/2009_9/65.pdf

71. Іваницька Н. Б. Проблема методики зіставного вивчення системи українських та англійських дієслів [Електронний ресурс] / Н. Б. Іваницька. – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/8906/97/>

72. Іващишин О. Генеза статусу термінологічного словосполучення / О. Іващишин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/inomov.new/Visnyk/visnyk/Visnyk_17/articles/4iva-shchyshyn.pdf

73. Іщенко В. Л. Особливості семантики англійських економічних термінів (на матеріалі словосполучень) [Електронний ресурс] / В. Л. Іщенко,

А. В. Хван. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/9_DN_2010/Philologia/59618.doc.htm

74. Караулов Ю. Н. Общая і русская идеография / Караулов Ю. Н. – М. : Наука, 1976. – 356 с.

75. Караулов Ю. Н. Структура лексико-семантического поля / Ю. Н. Караулов // Филологические науки. – 1972. – № 1. – С. 57–68.

76. Караулов Ю. Н. Частотный словарь семантических множителей русского языка / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1980. – 207 с.

77. Кардашук О. В. Семантичне поле простору: статус, структура, внутрішні зв'язки (на матеріалі прикметників української мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова» / О. В. Кардашук. – Кіровоград, 1998. – 16 с.

78. Карпіловська Є. А. Суфіксальна підсистема сучасної української літературної мови : будова та реалізація : монографія / Є. А. Карпіловська. – К. : Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, 1999. – 297 с.

79. Квитко И. С. Термин в научном документе / И. С. Квитко. – Л. : Высш. шк. – 1976. – 125 с.

80. Клименко Н. Словник афіксальних морфем української мови [Електронний ресурс] / Н. Клименко, Є. Карпіловська, В. Карпіловський, Т. Недозим. – Режим доступу. – http://lib.movahistory.org.ua/Slov_afiksalnykh_morfem.pdf

81. Клименко Н. Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові / Н. Ф. Клименко. – К. : Наук. думка, 1984. – 251 с.

82. Ключка Н. Я. Лексико-семантичне поле як системно-структурне утворення / Н. Я. Ключка // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер.: Філологічна. – 2012. – Вип. 24. – С. 129–131.

83. Книщенко Н. Особливості прояву відношень антонімії в системі сучасної дорожньобудівельної термінології / Н. Книщенко // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»: Серія «Проблеми української термінології». – 2012. – № 733. – С. 107–109.

84. Коваль А. П. Науковий стиль сучасної української літературної мови. Структура наукового тексту / А. П. Коваль. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1970. – 307 с.

85. Коваль А. П. Синоніміка в термінології / А. П. Коваль // Дослідження з лексикології та лексикографії : міжвідомчий збірник. – К. : Наук. думка, 1965. – С. 157–169.

86. Коваль О. П. Теорія термінологічного поля: методологія дослідження (на матеріалі термінів тенісу) / О. П. Коваль // Наук. записки. Сер. філол. – 2013. – С. 144–148.

87. Ковальчук Н. М. Типологія англійських лексичних одиниць термінологічного характеру у галузі методики навчання читання з урахуванням ступеня їх перекладної відповідності / Ковальчук Н. М., Рибка Г. В. – Режим доступу: <http://www-center.univer.kharkov.ua/vestnik/full/119.pdf>

88. Колган О. Антонімія української гірничої термінології / О. Колган // Вісник: Проблеми української термінології. – Львів : Нац. ун-т «Львівська політехніка». – 2008. – № 620. – С. 200–203.

89. Колган О. Структурні особливості термінів-словосполучень української гірничої термінології / О. Колган // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / укл.: А. Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ. – 2007. – Вип. 15. – С. 383–390.

90. Комова М. Творення термінів соціальної комунікації / М. Комова // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології» – 2010. – № 675. – С. 115–120.

91. Кононенко В. І. Контрастивна граматики української та польської мов : навч. посібник для студ. вузів / В. І. Кононенко, І. В. Кононенко. – К. : Вища шк., 2010. – 392 с.

92. Константінова О. В. Структурно-семантичні особливості термінів оподаткування в американському і британському варіантах сучасної англійської мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.. філол. наук. : 10.02.04 «Германські мови» / О. В. Константінова. – К., 2004. – 20 с.

93. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу : навч. посіб. / Коптілов В.В. – К. : Юніверс, 2003. – 280 с.

94. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов : навч. посібник / І. В. Корунець. – Вінниця : Нова Книга, 2003 – 464 с.

95. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : підручник / І. В. Корунець. – Вінниця : «Нова Книга», 2003. – 448 с.

96. Костенко Л. М. Лексико-семантична та словотвірна структура української термінології садівництва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / Л. М. Костенко. – Запоріжжя, 2005. – 22 с.

97. Кочан І. Варіанти і синоніми термінів з міжнародними компонентами / І. Кочан // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2008. – № 620. – С. 14–19.

98. Кочан І. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові: Монографія / І. Кочан. – Львів, 2004. – С. 16.

99. Кочан І. М. Синонімія у термінології / І. М. Кочан // Мовознавство, 1992. – № 3. – С. 32–34.

100. Кочан І. М. Слова з міжнародними терміноелементами в сучасній українській літературній мові / І. М. Кочан // Мовознавство. – 1998. – №6. – С. 62–66.

101. Кочан І. Міжнародні терміноелементи в системі науково-технічних термінів / Ірина Кочан // Вісник Держ. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології» : матеріали 6-ї Міжнар. наук. конф. СловоСвіт 2000 – 2000. – № 402. – С. 54–59.

102. Кочерган М. Зіставне мовознавство в Україні: здобутки і перспективи / М. Кочерган // Sborník článků: UCRAINICAII. SOUČASNÁ UKRAJINISTICA. Problémyjazyka, literaturyakultury. – Olomouc : Univerzita palackého v Olomouc, 2006. – 293 с.

103. Кочерган М. П. Зіставне мовознавство: методи, принципи, аспекти й рівні дослідження / М. П. Кочерган // Мовознавство. – 2006. – № 5. – С. 34–51.

104. Кочерган М. П. Компонентний аналіз / М. П. Кочерган // Українська мова. Енциклопедія. – К., 2000. – С. 245–246.

105. Кочерган М. П. Контрастивна семантика на порозі нового тисячоліття перспективи / М. П. Кочерган // Проблеми зіставної семантики. Збірник наукових статей. – К. : КДЛУ, 2001. – Вип. 5. – С. 38–51.

106. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства / М. П. Кочерган. – К. : Академія, 2006. – 324 с.

107. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підруч. / М. П. Кочерган. – [2 вид., випр. і доп.]. – К. : Академія, 2006. – 464 с.

108. Кравчук А. М. Лексикологія і культура польської мови : підруч. для вищ. навч. закл. : у 2 т. / А. М. Кравчук. – К. : Інкос, 2011. – Т. 2. – 520 с.

109. Кришталь С. М. Структурно-семантичний аналіз метафоричних термінів підмови фінансів в англійській і українській мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / С. М. Кришталь. – Донецьк, 2003. – 20 с.

110. Крыжановская А. В. Актуальные проблемы упорядочения научной терминологии : монография / А. В. Крыжановская, Л. О. Симоненко. – К. : Наук. думка, 1987. – 163 с.

111. Куделько З. Антонімія в терміносистемі ринкових взаємин / З. Куделько // Проблеми української термінології : зб. наук. праць – 2004. – С. 106–108.

112. Кузнецов А. М. Структурно-семантические параметры в лексике на материале английского языка / А. М. Кузнецов. – М. : Наука, 1980. – 160 с.

113. Кузнецов А. М. От компонентного анализа к компонентному синтезу / А. М. Кузнецов ; отв. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Наука, 1986. – 125 с.

114. Кузнецов А. М. О применении метода компонентного анализа в лексике / А. М. Кузнецов // Синхронно-сопоставительный анализ языков разных систем. – М., 1971. – С. 257–268.

115. Кузнецов А. М. Проблемы компонентного анализа в лексике : научн.-аналит. обзор / А. М. Кузнецов. – М. : ИНИОН, 1980. – 58 с.

116. Кузнецова Э. В. Лексикология русского языка / Э. В. Кузнецова. – М., 1982. – 216 с.

117. Кузнецова Э. В. Метод ступенчатой идентификации в описании лексико-семантической группы слов / Э.В. Кузнецова // Уч. зап. Тартуского ун-та. Проблемы моделирования языка. – Тарту, 1969. – Вып. 228. – № 3. – Ч. 2. – С. 85–92.

118. Куньч З. Й. Українська риторична термінологія: історія і сучасність / З. Й. Куньч. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2006. – 216 с.

119. Лавріненко Г. Я. Безеквівалентна лексика під час зіставного вивчення лексичних систем сучасних німецької та української мов [Електронний ресурс] / Г. Я. Лавріненко. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/nvnu/filolog/2010_7/R4/Lavrinenko.pdf

120. Левицький В. В. Семасиологія / В. В. Левицький. – Вінниця : Нова книга, 2012. – 672 с.

121. Левицький А. Е. Українська зіставна лексикологія початку ХХІ століття: перспективні напрями [Електронний ресурс] / А. Е. Левицький. – Режим доступу: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=philology&id=4055

122. Левицький А. Е. Порівняльна граматики англійської та української мов / А. Е. Левицький. – К. : Видавн.-полігр. центр «Київський університет», 2008. – 264 с.

123. Левицький В. В. Лексикологія німецької мови / В. В. Левицький. – Вінниця : Нова Книга, 2014. – 384 с.

124. Лейчик В. М. О языковом субстрате термина / В. М. Лейчик // Вопросы языкознания. – 1986. – №5. – С. 87–97.

125. Лейчик В. М. Предмет, методы и структура терминоведения / В. М. Лейчик. – М. : КомКнига, 2006. – 256 с.
126. Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.
127. Лисиченко Л. А. Термінологія сучасної української літературної мови. Семантична структура слова / Л. А. Лисиченко. – Х., 1977. – 115 с.
128. Лінник Л. А. Аналіз семантики англійських і українських фразеологічних одиниць на позначення переміщення в просторі: зіставний аспект [Електронний ресурс] / Л. А. Лінник. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vknl_u_mtmk/2012_1/30.pdf
129. Локайчук С. М. Терміни-словосполучення в сучасній археологічній науці / С. М. Локайчук // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. – 2011. – Вип. 1: Філологічні науки. Мовознавство. – С. 71–76.
130. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии. Вопросы теории и методики / Д. С. Лотте. – М. : Изд-во АН СССР, 1961. – 158 с.
131. Лучик А. А. Національно-специфічне у зменшувально-пестливих та збільшувально-згрубілих похідних української і польської мов [Електронний ресурс].– Режим доступу http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/754/Luchik_Alla_Pestlyvil?sequence=1&isAllowed=y
132. Лучик А. Про деякі аспекти зіставного українсько-польського словотвору / А. Лучик // Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. праць / відп. ред. Фабіан М. П. – Ужгород, 2010. – Вип. 8. – С. 355–359.
133. Лучик А. А. Українська лінгвістика ХХІ ст. у координаті зіставного методу дослідження / Лучик А. А. // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Філологічні науки. – 2013. – Кн. 3. – С. 7–12.
134. Лучик А. А. Українське зіставне мовознавство: стан і перспективи / А. А. Лучик // Мовознавство, 2014. – № 6. – С. 31–39.

135. Ляшук А. М. Семантична структура юридичних термінів української та англійської мов : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук спец. : 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / А. М. Ляшук. – Кіровоград, 2007. – 23 с.

136. Малевич Л. Д. Багатокомпонентні термінологічні одиниці і проблема їх кодифікації / Л. Д. Малевич // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. вип. VIII [відп. ред. проф. Л.О. Симоненко]. – К. : КНЕУ, 2009. – 216 с.

137. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология / В. Н. Манакин. – К. : Знання, 2004. – 326 с.

138. Манжос Я. Ю. Макрополе *terrorism* у семантичному просторі *crime against individual* [Електронний ресурс] / Я. Ю. Манжос. – Режим доступу: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/6541/2/11myuca1.pdf>

139. Мартиняк О. Явище синонімії у термінологічній лексиці / О. Мартиняк // Проблеми Української термінології. – Л. : Вид-во Нац. ун-ту «Львів. політехніка», 2008. – С. 100–103.

140. Мацюк Г. До витоків соціолінгвістики: Соціологічний напрям у мовознавстві : монографія / Г. Мацюк. – Львів, 2008. – 432 с.

141. Мацюк Г. П. Термін у соціолінгвістичних традиціях / Г. П. Мацюк // *Ucrainica II*. – Olomouc, 2006. – С. 477–482.

142. Мельничук А. С. Понятие системы и структуры языка / А. С. Мельничук // Вопросы языкознания. – 1970. – № 1. – С. 19–32.

143. Мечковская Н. Б. Социальная лингвистика: Пособие для студентов гуманитар. Вузов и учащихся в лицее / Н. Б. Мечковская. – 2-е изд., испр. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 207 с.

144. Михайлишин Б. П. Лінгвістичний статус складених термінів / Б. П. Михайлишин // *Vocabulum et vocabularium*: сб. науч. тр. по лексикографии. – Гродно, 1998. – Вып. 5. – С. 134–137.

145. Михайлова Т. В. Антонімічні відношення українських науково-технічних термінів як мовне явище та об'єкт лексикографії / Т. В. Михайлова

// Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. – К., 2003. – Вип. 5. – С. 295–299.

146. Михайлова Т. В. Антонімія в українській науково-технічній термінології / Т. В. Михайлова // Вісник Харківського нац. ун-ту. Серія філологія. – 2000. – № 491. – С. 278–282.

147. Михайлова Т. В. Семантичні відношення в українській науково-технічній термінології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т. В. Михайлова. – Х., 2002. – 20 с.

148. Михалевич О. М. Інтерпретація понять «термін», «економічний термін», «економічна терміносистема» в сучасному мовознавстві / О. М. Михалевич // Наук. вісник Волин. Нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія: Філологічні науки. Мовознавство. – № 2. – 2010. – С. 86–89.

149. Мова і мовознавство в духовному житті суспільства : Монографія / ред. Т. В. Радзівська. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2007. – 352 с.

150. Муравьев В. Л. Лексические лакуны (на материале лексики французского и русского языков) / В. Л. Муравьев. – Владимир, 1975. – 267 с.

151. Ніколаєва Л. Б. Типологія термінів спорідненості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / Л. Б. Ніколаєва. – Донецьк, 2005. – 20 с.

152. Ніколаєва Т. Д. Семантичні лакуни в англійській та українській мовах [Електронний ресурс] / Т. Д. Ніколаєва // Филологические науки 6. Актуальные проблемы перевода. – Режим доступу:http://www.rusnauka.com/5_NT5B_2007/Philologia/20376.doc.htm

153. Нікуліна І. М. До питання про синтактико-морфологічний тип терміноутворення в субконтинуумі інформатики й обчислювальної техніки (на матеріалі французької, української і російської мов) / І. М. Нікуліна // *Studia Linguistica*. – 2009. – Вип. 3. – С. 241–248.

154. Никитина С. Е. Семантический анализ языка науки / С. Е. Никитина. – М. : Наука, 1987. – 112 с.

155. Новиков Л. А. Избранные труды. Т. I. Проблемы языкового значения / Л. А. Новиков. – М. : Изд-во РУДН, 2001. – 672 с.

156. Новоставська О. Синонімія у філософській терміносистемі Івана Франка / О. Новоставська // Українське літературознавство. – 2011. – Вип. 74. – С. 102–106.

157. Овсейчик С. В. Формування української екологічної термінології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / С. В. Овсейчик. – К., 2006. – 20 с.

158. Овчаренко В. М. Структура і семантика науково-технічного терміна / В. М. Овчаренко. – Х. : Вид-во Харківського ун-ту, 1968. – 72 с.

159. Овчаренко Н. Теоретичні передумови дослідження терміносистем (на матеріалі сучасної української термінології) [Електронний ресурс] / Н. Овчаренко. – Режим доступу: <http://litmisto.org.ua/?p=8699>

160. Пальчевська О. С. До питання виокремлення поняття народна мова в сучасній лінгвістичній парадигмі / О. С. Пальчевська // Теоретична і дидактична філологія. – Переяслав-Хмельницький : Видавництво ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2015. – Вип. 20. – С. 320–331.

161. Панько Т. І. Українське термінознавство / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів : Світ, 1994. – 216 с.

162. Пілецький В. Деякі лінгвістичні проблеми українського термінознавства / В. Пілецький // Український правопис і наукова термінологія: Проблеми норми та сучасність / Наукове товариство ім. Т.Шевченка у Львові. Філол. секція. – Львів, 1997. – Т. 9. – С. 116–117.

163. Полюга Л. М. Словник українських морфем / Л. М. Полюга. – 3-є вид. – К.: Довіра, 2009. – 554 с.

164. Попова З. Д. Лексическая система языка / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1984. – 148 с.

165. Попова З. Д. Язык и национальная картина мира / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Истоки, 2007. – 61 с.

166. Попова З. Д. Лексическая система языка: Внутренняя организация, категориальный аппарат и приемы описания : учеб. пособие / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – [Изд. 2-е, испр. и доп.]. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – 176 с.

167. Реформатский А. А. Термин как член лексической системы языка / А. А. Реформатский // Проблемы структурной лингвистики : сб. ст. / АН СССР, Ин-трус. яз., отв. ред. В.П. Григорьев. – М. : Наука, 1968. – С. 103–125.

168. Реформатский А. А. Что такое термин и терминология / А. А. Реформатский // Вопросы терминологии (Материалы Всесоюзного терминологического совещания). – М. : Изд-во АН СССР, 1961. – С. 46–54.

169. Рисіч Ю. Проблематика описового і зіставного вивчення польської та української й російської мов / Ю. Рисіч // Slavica Wratislaviensia. – Wrocław, 2010. – № 152. – S. 121–129.

170. Рогач Л. В. Семантична основа лінгвістичних термінів в українській та англійській мовах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Л. В. Рогач. – К., 2000. – 20 с.

171. Романюк Ю. Типологія і характерологія сучасного українського дієслівного словотворення / Ю. Романюк // Aktualne problemy językoznawstwa słowiańskiego. – Siedlce, 2012. – S. 187–197.

172. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики / В. М. Русанівський . – К., 1988. – 240 с.

173. Савицька Л. В. Особливості перекладу англійських економічних термінів українською мовою / Л. В. Савицька // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. – 2013. – Вип. 35. – С. 252–257.

174. Селиверстова О. Н. Некоторые типы семантических гипотез и их верификация // Гипотеза в современной лингвистике / О. Н. Селиверстова. – М. : Наука, 1980. – С. 262–300.

175. Сербиновская Н. В. Формирование и развитие терминологического поля «маркетинг» в русском языке : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Сербиновская Наталья Васильевна. – Новочеркасск, 2009. – 234 с.

176. Симоненко Л. О. Формування української біологічної термінології : [монографія] / Л. О. Симоненко. – К. : Наук. думка, 1991. – 152 с.

177. Симоненко Л. О. Термін / Л. О. Симоненко // Українська мова: Енциклопедія / редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін. – К., 2004. – 752 с.

178. Ситдигов П. Г. Кореляція та диференціація лінгвістичних понять «термінологія» та «терміносистема» / П. Г. Ситдигов // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – К., 2009. – Вип. 15. – С. 443–440.

179. Скороходько Е. Ф. Термін у науковому тексті / Е. Ф. Скороходько. – К. : Логос, 2006. – 99 с.

180. Скороходько Е. Ф. Семантические сети и автоматическая обработка текста / Е. Ф. Скороходько. – К. : Наук. думка, 1983. – 219 с.

181. Словарь социолингвистических терминов / ред. В. Ю. Михальченко. – М. : Ин-т языкознания, 2006. – 312 с.

182. Словотвір сучасної української літературної мови : монографія / відп. ред. М. Жовтобрюх. – К. : Наук. думка, 1979. – 407 с.

183. Соколова Ю. О. Методика зіставного дослідження етичних концептів / Ю. О. Соколова // *Studia Linguistica*. – 2010. – Вип. 4. – С. 538–544.

184. Старченко О. А. Словотвірні та синтаксичні терміногізди як вияв системності термінології виборчого процесу й виборчих процедур англійської мови / О. А. Старченко // *Мовознавчий вісник*. – 2015. – Вип. 20. – С. 65–69.

185. Степанова М. Д. Методы синхронного анализа лексики: на материале сов. нем. Языка / М. Д. Степанова. – М. : Высш. шк., 1968. – 200 с.

186. Стернин И. А. Лексическое значение слова в речи / И. А. Стернин. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1985. – 171 с.

187. Стернин И. А. Проблемы анализа структуры значения слова / И. А. Стернин. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1979. – 122 с.

188. Суперанская А. В. Терминология и номенклатура / А. В. Суперанская // Проблематика определения терминов в словарях разных типов. – Л. : Наука, 1976. – С. 73–83.

189. Суперанская А.В. Общая терминология: Вопросы теории / Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В. ; отв. ред. Т.Л. Канделаки. Изд. 6-е. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. – 248 с.

190. Тарасова В. В. Семантичне поле «засоби пересування» в сучасних англійській, німецькій, російській та українській мовах : монографія / В. В. Тарасова. – К. : ТзОВ «Sprintprint». – 255 с.

191. Тур О. Польова структура сучасної української терміносистеми землеустрою та кадастру / О. Тур // ЧДУ ім. П. Могили : наукові праці. – 2003. – Т. 92. – № 79. – С. 68–72.

192. Туркевич О. Семантична структура терміносполук методики викладання української мови як іноземної / О. Туркевич // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2011. – № 709. – С. 121–124.

193. Туровська Л. Сучасні аспекти дослідження української термінологічної лексики [Електронний ресурс] / Л. Туровська. – Режим доступу: http://www.term-in.org/index.php?option=com_content&view=article&id=69&Itemid=19&lang=uk

194. Туровська Л. Термінологія і мова спеціального призначення: зони перетину [Електронний ресурс] / Л. Туровська. – Режим доступу http://www.termin.org/index.php?option=com_content&view=article&id=110&Itemid=19&lang=uk

195. Українська мова: Енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співгол.), М. П. Зяблюк та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во – Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.

196. Фабіан М. П. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах / М. П. Фабіан. – Ужгород : Інформа.-видавн. агентство “ІВА”, 1998. – 256 с.

197. Халіновська Л. А. Структура сучасних авіаційних термінів [Електронний ресурс] / Л. Халіновська. – Режим доступу: <http://term-in.org/goods/15-1-1-1/category/id91/>

198. Халіновська Л. А. Явище антонімії в авіаційній термінології [Електронний ресурс] / Л. А. Халіновська. – Режим доступу: http://www.term-in.org/index.php?option=com_content&view=article&id=92&Itemid=19&lang=uk

199. Халіновська Л. Основні вимоги до терміна: прагнення до ідеалу чи реальне функціонування? [Електронний ресурс] / Л. Халіновська. – Режим доступу: http://www.term-in.org/index.php?option=com_content&view=article&id=93&Itemid=19&lang=uk

200. Ханина Е. Методы компаративистики / Е. Ханина // Интертекст online. – 2001. – 14 с.

201. Хацер Г. О. Проблема зв'язку термінології із загальноживаною лексикою [Електронний ресурс] / Г. О. Хацер. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/1973/1/10.pdf>

202. Ходакова А. Г. Системная семантика термина : автореф. дисс. На соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / А. Г. Ходакова. – Тула, 2010. – 20 с.

203. Худолєєва С. П. До питання про термінологічну синонімію / С. П. Худолєєва // Мовознавство. – К., 1984. – № 1. – С. 60–63.

204. Цветков Н. В. К методологии компонентного анализа / Н. В. Цветков // Вопросы языкознания. – 1984. – № 2. – С. 61–71.

205. Цегельська М. В. Структурна типологія одиниць семантичного поля часу в сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук.

ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / М.В. Цегельська. – Дніпропетровськ, 2000. – 17 с.

206. Черненко І. Антонімічні відношення в українській термінології туризму / І. Черненко // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології» – 2010. – № 675. – С. 183–186.

207. Чорна О. Синонімічні відношення в українській податковій терміносистемі / О. Чорна // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології» – 2010. – № 675. – С. 187–194.

208. Шафиков С. Г. Теория семантического поля и компонентной семантики его единиц : [учебное пособие] / С. Г. Шафиков. – Уфа : Башк. ун-т., 1999. – 88 с.

209. Шелов С. Д. Термин. Терминологичность. Терминологические определения / С. Д. Шелов. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ, 2003. – 280 с.

210. Шелов С. Д. Терминологические поля и понятийная организация терминологии / С. Д. Шелов // Структурная и прикладная лингвистика. – 2008. – Вып. 7. – С. 211–232.

211. Шмелев Д. Н. Очерки по семасиологии русского языка / Д. Н. Шмелев. – М. : Просвещение, 1984. – 345 с.

212. Штернеманн Р. Методы контрастивной лингвистики / Р. Штернеманн // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1989. – Вып. 25. Контрастивная лингвистика. – С. 144–162.

213. Щерба Д. В. Термін та його дефініція як головні онтологічні поняття термінознавства [Електронний ресурс] / Д. В. Щерба. – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/8811/97/>

214. Щур С. Г. Теория поля в лингвистике / С. Г. Щур. – М. : Наука, 1974. – 256 с.

215. Яремко Я. Політична термінолексика у лінгвокультурному вимірі: зіставний аспект / Я. Яремко // Вісник львів. ун-ту. Серія філол. – 2009. – Вип. 46. – Ч. 1. – С. 217–223.
216. A Dictionary of Sociolinguistics / ed. by Joan Swann, Andrea Deumert, Theresa M Lillis. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2004. –384 p.
217. Allwood J. On the semantic field of conflict and conflict resolution in Swedish [Електронний ресурс] / J. Allwood. – Режим доступу : <http://sskkii.gu.se/jens/publications/docs051-075/075.pdf>
218. Bąk P. Gramatyka języka polskiego / P. Bąk. – Warszawa : Wiedza Powszechna, 1997. – 506 s.
219. Bartnicka B. Gramatyka języka polskiego dla cudzoziemców / B. Bartnicka, H. Satkiewicz. – Warszawa : Wiedza Powszechna, 1990. – 277 s.
220. Bendix E. N. Componential Analysis of General Vocabulary: the Semantic Structure of a Set of Verbs in English, Hindi and Japanese // The Hague. – Bierwisch, Manfred, 1966. – № 2. – P. 580.
221. Brown K. Concise Encyclopedia of Semantics / K. Brown, K. Allan. – Amsterdam : Elsevier Ltd, 2009. – S. 25–28.
222. Budin G. Teoria i praktyka terminologii / G. Budin, H. Felber. – Warszawa : Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 1994. – 332 s.
223. Budin G. Handbook of terminology management / G. Budin, S. Wright. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1997. – Vol. 1. – 355 p.
224. Cabré M. T. Terminology: Theory, Methods and Applications / M. T. Cabré. – Philadelphia PA : John Benjamins, 1999. – 247 p.
225. Contrastive Linguistics and the Language Teacher / ed. by J. Fisiak. – Oxford ; New York ; Toronto : Pergamon Press, 1981. – 284 p.
226. Cook V. Effects of the Second Language on The First / V. Cook // Multilingual Matters. – Clevedon, 2003. – P. 168–214.

227. Coupland N. Introduction / N. Coupland, A. Jaworski // Sociolinguistics. A reader and coursebook / ed. by N. Coupland and A. Jaworski. – New York, 1997. – P. 1–3.

228. Coupland N., Robert J., Jaworski A. Introduction: A Critical History of Sociolinguistics / N. Coupland, J. Robert, A. Jaworski // Sociolinguistics: Critical Concepts in Linguistics. – London : Routledge, 2009. –Vol. 1. – P. 1–52.

229. Cruse D. Lexical Semantics / D. Cruse. – Cambridge : Cambridge University Press, 1986. – 330 p.

230. Crystal D. Language Death / D. Crystal. – Cambridge : Cambridge University Press, 2000. – 198 p.

231. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of Language / D. Crystal. – Cambridge : Cambridge University Press, 2010. – 516 p.

232. Di Pietro R. J. Language Structures in Contrast / R. J. Di Pietro. – Rowley : Mass, 1971. – 216 p.

233. Dictionary.com [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dictionary.reference.com/>

234. Egner I. Intercultural aspects of speech act of promising: Western and African practices / I. Egner // Intercultural Pragmatics. – 2006. – P. 443–464.

235. Fishman J. Sociolinguistics: A Brief Introduction / J. Fishman. – Rowley, Mass. : Newbury House, 1970. – 126 p.

236. Fishman J. The Sociology of Language / J. Fishman // Sociolinguistics: A reader and Coursebook / ed. by N. Coupland and A. Jaworski. – New York, 1997. – P. 25–30.

237. Fisiak J. Theoretical Issues in Contrastive Linguistics / J. Fisiak. – Benjamins ; Amsterdam 1980. – 117 p.

238. Fries C. C. Teaching and Learning English as a Second Language / C. C. Fries. – Ann Arbor : University of Michigan Press, 1945. – 250 p.

239. Gajda S. Wprowadzenie do teorii terminu / S. Gajda. – Opole : Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Powstańców Śląskich w Opolu, 1990. – 145 s.

240. Gao Ch. The application of semantic field theory to English vocabulary learning / Ch. Gao // *Theory and Practice in Language Studies*. – 2013. – Vol. 3. – № 11. – P. 2030–2035.

241. Gast V. Contrastive Linguistics: Theories and Methods. – [Електронний ресурс] / V. Gast. – Режим доступу: http://www.personal.uni-jena.de/~mu65qev/papdf/contr_ling_meth.pdf

242. Gast V. Contrastive analysis: Theories and methods / V. Gast // Kortmann, B. and J. Kabatek (eds.). *Dictionaries of Linguistics and Communication Science: Linguistic theory and methodology*. – Berlin : Mouton de Gruyter. – P. 48–59.

243. Grzegorzczkova R. Problemy ogólne słowotwórstwa; Rzeczownik / R. Grzegorzczkova, J. Puzynina // R. Grzegorzczkova, R. Laskowski, H. Wróbel (red.), *Gramatyka współczesnego języka polskiego : Morfologia* – Wydanie trzecie, poprawione. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 1999. – S. 361–388, 389–468.

244. Griffiths P. An introduction to English semantics and pragmatics / P. Griffiths. – Edinburgh, 2006. – 208 p.

245. Grucza F. Terminologia – jej przedmiot, status i znaczenie / F. Grucza // F. Grucza (red.) *Teoretyczne podstawy terminologii*. – Wrocław, 1991. – S. 11–43.

246. Grucza S. Od lingwistyki tekstu do lingwistyki tekstu specjalistycznego / S. Grucza. – Warszawa 2004. – 220 s.

247. Grucza S. Lingwistyka tekstów specjalistycznych / S. Grucza. – Warszawa, 2013. – 247 s.

248. Haspelmath M. Comparative concepts and descriptive categories in crosslinguistic studies / M. Haspelmath. // *Language*. – 2007. – № 86(3). – P. 663–687.

249. Hawkins J. A Comparative Typology of English and German. Unifying the Contrasts / J. Hawkins. – London : Croom Helm, 1986. – 244 p.

250. Helbig G. Sprachwissenschaft – Konfrontation – Fremdsprachenunterricht / G. Helbig. – Leipzig : Verlag Enzyklopädie, 1981. – 315 S.
251. Hymes D. Foundations in Sociolinguistics: An Ethnographic Approach / D. Hymes. – Philadelphia : University of Pennsylvania P, 1974. – 246 p.
252. Jadacka H. Kultura języka polskiego : fleksja, słowotwórstwo, składnia / H. Jadacka. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009. – 253 s.
253. James C. Contrastive Analysis / C. James. – London : Longman, 1980. – 257 p.
254. James C. Contrastive Linguistics [Електронний ресурс] / C. James. – Режим доступу <http://www.llas.ac.uk/resources/gpg/1395>
255. Język i społeczeństwo / red. M. Głowiński. – Warszawa : Czytelnik, 1980. – 364 s.
256. Języki specjalistyczne. Metajęzyk lingwistyki / red. J. Lukszyn. – Warszawa, 2001. – 193 s.
257. Johansson S. Contrastive analysis and learner language: A corpus-based approach / S. Johansson. – Oslo, 2008. – 168 p.
258. Jurkowski M. Metajęzyk terminologii / M. Jurkowski // F. Grucza (red.) Teoretyczne podstawy terminologii. – Wrocław, 1991. – S. 45–60.
259. Karamysheva I. D. Contrastive Grammar of English and Ukrainian Languages : Textbook / Iryna Karamysheva. – Vinnytsia : Nova Knyha Publishers, 2012. – 320 p.
260. Kleparski G. A. The tradition of field theory and the study of lexical semantic change / G.A. Kleparski, A. Rusinek // Zeszyty naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. – 2007. – vol. 47. – p. 187–205.
261. Kowalik K. Struktura morfonologiczna współczesnej polszczyzny / K. Kowalik. – Kraków : Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN, 1997. – 189 s.
262. König E. Contrastive linguistics and language typology / E. König // InMair&Markus. – 1992. – P. 137–154.

263. König E. The place of contrastive linguistics in language comparison. Languages in Contrast [Електронний ресурс] / E. König. – Режим доступу: http://www.personal.uni-jena.de/~mu65qev/e-g-contrasts/papers/koenig_2011.pdf

264. Koriakowcewa E. Aktualne problemy językoznawstwa słowiańskiego / E. Koriakowcewa, J. Gardzińska. – Siedlce, 2012. – 275 s.

265. Kortmann B. Dialectology Meets Typology. Dialect Grammar from a Cross-Linguistic Perspective / B. Kortmann. – Berlin : Mouton de Gruyter, 2004. – 153 p.

266. Korunets I. V. Contrastive typology of the English and Ukrainian languages / I. V. Korunets. – Kyiv : Lybidpubl, 1995. – 238 p.

267. Koseska-Toszewa V. O języku pośredniku i badaniach konfrontatywnych / V. Koseska-Toszewa // Problemy teoretyczno-metodologiczne badań konfrontatywnych języków słowiańskichю – Warszawa. 1991. – S. 7–19.

268. Krzeszowski T. P. Contrasting languages: The scope of contrastive linguistics / Tomasz P. Krzeszowski ; edicted by Tomasz Krzeszowski. – Berlin ; New York : Mouton de Gruyter, 1991. – 286 p.

269. Kubacki A. Skupienia terminologiczne w polskim języku specjalistycznym [Електронний ресурс] / A. Kubacki. – Warszawa, 2008. – Режим доступу: <http://www.kubart.pl/dane/11.pdf>

270. Labov W. Sociolinguistic Patterns / W. Labov. – Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 1972. – 344 p.

271. Lado R. Linguistics across Cultures / R. Lado. – Ann Arbor : University of Michigan Press, 1957. – 30 p.

272. Leech G. Semantics / G. Leech. – Harmondsworth : Penguin Books, 1976. – 383 p.

273. Lehrer A. Meaning in Linguistics / A. Lehrer // Theory of Meaning / ed. by Adrienne and Keith Lehrer. – Prentice-Hall, 1970. – P. 9–16.

274. Lubaś W. Aspects of polish sociolinguistics / W. Lubaś // Socjolingwistyka. – 1990. – № 9– S. 9–23.

275. Lukszyn J. Teoretyczne podstawy terminologii / J. Lukszyn, W. Zmarzer. – Warszawa, 2006. – 189 s.
276. Lukszyn J. Lingwistyczne problemy badań terminologicznych / J. Lukszyn // F. Grucza (red.). Teoretyczne podstawy terminologii. – Wrocław, 1991. – S. 79–96.
277. Lukszyn J. Termin i system terminologiczny w świetle praktyki // J. Lukszyn (red.) *Metajęzyk Lingwistyki (Języki specjalistyczne 1)*. – Warszawa, 2001. – S. 7–25.
278. Lyons J. *Linguistic Semantics: An Introduction* / J. Lyons. – Cambridge : Cambridge University Press, 1995. – 376 p.
279. Lyons J. *Semantic structure* / J. Lyons // *Lexicology: Critical Concepts in Linguistics* / ed. by P. Hanks. – Abingdon : Routledge, 2008. – Vol. 2.– P. 214–230.
280. Lyons J. *Semantics* / J. Lyons. – Cambridge : Cambridge University Press, 1977. – Vol. 1. – 371 p.
281. Morciniec N. *Gramatyka kontrastywna. Wprowadzenie do niemiecko-polskiej gramatyki kontrastywnej* / N. Morciniec. – Wrocław : Wydawnictwo wyższej szkoły filologicznej we wrocławiu, 2014. – 95 s.
282. Murphy M. L. *Semantic Relations and the Lexicon: Antonyms, Synonyms, and Other Paradigms* / M. L. Murphy. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 292 p.
283. Nickel G. (red.) *Papers in Contrastive Linguistics*. – Cambridge : Cambridge University Press, 1971. – 124 p.
284. Nida E. A. *Componential Analysis of Meaning: an Introduction to Semantic Structures* / E. A. Nida. – The Hague : Mouton, 1975. – 272 p.
285. Nowicki W. *Podstawy terminologii* / W. Nowicki. – Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1986. – 155 s.
286. Perloff R. M. *The dynamics of persuasion. Communication and attitudes in the 21st century* / R. M. Perloff. – 2nd ed. – Mahwah, New Jersey : Routledge. Petty, R. E., & Cacioppo, J. T., 2003. – 392 p.

287. Plag I. *Ford-formation in English / I. Plag.* – Cambridge : Cambridge University Press, 2002. – 246 c.
288. *Podstawy technolingwistyki. T. 1, 2 / (red.) J. Lukszyna.* – Warszawa, 2008.
289. Polański E. *Miejsce socjolingwistyki w nauce o języku / E. Polański // Socjolingwistyka.* – 1980. – № 3. – S. 9–20.
290. Porzig W. *Wesenhafte Bedeutungsbeziehungen / W. Porzig // Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur.* – 1934. – S. 70–97.
291. Rey A. *Essays on terminology / A. Rey.* – Amsterdam : John Benjamins, 1995. – 237 p.
292. Sager J. C. *A practical Course in Terminology Processing / J. C. Sager.* – Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins, 1990. – 264 p.
293. Schilling N. *Sociolinguistic fieldwork / N. Schilling.* – Cambridge : Cambridge University Press, 2013. – 323 p.
294. Spolsky B. *Language Policy. Key Topics in Sociolinguistics / B. Spolsky.* – Cambridge : Cambridge University Press, 2004. – 266 p.
295. Starzec A. *Rozwój polskiej terminologii motoryzacyjnej (od początku do 1945 roku) / A. Starzec.* – Opole : Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Powstańców Śląskich, 1984. – 104 s.
296. Szczepankowska I. *Semantyka i pragmatyka językowa: słownik podstawowych pojęć z zadaniami i literaturą przedmiotu / I. Szczepankowska.* – Białystok : Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2011. – 314 s.
297. Taylor C. *Language to language: A practical and theoretical guide for Italian / English translators / C. Taylor.* – Cambridge : Cambridge University Press, 2009. – 345 p.
298. Temmerman R. *Towards New Ways of Terminology Description. The Sociocognitive Approach / R. Temmerman.* – Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins, 2000. – 258 p.

299. Teun A. van Dijk What is Political Discourse Analysis? [Електронний ресурс] / Teun A. Van Dijk. – Режим доступу: <http://discourses.org/OldArticles/What%20is%20Political%20Discourse%20Analysis.pdf>

300. Trier J. Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes / J. Trier. – Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag, 1973. – 347 S.

301. Trier J. Sprachlich Feld / J. Trier // Neue Jahrbücher für Wissenschaft und Jugendbildung. – 1934. – № 10. – S. 428–449

302. Trudgil P. A Glossary of Sociolinguistics / P. Trudgil. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2003. – 149 p.

303. Ullmann S. Semantics: an introduction to the science of meaning / S. Ullmann. – Oxford : Basil Blackwell, 1962. – 278 p.

304. Weinreich U. Languages in contact: Findings and Problems / U. Weinreich. – New York, 1953. – 148 p.

305. Weissenhofer P. Conceptology in Terminology Theory, Semantics and Word Formation / P. Weissenhofer. – Vienna : TermNet, 1995. – 270 p.

306. Word-formation: An international Handbook of the languages of Europe / ed. by P. O. Müller, I. Ohnheiser, S. Olsen, F. Rainer. – Berlin ; Boston : De Gruyter Mouton, 2015. – 802 p.

307. Zabrocki L. Z teorii socjolingwistyki / L. Zabrocki // Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego – 1972. – № 30. – S. 17–25.

II. Джерельна база

308. Адабашева Ф. Б. Мовна ситуація й особливості функціонування української й кримськотатарської мов в АРК [Електронний ресурс] / Ф. Б. Адабашева. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/knp/156/knp156_122-124.pdf

309. Алексієвець О. Історія та сучасність політичної лінгвістики / О. Алексієвець // Україна-Європа-Світ : міжнар. зб. наук. праць. – 2012. – Вип. 9. – С. 248–255.

310. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити : навч. посіб. / О. Сербенська, М. Білоус ; за заг. ред. О. Сербенської ; Львівський нац. ун-т ім. І. Франка (Львів). – 2-ге вид., доповн. і перероб. – Львів : ЛНУ імені І. Франка, 2011. – 258 с.

311. Антошкіна Л. І. Соціолінгвістика: навч. посібник / Л. І. Антошкіна, Г. М. Красовська, П. І. Сигеда, О. М. Сухомлинов. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2007. – 355 с.

312. Брага І. І. Перемикання кодів: основні напрями соціолінгвістичних досліджень / І. І. Брага // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2012. – Т. 25 (64). – № 1. – Ч. 1. – С. 238–242.

313. Бурда Т. М. Мовна поведінка особистості в умовах українсько-російського білінгвізму: молодіжне середовище Києва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т. М. Бурда. – К., 2002. – 22 с.

314. Виноградова О. Комунікативна компетенція як соціолінгвістична проблема [Електронний ресурс] / О. Виноградова. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ls/2009_19/vinogradova.pdf

315. Вусик Г. Типологія станів мовної ситуації в Центрально-Східній Україні в першій половині ХХ століття / Г. Вусик. – Донецьк : Юго-Восток, 2007. – 203 с.

316. Горбатенко В. П. Пропаганда / В. П. Горбатенко // Політологічний енциклопедичний словник. – К., 2004. – 736 с.

317. Гуменюк Т. І. До питання про мовну стійкість в Україні [Електронний ресурс] / Т. І. Гуменюк. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Magisterium/Ms/2011_43/04_gumenyuk.pdf

318. Демченко В. Мовне середовище. Екстралінгвістичний нарис про Південь України : монографія / В. Демченко. – Херсон : АЙЛАНТ, 2001. – 210 с.

319. Єрмоленко С. Я. Українська мова. Тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибики, О. Г. Тодор / за ред. С. Я. Єрмоленко. – К. : Либідь, 2001. – 224 с.

320. Жлуктенко Ю. О. Мовні контакти / Ю. О. Жлуктенко. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1966. – 135 с.

321. Загнітко А. П. Сучасні лінгвістичні теорії : монографія / А. П. Загнітко. – Вид. 2-е, випр. і доп. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток Лтд», 2007. – 219 с.

322. Загнітко А. Соціолінгвістика: предметно-понятєвий апарат / А. Загнітко, І. Кудрейко // Вісник Львівського ун-ту. – Львів, 2009. – Вип. 46. – С. 16–26.

323. Кузнєцова Т. Соціолінгвістичні передумови впровадження «української мови (за професійним спрямуванням)» у навчальний процес / Т. Кузнєцова // Вісник СумДУ. – Суми, 2004. – № 1(60). – С. 5–7.

324. Лазаренко Л. О. Лексична інтерференція в усному румунському мовленні в Україні / Л. О. Лазаренко // Мовознавство, 1996. – № 1–2. – С. 32–38.

325. Лозинський Р. Мовна ситуація в Україні (суспільно-політичний погляд) / Р. Лозинський. – Львів : Львів. нац. ун-т імені Івана Франка, 2008. – 476 с.

326. Масенко Л. Мова і суспільство: Постколоніальний вимір / Л. Масенко. – К. : Вид. дім «КМ Академія», 2004. – 163 с.

327. Масенко Л. Суржик як соціолінгвістичний феномен [Електронний ресурс] / Л. Масенко. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n35texts/35-zmist.htm>.

328. Масенко Л. Т. Нариси з соціолінгвістики / Л. Т. Масенко. – К. : Видавн. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. – 242 с.

329. Мацюк Г. П. Прикладна соціолінгвістика. Питання мовної політики: Навч. Посіб / Г. П. Мацюк. – Львів: Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 212 с.

330. Мацюк Г. Теоретичні засади опису мовних ситуацій у контексті прикладної соціолінгвістики [Електронний ресурс] / Г. Мацюк // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. – 2009. – Вип. 13. – С. 66–70. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spml_2009_13_17

331. Мацюк Г. Соціологічний підхід до мови в українській лінгвістичній традиції [Електронний ресурс] / Г. Мацюк. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/visnyk/46_2009/46_2009_Matciuk.pdf

332. Мацюк Г. Сучасна соціолінгвістика: тенденції в розвитку теорії і завдання / Г. П. Мацюк // Мова і суспільство. – 2010. – Вип. 1. – С. 5–20.

333. Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В. П. Горбатенко ; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.

334. Нагорна Л. Політична мова: зміст і структура поняття / Л. Нагорна // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – К., 2005. – Вип. 7. – С. 195–207.

335. Петренко В.В. Особливості визначення політичної мови / В.В. Петренко // Політичний менеджмент – 2007. – № 2. – С. 16–24.

336. Почепцов Г. Г. Інформаційна політика : навч. посіб. для студентів ВНЗ, аспірантів, викладачів / Г. Г. Почепцов, С. А. Чукут. – 2-ге вид., стер. – К. : Б/в, 2008. – 663 с.

337. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля – К., 2006. – 716 с.

338. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : Підручник / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля. – К., 2006. – 712 с.

339. Селіванова О. Проблема форм міксації мов у соціолінгвістиці / О. Селіванова // Мова і суспільство, 2011. – Вип. 2. – С. 3–10.

340. Семчинський С. В. Семантична інтерференція мов / С. В. Семчинський. – К. : Вища шк., 1974. – 256 с.

341. Сербенська О. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити / О. Сербенська. – Львів : Світ, 1994. – 152 с.

342. Соціологічний енциклопедичний словник / [ред.-укл. академік РАН Г. В. Осипов]. – К. : Вид-во НОРМА (Видавн. група НОРМА – ІНФРА М), 2000. – 488 с.

343. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг: Соц. диференціація укр. мови / Л. Ставицька. – К. : Критика, 2005. – 464 с.

344. Ставицька Л. Суржик: суміш, мова, комунікація / Л. Ставицька, В. Труб // Українсько-російська двомовність. Лінгвосоціокультурні аспекти : зб. наук. пр. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – С. 32–120.

345. Тараненко О. Мовна ситуація та мовна політика в сучасній Україні (на загальнослов'янському тлі) / О. Тараненко // Мовознавство, 2003. – № 2–3. – С. 30–55.

346. Ткаченко О. Проблема мовної стійкості та її джерел / О. Ткаченко // Мовознавство. – 1990. – № 4. – С. 3–10.

347. Труб В. Явище суржику як форма просторіччя в ситуації двомовності / В. Труб // Мовознавство. – 2000. – №1. – С.46–58.

348. Шавардова Ю. О. Політична мова в аспекті політичної комунікації / Ю.О. Шавардова // Вестник СевГТУ : сб. науч. тр. – 2008. – Вып. 91: Политология. – С. 153–156.

349. Шумарова Н. П. Мовна компетенція особистості в ситуації білінгвізму : монографія. / Н. П. Шумарова. – К.: Київ. держ. лінгвістичний університет, 2000. – 283 с.

350. Яворська Г. М. Непевний об'єкт бажання: ЄВРОПА в українському політичному дискурсі : монографія / Г. М. Яворська, О. В. Богомолів. – К. : Вид. дім Дмитра Бураго, 2010. – 136 с.

351. Яцимірська М. Мова інтернет-видань: термінологія, персвазивність [Електронний ресурс] / М. Яцимірська. – Режим доступу: <http://www.mediakrytyka.info/onlayn-zhurnalistyka/mova-internet-vydan-terminolohiya-persvazyvnist.html>

352. Яшан О. О. Роль та місце психологічної війни у завойовницьких планах керівників III Рейху / О. О. Яшан // Історичний архів. Наукові студії : зб. наук. пр. – Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – Вип. 5. – С. 94–97.

353. Baker C. Encyclopedia of Bilingualism and Bilingual Education / C. Baker, S. Jones. – Clevedon: Library of Congress Cataloging in Publication Data, 1998. – 751 p.

354. Beardsmore H. B. Bilingualism: basic principles. – 2nd ed. – (Multilingual matters 1). – Clevedon ; Bufalo; Toronto ; Sydney : Teito Limited, 1986. – 205 p.

355. BILINGWIZM a glottodydaktyka: materiały z V sympozjum zorganizowanego przez Instytut Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego, Białowieża, 26-28 maja 1977 / Uniwersytet Warszawski, Instytut Lingwistyki Stosowanej; [red. nauk. Franciszek Grucza]. – Warszawa : Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 1981. – 152 s.

356. Bokszański Z. Tożsamość grup etnicznych a język w społeczeństwach wielokulturowych / Z. Bokszański // Tożsamość a język w perspektywie sławistycznej. – Opole, 2008. – С. 21–33.

357. Bralczyk J. Język polityki a polityka językowa / J. Bralczyk // Socjolingwistyka. – 1977. – № 1. – S. 92–97.

358. Bralczyk J. Język polityki i polityków / J. Bralczyk // O zagrożeniach i bogactwie polszczyzny / pod. red. J. Miodka. – Wrocław, 1996. – S. 121–135.

359. Bralczyk J. O języku polskiej polityki lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych / J. Bralczyk. – Warszawa, 2003. – 120 s.

360. Bralczyk J. O języku polskiej propagandy politycznej lat siedemdziesiątych / J. Bralczyk. – Warszawa : Wydawnictwo Trio, 2002. – 235 s.

361. Bralczyk J. Ograniczony świat propagandy / J. Bralczyk // Rokoszowa J. Nowo-mowa. Materiały z sesji naukowej poświęconej problemom współczesnego języka polskiego. – Londyn, 1985.

362. Bralczyk J. O języku propagadny i polityki / J. Bralczyk. – Warszawa : Wydawnictwo Trio, 2007. – 352 s.

363. Brants K. Political communication in postmodern democracy / K. Brants, K. Voltmer. – Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2011. – 284 p.
364. Burdina S. V. Tendencies and basic terms of modern sociolinguistic research of language identity / S. V. Burdina // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 13 (200). – Ч. I. – С. 157–162.
365. Butler Y. G. Bilingualism and Second Language Acquisition / Y. G. Butler, K. Hakuta // The Handbook of bilingualism. – P. 114–144.
366. Concise Encyclopedia of Sociolinguistics / Ed. By Rajend Mesthrie. – University of Cape Town, 2001. – 1060 p.
367. Dobek-Ostrowska B. Teoria komunikowania publicznego i politycznego / B. Dobek-Ostrowska, R. Wiszniowski. – Wrocław : Wydawnictwo Astrum, 2001. – 248 s.
368. Dobek-Ostrowska B. Teoria i praktyka propagandy / B. Dobek-Ostrowska, J. Fras, B. Ociepka. – Wrocław, 1999. – 132 s.
369. Dołowy-Rybińska N. Sytuacja języków mniejszościowych i regionalnych w Europie. Wymiar finansowy. Rekomendacje dla Polski / N. Dołowy-Rybińska. – Warszawa, 2015. – 17 s.
370. Encyclopedia Britannica [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/65319/bilingualism>
371. Encyklopedia językoznawstwa ogólnego / red. K. Polański. – Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1999. – 732 s.
372. Encyklopedia popularna PWN / red. J. Kofman. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 1999. – 1158 s.
373. Fabbro F. The Neurolinguistics of Bilingualism: An Introduction / F. Fabbro. – Hove : Psychology Press, 1999. – 255 p.
374. Fairclough N. Language and power / N. Fairclough. – New York : Longman, 1989. – 259 p.
375. Fras J. Komunikacja polityczna, wybrane zagadnienia gatunków i języka wypowiedzi / J. Fras. – Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005. – 270 s.

376. Furdal A. Klasyfikacja odmian współczesnego języka polskiego / A. Furdal. – Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1973. – 63 s.
377. Gajda S. Program polskiej polityki językowej (rozważania wstępne) / S. Gajda // Polska polityka językowa na przełomie tysiącleci / J. Mazur. – Lublin, 1999. – S. 37–46.
378. Głuszkowski M. Typy przełączania kodu w rosyjsko-polskiej dwujęzyczności staroobrzędowców regionu suwalsko-augustowskiego / M. Głuszkowski // Slavia Orientalis – 2010. – № 1. – S. 81–98.
379. Grabias S. Język w zachowaniach społecznych / S. Grabias. – Lublin, 2003. – 384 s.
380. Grochowska A. Wewnętrzne zróżnicowanie językowe we Włoszech. Dialekty a język narodowy [Електронний ресурс]. / Grochowska A. // Kwartalnik Językoznawczy. – 2011. – №3 – Режим доступу: http://www.kwartjez.amu.edu.pl/teksty/teksty2011_3_7/Grochowska.pdf
381. Grucza F. Współczesna polska polityka językowa w zakresie nauki języków obcych / F. Grucza // Polska polityka językowa na przełomie tysiącleci / pod red. Jana Mazura. – Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1999. – S. 73–98.
382. Handke K. Socjologia języka / K. Handke. – Warszawa, 2008. – 208 s.
383. Holmes J. An Introduction to Sociolinguistics / J. Holmes. – 3-nd ed. – Oxford : Blackwell Publishers Ltd, 2001. – 406 p.
384. Holm J. An introduction to pidgins and creoles / J. Holm. – Cambridge : Cambridge University Press, 2000. – 267 p.
385. Kamieniak J. Od perswazji do manipulacji [Електронний ресурс] / J. Kamieniak. – Режим доступу: <http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,4641/k,2>
386. Kamińska-Szmaj I. Propaganda, perswazja, manipulacja – próba porządkowania pojęć // Manipulacja w języku / Krzyżanowski P., Nowak P. (red.). – Lublin, 2004. – S. 13–27.
387. Kania S. Studia socjolingwistyczne. Skrypt dla studentów / S. Kania. – Szczecin : Uniwersytet Szczeciński, 1995. – 297 s.

388. Kiklewicz A. Tęcza nad potokiem. Kategorie lingwistyki komunikacyjnej, socjolingwistyki i hermeneutyki lingwistycznej w ujęciu systemowym / A. Kiklewicz. – Łask : Uniwersytet Warmińsko-Mazurski ; Oficyna Wydawnicza Leksem, 2010. – 204 s.

389. Kontakt językowy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pl.wikipedia.org/wiki/Kontakt_j%C4%99zykowy

390. Kurcz I. Język a psychologia. Podstawy psycholingwistyki / I. Kurcz. – Warszawa : WsiP, 1992. – 248 s.

391. Kurkowska H. Polityka językowa a zróżnicowanie społeczne współczesnej polszczyzny / H. Kurkowska // Socjolingwistyka. – 1977. – № 1. – S. 17–25.

392. Language contact [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Language_contact

393. Language policy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.languagepolicy.net/archives/langpol.htm> (5 травня 2015 р.).

394. Language policy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Language_policy (5 травня 2015 р.).

395. Lipińska E. Język ojczysty, język obcy, język drugi: wstęp do badań dwujęzyczności / E. Lipińska. – Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2003. – 147 s.

396. Lipińska E. Polskość w Australii: o dwujęzyczności, edukacji i problemach adaptacyjnych Polonii na antypodach / E. Lipińska. – Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2013. – 194 s.

397. Lubaś W. Co jest teraz ważne w polskiej polityce językowej? / W. Lubaś // Polska polityka językowa na przełomie tysiącleci / pod red. Jana Mazura. – Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1999. – S. 25–36.

398. Lubas W. Nowe zadania polityki językowej w świecie słowiańskim / W. Lubas // Socjolingwistyka. – 2003. – № 17. – S. 7–26.

399. Lubaś W. Polityka językowa / W. Lubaś. – Opole : Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej, 2009. – 560 s.
400. Lubaś W. Polszczyzna wobec najnowszych przemian społecznych // O zagrożeniach i bogactwie polszczyzny / pod. red. J. Miodka. – Wrocław, 1996. – S. 153–161.
401. Malmkjær K. The Linguistics Encyclopedia / K. Malmkjær. – New York : Routledge, 2002. – 621 p.
402. McNair B. An Introduction to Political Communication / B. McNair. – New York : Taylor & Francis eLibrary, 2011. – 222 p.
403. Michalczyk S. Komunikowanie polityczne. Teoretyczne aspekty procesu / S. Michalczyk. – Katowice : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2005. – 371 s.
404. Michalewska M. T. Polszczyzna osób bilingwalnych w Zagłębiu Ruhry w sytuacji oficjalnej / M. T. Michalewska. – Kraków : Nakł. Uniwersytetu JagielloPskiego, 1991. – 191 s.
405. «Mieszanie Się Języków» Oraz «Nauka Języków Do Siebie Podobych» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://onaucejezykow.blogspot.com/2010/11/mieszanie-sie-jezykow-oraz-nauka.html>
406. Mukhuba Th. Bilingualism, Language Attitudes, Language Policy and Language Planning / Th.Mukhuba // A Sociolinguistic Perspective Journal of Language and Learning. – Vol. 3. – № 2. – P. 268–269.
407. Murrmann J. Wielojęzyczność jako źródło cierpień? Pozytywy i negatywy rozbudowanych kompetencji językowych z perspektywy społecznej i lingwistycznej / J. Murrmann // Socjolingwistyka XXVIII. – Warszawa, 2014. – S. 29–47.
408. Myers-Scotton C. Code-switching / C. Myers-Scotton // The Handbook of Sociolinguistics / Ed. by F. Coulmas. – Oxford : Blackwell, 1998. – P. 149–162.
409. Niemiec E. Between Us Bilinguals. A fairly unbiased dissertation on monolingual and bilingual views on code-switching / E. Niemiec. – Warsaw : Unpublished Ph.D., 2010. – 80 p.

410. Norris P. Political communications [Електронний ресурс] / P. Norris. – Режим доступу: <http://www.hks.harvard.edu/fs/pnorris/Acrobat/Political%20Communications%20encyclopedia2.pdf>

411. Nowak I. Transfer w kontekście dydaktyki językowej doby postkomunikacyjnej / I. Nowak // *Lingwistyka stosowana*, 12. – Śląsk, 2015. – S. 69-80.

412. Nowy słownik poprawnej polszczyzny / red. A. Markowski. – Warszawa : PWN, 2000. – 1788 s.

413. Olszański T. A. Problem językowy na Ukrainie. Próba nowego spojrzenia / T. A. Olszański. – Warszawa : Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia ; Centre for Eastern Studies, 2012. – 58 s.

414. Osika G. Ogólna charakterystyka procesu perswazji / G. Osika // *Zeszyty naukowe politechniki śląskiej*. – 2005. – S 15–32.

415. Ożóg K. O języku współczesnej polityki / K. Ożóg // *Polityka i Społeczeństwo*, 2007. – №4. – S. 103–111.

416. Pawlik J. Kreolizacja kulturowa we współczesnym Togo / J. Pawlik // *Forum Politologiczne*. – Olsztyn, 2004. – T. 1. – S. 15–37.

417. Pawłowski A. Problemy polskiej polityki językowej w Unii Europejskiej / A. Pawłowski // *Socjolingwistyka* – 2006. – № 20. – S. 7–17.

418. Pawłowski A. Zadania polskiej polityki językowej w Unii Europejskiej / A. Pawłowski // J. Warchała, D. Krzyżyk (red.) *Polska polityka językowa w Unii Europejskiej*. – Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2008. – S. 113–147.

419. Piekot T. Język w grupie społecznej: wprowadzenie do analizy socjolektu / T. Piekot. – Wałbrzych : Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Angelusa Silesiusa, 2008. – 132 s.

420. Sękowska E. Neologizmy słowotwórcze we współczesnej polszczyźnie (wybrane tendencje) / E. Sękowska // *Eslavística Complutense* – 2012. – № 12. – S. 97–103.

421. Sevruc A. Przejawy surżyku w klasycznej literaturze ukraińskiej [Електронний ресурс] / A. Sevruc // Kwartalnik Językoznawczy. – 2011. – № 3 (7) – Режим доступу: http://www.kwartjez.amu.edu.pl/teksty/teksty2011_3_7/Sevruc.pdf
422. Shumarova N. Podstawy socjolingwistyki / N. Shumarova. – Tyczyn : Wyż. Szk. Społeczno-Gospodarcza, 2004. – 80 s.
423. Skudrzykowa A. Mały słownik terminów z zakresu socjolingwistyki i pragmatyki językowej / A. Skudrzykowa, K. Urban. – Kraków ; Warszawa, 2000. 168 s.
424. Skutnabb-Kangas T. Bilingualism or not: The Education of minorities multilingual matters / T. Skutnabb-Kangas. – London : Bank House, 1981. – 378 p.
425. Słownik języka polskiego [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sjp.pwn.pl/>
426. Sobkowiak L. Komunikacja polityczna / L. Sobkowiak // A. Jabłoński, L. Sobkowiak *Studia z teorii polityki*. – Wrocław, 1999. – T. I. – 271 s.
427. Sobol E. Słownik wyrazów obcych / E. Sobol. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 1997. – 1186 s.
428. Stewart W. A Sociolinguistic Typology for Describing National Multilingualism / W. Stewart // *Reading in the Sociology of Language* / ed. by J. Fishman. – Paris : The Hague, 1968. – P. 134–140.
429. Švejczer A. D., Nikol'skij L. B. Introduction to sociolinguistics. *Linguistic & literary studies in Eastern Europe*. – 1986. – 181 p.
430. Szul R. Kwestia językowa w dziejach. Zarys problematyki / R. Szul // *Studia z Geografii Politycznej i Historycznej*. – 2012. – T. 1. – S. 69–94.
431. Szul R. Miasto a język. Rola miast w kształtowaniu sytuacji językowej / R. Szul // *Studia z Geografii Politycznej i Historycznej*. – 2013. – T. 2. – S. 63–85.
432. Szul R. Sytuacja językowa w Europie – między regionalizmem a integracją europejską / R. Szul // *Studia Regionalne i Lokalne*. – 2003. – № 3(13). – S. 29–60.

433. The Free Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.thefreedictionary.com/>
434. The Handbook of bilingualism / Ed. by Tej K. Bhatia, William C. Ritchie. – Wiley ; Blackwell : Blackwell handbooks in linguistics, 2006. – 869 p.
435. The Handbook of sociolinguistics / ed. by F. Coulmas. – Oxford ; Blackwell : Blackwell handbooks in linguistics, 1998. – 521 p.
436. Trasjanka und Surzyk – gemischte weißrussisch-russische und ukrainisch-russische Rede. Sprachlicher Inzest in Weißrussland und der Ukraine? / G. Hentschel, O. Taranenko, S. Zaprudski. – Frankfurt am Main : Peter Lang GmbH, 2014. – 394 p.
437. Trudgil P. Sociolinguistics: An introduction to language and society / P. Trudgil. – UK : Penguin, 2000. – 240 p.
438. Wardhaugh R. An introduction to sociolinguistics / R. Wardhaugh. – 5th. ed. – Oxford ; New York : Basil Blackwell, 2006. – 418 p.
439. Webster's New Collegiate Dictionary. G & C Merriam Company, Springfield [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/bilingualism>
440. Wielojęzyczność i kontakty językowe [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pl.languagesindanger.eu/book-of-knowledge/multilingualism-and-language-contact/>
441. Wikipedia: The Free Encyclopedia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://en.wikipedia.org>. ; <https://pl.wikipedia.org>
442. Wilkoń A. Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny / A. Wilkoń. – Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2000. – 111 s.
443. Wolff E. Language and Society / E. Wolff // Bernd Heine and Derek Nurse (Eds.). African Languages – An Introduction. – Cambridge : Cambridge University Press, 2000. – P. 11–42.
444. Wroblewska-Pawlak K. Język – tożsamość – emigracja. O strategiach adaptacyjnych Polaków zamieszkałych we Francji w latach osiemdziesiątych XX

wieku / K. Wroblewska-Pawlak // Young Poles from the Kujawsko – Pomorskie region (Polish Emigrants 1999 – 2007). – Rocz. 2010. – T. 20. – № 1. – S.63–73.

445. Wroblewska-Pawlak K. Naturalna dwujęzyczność czyli o dwujęzycznym wychowaniu dzieci [Електронний ресурс] / K. Wroblewska-Pawlak. – Режим доступа: <http://jows.pl/sites/default/files/Wr%C3%B3blewska-Pawlak.pdf>

446. Wysoczański W. Ekologia języka jako dyscyplina heterogenicznego opisu języka [Електронний ресурс] / W.Wysoczański // Bulletin de la société polonaise de linguistique. – 1999. – Режим доступа: <http://www.mimuw.edu.pl/polszczyzna/ptj/b-wuw/55/03-wysocz.pdf>

447. Zięba A. Językowe środki perswazji i manipulacji w informacjach prasowych na przykładzie Targów Budownictwa BUDMA [Електронний ресурс] / A. Zięba. – Режим доступа: <https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/4565/1/08.%20Zi%C4%99ba.pdf>

ДОДАТКИ

Матеріали до англо-польсько-українського навчального словника соціолінгвістичних термінів

Додаток А

Актуальність, мета, завдання словника, структура словникової статті

Англо-польсько-український навчальний словник соціолінгвістичних термінів є першим в Україні тлумачно-перекладним словником, що систематизує понятійний апарат соціолінгвістики, розв'язуючи низку питань: принципи добору реєстрових слів, побудову словникової статті, розмежування значень, принципи визначення термінів, відтворення значень термінів однієї мови засобами іншої, відображення парадигматичних відношень терміноодиниць (синонімія, антонімія).

Укладання словника зумовлене потребою забезпечити навчальний процес уніфікованою термінологією соціолінгвістики. Вона є важливою складовою фахової освіти, тому словник постає як навчальний ресурс, розрахований на студентів вищих навчальних закладів, які слухають різні дисципліни соціолінгвістичного циклу. Репрезентуючи термінологічну базу соціолінгвістики, англійсько-польсько-український словник буде впливати на мовну компетенцію фахівців цієї галузі, зумовлювати оновлення галузевої термінології, роблячи доступними іншомовні джерела наукової інформації. Мета словника – розкрити теоретичні знання про взаємодію мови і суспільства в різних соціолінгвістичних традиціях відповідно до розвитку сучасної соціолінгвістики в умовах нової лінгвістичної парадигми.

Представлення у словнику розвинутої термінологічної бази західної соціолінгвістики сприяє кодифікації терміносистеми української мови. На прикладі ТП «мовна ситуація», «мовна політика», «політична комунікація» організація теоретичного знання постає у вигляді ієрархічно дібраних

системних комплексів, які підтверджують релевантність застосування польового підходу для добору і систематизації відповідників української, польської і англійської мов.

Словник містить терміни-відповідники, які виявляють тотожну семантику та забезпечує ідентичне визначення однорідних понять і термінів на їх позначення. Реєстр термінів кожної з мов виявляє ідіоетнічні ознаки, тому переклад безеквівалентних одиниць англійської, польської та української мов запропоновано вперше.

Джерельною базою для формування трьох розділів словника послужили дефініції, відібрані методом суцільної вибірки із лінгвістичних словників, енциклопедій, монографій та посібників зі соціолінгвістики, а також наукових статей на соціолінгвістичну тематику українською, польською та англійською мовами.

Перспективою дослідження є зіставний аналіз інших термінологічних полів, зокрема: «мова і нація», «двомовність / багатомовність», «мова та ідентичність», «мова та ідеологія» та ін., що дозволить укласти повний реєстр соціолінгвістичних термінів і систематизувати відповідники до інших розділів словника.

Структура словникової статті

1. Заголовні слова структуровано за алфавітним принципом.
2. Згідно з навчально-методичною ціллю опис словникової статті терміна подано в такій послідовності:
  - 1) заголовне слово – терміни-відповідники англійської, польської та української мов (*жирний шрифт курсивом*);
  - 2) дефініція терміна українською мовою (напівжирний шрифт);
  - 3) значення багатозначного терміна та його дефініції подано за допомогою арабських цифр з дужкою –1), 2) і т. д.
  - 4) одиниці, що увійшли до складу ТП «мовна ситуація», «мовна політика», «політична комунікація», характеризуються розгалуженими синонімічними зв'язками, тому синоніми до одного терміна подано у одній

словниковій статті; роль реєстрової одиниці виконує термін, який має найвищу частоту використання в соціолінгвістичному контексті (напівжирний шрифт курсивом);

5) термін-антонім до заголовного слова (напівжирний шрифт курсивом).

**Склад ядерної, навколоядерної та периферійної зон
термінологічного поля «мовна ситуація» в українській, польській та
англійській мовах**

Українська мова

Ядерна зона: *мовна ситуація, ендоглосна мовна ситуація, екзоглосна мовна ситуація, мовна ситуація одномовності, мовна ситуація багатомовності, одномовність, двомовність, багатомовність, полілінгвізм, мультилінгвізм, монолінгвізм, білінгвізм, монокомпонентна мовна ситуація, полікомпонентна мовна ситуація, збалансована мовна ситуація, незбалансована мовна ситуація, рівнопотужна мовна ситуація, різнопотужна мовна ситуація, рівноважна мовна ситуація, нерівноважна мовна ситуація, гіпоглосна мовна ситуація, гіперглосна мовна ситуація, гомогенна мовна ситуація, гомоморфна мовна ситуація, гетероморфна мовна ситуація.*

Навколоядерна зона: *двомовність, білінгвізм, індивідуальний білінгвізм, груповий білінгвізм, масовий білінгвізм, національний білінгвізм, координативний білінгвізм, субординативний білінгвізм, змішаний білінгвізм, симетричний білінгвізм, асиметричний білінгвізм, природний білінгвізм, штучний білінгвізм, активний білінгвізм, пасивний білінгвізм, рецептивний білінгвізм, продуктивний білінгвізм, диглосія, напівмовність, семілінгвізм, добровільно вивчений білінгвізм, насильно нав'язаний білінгвізм, тимчасовий білінгвізм, тривалий білінгвізм, ранній білінгвізм, пізній білінгвізм, горизонтальний білінгвізм, вертикальний білінгвізм, реальний білінгвізм, контактний білінгвізм, неконтактний білінгвізм, безпосередній білінгвізм, опосередкований білінгвізм, перекладний білінгвізм, неперекладний білінгвізм, міський білінгвізм, сільський білінгвізм, двосторонній білінгвізм, односторонній білінгвізм, монокультурний білінгвізм, бікультурний білінгвізм, інтерференція, трансференція, багатомовність, мультилінгвізм, національна багатомовність, індивідуальна багатомовність, плюрилінгвізм,*

мовний контакт, тимчасовий мовний контакт, каузальний мовний контакт, постійний мовний контакт, перманентний мовний контакт, безпосередній мовний контакт, опосередкований мовний контакт, природний мовний контакт, штучний мовний контакт, змішаний мовний контакт, природно-штучний мовний контакт, однобічний мовний контакт, обопільний мовний контакт, маргінальний мовний контакт, внутрішньорегіональний мовний контакт, перемикання кодів, ситуативне перемикання кодів, метафоричне перемикання кодів, немарковане перемикання кодів, марковане перемикання кодів, інтерсентенціональне перемикання кодів, інтрасентенціональне перемикання кодів, змішування кодів, запозичення, індоєвропеїзм, германізм, слов'янізм, англіцизм, русицизм, арабізм, тюркізм, діафонія, діаморфія, діалексія, інтеркаляція, мовна асиміляція, мовний союз, субстрат, суперстрат, адстрат, форма існування мови, літературна мова, народно-розмовна мова, діалект, інтердіалект, койне, просторіччя, арго, жаргон, сленг, просторозмовна мова, некодифікована просторозмовна мова, територіальний діалект, соціальний діалект, соціолект, наріччя, говірка, говір, професійний жаргон, військовий жаргон, спортивний жаргон, груповий жаргон, корпоративний жаргон, віковий жаргон, молодіжний жаргон, міське койне, регіональне койне.

Периферія: *форма міксації мов, піджин, ранній піджин, нестабільний піджин, мова-лексифікатор, креольська мова, нативізація, змішана мова, суржик, трасянка, піджинізація, креолізація, декреолізація, посткреольський континуум, базилект, акролект, мезолект, лінгва франка, статус мови, правовий статус мови, фактичний статус мови, державна мова, офіційна мова, регіональна мова, місцева мова, національна мова, діалект, соціолект, літературний стандарт, титульна мова, мова меншин, мажоритарна мова, міноритарна мова, материнська мова, рідна мова, перша мова, друга мова, іноземна мова, нерідна мова, чужа мова, мова мігрантів, міжнародна мова, робоча мова, загрожена мова, мова під загрозою зникнення.*

Польська мова

Ядерна зона: *sytuacja językowa, egzoglosna sytuacja językowa, endoglosna sytuacja językowa, egzoglosja, endoglosja, jednojęzyczność, dwujęzyczność, wielojęzyczność, monolingwizm, bilingwizm, bilingwalizm, multilingwizm, hiperglosja, hipoglosja, bilingwizm i diglosja, diglosja bez bilingwizmu, bilingwizm bez diglosji.*

Навколоядерна зона: *dwujęzyczność, bilingwizm, bilingwizm indywidualny, bilingwizm jednostkowy, bilingwizm społeczny, bilingwizm współrzędny, bilingwizm podporządkowany, bilingwizm złożony, dwujęzyczność mieszana, dwujęzyczność czysta, bilingwizm koordynacyjny, bilingwizm kompozycyjny, dwujęzyczność zrównoważona, dwujęzyczność całkowita, dwujęzyczność prawdziwa, podwójny holilingwizm, dwujęzyczność niezrównoważona, dwujęzyczność dominująca, dwujęzyczność naturalna, dwujęzyczność sztuczna, bilingwizm aktywny, bilingwizm pasywny, bilingwizm produktywny, bilingwizm receptywny, diglosja, półjęzyczność, semilingwizm, bilingwizm wymuszony, bilingwizm dobrowolny, bilingwizm stały, bilingwizm zastany, bilingwizm przypadkowy, bilingwizm doraźny, bilingwizm dwukulturowa, dwujęzyczność monokulturowa, dwujęzyczność akulturowa, dwujęzyczność elitarna, dwujęzyczność popularna, dwujęzyczność symultaniczna, dwujęzyczność jednoczesna, dwujęzyczność sekwencyjna, dwujęzyczność wzbogacająca, dwujęzyczność zubożająca, dwujęzyczność sekwencyjna, dwujęzyczność sukcesywna, dwujęzyczność podporządkowana, dwujęzyczność prawdziwa, dwujęzyczność fałszywa, dwujęzyczność niekontaktowa, dualizm językowy, dwujęzyczność uśpiona, dwujęzyczność wieku dorastania, unilingwizacja, wczesna dwujęzyczność, dwujęzyczność rodzinna, dwujęzyczność typu dom-szkoła, interferencja, wielojęzyczność indywidualna, wielojęzyczność grupowa, wielojęzyczność społeczna, plurilingwalizm, wielojęzyczność fragmentaryczna, wielojęzyczność oficjalna, wielojęzyczność nieoficjalna, kontakt językowy, przełączanie kodów, jednokrotne przełączanie kodów, wielokrotne przełączanie kodów, mieszanie języków, zapożyczenie, zapożyczenie zewnętrzne, zapożyczenie wewnętrzne, zapożyczenie właściwe, zapożyczenie ukryte, zapożyczenie*

semantyczne, anglicyzmy, bohemizmy, ekzotyzy, ksenizmy, galicyzmy, hermanizmy, hungaryzmy, italianizmy, rusyzmy, rutenizmy, liga języków, substrat, adstrat, superstrat, translanguaging, polilanguaging, wszechjęzyczność, languaging, mówienie, języczność, odmiana językowa, język ogólny, język ogólnopolski, język ogólnonarodowy, język literacki, odmiana mówiona, odmiana pisana, język potoczny, polszczyzna potoczna, dialekt, gwara, język środowiskowy, socjolekt, język zawodowy, język łowiecki, język marynarski, język żołnierski, język lekarski, gwara zawodowa, język profesjonalny, słownictwo zawodowe, słownictwo profesjonalne, żargon, żargon złodziejski, żargon więzienny, grypsera, slang, slang uczniowski, slang studencki, odmiana językowa o charakterze kryptozabawowym, tajny język dzieci, polszczyzna miejska, polszczyzna mieszkańców miast, gwara miejska, język miejski.

Периферія: *język mieszany, pidżyn, język kreolski, kreolizacja, pidżynizacja, dekreolizacja, lingua franca, koine, surżyk, trasjanka, kontinuum kreolski, bazilekt, mezolekt, akrolekt, społeczny status języka, prawny status języka, faktyczny status języka, język oficjalny, język państwowy, język urzędowy, oficjalnie uznane języki mniejszości narodowych, język pomocniczy, język narodowy, socjolekt, dialekt, język standardowy, język większości, język mniejszości, język ojczysty, język pierwszy, język macierzysty, język drugi, język wyjściowy, język źródłowy, język docelowy, język obcy, język (grup) imigrantów, język międzynarodowy, język roboczy, język proceduralny, język zagrożony.*

АНГЛІЙСЬКА МОВА

Ядерна зона: *language situation, exoglossic language situation, endoglossic language situation, interlingual language situation, intralingual language situation, monolingual language situation, multilingual language situation, bilingual language situation, monolingualism, bilingualism, multilingualism, balanced language situation, unbalanced language situation, one-component language situation, two-component language situation, three-component language situation, diglossia, bilingualism and diglossia, diglossia*

without bilingualism, bilingualism without diglossia, neither bilingualism nor diglossia, relatively stable bilingualism.

Навколоядерна зона: *bilingualism, social bilingualism, individual bilingualism, coordinate bilingualism, subordinate bilingualism, compound bilingualism, unbalanced bilingualism, natural bilingualism, secondary bilingualism, active bilingualism, passive bilingualism, productive bilingualism, receptive bilingualism, diglossia, semilingualism, early bilingualism, bilingualism, late bilingualism, bicultural bilingualism, monocultural bilingualism, accultural bilingualism, elite bilingualism, folk bilingualism, popular bilingualism, horizontal bilingualism, vertical bilingualism, sequential bilingualism, simultaneous bilingualism, additive bilingualism, subtractive bilingualism, sequential bilingualism, achieved bilingualism, successive bilingualism, consecutive bilingualism, incipient bilingualism, early coordinate bilingualism, early compound bilingualism, interference, individual multilingualism, societal multilingualism, plurilingualism, official multilingualism, unofficial multilingualism, elite multilingualism, language contact, language contact situation, language variety, standard language, standard dialect, standardized dialect, vernacular, Nonstandard Negro English, casual speech, dialect, regional dialect, social dialect, sociolect, ethnolect, argot, slang, jargon, cant, technical jargon, cryptoelect, cant, koine, koineization.*

Периферія: *contact language, mixed language, pidgin, pre-pidgin, jargon, lexifier language, nativization, creole language, creolization, abrupt creole, shift-induced interference, pidginization, decreolization, creole continuum, basilect, acrolect, mesolect, bilingual mixed language, bilingual mixture, intertwined language, lingua franca, natural lingua franca, pidginized lingua franca, planned lingua franca, Esperanto, Frater, Interlingua, surżyk, trasjanka, language status, official language, regional language, provincial language, national language, dialect, sociolect, standard language, majority language, minority language, heritage language, indigenous language, first language, native language, mother tongue, arterial language, L1, interlanguage, a set of semilingual codes, dominant*

language, home language, second language, foreign language, lingua franca, first language acquisition, second language acquisition, immigrant language, international language, endangered language.

**Склад ядерної, навколоядерної та периферійної зон
термінологічного поля «мовна політика» в українській, польській та
англійській мовах**

У к р а ї н с ь к а м о в а

Ядерна зона: *мовна політика, ретроспективна мовна політика, перспективна мовна політика, демократична мовна політика, антидемократична мовна політика, перспективна мовна політика, конструктивна мовна політика, деструктивна мовна політика, зовнішня мовна політика, внутрішня мовна політика, місцева мовна політика, загальнодержавна мовна політика, регіональна мовна політика, міжнародна мовна політика, мовна політика інтернаціоналізації, мовна політика офіційної одномовності, мовна політика офіційної двомовності, мовна політика офіційної тримовності, мовна політика офіційної багатомовності, мовна політика стратегічної багатомовності, мовна політика диференційованого юридичного статусу, комплексна мовна політика, централізована мовна політика, нецентралізована мовна політика, асиміляційна мовна політика, диференційна мовна політика, мультикультурна мовна політика, свідомий вплив на розвиток мови, українізація, полонізація, русифікація, угорщення, мадяризація, чехізація, рідномовна політика.*

Навколоядерна зона: *мовне планування, статусне планування, корпусне планування, мовна норма, кодифікована мовна норма, некодифікована мовна норма, варіантна мовна норма, інваріантна мовна норма, реальна мовна норма, прескриптивна мовна норма, літературна мовна норма, національна мовна норма, мовне законодавство, мовний контакт, мовний конфлікт, мовний закон, мовне право.*

Периферія: *форма існування мови, літературна мова, народно-розмовна мова, діалект, інтердіалект, койне, просторіччя, арго, жаргон, сленг, просторозмовна мова, некодифікована просторозмовна мова, територіальний діалект, соціальний діалект, соціолект, наріччя, говірка,*

говір, професійний жаргон, військовий жаргон, спортивний жаргон, груповий жаргон, корпоративний жаргон, віковий жаргон, молодіжний жаргон, міське койне, регіональне койне, статус мови, правовий статус мови, фактичний статус мови, державна мова, офіційна мова, регіональна мова, місцева мова, національна мова, діалект, соціолект, літературний стандарт, титульна мова, мова меншин, мажоритарна мова, міноритарна мова, материнська мова, рідна мова, перша мова, друга мова, іноземна мова, нерідна мова, чужа мова, мова мігрантів, міжнародна мова, робоча мова, загрожена мова, мова під загрозою зникнення.

П О Л Ь С Ь К А М О В А

Ядерна зона: *polityka językowa, puryzm językowy, puryzm egocentryczny, puryzm elitarny, puryzm nacjonalistyczny, puryzm tradycjonalistyczny, kultura języka, wewnętrzna polityka językowa, zewnętrzna polityka językowa, zagraniczna polityka językowa, moc języka, regulowanie językowe.*

Навколоядерна зона: *planowanie językowe, planowanie statusu, planowanie korpusu, planowanie akwizycji, planowanie technologiczno-językowe, kodyfikacja, standaryzacja, normalizacja, pielęgnowanie; społeczny status języka, prawny status języka, faktyczny status języka, językowa norma praktyczna, językowa norma teoretyczna, rewitalizacja języka, ożywienie języka, regeneracja języka, zachowanie języka, wspieranie języka, podtrzymanie języka, prawo językowe, ustawa językowa, konflikt językowy, kontakt językowy.*

Периферія: *odmiana językowa, język ogólny, język ogólnopolski, język ogólnonarodowy, język literacki, odmiana mówiona, odmiana pisana, język potoczny, polszczyzna potoczna, dialekt, gwara, język środowiskowy, socjolekt, język zawodowy, język łowiecki, język marynarski, język żołnierski, język lekarski, gwara zawodowa, język profesjonalny, słownictwo zawodowe, słownictwo profesjonalne, żargon, żargon złodziejski, żargon więzienny, grypsera, slang, slang uczniowski, slang studencki, odmiana językowa o charakterze kryptozabawowym, tajny język dzieci, polszczyzna miejska, polszczyzna mieszkańców miast, gwara miejska, język miejski, społeczny status języka, prawny status języka, faktyczny*

status języka, język oficjalny, język państwowy, język urzędowy, oficjalnie uznane języki mniejszości narodowych, język pomocniczy, język narodowy, socjolekt, dialekt, język standardowy, język większości, język mniejszości, język ojczysty, język pierwszy, język macierzysty, język drugi, język wyjściowy, język źródłowy, język docelowy, język obcy, język (grup) imigrantów, język międzynarodowy, język roboczy, język proceduralny, język zagrożony.

А Н Г Л І Й С Ь К А М О В А

Ядерна зона: *language policy, overt language policy, explicit language policy, covert language policy, implicit language policy, linguistic imperialism, language imperialism, language secessionism, linguistic secessionism, linguistic separatism, linguistic purism, linguistic protectionism, archaizing purism, ethnographic purism, elitist purism, reformist purism, patriotic purism, democratic purism, unificatory purism, defensive purism, prestige purism, delimiting purism, marginal purism, moderate purism, discontinuous purism, trimming purism, evolutionary purism, oscillatory purism, stable purism, consistent purism, revolutionary purism, lexical purism, orthographic purism, morphological purism, syntactic purism, phonetic purism.*

Навколоядерна зона: *language planning, language engineering, language management, language standardization, language determination, language development, status planning, corpus planning, language-in-education (acquisition) planning, prestige planning, language officialization, language nationalization, language proscription, language revival, language restoration, language revitalization, language maintenance, spread of languages, promotion of interlingual communication, language standardization, language modernization, language renovation, language internationalization, language reacquisition, foreign language, second language, language shift, language promotion, language intellectualization, official language selection, language legislation, linguistic rights, language conflict.*

Периферія: *language variety, standard language, standard dialect, standardized dialect, vernacular, Nonstandard Negro English, casual speech, dialect, regional dialect, social dialect, sociolect, ethnolect, argot, slang, jargon,*

cant, technical jargon, cryptolect, cant, koine, koineization, language status, official language, regional language, provincial language, national language, dialect, sociolect, standard language, majority language, minority language, heritage language, indigenous language, first language, native language, mother tongue, arterial language, L1, interlanguage, a set of semilingual codes, dominant language, home language, second language, foreign language, lingua franca, first language acquisition, second language acquisition, immigrant language, international language, endangered language.

**Склад ядерної, навколоядерної та периферійної зон
термінологічного поля «політична комунікація» в українській,
польській та англійській мовах**

У к р а ї н с ь к а м о в а

Ядерна зона: *політична комунікація, владна політична комунікація, власне політична політична комунікація, громадянська політична комунікація, виборча політична комунікація, міжвиборча політична комунікація, формальна політична комунікація, неформальна політична комунікація, комунікація через засоби масової інформації, комунікація через організації, внутрішня політична комунікація, зовнішня політична комунікація, безпека політичних комунікацій, кризи політичних комунікацій, політичний дискурс, політична мова.*

Навколоядерна зона: *політична мова, мова політики, новомова, мова публічних виступів політичних діячів, мова функціонування політичних інститутів, парламентська мова, мова політичної пропаганди і політичної реклами, мова політичних документів, мова засобів масової інформації, мова виборів, персвазія, маніпуляція, пропаганда, агітація, ідеологія, суспільний вплив, біла пропаганда, сіра пропаганда, чорна пропаганда, позитивна пропаганда, конструктивна пропаганда, негативна пропаганда, деструктивна пропаганда, психологічна війна, психологічна операція, інформаційна війна, засоби масової інформації, ЗМІ.*

Периферія: *комунікатор, повідомлення, канал поширення інформації, канал зворотного зв'язку, кодування, декодування інформації, перешкоди, міжособистісний канал поширення інформації, інституційний канал поширення інформації, масовий канал поширення інформації, суб'єкт політичної комунікації, інституціональні суб'єкти політичної комунікації, соціальні суб'єкти політичної комунікації, функціональні суб'єкти політичної комунікації, політична інформація, спонукальна політична*

інформація, власне інформативна політична інформація, фактична політична інформація.

П О Л Ь С Ь К А М О В А

Ядерна зона: *komunikowanie polityczne, komunikowanie elitarne, komunikowanie hegemoniczne, komunikowanie petycyjne, komunikowanie asocjacyjne, formalne komunikowanie polityczne, nieformalne komunikowanie polityczne, komunikowanie masowe, komunikowanie medialne, komunikowanie interpersonalne, komunikowanie do wewnątrz, komunikowanie do zewnątrz, jednokierunkowa komunikacja polityczna, język polityki, dyskurs polityczny.*

Навколоядерна зона: *język polityki, nowomowa, pauperyzacja języka polityki, wpływ społeczny, perswazja, propaganda, manipulacja, wojna psychologiczna, reedukacja, pranie mózgów, agitacja, indoktrynacja, perswazja nakłaniająca, biała propaganda, szara propaganda, czarna propaganda, społeczna propaganda, polityczna propaganda, poprzedzająca propaganda, towarzysząca propaganda, następcza propaganda, wizualna propaganda, audytywne propaganda, audiowizualna propaganda, agitacyjna propaganda, integracyjna propaganda, operacja psychologiczna.*

Периферія: *actor, komunikat, odbiorca, kanał komunikacyjny, podmiot komunikacji politycznej, aktor polityczny, partie polityczne, organizacje społeczne, grupy nacisku, organizacje terrorystyczne, media, publiczność, społeczeństwo, komunikat polityczny, formalny komunikat polityczny, nieformalny komunikat polityczny.*

А Н Г Л І Й С Ь К А М О В А

Ядерна зона: *political communication, political discourse, politicized language, election broadcasts, TV news interviews, debates, talk-shows, parliamentary debates, bills, laws, government regulations, ministerial regulations, political advertising, political speeches, media interviews, political talk shows on TV, party programs, ballots.*

Навколоядерна зона: *language of politics, politics of language, politicized language, language of persuasion, legal language, administrative*

language, contract language, political correctness, racism, sexism, discrimination, language minority, verbal behavior of politicians, language switching, dialect, standard language, national language, official language, kinesics, social impact, propaganda, manipulation, ideology, persuasion, linguistic manipulation, white propaganda, gray propaganda, black propaganda, indoctrination, agitation, psychological warfare, political warfare, PSYWAR, psychological operation, PSYOP, political advertising, freedom of speech, censorship.

Периферія: *sender, message, encoding, communication channel, receiver, decoding, feedback, political actors, political organizations, parties, public organizations, pressure groups, terrorist organizations, governments, media, citizens.*

Терміни англійської, польської та української мов

англійська мова	польська мова	українська мова
<i>acrolect</i>	<i>akrolekt</i>	<i>акролект</i>
<i>active bilingualism</i>	<i>bilingwizm aktywny</i>	<i>активний білінгвізм</i>
<i>actual language status</i>	<i>faktyczny status języka</i>	<i>фактичний статус мови</i>
<i>additive bilingualism</i>	<i>dwujęzyczność wzbogacająca</i>	<i>адитивний білінгвізм</i>
<i>adstratum</i>	<i>adstrat</i>	<i>адстрат</i>
<i>agitation</i>	<i>agitacja</i>	<i>агітація</i>
<i>argot</i>	<i>argot</i>	<i>арго</i>
<i>balanced bilingualism</i>	<i>dwujęzyczność zrównoważona</i>	<i>симетричний білінгвізм</i>
<i>basilect</i>	<i>basilekt</i>	<i>базилект</i>
<i>bicultural bilingualism</i>	<i>bilingwizm dwukulturowy</i>	<i>бікультурний білінгвізм</i>
<i>bilingualism</i>	<i>bilingwizm</i>	<i>білінгвізм</i>
<i>black propaganda</i>	<i>czarna propaganda</i>	<i>чорна пропаганда</i>
<i>borrowing</i>	<i>zapóżylenie</i>	<i>запозичення</i>
<i>code-mixing</i>	<i>mieszanie języków</i>	<i>змішування кодів</i>
<i>code-switching</i>	<i>przełączanie kodów</i>	<i>перемикання кодів</i>
<i>compound bilingualism</i>	<i>bilingwizm złożony</i>	<i>змішаний білінгвізм</i>
<i>coordinate bilingualism</i>	<i>bilingwizm współrzędny</i>	<i>координативний білінгвізм</i>
<i>corpus planning</i>	<i>planowanie korpusu</i>	<i>корпусне планування</i>
<i>covert language policy</i>	<i>wewnętrzna polityka językowa</i>	<i>внутрішня мовна політика</i>
<i>creole</i>	<i>język kreolski</i>	<i>креольська мова</i>
<i>post-creole continuum</i>	<i>kontinuum kreolskie</i>	<i>посткреольський континуум</i>
<i>creolization</i>	<i>kreolizacja</i>	<i>креолізація</i>
<i>decreolization</i>	<i>dekreolizacja</i>	<i>декреолізація</i>
<i>dialect</i>	<i>dialekt</i>	<i>діалект</i>
<i>diglossia</i>	<i>diglosja</i>	<i>диглосія</i>
<i>early bilingualism</i>	<i>dwujęzyczność wczesna</i>	<i>ранній білінгвізм</i>
<i>endangered language</i>	<i>język zagrożony</i>	<i>загрожена мова</i>
<i>endoglossic language situation</i>	<i>endoglosna sytuacja językowa</i>	<i>ендоглосна мовна ситуація</i>
<i>exoglossic language situation</i>	<i>egzoglosna sytuacja językowa</i>	<i>екзоглосна мовна ситуація</i>
<i>first language</i>	<i>język pierwszy</i>	<i>перша мова</i>
<i>formal political communication</i>	<i>formalne komunikowanie polityczne</i>	<i>формальна політична комунікація</i>
<i>gray propaganda</i>	<i>szara propaganda</i>	<i>сіра пропаганда</i>
<i>group bilingualism</i>	<i>bilingwizm grupowy</i>	<i>груповий білінгвізм</i>
<i>hidden borrowing</i>	<i>zapóżylenie ukryte</i>	<i>приховане запозичення</i>

<i>idiom</i>	<i>gwara</i>	<i>говірка</i>
<i>immigrant language</i>	<i>język (grup) imigrantów</i>	<i>мова мігрантів</i>
<i>incipient bilingualism</i>	<i>bilingwizm początkowy</i>	<i>початковий білінгвізм</i>
<i>individual bilingualism</i>	<i>bilingwizm indywidualny</i>	<i>індивідуальний білінгвізм</i>
<i>individual</i>	<i>wielojęzyczność indywidualna</i>	<i>індивідуальна багатомовність</i>
<i>multilingualism</i>		<i>індоктринація</i>
<i>indoctrination</i>	<i>indoktrynacja</i>	<i>неформальна політична комунікація</i>
<i>informal political communication</i>	<i>nieformalne komunikowanie polityczne</i>	<i>інформаційна війна</i>
<i>information warfare</i>	<i>wojna informacyjna</i>	<i>інтерференція</i>
<i>interference</i>	<i>interferencja</i>	<i>міжнародна мова</i>
<i>international language</i>	<i>język międzynarodowy</i>	<i>жаргон</i>
<i>jargon</i>	<i>żargon</i>	<i>койне</i>
<i>koine</i>	<i>koine</i>	<i>койнеїзація</i>
<i>koineization</i>	<i>koineizacja</i>	<i>мовна асиміляція</i>
<i>language assimilation</i>	<i>asymilacja językowa</i>	<i>мовний конфлікт</i>
<i>language conflict</i>	<i>konflikt językowy</i>	<i>мовний контакт</i>
<i>language contact</i>	<i>kontakt językowy</i>	<i>мовний закон</i>
<i>language law</i>	<i>ustawa językowa</i>	<i>мовне законодавство</i>
<i>language legislation</i>	<i>prawo językowe</i>	<i>політична мова</i>
<i>language of politics</i>	<i>język polityki</i>	<i>мовне планування</i>
<i>language planning</i>	<i>planowanie językowe</i>	<i>мовна політика</i>
<i>language policy</i>	<i>polityka językowa</i>	<i>відродження мови</i>
<i>language revival</i>	<i>ożywienie języka</i>	<i>мовний сепаратизм</i>
<i>language secessionism</i>	<i>separatyzm językowy</i>	<i>мовна ситуація</i>
<i>language situation</i>	<i>sytuacja językowa</i>	<i>статус мови</i>
<i>language status</i>	<i>status języka</i>	<i>мовний союз</i>
<i>language-union</i>	<i>liga językowa</i>	<i>форма існування мови</i>
<i>language variety</i>	<i>odmiana językowa</i>	<i>пізній білінгвізм</i>
<i>late bilingualism</i>	<i>dwujęzyczność dorosłych</i>	<i>лінгва франка</i>
<i>lingua franca</i>	<i>lingua franca</i>	<i>мовне право</i>
<i>linguistic rights</i>	<i>prawo językowe</i>	<i>лінгвоцид</i>
<i>linguocide</i>	<i>lingwocyd</i>	<i>мовний імперіалізм</i>
<i>linguistic imperialism</i>	<i>imperializm językowy</i>	<i>мовний пуризм</i>
<i>linguistic purism</i>	<i>puryzm językowy</i>	<i>мовне право</i>
<i>linguistic rights</i>	<i>prawo językowe</i>	<i>власне запозичення</i>
<i>loan word proper</i>	<i>zapozyczenie właściwe</i>	<i>мажоритарна мова</i>
<i>majority language</i>	<i>język większości</i>	<i>маніпулювання</i>
<i>manipulation</i>	<i>manipulacja</i>	<i>крайній пуризм</i>
<i>marginal puryzm</i>	<i>skrajny puryzm</i>	<i>мезолект</i>
<i>mesolect</i>	<i>mezolekt</i>	<i>метафоричне</i>
<i>metaphorical code-switching</i>	<i>metaforyczne przełączanie kodów</i>	<i>перемикання кодів</i>

<i>Magyarization</i>	<i>madziaryzacja</i>	<i>угорщення</i>
<i>minority language</i>	<i>język mniejszości</i>	<i>міноритарна мова</i>
<i>mixed bilingualism</i>	<i>dwujęzyczność mieszana</i>	<i>змішаний білінгвізм</i>
<i>mixed language</i>	<i>język mieszany</i>	<i>форма міксації мов</i>
<i>moderate puryzm</i>	<i>umiarkowany puryzm</i>	<i>поміркований пуризм</i>
<i>monocultural</i>	<i>dwujęzyczność</i>	<i>монокультурний</i>
<i>bilingualism</i>	<i>jednokulturowa</i>	<i>білінгвізм</i>
<i>mass bilingualism</i>	<i>bilingwizm masowy</i>	<i>масовий білінгвізм</i>
<i>monolingualism</i>	<i>jednojęzyczność</i>	<i>одномовність</i>
<i>monolingualism</i>	<i>monolingwizm</i>	<i>монолінгвізм</i>
<i>mother tongue</i>	<i>język macierzysty</i>	<i>материнська мова</i>
<i>multilingualism</i>	<i>wielojęzyczność</i>	<i>багатомовність</i>
<i>national language</i>	<i>język narodowy</i>	<i>національна мова</i>
<i>native language</i>	<i>język oficjalny</i>	<i>офіційна мова</i>
<i>natural bilingualism</i>	<i>dwujęzyczność naturalna</i>	<i>природний білінгвізм</i>
<i>negative propaganda</i>	<i>propaganda negatywna</i>	<i>негативна пропаганда</i>
<i>newspeak</i>	<i>nowomowa</i>	<i>новомова</i>
<i>official language status</i>	<i>prawny status języka</i>	<i>правовий статус мови</i>
<i>overt language policy</i>	<i>zewnętrzna polityka językowa</i>	<i>зовнішня мовна</i>
		<i>політика</i>
<i>passive bilingualism</i>	<i>bilingwizm pasywny</i>	<i>пасивний білінгвізм</i>
<i>permanent bilingualism</i>	<i>bilingwizm stały</i>	<i>тривалий білінгвізм</i>
<i>persuasion</i>	<i>perswazja</i>	<i>персвазія</i>
<i>pidgin</i>	<i>pidżyn</i>	<i>піджин</i>
<i>pidginization</i>	<i>pidżynizacja</i>	<i>піджинізація</i>
<i>political communication</i>	<i>komunikowanie polityczne</i>	<i>політична комунікація</i>
<i>political discourse</i>	<i>dyskurs polityczny</i>	<i>політичний дискурс</i>
<i>politicized language</i>	<i>język polityki</i>	<i>політична мова</i>
<i>Polonization</i>	<i>polonizacja</i>	<i>полонізація</i>
<i>positive propaganda</i>	<i>propaganda pozytywna</i>	<i>позитивна пропаганда</i>
<i>positive transfer</i>	<i>transfer pozytywny</i>	<i>трансференція</i>
<i>propaganda</i>	<i>propaganda</i>	<i>пропаганда</i>
<i>psychological operation</i>	<i>operacja psychologiczna</i>	<i>психологічна операція</i>
<i>psychological warfare</i>	<i>wojna psychologiczna</i>	<i>психологічна війна</i>
<i>public political communication</i>	<i>asocjacyjne komunikowanie polityczne</i>	<i>громадянська</i>
		<i>політична комунікація</i>
<i>pure bilingualism</i>	<i>czysta dwujęzyczność</i>	<i>чистий білінгвізм</i>
<i>regional language</i>	<i>język regionalny</i>	<i>регіональна мова</i>
<i>Russification</i>	<i>rusyfikacja</i>	<i>русифікація</i>
<i>secondary bilingualism</i>	<i>dwujęzyczność sztuczna</i>	<i>штучний білінгвізм</i>
<i>second language</i>	<i>język drugi</i>	<i>друга мова</i>
<i>semilingualism</i>	<i>semilingwizm</i>	<i>семілінгвізм</i>
<i>sequential bilingualism</i>	<i>dwujęzyczność sekwencyjna</i>	<i>послідовний білінгвізм</i>
<i>simultaneous</i>	<i>dwujęzyczność symultaniczna</i>	<i>одночасний білінгвізм</i>

<i>bilingualism</i>	<i>sytuacyjne przełączanie kodów</i>	<i>ситуативне</i>
<i>situational code-switching</i>		<i>перемикання кодів</i>
<i>slang</i>	<i>slang</i>	<i>сленг</i>
<i>social dialect</i>	<i>język środowiskowy</i>	<i>соціальний діалект</i>
<i>societal multilingualism</i>	<i>wielojęzyczność grupowa</i>	<i>національна</i>
		<i>багатомовність</i>
<i>standard language</i>	<i>język ogólny</i>	<i>літературна мова</i>
<i>status planning</i>	<i>język zawodowy</i>	<i>професійний жаргон</i>
<i>subordinate</i>	<i>bilingwizm podporządkowany</i>	<i>субординативний</i>
<i>bilingualism</i>		<i>білінгвізм</i>
<i>substratum</i>	<i>substrat</i>	<i>субстрат</i>
<i>superstratum</i>	<i>superstrat</i>	<i>суперстрат</i>
<i>surzhyk</i>	<i>surżyk</i>	<i>суржик</i>
<i>temporary bilingualism</i>	<i>bilingwizm przypadkowy</i>	<i>тимчасовий білінгвізм</i>
<i>trasjanka</i>	<i>trasjanka</i>	<i>трасянка</i>
<i>Ukrainization</i>	<i>ukrainizacja</i>	<i>українізація</i>
<i>unbalanced</i>	<i>dwujęzyczność</i>	<i>асиметричний</i>
<i>bilingualism</i>	<i>niezrównowazona</i>	<i>білінгвізм</i>
<i>urban koine</i>	<i>język miejski</i>	<i>міське койне</i>
<i>vernacular</i>	<i>język potoczny</i>	<i>народно-розмовна мова</i>
<i>white propaganda</i>	<i>biała propaganda</i>	<i>біла пропаганда</i>
<i>working language</i>	<i>język roboczy</i>	<i>робоча мова</i>

Терміни польської та української мов

англійська мова	польська мова	українська мова
—	<i>hiperglosja</i>	<i>гіпергlossenна мовна ситуація</i>
—	<i>hipoglosja</i>	<i>гіпогlossenна мовна ситуація</i>
—	<i>język państwowy</i>	<i>державна мова</i>
—	<i>komunikowanie polityczne do zewnątrz</i>	<i>зовнішня політична комунікація</i>
—	<i>komunikowanie polityczne do wewnątrz</i>	<i>внутрішня політична комунікація</i>
—	<i>medialne komunikowanie polityczne</i>	<i>політична комунікація через засоби масової інформації</i>
—	<i>bilingwizm dobrowolny</i>	<i>добровільно вивчений білінгвізм</i>
—	<i>bilingwizm wymuszony</i>	<i>насильно нав'язаний білінгвізм</i>

Терміни англійської та української мов

англійська мова	польська мова	українська мова
<i>anti-democratic language policy</i>	—	<i>антидемократична мовна політика</i>
<i>balanced language situation</i>	—	<i>збалансована мовна ситуація</i>
<i>bilingual mixed language cant</i>	—	<i>змішана мова криптолект</i>
<i>democratic language policy</i>	—	<i>демократична мовна політика</i>
<i>dualinguism</i>	—	<i>дуалінгвізм</i>
<i>horizontal bilingualism</i>	—	<i>горизонтальний білінгвізм</i>
<i>intersentential code-switching</i>	—	<i>інтерсентенціональне перемикання кодів</i>
<i>intrasentential code-switching</i>	—	<i>інтрасентенціональне перемикання кодів</i>
<i>nativization</i>	—	<i>нативізація</i>
<i>one-component language situation</i>	—	<i>монокомпонентна мовна ситуація</i>
<i>unbalanced language situation</i>	—	<i>незбалансована мовна ситуація</i>
<i>vertical bilingualism</i>	—	<i>вертикальний білінгвізм</i>
<i>pre-pidgin</i>	—	<i>ранній піджин</i>
<i>prospective language policy</i>	—	<i>перспективна мовна політика</i>
<i>retrospective language policy</i>	—	<i>ретроспективна мовна політика</i>
<i>rural bilingualism</i>	—	<i>сільський білінгвізм</i>
<i>urban bilingualism</i>	—	<i>міський білінгвізм</i>

Терміни англійської та польської мов

англійська мова	польська мова	українська мова
<i>agitation propaganda</i>	<i>propaganda agitacyjna</i>	—
<i>ambilingualism</i>	<i>ambilingwizm</i>	—
<i>bilingualism and diglossia</i>	<i>bilingwizm i diglosja</i>	—
<i>bilingualism without diglossia</i>	<i>bilingwizm bez diglosji</i>	—
<i>conversational code-switching</i>	<i>konwersacyjne przełączanie kodów</i>	—
<i>diglossia without bilingualism</i>	<i>diglosja bez bilingwizmu</i>	—
<i>elite bilingualism</i>	<i>dwujęzyczność elitarna</i>	—
<i>elite political communication</i>	<i>elitarnie komunikowanie polityczne</i>	—
<i>folk bilingualism</i>	<i>dwujęzyczność popularna</i>	—
<i>grypsera</i>	<i>grypsera</i>	—
<i>integration propaganda</i>	<i>propaganda integracyjna</i>	—
<i>mass political communication</i>	<i>masowe komunikowanie polityczne</i>	—
<i>official multilingualism</i>	<i>wielojęzyczność oficjalna</i>	—
<i>unofficial multilingualism</i>	<i>wielojęzyczność nieoficjalna</i>	—
<i>political propaganda</i>	<i>propaganda polityczna</i>	—
<i>provincial language</i>	<i>język pomocniczy</i>	—
<i>language restoration</i>	<i>zachowanie języka</i>	—
<i>language revitalization</i>	<i>rewitalizacja języka</i>	—
<i>social bilingualism</i>	<i>bilingwizm społeczny</i>	—
<i>social propaganda</i>	<i>propaganda społeczna</i>	—

Додаток И

Термінологічні лакуни польської та української мов

АНГЛІЙСЬКА МОВА	ПОЛЬСЬКА МОВА	УКРАЇНСЬКА МОВА
<i>abrupt creole</i>	—	—
<i>dynamic interference</i>	—	—
<i>elite multilingualism</i>	—	—
<i>foreigner talk</i>	—	—
<i>natural lingua franca</i>	—	—
<i>neither bilingualism nor diglossia</i>	—	—
<i>pidginized lingua franca</i>	—	—
<i>planned lingua franca</i>	—	—
<i>shift-induced interference</i>	—	—
<i>static interference</i>	—	—
<i>three-component language situation</i>	—	—
<i>two-component language situation</i>	—	—
<i>archaizing purism</i>	—	—
<i>ethnographic purism</i>	—	—
<i>elitist purism</i>	—	—
<i>reformist purism</i>	—	—
<i>patriotic purism</i>	—	—
<i>democratic purism</i>	—	—
<i>unificatory purism</i>	—	—
<i>defensive purism</i>	—	—
<i>prestige purism</i>	—	—
<i>delimiting purism</i>	—	—
<i>trimming purism</i>	—	—
<i>evolutionary purism</i>	—	—
<i>oscillatory purism</i>	—	—
<i>stable purism</i>	—	—
<i>revolutionary purism</i>	—	—
<i>lexical purism</i>	—	—
<i>orthographic purism</i>	—	—
<i>morphological purism</i>	—	—
<i>syntactic purism</i>	—	—
<i>phonetic purism</i>	—	—

Термінологічні лакуни англійської та української мов

англійська мова	польська мова	українська мова
—	<i>dwujęzyczność rodzinna</i>	—
—	<i>dwujęzyczność typu dom-szkoła</i>	—
—	<i>jednokrotne przełączenie kodu</i>	—
—	<i>unilingwizacja</i>	—
—	<i>wielojęzyczność fragmentaryczna</i>	—
—	<i>wielokrotne przełączenie kodu</i>	—
—	<i>język urzędowy</i>	—
—	<i>odmiana językowa o charakterze kryptozabawowym</i>	—
—	<i>oficjalnie uznane języki mniejszości narodowych</i>	—
—	<i>hegemoniczne komunikowanie polityczne</i>	—
—	<i>interpersonalne komunikowanie polityczne</i>	—
—	<i>jednokierunkowa komunikacja polityczna</i>	—
—	<i>pauperyzacja języka polityki</i>	—
—	<i>perswazja nakłaniająca</i>	—
—	<i>petycyjne komunikowanie polityczne</i>	—
—	<i>propaganda następcza</i>	—
—	<i>propaganda poprzedzająca</i>	—
—	<i>propaganda towarzysząca</i>	—
—	<i>propaganda wizualna</i>	—
—	<i>propaganda audytywna</i>	—
—	<i>propaganda audiowizualna</i>	—

Додаток Л

Термінологічні лакуни англійської та польської мов

англійська мова	польська мова	українська мова
—	—	<i>внутрішньорегіональний мовний контакт</i>
—	—	<i>збалансований білінгвізм</i>
—	—	<i>інтеркаляція</i>
—	—	<i>контактний білінгвізм</i>
—	—	<i>маргінальний мовний контакт</i>
—	—	<i>марковане перемикання кодів</i>
—	—	<i>національний білінгвізм</i>
—	—	<i>незбалансований білінгвізм</i>
—	—	<i>неконтактний білінгвізм</i>
—	—	<i>немарковане перемикання кодів</i>
—	—	<i>ненормований білінгвізм</i>
—	—	<i>неперекладний білінгвізм</i>
—	—	<i>нерівноважна мовна ситуація</i>
—	—	<i>нормований білінгвізм</i>
—	—	<i>обопільний мовний контакт</i>
—	—	<i>однобічний мовний контакт</i>
—	—	<i>перекладний білінгвізм</i>
—	—	<i>природний мовний контакт</i>
—	—	<i>рівноважна мовна ситуація</i>
—	—	<i>штучний мовний контакт</i>
—	—	<i>асиміляційна мовна політика</i>
—	—	<i>диференційна мовна політика</i>
—	—	<i>мультикультурна мовна політика</i>
—	—	<i>регіональне койне</i>
—	—	<i>рідномовна політика</i>
—	—	<i>безпека політичних комунікацій</i>
—	—	<i>виборча політична комунікація</i>
—	—	<i>владна політична комунікація</i>
—	—	<i>власне політична комунікація</i>
—	—	<i>міжвиборча політична комунікація</i>
—	—	<i>політична комунікація через організації</i>
—	—	<i>мова публічних виступів політичних діячів</i>
—	—	<i>мова функціонування політичних інститутів</i>
—	—	<i>парламентська мова</i>
—	—	<i>мова політичної пропаганди і політичної реклами</i>

—	—	<i>мова політичних документів</i>
—	—	<i>мова засобів масової інформації</i>
—	—	<i>мова виборів</i>
—	—	<i>конструктивна мовна політика</i>
—	—	<i>деструктивна мовна політика</i>
—	—	<i>місцева мовна політика</i>
—	—	<i>загальнодержавна мовна політика</i>
—	—	<i>регіональна мовна політика</i>
—	—	<i>міжнародна мовна політика</i>
—	—	<i>мовна політика інтернаціоналізації</i>
—	—	<i>мовна політика офіційної</i>
		<i>одномовності</i>
—	—	<i>мовна політика офіційної</i>
		<i>двомовності або тримовності</i>
		<i>(багатомовності)</i>
—	—	<i>мовна політика стратегічної</i>
		<i>багатомовності</i>
—	—	<i>мовна політика диференційованого</i>
		<i>юридичного статусу</i>
—	—	<i>комплексна мовна політика</i>
—	—	<i>централізована мовна політика</i>
—	—	<i>нецентралізована мовна політика</i>
—	—	<i>свідомий вплив на розвиток мови</i>
—	—	<i>тимчасовий мовний контакт</i>
—	—	<i>постійний мовний контакт</i>
—	—	<i>безпосередній мовний контакт</i>
—	—	<i>опосередкований мовний контакт</i>
—	—	<i>змішаний мовний контакт</i>

Розділ «Термінологічне поле «мовна ситуація»»

англ. *abrupt creole*, пол. *nagły kreol* (а), укр. *раптовий креол* (а) – різновид креолу, що з'явився раптово, оминувши стадію *стабільного піджину*, внаслідок використання *раннього піджину* в усіх сферах спілкування.

англ. *acrolect*, пол. *akrolekt*, укр. *акролект* – варіант, що найбільше наближається до стандартного різновиду міжнародної мови.

англ. *active bilingualism*, пол. *bilingwizm aktywny*, укр. *активний білінгвізм* – характерний для мовця, який вільно володіє другою мовою в усіх формах її вияву і користується нею у повсякденному житті.

син.: англ. *productive bilingualism*, пол. *bilingwizm produktywny*, укр. *продуктивний білінгвізм*;

ант.: англ. *passive bilingualism*, пол. *bilingwizm pasywny*, укр. *пасивний білінгвізм*.

англ. *additive bilingualism*, пол. *dwujęzyczność wzbogacająca*, укр. *адитивний білінгвізм* – оволодіння другою мовою зумовлює розширення репертуару лінгвістичних засобів.

ант.: англ. *subtractive bilingualism*, пол. *dwujęzyczność zubożająca*, укр. *субтрактивний білінгвізм*.

англ. *adstratum*, пол. *adstrat*, укр. *адстрат* – проміжний тип мовної взаємодії, при якому обидві мови не змішуються, а внаслідок тривалого контактування лише формується особливий мовний прошарок між цими мовами.

АНГЛ. *ambilingualism*, ПОЛ. *ambilingwizm*, УКР. *амбілінгвізм* (а) – здатність мовців однаково використовувати дві мови в усіх сферах діяльності без будь-яких слідів однієї мови у вжитку іншої.

АНГЛ. *artificial language contact* (а), ПОЛ. *szuczny kontakt językowy* (а), УКР. *штучний мовний контакт* – зумовлений певними соціальними обставинами, для прикладу, навчання в школі.

АНТ.: АНГЛ. *natural language contact* (а), ПОЛ. *naturalny kontakt językowy* (а), УКР. *природний мовний контакт*.

АНГЛ. *balanced bilingualism*, ПОЛ. *dwujęzyczność zrównoważona*, УКР. *симетричний білінгвізм* – характеризує мовця, який однаково володіє обома мовами.

СИН.: АНГЛ. *equilingualism*;

ПОЛ. *dwujęzyczność całkowita*;

ПОЛ. *dwujęzyczność prawdziwa*;

ПОЛ. *podwójny holilingwizm*;

АНТ.: АНГЛ. *unbalanced bilingualism*, ПОЛ. *dwujęzyczność niezrównoważona*, УКР. *асиметричний білінгвізм*.

АНГЛ. *balanced bilingualism* (а), ПОЛ. *bilingwizm zbalansowany* (а), УКР. *збалансований білінгвізм* – різновид двомовності, за якої мови виконують однакові суспільні функції.

АНТ.: АНГЛ. *unbalanced bilingualism* (а), ПОЛ. *bilingwizm niezbalansowany* (а), УКР. *незбалансований білінгвізм*.

АНГЛ. *balanced language situation*, ПОЛ. *zbalansowana sytuacja językowa* (а), УКР. *збалансована мовна ситуація* – ситуація, за якої окремі мови чи їх варіанти виконують однакові суспільні функції.

ант.: англ. *unbalanced language situation*,
 пол. *niezbalansowana sytuacja językowa* (а), укр. *незбалансована мовна ситуація*.

англ. *basilect*, пол. *basilekt*, укр. *базилект* – найбільш віддалений від вихідної мови різновид креолу.

англ. *bicultural bilingualism*, пол. *bilingwizm dwukulturowy*,
 укр. *бікультурний білінгвізм* – засвоєння другої, домінуючої в певному суспільстві, мови з метою інтеграції в інше культурно-мовне середовище.

англ. *bilingualism*, пол. *bilingwizm*, укр. *білінгвізм* – поперемінне використання особами чи соціальними групами двох мов залежно від сфери та ситуації спілкування.

син.: англ. *bilingual language situation*, укр. *мовна ситуація двомовності*;

пол. *dwujęzyczność*, укр. *двомовність*;

пол. *bilingwalizm*.

англ. *bilingualism and diglossia*, пол. *bilingwizm i dyglosja*,
 укр. *білінгвізм і диглосія* (а) – ситуація, за якої мовці використовують мовні варіанти з високим та низьким статусом, розподіляючи їх за функціональними сферами.

англ. *bilingualism without diglossia*, пол. *bilingwizm bez dyglosji*,
 укр. *білінгвізм без диглосії* (а) – ситуація, характерна для мовців-білінгвів, що не обмежують суспільних функцій жодної з мов.

англ. *bilingual mixed language*, пол. *język mieszany*, укр. *змішана мова*
 – різновид повноцінної мови з фіксованими правилами, лексикою та ін., що

виник в умовах поширеного білінгвізму з метою забезпечення внутрішньогрупового спілкування.

син.: *bilingual mixture*;

син.: *intertwined language*.

англ. *borrowing*, пол. *zapóżyżczenie*, укр. *запозичення* – елемент однієї мови (мови-джерела) чи її форми (слово, морфема, синтаксична конструкція та ін.), перенесений в іншу мову (мову-мету) в результаті мовних контактів, а також сам процес переходу елементів однієї мови до іншої.

англ. *code-mixing*, пол. *mieszanie języków*, укр. *змішування кодів* – немотивований перехід мовця з однієї мови (діалекту, стилю) на іншу в процесі спілкування, який здебільшого є результатом низької мовної компетенції в одній із мов.

англ. *code-switching*, пол. *przełączanie kodów*, укр. *перемикання кодів* – усвідомлений перехід мовця у процесі спілкування з однієї мови (діалекту, стилю) на іншу в межах одного комунікативного акту.

англ. *compound bilingualism*, пол. *bilingwizm złożony*, укр. *змішаний білінгвізм* – двомовність, за якої одному поняттю у свідомості мовця відповідають дві мовні форми, тобто співіснуючі мови розрізняються лише на рівні поверхневих структур.

англ. *compound bilingualism* (a), пол. *bilingwizm kompozycyjny*, укр. *змішаний білінгвізм* (a) – передбачає засвоєння другої мови в тому самому контексті за допомогою рідної мови.

ант.: англ. *coordinate bilingualism* (a), пол. *bilingwizm koordynacyjny*, укр. *координативний білінгвізм* (a).

англ. *compound bilingualism*, пол. *bilingwizm kompozycyjny* (а), укр. *змішаний білінгвізм* (а) – виникає тоді, коли батьки-білінгви спілкуються обома мовами, тому дитина має лише один план змісту та два плани вираження і не може визначити концептуальні відмінності між двома мовами.

англ. *contact bilingualism* (а), пол. *bilingwizm kontaktowy* (а), укр. *контактний білінгвізм* – двомовна ситуація, що є результатом спільного проживання двох народів або їх частин.

ант.: англ. *non-contact bilingualism* (а), пол. *bilingwizm bezkontaktowy* (а), укр. *неконтактний білінгвізм*.

англ. *conversational code-switching*, пол. *konwersacyjne przełączanie kodów*, укр. *комунікативне перемикання кодів* (а) – передбачає ледь помітний вплив різних факторів на зміну коду; в одних випадках білінгви перемикають код свідомо, в інших – ні, досягаючи при цьому різного стилістичного чи символічного ефекту, ідентифікуючи свою етнічну належність в іноземній мовній спільноті, маркуючи незначні коливання у почуттях співрозмовників.

англ. *coordinate bilingualism*, пол. *bilingwizm współrzędny*, укр. *координативний білінгвізм* – характеризує мовця, у свідомості якого співіснують дві самостійні лінгвістичні системи, кожній з яких відповідає власний семантичний ряд.

англ. *coordinate bilingualism* (а), пол. *bilingwizm koordynacyjny*, укр. *координативний білінгвізм* (а) – особа засвоює дві мовні системи в окремому суспільному контексті, для прикладу, друге покоління емігрантів.

ант.: англ. *compound bilingualism* (а), пол. *bilingwizm kompozycyjny*, укр. *змішаний білінгвізм* (а).

англ. *coordinate bilingualism*, пол. *bilingwizm koordynacyjny* (а), укр. *координативний білінгвізм* (а) – тип ранньої двомовності, який спостерігається в ситуаціях, коли батьки-білінгви спілкуються з дитиною кожен своєю рідною мовою, а дитина розвиває паралельні лінгвістичні системи.

англ. *creole language*, пол. *język kreolski*, укр. *креольська мова* – мова, утворена на основі піджину, що рідною найчастіше для другого покоління осіб, тобто слугує засобом спілкування певного етносу між собою.

англ. *creolization*, пол. *kreolizacja*, укр. *креолізація* – процес формування у певних спільнотах креольських мов, утворених на основі піджину.

англ. *decreolization*, пол. *dekreolizacja*, укр. *декреолізація* – процес руйнування креолу.

англ. *diglossia*, пол. *dyglosja*, укр. *диглосія* – ситуація співіснування у соціумі двох функціонально розмежованих ідіомів, вибір яких залежить від свідомої оцінки мовців.

англ. *diglossia without bilingualism*, пол. *dyglosja bez bilingwizmu*, укр. *диглосія без білінгвізму* (а) – ситуація, що передбачає функціонування двох мов у певному регіоні, при цьому менш чисельна, проте домінуюча група мовців розмовлятиме варіантом мови з високим статусом, тоді як пересічні мовці – менш престижною формою.

АНГЛ. *dualinguism*, ПОЛ. *dualingwizm* (а), УКР. *дуалінгвізм* – різновид пасивного білінгвізму, за якого кожен з мовців користується своєю рідною мовою, розуміє мову іншого.

син.: укр. *двосторонній пасивний білінгвізм*.

АНГЛ. *dynamic interference*, ПОЛ. *dynamiczna interferencja* (а), УКР. *динамічна інтерференція* (а) – тимчасовий вплив однієї мови на іншу.

ант.: *static interference*, ПОЛ. *statyczna interferencja* (а), УКР. *статична інтерференція* (а).

АНГЛ. *early bilingualism*, ПОЛ. *dwujęzyczność wczesna*, УКР. *ранній білінгвізм* – передбачає раннє засвоєння двох мов (до 6 років).

ант.: АНГЛ. *late bilingualism*, ПОЛ. *dwujęzyczność dorosłych*, УКР. *пізній білінгвізм*.

АНГЛ. *elite bilingualism*, ПОЛ. *dwujęzyczność elitarna*, УКР. *елітарний білінгвізм* (а) – використання мови, що домінує в суспільстві, з метою підвищення свого соціального статусу.

ант.: АНГЛ. *folk bilingualism*, ПОЛ. *dwujęzyczność popularna*, УКР. *народний білінгвізм* (а).

АНГЛ. *elite multilingualism*, ПОЛ. *wielojęzyczność elitarna* (а), УКР. *елітарна багатомовність* (а) – виникає тоді, коли мотивами для засвоєння кількох мов є власне збагачення, подорожі, вдосконалення освіти, переваги працевлаштування та ін.

АНГЛ. *endoglossic language situation*, ПОЛ. *endoglosna sytuacja językowa*, УКР. *ендогlossenна мовна ситуація* – співіснування в межах певної адміністративно-територіальної одиниці функціональних варіантів чи

підсистем однієї мови (літературної мови і територіальних чи соціальних діалектів).

син.: англ. *monolingualism*, пол. *monolingwizm*,
укр. *монолінгвізм*;

англ. *monolingual language situation*, укр. *мовна ситуація одномовності*;

англ. *interlingual language situation*;

пол. *jednojęzyczność*, укр. *одномовність*;

пол. *endoglosja*;

ант.: англ. *exoglossic language situation*,
пол. *egzoglosna sytuacja językowa*, укр. *екзогlossenна мовна ситуація*.

англ. *equilibrium language situation* (a), пол. *równoważna sytuacja językowa* (a), укр. *рівноважна мовна ситуація* – в суспільстві співіснують мови з однаковою комунікативною потужністю.

ант.: англ. *non-equilibrium language situation* (a),
пол. *nierównoważna sytuacja językowa* (a), укр. *нерівноважна мовна ситуація*.

англ. *exoglossic language situation*, пол. *egzoglosna sytuacja językowa*,
укр. *екзогlossenна мовна ситуація* – взаємодія в означеному соціумі двох чи більше різних мов.

син.: англ. *multilingual language situation*, укр. *мовна ситуація багатомовності*;

англ. *multilingualism*, укр. *мультлінгвізм*, пол. *multilingwizm*;

англ. *interlingual language situation*;

укр. *багатомовність*, пол. *wielojęzyczność*;

укр. *поллінгвізм*;

пол. *egzoglosja*;

ант.: англ. *endoglossic language situation*,
укр. *ендоглосна мовна ситуація*, пол. *endoglosna sytuacja językowa*.

англ. *family bilingualism* (а), пол. *dwujęzyczność rodzinna*, укр. *сімейна двомовність* (а) – постає результатом виховання дитини у сім'ї, де батьки спілкуються кожен своєю рідною мовою, а відтак, щоденний контакт дитини з двома мовами нагадує процес засвоєння рідної мови у одномовній сім'ї.

англ. *folk bilingualism*, пол. *dwujęzyczność popularna*, укр. *народний білінгвізм* (а) – характерний для національних меншин, чия мова не має високого соціального статусу.

син.: англ. *popular bilingualism*;

ант.: англ. *elite bilingualism*, пол. *dwujęzyczność elitarna*, укр. *елітарний білінгвізм*.

англ. *foreigner talk*, пол. *język cudzoziemski* (а), укр. *регістр для чужоземців* (а) – різновид мови, утворений в результаті мовного контакту, який використовує особа в іншомовному середовищі з метою полегшення спілкування.

син.: англ. *xenolect*.

англ. *fragmentary multilingualism* (а), пол. *wielojęzyczność fragmentaryczna*, укр. *фрагментарна багатомовність* (а) – співіснування декількох мов в певному просторі незалежно від того, хто їх використовує.

англ. *group bilingualism*, пол. *bilingwizm grupowy*, укр. *груповий білінгвізм* – характерний для менших груп людей, об'єднаних соціально-демографічними ознаками.

англ. *hidden borrowing*, пол. *zapóżylenie ukryte*, укр. *приховане запозичення* – перенесення значення слова з іншої мови і надання його лексемі, що вже й раніше функціонувала в конкретній мові.

син.: англ. *semantic loan*, пол. *zapóżylenie semantyczne*, укр. *семантичне запозичення*;

ант.: англ. *loan word proper*, пол. *zapóżylenie właściwe*, укр. *власне запозичення*.

англ. *home-school bilingualism* (а), пол. *dwujęzyczność typu dom-szkola*, укр. *двомовність типу дім-школа* (а) – оволодіння другою мовою в шкільному віці завдяки навчанню і спілкуванню з ровесниками мовою тієї країни, куди сім'я емігрувала.

англ. *horizontal bilingualism*, пол. *bilingwizm horyzontalny* (а), укр. *горизонтальний білінгвізм* – ситуація, за якої дві різні мови мають рівний статус у офіційному, культурному і сімейному житті груп мовців, які функціонально диференціюють їх використання.

ант.: англ. *vertical bilingualism*, пол. *bilingwizm wertykalny* (а), укр. *вертикальний білінгвізм*.

англ. *hyperglossia* (а), пол. *hipoglosja*, укр. *гіпогlossenна мовна ситуація* – взаємодія на певній території офіційної літературної мови з іншою літературною мовою, що має більше поширення у світі.

англ. *hypoglossia* (а), пол. *hiperglosja*, укр. *гіпергlossenна мовна ситуація* – тип мовної взаємодії, що передбачає співіснування мови країни з мовами іммігрантів.

англ. *incipient bilingualism*, пол. *bilingwizm początkowy*, укр. *початковий білінгвізм* – передбачає початковий етап засвоєння другої мови, відтак людей з мінімальним знанням другої мови (студенти, що вивчають мову, туристи, які володіють декількома фразами, бізнесмени, що використовують другу мову лише для привітань та ін.) можна називати *incipient bilinguals*.

англ. *individual bilingualism*, пол. *bilingwizm indywidualny*, укр. *індивідуальний білінгвізм* – тип двомовності, який є надбанням окремих носіїв мови.

син.: пол. *bilingwizm jednostkowy*.

англ. *individual multilingualism*, пол. *wielojęzyczność indywidualna*, укр. *індивідуальна багатомовність* – індивідуальне вживання декількох мов, вибір яких залежить від мовленнєвої ситуації.

син.: англ. *plurilingualism*, пол. *plurilingwalizm*, укр. *плюрилінгвізм*;

ант.: англ. *societal multilingualism*, пол. *wielojęzyczność grupowa*, укр. *національна багатомовність*.

англ. *intercalation* (a), пол. *interkalacja* (a), укр. *інтеркаляція* – вплив на рідну мову особи елементів різних рівнів нерідної мови.

англ. *interference*, пол. *interferencja*, укр. *інтерференція* – проникнення ознак однієї мовної системи в іншу, результатом чого є відхилення від норми; як правило, вплив рідної мови на мову, що вивчається, в процесі її засвоєння.

син.: англ. *language transfer*;

англ. *negative transfer*.

АНГЛ. *intersentential code-switching*, ПОЛ. *przełączanie kodów pomiędzy zdaniami*, УКР. *інтерсенденціональне перемикання кодів* – явище зміни коду на природній межі мовленнєвого потоку: у кінці фрази, синтаксичного періоду, після завершення обговорення певної теми.

АНТ.: *intrasentential code-switching*, ПОЛ. *przełączanie kodów wewnątrz zdania*, УКР. *інтрасенденціональне перемикання кодів*.

АНГЛ. *intraregional language contact* (a), ПОЛ. *wewnątrzregionalny kontakt językowy* (a), УКР. *внутрішньорегіональний мовний контакт* – взаємодія мов, при якій носії контактуючих мов проживають на спільній території.

АНТ.: АНГЛ. *marginal language contact*, ПОЛ. *marginalny kontakt językowy*, УКР. *маргінальний мовний контакт*.

АНГЛ. *intrasentential code-switching*, ПОЛ. *przełączanie kodów wewnątrz zdań*, УКР. *інтрасенденціональне перемикання кодів* – явище зміни коду посеред фрази чи слова.

АНТ.: АНГЛ. *intersentential code-switching*, ПОЛ. *przełączanie kodów pomiędzy zdaniami*, УКР. *інтерсенденціональне перемикання кодів*.

АНГЛ. *language assimilation*, ПОЛ. *asymilacja językowa*, УКР. *мовна асиміляція* – витіснення однієї з мов у випадку безпосередніх контактів етнічно різнорідних груп, сліди якої можуть зберегтися в мові-переможниці.

АНГЛ. *language contact*, ПОЛ. *kontakt językowy*, УКР. *мовний контакт* – ситуація мовної взаємодії, в результаті якої лексика та граматична система принаймні однієї чи кількох мов зазнає змін.

англ. *language situation*, пол. *sytuacja językowa*, укр. *мовна ситуація* – сукупність форм існування мови або сукупність мов у їх територіально-функціональній взаємодії в межах конкретного адміністративно-політичного утворення, які забезпечують комунікативні потреби означеного соціуму.

англ. *language-union*, пол. *liga językowa*, укр. *мовний союз* – особливий тип ареально-історичної спільності мов, які внаслідок довготривалої взаємодії витворили велику кількість спільних рис в лексиці та граматиці.

англ. *late bilingualism*, пол. *dwujęzyczność dorosłych*, укр. *пізній білінгвізм* – ситуація, коли друга мова засвоюється значно пізніше, ніж перша (після 12 років).

ант.: англ. *early bilingualism*, пол. *dwujęzyczność wczesna*, укр. *ранній білінгвізм*.

англ. *lingua franca*, пол. *lingua franca*, укр. *лінгва франка* – різновид мови змішаного типу, яка є допоміжним засобом міжетнічного спілкування.

англ. *loan word proper*, пол. *zapóżylenie właściwe*, укр. *власне запозичення* – іншомовні слова, збережені в оригінальній чи дещо зміненій формі.

ант.: англ. *hidden borrowing*, *zapóżylenie ukryte*, укр. *приховане запозичення*.

англ. *marked code-switching* (a), пол. *oznakowane przełączanie kodów* (a), укр. *марковане перемикання кодів* – мовець свідомо порушує прийняті в мовленнєвому колективі конвенції та перемикає код так, що це сприймається співбесідником як відхилення.

ант.: англ. *unmarked code-switching* (а), пол. *nieoznakowane przełączanie kodów* (а), укр. *немарковане перемикання кодів*.

англ. *mass bilingualism*, пол. *bilingwizm masowy*, укр. *масовий білінгвізм* – володіння двома мовами населенням держави або регіону.

англ. *marginal language contact* (а), пол. *marginalny kontakt językowy* (а), укр. *маргінальний мовний контакт* – взаємодія мов, при якій носії контактуючих мов проживають на суміжних територіях.

ант.: англ. *intraregional language contact* (а), пол. *wewnętrzny regionalny kontakt językowy* (а), укр. *внутрішньорегіональний мовний контакт*.

англ. *mesolect*, пол. *mezolekt*, укр. *мезолект* – креол проміжного типу.

англ. *metaphorical code-switching*, пол. *metaforyczne przełączanie kodów*, укр. *метафоричне перемикання кодів* – стосується не цілісної зміни соціальної ситуації, а зміни якогось її компонента; це створює алузію різних соціальних відносин, збагачуючи ситуацію спілкування.

ант.: англ. *situational code-switching*, пол. *sytuacyjne przełączanie kodów*, укр. *ситуативне перемикання кодів*.

англ. *mixed bilingualism*, пол. *dwujęzyczność mieszana*, укр. *змішаний білінгвізм* – дві мовні системи у свідомості мовця взаємопроникають одна в одну.

ант.: англ. *pure bilingualism*, пол. *czysta dwujęzyczność*, укр. *чистий білінгвізм*.

англ. *mixed language*, пол. *język mieszany*, укр. *форма міксації мов* – різновид функціонування мови, що є гібридом двох або більше мов.

англ. *monocultural bilingualism*, пол. *dwujęzyczność jednokulturowa*, укр. *монокультурний білінгвізм* – співвідноситься з індивідуальною двомовністю, яка передбачає обмежене володіння другою мовою лише з утилітарною метою.

англ. *multilingualism*, пол. *wielojęzyczność*, укр. *багатомовність* – використання особистістю або соціальною групою двох і більше мов для здійснення щоденної комунікації.

син.: пол. *multilingwizm*, укр. *мультилінгвізм*;

ант.: англ. *monolingualism*, пол. *monolingwizm*,
укр. *монолінгвізм*.

англ. *multiple code-switching* (a), пол. *wielokrotne przełączenie kodu*, укр. *багаторазове перемикання коду* (a) – процес багаторазового переключення коду.

ант.: англ. *one-time code-switching* (a), пол. *jednokrotne przełączenie kodu*, укр. *одноразове перемикання кодів* (a).

англ. *national bilingualism* (a), пол. *bilingwizm narodowy* (a), укр. *національний білінгвізм* – вживання двох мов у певній національній лінгвоспільноті.

англ. *nativization*, пол. *natywizacja* (a), укр. *нативізація* – процес структурного і функціонального розширення креолу, завдяки чому в певній мовній спільноті він виконує функції рідної мови.

англ. *natural bilingualism*, пол. *dwujęzyczność naturalna*,
укр. *природний білінгвізм* – індивід засвоює другу мову в процесі живого
безпосереднього спілкування з її носіями.

син.: англ. *primary bilingualism*;

пол. *dwujęzyczność rodzinna*;

ант.: англ. *secondary bilingualism*, пол. *dwujęzyczność sztuczna*,
укр. *штучний білінгвізм*.

англ. *natural lingua franca*, пол. *naturalna lingua franca* (а),
укр. *природна лінгва франка* (а) – прикладом цих мов стали грецька та
латинська мовні системи, поширені в часи грецької колонізації та розквіту
Римської імперії.

англ. *natural language contact* (а), пол. *naturalny kontakt językowy* (а),
укр. *природний мовний контакт* – виникає в ситуації безпосереднього
спілкування двома чи більше мовами.

ант.: англ. *artificial language contact* (а), пол. *sztuczny kontakt językowy* (а),
укр. *штучний мовний контакт*.

англ. *neither bilingualism nor diglossia*, пол. *ani bilingwizm ani dyglosja*
(а), укр. *ні білінгвізм ні диглосія* (а) – ситуація, при якій в суспільстві
функціонує не дві чи більше мов (форм однієї мови), а нормою є
монолінгвізм.

англ. *non-contact bilingualism* (а), пол. *bilingwizm bezkontaktowy* (а),
укр. *неконтактний білінгвізм* – почергове використання двох мов,
насамперед властиве мовленню емігрантів.

син.: *дистантний білінгвізм*;

ант.: англ. *contact bilingualism* (а), пол. *bilingwizm kontaktowy* (а),
укр. *контактний білінгвізм*.

АНГЛ. *non-equilibrium language situation* (а), ПОЛ. *nierównoważna sytuacja językowa* (а), УКР. *нерівноважна мовна ситуація* – комунікативна потужність мов, що співіснують у суспільстві, різна.

АНТ.: АНГЛ. *equilibrium language situation* (а), ПОЛ. *równoważna sytuacja językowa* (а), УКР. *рівноважна мовна ситуація*.

АНГЛ. *official multilingualism*, ПОЛ. *wielojęzyczność oficjalna*, УКР. *офіційна багатомовність* (а) – використання в щоденній комунікації мов, що мають статус офіційних.

АНТ.: АНГЛ. *unofficial multilingualism*, ПОЛ. *wielojęzyczność nieoficjalna*, УКР. *неофіційна багатомовність*.

АНГЛ. *one-component language situation*, ПОЛ. *jednoskładnikowa sytuacja językowa* (а), УКР. *монокомпонентна мовна ситуація* – використання мови, яка не має підсистем, а відмінності між її письмовим та усним варіантами не більші, ніж у будь-якій національній мові.

АНГЛ. *one-time code-switching* (а), ПОЛ. *jednokrotne przełączenie kodu*, УКР. *одноразове перемикання кодів* (а) – процес переключення коду не повторюється.

АНТ.: АНГЛ. *multiple code-switching* (а), ПОЛ. *wielokrotne przełączenie kodu*, УКР. *багаторазове перемикання коду* (а).

АНГЛ. *one-way language contact* (а), ПОЛ. *jednostronny kontakt językowy* (а), УКР. *однобічний мовний контакт* – взаємодія мов, в результаті якої впливу зазнає одна з контактуючих мов.

ант.: англ. *two-way language contact* (а),
пол. *dwustronny kontakt językowy* (а), укр. *обопільний мовний контакт*.

англ. *passive bilingualism*, пол. *bilingwizm pasywny*, укр. *пасивний білінгвізм* – двомовність, за якої мовець володіє другою мовою частково: розуміє, але не говорить.

син.: англ. *receptive bilingualism*, пол. *bilingwizm receptywny*, укр. *рецептивний білінгвізм*;

ант.: англ. *active bilingualism*, пол. *bilingwizm aktywny*, укр. *активний білінгвізм*.

англ. *permanent bilingualism*, пол. *bilingwizm stały*, укр. *тривалий білінгвізм* – комунікацію в суспільстві протягом декількох століть забезпечують паралельно дві мови.

син.: пол. *bilingwizm zastany*.

ант.: англ. *temporary bilingualism*, пол. *bilingwizm przypadkowy*, укр. *тимчасовий білінгвізм*.

англ. *pidgin*, пол. *pidżyn*, укр. *піджин* – різновид мови, що виникає в результаті процесу змішування спрощених форм мов, коли різні етнічні групи потребують допоміжного засобу для комунікації в обмежених соціальних контекстах (для прикладу, під час торгівлі).

англ. *pidginization*, пол. *pidżynizacja*, укр. *піджинізація* – процес утворення піджину як самостійного різновиду мови, що має власну граматику і лексику, хоч вона й залежна від мови-джерела.

англ. *pidginized lingua franca*, пол. *pidżynizowana lingua franca* (а), укр. *піджинізована лінгва франка* (а) – виразно допоміжна мова, що використовується для полегшення спілкування між носіями різних мов.

англ. *planned lingua franca*, пол. *zaplanowana lingua franca* (а), укр. *запланована лінгва франка* (а) – штучна мова з огляду на її заплановане створення; зокрема, сюди відносять: *Esperanto*, *Frater*, *Interlingua*.

англ. *positive transfer*, пол. *transferencja* (а), укр. *трансференція* – позитивний вплив двох мов, що контактують; результатом є правильне володіння мовою.

ант.: англ. *negative transfer*, пол. *interferencja*, укр. *інтерференція*.

англ. *post-creole continuum*, пол. *kontinuum kreolskie*, укр. *посткреольський континуум* – явище, що виникає за умови конкурування в побутовому спілкуванні креольської мови з мовою лексифікатором.

англ. *pre-pidgin*, пол. *wczesny pidżyn* (а), укр. *ранній піджин* – початковий етап кристалізації піджину як компроміс між погано засвоєною другою мовою білінгвів-початківців і регістром для іноземців.

син.: англ. *jargon*;

син.: укр. *нестабільний піджин*.

англ. *pure bilingualism*, пол. *czysta dwujęzyczność*, укр. *чистий білінгвізм* – співіснування у свідомості мовця двох незалежних одна від одної мовних систем.

ант.: англ. *mixed bilingualism*, пол. *mieszana dwujęzyczność*, укр. *змішаний білінгвізм*.

англ. *rural bilingualism*, пол. *bilingwizm wiejski* (а), укр. *сільський білінгвізм* – характерний для жителів села.

син.: *білінгвізм сільської місцевості*.

англ. *shift-induced interference*, пол. *interferencja, spowodowana przejściem na inny język*, укр. *інтерференція, зумовлена переходом на іншу мову* –

1) відмова особи від рідної мови через засвоєння іншої мови, яка часто відображає ознаки рідної;

2) процес утворення креолу через поступовий процес засвоєння другої мови, за якого інтерферентні ознаки, зумовлені зміною коду, накопичуються аж до формування різновиду, надто відмінного, щоб вважатися діалектом мови-лексифікатора.

англ. *static interference*, пол. *styczna interferencja* (а), укр. *статична інтерференція* (а) – відносно постійний вплив однієї мови на іншу.

ант.: *dynamic interference*, пол. *dynamiczna interferencja* (а), укр. *динамічна інтерференція* (а).

англ. *secondary bilingualism*, пол. *dwujęzyczność sztuczna*, укр. *штучний білінгвізм* – засвоєння другої мови відбувається в процесі її вивчення шляхом систематичного навчання.

ант.: англ. *natural bilingualism*, пол. *dwujęzyczność naturalna*, укр. *природний білінгвізм*.

англ. *semilingualism*, пол. *semilingwizm*, укр. *семілінгвізм* – обмежене володіння двома мовами.

син.: пол. *róljęzyczność*, укр. *напівмовність*.

АНГЛ. *sequential bilingualism*, ПОЛ. *dwujęzyczność sekwencyjna*,
укр. *послідовний білінгвізм* – індивід стає білінгвом поступово, засвоївши спочатку одну, а тоді – іншу мову.

син.: АНГЛ. *achieved bilingualism*;

АНГЛ. *successive bilingualism*;

АНГЛ. *consecutive bilingualism*;

укр. *консекутивний білінгвізм*;

АНГЛ. *simultaneous bilingualism*,

ПОЛ. *dwujęzyczność symultaniczna*, укр. *одночасний білінгвізм*.

АНГЛ. *simultaneous bilingualism*, ПОЛ. *dwujęzyczność symultaniczna*,
укр. *одночасний білінгвізм* – тип двомовності, за якої обидві мови засвоюються одночасно.

син.: ПОЛ. *dwujęzyczność jednoczesna*;

АНГЛ. *sequential bilingualism*, ПОЛ. *dwujęzyczność sekwencyjna*, укр. *послідовний білінгвізм*.

АНГЛ. *situational code-switching*, ПОЛ. *sytuacyjne przełączanie kodów*,
укр. *ситуативне перемикання кодів* – перемикання коду, при якому вибір мови чи її форми зумовлений ситуацією спілкування – формальною чи неформальною.

АНГЛ. *metaphorical code-switching*,

ПОЛ. *metaforyczne przełączanie kodów*, укр. *метафоричне перемикання кодів*.

АНГЛ. *social bilingualism*, ПОЛ. *bilingwizm społeczny*, укр. *соціальний білінгвізм* (а) – використання двох мов на рівні соціальної спільноти.

син.: *bilingwizm masowy*.

англ. *societal multilingualism*, пол. *wielojęzyczność grupowa*, укр. *національна багатомовність* – вживання декількох мов у певній соціальній спільноті.

син.: пол. *wielojęzyczność społeczna*;

ант.: англ. *individual multilingualism*, пол. *wielojęzyczność indywidualna*, укр. *індивідуальна багатомовність*.

англ. *standardized bilingualism* (a), пол. *bilingwizm znormalizowany* (a), укр. *нормований білінгвізм* – мовець дотримується граматичних, лексико-семантичних, фонетичних норм у вживанні двох мов.

ант.: англ. *unstandardized bilingualism* (a), пол. *bilingwizm nieznormalizowany* (a), укр. *ненормований білінгвізм*.

англ. *subordinate bilingualism*, пол. *bilingwizm podporządkowany*, укр. *субординативний білінгвізм* – мовці сприймають другу мову крізь призму рідної, а саме: індивід думає першою мовою, а другу використовує як код для позначення виражальних можливостей першої, тобто зв'язок між поняттям і його мовним позначенням йде через функціонально першу мову.

англ. *substratum*, пол. *substrat*, укр. *субстрат* – сукупність рис мовної системи переможеного корінного етносу у мові чужинців.

англ. *subtractive bilingualism*, пол. *dwujęzyczność zubożająca*, укр. *субтрактивний білінгвізм* – друга мова не просто додається до першої, а й займає її місце.

ант.: англ. *additive bilingualism*, пол. *dwujęzyczność wzbogacająca*, укр. *адитивний білінгвізм*.

англ. *superstratum*, пол. *superstrat*, укр. *суперстрат* – сукупність рис мови-переможниці у мові корінного етносу.

англ. *surzhyk*, пол. *surżyk*, укр. *суржик* – різновид мови, що постає як суміш української та російської мов, не має статусу самостійної мови чи засобу міжетнічного спілкування, а використовується українським населенням на побутовому рівні.

англ. *temporary bilingualism*, пол. *bilingwizm przypadkowy*, укр. *тимчасовий білінгвізм* – тип двомовності, при якій термін володіння двома мовами скорочується до одного покоління мовців.

син.: пол. *bilingwizm doraźny*.

ант.: англ. *permanent bilingualism*, пол. *bilingwizm stały*, укр. *тривалий білінгвізм*.

англ. *three-component language situation*, пол. *trzykładnikowa sytuacja językowa* (а), укр. *трикомпонентна мовна ситуація* (а) – взаємодія в межах адміністративно-територіальної одиниці територіальних діалектів, літературної мови, а також регіональних варіантів літературної мови.

англ. *translatable bilingualism* (а), пол. *bilingwizm przetłumaczalny* (а), укр. *перекладний білінгвізм* – при якому зв'язок між позамовною реалією та її мовним еквівалентом відбувається через слово функціонально першої мови

ант.: англ. *untranslatable bilingualism* (а), пол. *bilingwizm nieprzetłumaczalny* (а), укр. *неперекладний білінгвізм*.

англ. *trasjanka*, пол. *trasjanka*, укр. *трасянка* – різновид мови, що виник шляхом механічного змішування в різних пропорціях елементів російської й білоруської мов.

АНГЛ. *two-component language situation*, ПОЛ. *dwuskładnikowa sytuacja językowa* (а), УКР. *двокомпонентна мовна ситуація* (а) – мовна взаємодія, компонентами якої є варіанти національної мови і літературна мова.

АНГЛ. *two-way language contact* (а), ПОЛ. *dwustronny kontakt językowy* (а), УКР. *обопільний мовний контакт* – мови, що контактують, здійснюють вплив одна на одну.

АНТ.: АНГЛ. *one-way language contact* (а), ПОЛ. *jednostronny kontakt językowy* (а), УКР. *однобічний мовний контакт*.

АНГЛ. *unbalanced bilingualism*, ПОЛ. *dwujęzyczność nie zrównoważona*, УКР. *асиметричний білінгвізм* – тип двомовності, що засвідчує майстерніше володіння однією з двох мов.

СИН.: АНГЛ. *dominant bilingualism*, ПОЛ. *dwujęzyczność dominująca*;

АНТ.: АНГЛ. *balanced bilingualism*, ПОЛ. *dwujęzyczność zrównoważona*, УКР. *симетричний білінгвізм*.

АНГЛ. *unbalanced bilingualism* (а), ПОЛ. *bilingwizm niezbalansowany* (а), УКР. *незбалансований білінгвізм* – різновид двомовності, за якої мови виконують різні суспільні функції.

АНТ.: АНГЛ. *balanced bilingualism* (а), ПОЛ. *bilingwizm zbalansowany* (а), УКР. *збалансований білінгвізм* *збалансований білінгвізм*.

АНГЛ. *unbalanced language situation*, ПОЛ. *niezbalansowana sytuacja językowa* (а), УКР. *незбалансована мовна ситуація* – ситуація, що передбачає неоднаковий статус мов у різних сферах спілкування.

ант.: англ. *balanced language situation*,
пол. *zbalansowana sytuacja językowa* (а), укр. *збалансована мовна ситуація*.

англ. *unilinguisation* (а), пол. *unilingwizacja*, укр. *унілінгвізація* (а) – ситуація, коли певна мовна спільнота, знаходячись у невідповідному соціальному становищі, змінює рідну мову на код місцевого населення.

англ. *unmarked code-switching* (а), пол. *nieoznakowane przełączanie kodów* (а), укр. *немарковане перемикання кодів* – відбувається тоді, коли мовець дотримується правил мовленнєвої поведінки, що склалися в мовній спільноті, і перемикає код відповідно до очікувань слухача.

ант.: англ. *marked code-switching* (а), пол. *oznakowane przełączanie kodów* (а), укр. *марковане перемикання кодів*.

англ. *unofficial multilingualism*, пол. *wielojęzyczność nieoficjalna*, укр. *неофіційна багатомовність* (а) – функціонування в означеному соціумі офіційної, національної, інтернаціональної та однієї або кількох регіональних мов.

ант.: англ. *official multilingualism*, пол. *wielojęzyczność oficjalna*, укр. *офіційна багатомовність*.

англ. *unstandardized bilingualism* (а), пол. *bilingwizm nieznormalizowany* (а), укр. *ненормований білінгвізм* – мовець використовує другу мову, частково або повністю порушуючи її норми.

ант.: англ. *standardized bilingualism* (а), пол. *bilingwizm znormalizowany* (а), укр. *нормований білінгвізм*.

АНГЛ. *untranslatable bilingualism* (а), ПОЛ. *bilingwizm nieprzetłumaczalny* (а), УКР. *неперекладний білінгвізм* – вияв такого рівня оволодіння другою мовою, коли людина починає нею думати.

АНТ.: АНГЛ. *translatable bilingualism* (а), ПОЛ. *bilingwizm przetłumaczalny* (а), УКР. *перекладний білінгвізм*.

АНГЛ. *urban bilingualism*, ПОЛ. *bilingwizm miejski* (а), УКР. *міський білінгвізм* – характерний для жителів міської місцевості.

СИН.: *білінгвізм міста*.

АНГЛ. *vertical bilingualism*, ПОЛ. *bilingwizm wertykalny* (а), УКР. *вертикальний білінгвізм* – ситуація, коли одній мові віддається перевага на шкалі цінностей стосовно іншої.

АНТ.: АНГЛ. *horizontal bilingualism*, ПОЛ. *bilingwizm horyzontalny*, УКР. *горизонтальний білінгвізм*.

Розділ «Термінологічне поле «мовна політика»»

англ. *actual language status*, пол. *faktyczny status języka*, укр. *фактичний статус мови* – ознаки, що засвідчують реальний стан мови в суспільстві.

англ. *anti-democratic language policy*, пол. *antydemokratyczna polityka językowa* (а), укр. *антидемократична мовна політика* – надання привілейованого становища мові, якою говорить правляча еліта.

англ. *assimilation language policy* (а), пол. *asymilacyjna polityka językowa* (а), укр. *асиміляційна мовна політика* – заходи, спрямовані на підтримку однієї мови.

англ. *argot*, пол. *argot*, укр. *арго* –

1) різновид мови відносно замкнених професійних, соціальних чи декласованих груп, що виконує функцію умисного втаємничення від сторонніх.

гіпон.: укр. *арго злодіїв*, *арго злочинців*, *арго жебраків*.

2) неофіційна спеціалізована лексика конкретної галузі, роду занять або хобі (у цьому значенні термін засвідчує перетин з терміном англ. *jargon*, пол. *żargon*).

гіпон.: пол. *żargon złodziejski*, *żargon więzienny*.

англ. *cant*, пол. *kryptolekt* (а), укр. *криптолект* – сукупність мовних засобів, що використовується певною групою для відокремлення чи омани сторонніх осіб (сімейні мови, дитячі мови, кримінальне арго, технічний жаргон та ін).

син.: англ. *cryptolect*.

англ. *corpus planning*, пол. *planowanie korpusu*, укр. *корпусне планування* – дії, спрямовані на унормування мовної бази, що передбачає вибір і кодифікацію граматичних норм та стандартизацію правопису.

англ. *covert language policy*, пол. *wewnętrzna polityka językowa*, укр. *внутрішня мовна політика* – свідомий вплив, який має на меті сприяти ефективному функціонуванню мови в різних сферах її застосування поза межами держави.

син.: англ. *implicit language policy*;

ант.: англ. *overt language policy*, пол. *zewnętrzna polityka językowa*, укр. *зовнішня мовна політика*.

англ. *cryptic-game type language*, пол. *odmiana języka o charakterze kryptozabawowym*, укр. *таємна мова ігор* – суспільний різновид мови, що виконує експресивну функцію, призначений для втаємничення в ігровій формі.

видова назва: *tajny język dzieci*.

англ. *democratic language policy*, пол. *demokratyczna polityka językowa* (а), укр. *демократична мовна політика* – скерована на забезпечення інтересів широких мас.

англ. *dialect*, пол. *dialekt*, укр. *діалект* – форма існування мови, яку використовують як засіб безпосереднього побутового спілкування особи, пов'язані територіальною чи соціальною спільністю.

англ. *endangered language*, пол. *język zagrożony*, укр. *загрожена мова* – мова, що перебуває під загрозою виходу з ужитку.

англ. *first language*, пол. *język pierwszy*, укр. *перша мова* – мова, яку індивід опановує в своєму онтогенетичному розвитку насамперед.

син.: англ. *L1*, пол. *J 1*;

ант.: англ. *second language*, пол. *język drugi*,
укр. *друга мова*.

англ. *grypsera*, пол. *grypsera*, укр. *тринсера* (а) – різновид мови, який використовують в'язні чи молоді злочинці – особи, що перебувають на маргінесах суспільства.

англ. *idiom*, пол. *gwara*, укр. *говірка* – різновид мови сільського населення, що функціонує на невеликій території (кілька сіл).

англ. *immigrant language*, пол. *język (grup) imigrantów*, укр. *мова мігрантів* – мови іноземців-іммігрантів, що не мають формального статусу чи визнання.

англ. *international language*, пол. *język międzynarodowy*, укр. *міжнародна мова* – мова, що широко використовується у комунікації між різними націями для торгівлі, обміну знанням, міжнародній політиці та ін.

англ. *jargon*, пол. *żargon*, укр. *жаргон* –

1) різновид мови, яким користуються мовці, об'єднані спільними інтересами, захопленнями, професією, віком, ситуацією; може бути незрозумілим поза визначеним контекстом;

2) англ. *jargon* – початкова стадія формування піджину;

3) пол. *żargon* – суспільний різновид мови, що виконує функцію умисного втаємничення, тобто передає інформацію в такий спосіб, щоб вона була доступною лише для вибраних осіб.

англ. *koine*, пол. *koine*, укр. *койне* – міждіалектна форми існування мови, що виникає на основі змішування споріднених діалектів як засіб спілкування їх носіїв.

син.: укр. *інтердіалект*.

англ. *koineization*, пол. *koineizacja*, укр. *койнеїзація* – процес включення ознак кількох територіальних діалектів в одну мову.

англ. *language conflict*, пол. *konflikt językowy*, укр. *мовний конфлікт* – суперечка, яка виникає через використання спільнотами двох мов чи двох форм існування, що контактують в одному суспільстві.

англ. *language law*, пол. *ustawa językowa*, укр. *мовний закон* – офіційно затверджене правило, яке, базуючись на конституції чи інших документах, регулює використання мов у суспільстві.

англ. *language legislation*, пол. *prawo językowe*, укр. *мовне законодавство* – юридична форма вираження мовної політики, метою якої є регулювання мовних проблем, що виникають у результаті мовних контактів, конфліктів чи виявів нерівності.

англ. *language planning*, пол. *planowanie językowe*, укр. *мовне планування* – свідомі, орієнтовані на майбутнє заходи мовного впливу на державному рівні.

син.: англ. *language engineering*; *language management*; *language standardization*; *language determination*; *language development*.

англ. *language policy*, пол. *polityka językowa*, укр. *мовна політика* – сукупність ідеологічних принципів, практичних заходів щодо розв'язання мовних проблем у країні; політико-адміністративні заходи, спрямовані на надання мовному розвитку бажаного спрямування.

англ. *language regulation*, пол. *regulowanie językowe*, укр. *мовне регулювання* – процес активної суспільної діяльності в сфері певних форм співіснування мов, позбавлений ідеологічного забарвлення; підтримка, збереження та розвиток мов етнічних меншин чи слабших мов у функціональному аспекті.

англ. *language restoration*, пол. *zachowanie języka*, укр. *відновлення мови* (а) – дії, що мають на меті підтримку та зміцнення мови, функції якої як засобу спілкування звужуються.

англ. *language revitalization*, пол. *rewitalizacja języka*, укр. *ревіталізація мови* (а) – дії, метою яких є відновлення функцій та сфер вживання загрожуваних мов.

англ. *language revival*, пол. *ożywienie języka*, укр. *відродження мови* – процес повернення мови до повсякденного вжитку через певний час після смерті останнього носія.

англ. *language secessionism*, пол. *separatyzm językowy*, укр. *мовний сепаратизм* – різновид мовної політики, що покликана сприяти відокремленню певного мовного варіанта від основної мови.

син.: *linguistic secessionism*;

син.: *linguistic separatism*.

англ. *language status*, пол. *status języka*, укр. *статус мови* – правове становище мови в державі, закріплене на законодавчому рівні і визначене суспільними функціями.

англ. *language variety*, пол. *odmiana językowa*, укр. *форма існування мови* – різновид функціонування мови, що має системну організацію і задовольняє комунікативні потреби певної сфери застосування мови.

англ. *linguistic imperialism*, пол. *imperializm językowy*, укр. *мовний імперіалізм* – насадження домінуючої мови шляхом створення і підтримки структурної та культурної нерівності між мовами.

син.: англ. *language imperialism*.

англ. *linguistic purism*, пол. *puryzm językowy*, укр. *мовний пуризм* – нормативний напрям, спрямований на усунення з літературного вжитку небажаних іншомовних елементів; в його основі лежить переконання, що про мову потрібно піклуватися, запобігаючи її неправильному розвитку.

син.: англ. *linguistic protectionism*.

англ. *linguistic rights*, пол. *prawo językowe*, укр. *мовне право* – право на використання мови або її форми існування.

англ. *linguocide*, пол. *lingwocyd*, укр. *лінгвоцид* – послідовні заходи держави, спрямовані на знищення національної мови.

англ. *majority language*, пол. *język większości*, укр. *мажоритарна мова* – мова титульного етносу певного державного утворення.

син.: укр. *титульна мова*.

англ. *minority language*, пол. *język mniejszości*, укр. *міноритарна мова* – мова інших за етнічним походженням, національністю, релігією малочисельних груп населення.

син.: укр. *мова національних меншин; мова міноритарних етносів.*

англ. *mother tongue*, пол. *język macierzysty*, укр. *материнська мова* – мова, яку дитина засвоїла в дитинстві від матері.

англ. *multicultural language policy*, пол. *wielokulturowa polityka językowa* (a), укр. *мультикультурна мовна політика* – враховує мовне та етнічне розмаїття.

англ. *national language*, пол. *język narodowy*, укр. *національна мова* – мова, що є основним способом спілкування певної національної спільноти й виконує функцію національного символу.

син.: англ. *arterial language*.

англ. *native language*, пол. *język ojczysty*, укр. *рідна мова*

1) перша мова, яку людина засвоїла в дитинстві.

син.: англ. *first language*, пол. *język pierwszy*,
укр. *перша мова*;

2) мова предків, роду, сім'ї, що пов'язує людину з етносом.

ант.: англ. *foreign language*, пол. *język obcy*,
укр. *іноземна мова, нерідна мова, чужа мова.*

англ. *official language*, пол. *język oficjalny*, укр. *офіційна мова* – мова, закріплена на законодавчому рівні для вживання в урядових установах та інших офіційних сферах держави.

англ. *official language*, пол. *język państwowy*, укр. *державна мова* – відіграє інтеграційну функцію в державі, виступаючи її символом в політичній, соціальній та культурній сфері.

англ. *official language*, пол. *język urzędowy*, укр. *урядова мова* – мова, що використовується в законодавчих актах, державних документах, офіційній кореспонденції, інструкціях та ін.

англ. *official language status*, пол. *prawny status języka*, укр. *правовий статус мови* – статус законодавчо закріплених мов з обов'язковим використанням в усіх суспільних сферах та по всій території держави.

англ. *overt language policy*, пол. *zewnętrzna polityka językowa*, укр. *зовнішня мовна політика* – сукупність практичних заходів для вирішення мовних відносин в межах держави.

син.: англ. *explicit language policy*;

пол. *zagraniczna polityka językowa*;

ант.: англ. *covert language policy*, пол. *wewnętrzna polityka językowa*, укр. *внутрішня мовна політика*.

англ. *polonisation*, пол. *polonizacja*, укр. *полонізація* – мовна політика, скерована на впровадження польської мови, віри і культури, яка на території України розпочалася з XIV ст. і тривала понад 600 років.

англ. *prospective language policy*, пол. *prospektywna polityka językowa* (а), укр. *перспективна мовна політика* – забезпечує зміну мовної ситуації, наприклад, висування на роль макропосередника мови або форми мови, які використовувалися в межах етнічної або соціальної спільноти.

англ. *provincial language*, пол. *język potoczny*, укр. *мова провінції* (а) – мова, що функціонує як офіційна у певному регіоні чи провінції.

англ. *regional language*, пол. *język regionalny*, укр. *регіональна мова* – мова, вживання якої в одному або кількох адміністративно-територіальних об'єктах поряд з офіційною мовою закріплене законодавством.

англ. *regional language policy* (а), пол. *regionalna polityka językowa* (а), укр. *регіональна мовна політика* – різновид мовної політики, який реалізується на певній території і залежить від ознак регіону.

англ. *retrospective language policy*, пол. *retrospektywna polityka językowa* (а), укр. *ретроспективна мовна політика* – скерована на підтримку існуючої мовної ситуації з метою збереження спадкоємності в культурі або відродження національної мови.

англ. *russification*, пол. *rusyfikacja*, укр. *русифікація* – мовна політика, спрямована на згортання функцій офіційних мов неросійських народів з метою впровадження російської мови як єдиного засобу комунікації в радянському суспільстві.

англ. *second language*, пол. *język drugi*, укр. *друга мова* – мова, яку індивід засвоює після першої.

син.: англ. *L2*, пол. *J2*;

ант.: англ. *first language*, пол. *język pierwszy*,
укр. *перша мова*.

англ. *slang*, пол. *slang*, укр. *сленг* – жаргонізоване розмовне мовлення з широкою соціальною базою.

гіпон.: пол. *slang uczniowski, slang studencki*;
укр. *молодіжний сленг*.

англ. *social dialect*, пол. *język środowiskowy*, укр. *соціальний діалект* – сукупність мовних засобів, що пов'язані з існуванням певних соціальних груп (професійних, вікових та ін.).

син.: англ. *sociolect*, пол. *socjolekt*,
укр. *соціолект*.

англ. *standard language*, пол. *język ogólny*, укр. *літературна мова* – основна, наддіалектна форма існування мови, що є засобом порозуміння всіх представників народу без розрізнення віку, статі, соціального й територіального походження.

син.: англ. *standard dialect*, пол. *język standardowy*, укр.
літературний стандарт;
англ. *standardized dialect*;
пол. *język ogólnopolski, język ogólnonarodowy*.

англ. *status planning*, пол. *planowanie statusu*, укр. *статусне планування* – заходи, пов'язані з розширенням функціональних сфер вживання певної мови.

англ. *technical jargon*, пол. *język zawodowy*, укр. *професійний жаргон* – мова, що функціонує в групі людей, об'єднаних професійною діяльністю, і забезпечує щоденний обмін інформацією на професійні теми.

син.: пол. *gwara zawodowa, język profesjonalny, słownictwo zawodowe, słownictwo profesjonalne*;

гіпон.: пол. *język łowiecki, język marynarski, język żołnierski, język lekarski*;

укр. *військовий жаргон, спортивний жаргон*.

англ. *ukrainisation*, пол. *ukrainizacja*, укр. *українізація* – мовна політика в УРСР, спрямована на розвиток функцій української мови як офіційної.

англ. *urban koine*, пол. *język miejski*, укр. *міське койне* – мовлення мешканців міста, яке виникло в результаті змішування діалектів і літературної мови.

син.: пол. *polszczyzna miejska; polszczyzna mieszkańców miast; gwara miejska.*

англ. *working language*, пол. *język roboczy*, укр. *робоча мова* – мова, що має особливий статус мов міжнародних організацій.

син.: англ. *procedural language*;
пол. *język proceduralny.*

англ. *vernacular*, пол. *język potoczny*, укр. *народно-розмовна мова* –

1) некодифікований розмовний різновид мови, що використовується для щоденного спілкування; відмінний від *літературної мови* і *розмовного мовлення* як різновиду усного літературного мовлення;

2) *vernacular* – рідна мова певної групи осіб, що перебуває під соціальним і політичним впливом іншої мовної спільноти.

син.: пол. *polszczyzna potoczna, język codziennej komunikacji.*

Розділ «Термінологічне поле «політична комунікація»

англ. *agitation*, пол. *agitacja*, укр. *агітація* – вид пропаганди, спрямований на досягнення миттєвої мобілізації політичної активності населення, як окремих груп, так і широких верств.

англ. *agitation propaganda*, пол. *propaganda agitacyjna*, укр. *агітаційна пропаганда* – повністю змінює спосіб мислення людей, звичні моделі поведінки, шкалу цінностей, закликаючи до активних дій і звертаючись до емоцій, базових інстинктів і упереджень аудиторії.

англ. *administrative language*, пол. *język urzędowy*, укр. *мова політичних документів* – закони, угоди, декларації та ін.

англ. *authoritative political communication*, пол. *autorytatywna komunikacja polityczna* (a), укр. *владна політична комунікація* – однією із сторін, між якими здійснюється процес обміну політичною інформацією, виступає влада.

англ. *black propaganda*, пол. *czarna propaganda*, укр. *чорна пропаганда* – пропаганда, що подається з іншого джерела замість достовірного.

англ. *consequent propaganda*, пол. *propaganda następcza*, укр. *наслідкова пропаганда* (a) – пояснює минулі події, які отримали неоднозначну оцінку.

англ. *electoral political communication* (a), пол. *wyborcza komunikacja polityczna* (a), укр. *виборча політична комунікація* – процес обміну інформацією активізує усіх політико-комунікативних суб'єктів, які ведуть боротьбу за перемогу на виборах.

ант.: англ. *inter-election political communication* (a),
 пол. *międzywyborcza komunikacja polityczna* (a), укр.
міжвиборча політична комунікація.

англ. *elite political communication*, пол. *elitarne komunikowanie polityczne*, укр. *елітарна політична комунікація* (a) – обмін інформацією відбувається виключно між представниками влади.

англ. *external political communication*, пол. *komunikowanie polityczne do zewnątrz*, укр. *зовнішня політична комунікація* – обмін політичною інформацією здійснюється за такими напрямками: політичний інститут – громадяни, громадяни – група, політичний інститут – група і т. д.

ант.: англ. *internal political communication*, пол.
komunikowanie polityczne do wewnątrz, укр. *внутрішня*
політична комунікація.

англ. *formal political communication*, пол. *formalne komunikowanie polityczne*, укр. *формальна політична комунікація* – обмін політичною інформацією передбачає офіційні повідомлення уряду, парламенту, партій чи політиків через засоби масової інформації в контексті проведення прес-конференцій, інтерв'ю та ін.

ант.: англ. *informal political communication*, пол.
nieformalne komunikowanie polityczne, укр. *неформальна*
політична комунікація.

англ. *gray propaganda*, пол. *szara propaganda*, укр. *сіра пропаганда* – тип пропаганди, яка спеціально не ідентифікує своє джерело інформації.

англ. *hegemonic political communication* (а), пол. *hegemoniczne komunikowanie polityczne*, укр. *гегемонічна політична комунікація* (а) – передача політичної інформації спрямована від керівників до керованих.

ант.: англ. *petitionary political communication* (а), пол. *petycyjne komunikowanie polityczne*, укр. *петиційна політична комунікація* (а).

англ. *inclining persuasion* (а), пол. *perswazja nakłaniająca*, укр. *переконувальна персвазія* (а) – різновид персвазії, що мав би переконувати в слушності певної ідеї чи доктрини якомога більшу кількість осіб та є невід’ємною частиною пропаганди.

англ. *indoctrination*, пол. *indoktrynacja*, укр. *індоктринація* – систематичне, наполегливе впровадження якоїсь ідеї, доктрини, ідеології без задіяння критичного сприйняття.

англ. *informal political communication*, пол. *nieformalne komunikowanie polityczne*, укр. *неформальна політична комунікація* – обмін політичною інформацією відбувається з використанням особистих зв’язків.

ант.: англ. *formal political communication*, пол. *formalne komunikowanie polityczne*, укр. *формальна політична комунікація*.

англ. *information warfare*, пол. *wojna informacyjna*, укр. *інформаційна війна* – передбачає використання і управління інформацією, комунікаційними технологіями з метою досягнення певних політичних цілей в гонитві за конкурентну перевагу над суперником.

син.: англ. *IW*.

англ. *integration propaganda*, пол. *propaganda integracyjna*, укр. *інтеграційна пропаганда* (а) – адресована насамперед до освічених прошарків суспільства, саме тому вона є зручним інструментом в руках правлячих еліт.

англ. *inter-election political communication* (а), пол. *międzywyborcza komunikacja polityczna* (а), укр. *міжвиборча політична комунікація* – здійснюється тоді, коли передвиборчі баталії припиняються, а *владна комунікація* починає домінувати.

ант.: англ. *electoral political communication* (а), пол. *wyborcza komunikacja polityczna* (а), укр. *виборча політична комунікація*.

англ. *internal political communication*, пол. *komunikowanie polityczne do wewnątrz*, укр. *внутрішня політична комунікація* – обмін політичною інформацією відбувається всередині групи, політичного інституту.

ант.: англ. *external political communication*, пол. *komunikowanie polityczne do zewnątrz*, укр. *зовнішня політична комунікація*.

англ. *language of elections* (а), *język kampanii wyborczej* (а), укр. *мова виборів* – інструмент реалізації тих виборчих технологій, які мають забезпечити здобуття / збереження важелів політичного впливу.

англ. *language of mass media*, пол. *język środków masowego przekazu*, укр. *мова засобів масової інформації* – мова передач на політичні теми, блоків політичних новин, рубрик, статей у пресі тощо.

англ. *language of politics*, пол. *język polityki*, укр. *мова політики* – термінологія і риторика професійної політичної діяльності; сукупність

мовних засобів, що обслуговують різні форми публічної діяльності, пов'язаної із здійсненням влади.

англ. *language of propaganda and political advertising* (a), пол. *język propagandy politycznej i reklamy* (a), укр. *мова політичної пропаганди і політичної реклами* – мова листівок, радіо- та відеороликів.

англ. *language of public speeches of politicians* (a), пол. *język wystąpień publicznych działaczy politycznych* (a), укр. *мова публічних виступів політичних діячів* – заяви, інтерв'ю, прес-конференції, радіо- і теледебати.

англ. *legal language*, пол. *język funkcjonowania instytucji politycznych* (a), укр. *мова функціонування політичних інститутів* – мова урядових засідань.

англ. *newspeak*, пол. *nowomowa*, укр. *новомова* – термін Дж. Орвелла, що позначає мову політичної пропаганди періоду реального соціалізму.

англ. *manipulation*, пол. *manipulacja*, укр. *маніпулювання* – прихований вплив на свідомість людей, який бере контроль над їх поведінкою й думками з метою формування вигідних маніпулятору поглядів і переконань.

англ. *mass media political communication* (a), пол. *medialne komunikowanie polityczne*, укр. *політична комунікація через засоби масової інформації* – обмін інформацією реалізується через друковані (преса, книги, плакати) та електронні (радіо, телебачення) засоби, проведення прес-конференцій, брифінгів, розсилання прес-релізів, розміщення політичної реклами).

англ. *mass political communication*, пол. *masowe komunikowanie polityczne*, укр. *масова політична комунікація* – обмін політичною інформацією, спрямований на формування суспільної свідомості суб'єктів політики та спрямування їхньої діяльності.

англ. *media*, пол. *środki masowego przekazu*, укр. *засоби масової інформації* – інструмент впливу на суспільну свідомість, створений для відкритого, публічного передавання повідомлень великій кількості осіб.

видові назви: *преса, радіо, телебачення, кіно-, звуко-, відеозапис.*

англ. *negative propaganda*, пол. *propaganda negatywna*, укр. *негативна пропаганда* – тип пропаганди, що нав'язує людям ті або інші переконання з метою розпалювання соціальної ворожнечі чи нагнітання соціальних конфліктів.

син.: англ. *destructive propaganda*, пол. *destrukcyjna propaganda*, укр. *деструктивна пропаганда*;

ант.: англ. *positive propaganda*, пол. *propaganda pozytywna*, укр. *позитивна пропаганда*.

англ. *one-way political communication* (а), пол. *jednokierunkowa komunikacja polityczna*, укр. *одностороння політична комунікація* (а) – передбачає одностороннє поширення інформації від влади до суспільства.

англ. *parliamentary language*, пол. *język parlamentarny*, укр. *парламентська мова* – мова дебатів.

англ. *persuasion*, пол. *perswazja*, укр. *персвазія* – процес свідомого використання мови з метою зміни чиїхось переконань, поглядів, поведінки відносно політичних питань у ненав'язливій атмосфері.

англ. *petitionary political communication* (а), пол. *petycyjne komunikowanie polityczne*, укр. *петиційна політична комунікація* (а) – передача політичної інформації спрямована від керованих до керівників.

ант.: англ. *hegemonic political communication* (а), пол. *hegemoniczne komunikowanie polityczne*, укр. *гегемонічна політична комунікація* (а).

англ. *political advertising*, пол. *reklama polityczna*, укр. *політична реклама* – використання рекламного простору з метою трансляції політичних повідомлень.

англ. *political communication*, пол. *komunikowanie polityczne*, укр. *політична комунікація* – процес обміну політичною інформацією між елементами політичної і суспільної систем (діячами політики, ЗМІ, суспільними групами та індивідами) з метою досягнення суспільної згоди, прийняття й обґрунтування соціально-політичних рішень.

англ. *political communication proper* (а), пол. *prawidłowa komunikacja polityczna* (а), укр. *власне політична комунікація* – тип політичної комунікації, в якій обов'язкову участь беруть політичні інститути.

англ. *political communication through organizations* (а), пол. *komunikacja polityczna poprzez organizacje* (а), укр. *політична комунікація через організації* – тип політичної комунікації, при якій ланкою передачі інформації слугують політичні партії, групи інтересів, суспільні організації і рухи.

англ. *political correctness*, пол. *poprawność polityczna*, укр. *політична коректність* – ознака політичної мови, яка мала б мінімізувати образу расових, релігійних, культурних чи інших груп.

син.: укр. *політкоректність*.

англ. *political discourse*, пол. *dyskurs polityczny*, укр. *політичний дискурс* – сукупність мовних утворень в контексті політичної діяльності: розмови про політику; дискусії, пов'язані з політикою, чи будь-який коментар на політичну тематику; повідомлення, сформульовані політиками та виголошені в урядових місцях.

видові назви: англ. *parliamentary debates, bills, laws, government or ministerial regulations, political advertising, political speeches, media interviews, political talk shows on TV, party programs, ballots*.

англ. *political propaganda*, пол. *propaganda polityczna*, укр. *політична пропаганда* – охоплює дії уряду, політичних партій, адміністрації, груп тиску, спрямовані на зміну переконань і поведінки громадян в сфері політики, а також на подолання конкуренції в період виборчих кампаній.

англ. *politicized language*, пол. *język polityki*, укр. *політична мова* – різновид мови, що використовується в сфері політики і обслуговує різні форми публічної діяльності, пов'язаної із здійсненням влади.

англ. *positive propaganda*, пол. *propaganda pozytywna*, укр. *позитивна пропаганда* – тип пропаганди, яка, виконуючи інформаційну функцію, здійснюється в інтересах тих, до кого скерована, а не обмеженого кола зацікавлених осіб.

син.: англ. *constructive propaganda*, пол. *konstruktywna propaganda*, укр. *конструктивна пропаганда*;

анг.: англ. *negative propaganda*, пол. *propaganda negatywna*, укр. *негативна пропаганда*.

англ. *preceding propaganda* (а), пол. *propaganda poprzedzająca*, укр. *передуюча пропаганда* (а) – спостерігається перед початком виникнення певних подій.

англ. *propaganda*, пол. *propaganda*, укр. *пропаганда* – ідеологічно спрямована діяльність, що передбачає поширення певних ідей, доктрин, способу дій, реальна мета якого, часто прихована від одержувача, призводить до зміни політичних переконань.

англ. *psychological operation*, пол. *operacja psychologiczna*, укр. *психологічна операція* – планові дії з передачі вибраної інформації до іноземних аудиторій, зокрема урядів, організацій, груп та окремих індивідумів, щоб вплинути на їхні емоції, мотиви, цілі міркування.

син.: англ. *PSYOP*.

англ. *psychological warfare*, пол. *wojna psychologiczna*, укр. *психологічна війна* – використання засобів пропаганди з метою впливу на думки, емоції, поведінку опозиційних груп для реалізації власних стратегічних цілей.

син.: англ. *political warfare; PSYWAR*;

син.: англ. *black propaganda*, пол. *czarna propaganda*, укр. *чорна пропаганда*.

англ. *social propaganda*, пол. *propaganda społeczna*, укр. *соціальна пропаганда* – пропаганда, що впливає на поведінку цілого суспільства, зумовлюючи її уніфікацію.

англ. *white propaganda*, пол. *biała propaganda*, укр. *біла пропаганда* – пропаганда, що походить з відкритого джерела інформації або його офіційних представників.

англ. *public political communication*, пол. *asocjacyjne komunikowanie polityczne*, укр. *громадянська політична комунікація* – тип політичної комунікації, при реалізації якої обмін політичною інформацією відбувається між громадянами.

син.: пол. *komunikowanie stowarzyszeniowe*.